T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YEREL YÖNETİMLER ANA BİLİM DALI

ORTANIN SOLU VE YEREL YÖNETİMLER: 1973-1977 ARASI İSTANBUL'DA AHMET İSVAN DÖNEMİ

Yüksek Lisans Tezi

Rodi YILMAZ

İSTANBUL, 2022

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YEREL YÖNETİMLER ANA BİLİM DALI

ORTANIN SOLU VE YEREL YÖNETİMLER: 1973-1977 ARASI İSTANBUL'DA AHMET İSVAN DÖNEMİ

Yüksek Lisans Tezi

Rodi YILMAZ

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Osman Savaşkan

İSTANBUL, 2022

ÖZET

ORTANIN SOLU VE YEREL YÖNETİMLER: 1973-1977 ARASI İSTANBUL'DA AHMET İSVAN DÖNEMİ

Cumnuriyet Halk Partisi'nin (CHP) sistemin koruyucusu rolünü üstlenen bir devlet partisinden sistem değişikliğini talep eden reformist bir partiye dönüşüm sürecini tanımlayan Ortanın Solu hareketinin Türkiye'deki toplumcu belediyecilik anlayışının gelişimine sağladığı katkı çalışmanın ana konusu olarak ele alınacaktır. Geleneksel görünümünden sıyrılarak köylü, işçi, esnaf, dar gelirli halk kitlelerine yaklaşmaya çalışan CHP'nin sahip olduğu yeni söylem il büyük kentlerde yaşayan dar gelirli-gecekondu sakinlerinin siyasi desteklerini alarak 1973 yerel seçimlerinden büyük bir zaferle ayrılmıştır. 1973 Yerel seçimlerinden sonra İstanbul, Ankara ve İzmit başta olmak üzere birçok kentte göreve başlayan CHP'nin Halkçı belediye başkanları Türkiye'de toplumcu-sosyal belediyecilik merkezli bir yerel yönetim anlayışının ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur. Ortanın Solu hareketinin "Bu Düzen Değişmeli" söylevi etrafında geliştirdiği reformist pozisyonun ülkenin yerel yönetim anlayışının tezahür etmemesinden dolayı toplumcu belediyecilik anlayışının filizlenmesinde CHP'li halkçı belediye başkanlarının bireysel çabalarının ve rollerinin ortaya çıkarılması tez çalışmasının ana hedefleri arasında yer almaktadır.

Tez çalışmasında beklenen çıktılara ulaşmak tarihsel süreç akademik eserler ve dönemin yayımları üzerinden analiz edilmiştir. Bununla beraber, 1973-1977 yılları arasında İstanbul Belediye başkanlığını görevini sürdüren ve Ortanın Solu hareketi temsilcilerinden olan Ahmet İsvan'ın belediyecilik deneyimi vaka çalışması olarak analiz edilmiştir. Ahmet İsvan belediyeciliği üzerinden Ortanın Solu hareketinin yerel yönetimlere dair belirli bir programının olup olmadığı, halkçı belediye başkanlarının toplumcu belediyecilik gayesiyle ortaya koyduğu bireysel çabalar, Yeni Belediyecilik Hareketinin oluşumu ve Milliyetçi Cephe hükümetinin engelleyici/iş göremez hale getirme çabaları gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. Türkiye siyaset tarihinde ilk kez merkezi idare ve yerel yönetimlerin farklı siyasi partilerden olduğu dönem kapsayan bu deneyim Yerel yönetimler üzerindeki idari-mali vesayeti ve adem-i merkeziyetçilikten uzak sistemi örneklendirmektedir.

Araştırma çalışmaları sonucunda, Ortanın Solu hareketinin belirli bir yerel yönetimler programına/politikasına sahip olmadığı çıktısıyla karşılaşılmıştır. Türkiye'deki sosyal/toplumcu belediyecilik çalışmasının Batı Avrupa Sosyal Demokrasisi merkez söylemli çıkışa sahip olan Ortanın Solu hareketinden ziyade CHP'li belediye başkanlarının bireysel çabaları ile oluşturduğu "Yeni Belediyecilik Hareketinin" bir ürünü olduğu fark edilmiştir. Halkçı belediye başkanlarının bireysel çabaları zaman içerisinde teorik bir düzleme oturarak 1977 Yerel Seçimleri öncesi CHP'nin yerel yönetimlere özel bir bildirge yayımlayarak "Demokratik Sol Belediyecilik" kavramını öne çıkarmasına katkıda bulunmuştur. Bu nedenden ötürü, Türkiye'de toplumcu belediyecilik anlayışı teoriden pratiğe geçen değil, pratikten teoriği oluşturan bir sürecin ürünüdür.

Anahtar Kelimeler:

CHP, Ortanın Solu, Yerel Yönetimler, Ahmet İsvan, Sosyal Belediyecilik

ABSTRACT

Left of the Centre and Local Governments: Between 1973-77 Ahmet İsvan Era in Istanbul

The contribution of the Left of the Center movement, which defines the transformation process of the Republican People's Party (RPP) from a state party that accepts the role of the protector of the system to a reformist party that demands system reform, to the social municipality will be discussed as the main subject of the study. Attempting to get closer to the masses of peasants, workers, shopkeepers and low-income people by getting rid of its traditional appearance, the new discourse of the RPP won the political support of the low-income-slum dwellers living in the big cities and went to the 1973 local elections with a great victory. After the 1973 local elections, RPP'S mayors, who started to work in many big cities, especially in Istanbul, Ankara and Izmit, contributed to the emergence of a social-municipality local government practice in Turkey. Due to the fact that the reformist position developed by the Left of the Center movement around the "This Order Must Change" discourse does not manifest the new local government perspective, revealing the individual efforts and roles of the RPP mayors in the emergence of the socialist municipalism understanding is among the main objectives of the thesis.

To reach the expected outputs in the thesis study, the historical process has been analyzed through academic works and publications of the period. In addition, the municipality experience of Ahmet İsvan, who was the mayor of Istanbul between 1973-1977 and was one of the representatives of the Left of the Center movement, was analyzed as a case study. Through the municipality of Ahmet İsvan, it has been tried to reveal whether the Left of the Center movement has a specific program for local governments, the individual efforts of the populist mayors for the purpose of a social municipality, the formation of the New Municipalism Movement and the efforts of the Nationalist Front government to prevent/render the mayors inoperable. The experience, which covers the period when the central administration and local governments are from different political parties for the first time in the history of Turkish politics, exemplifies the administrative-financial tutelage and the lack of a decentralisation system over the local governments.

As a result of the research studies, it has been found that the Left of the Center movement did not have a specific local government program/policy. It has been noticed that the social municipality policies in Turkey is a product of the "New Municipalism Movement" formed by the individual efforts of the RPP mayors, rather than the Left of the Center movement, which has a central discourse of Western European Social Democracy. The individual efforts of the Mayors settled on a theoretical plane over time and contributed to the RPP'S putting forward the concept of "Democratic Left Municipalism" by issuing a special declaration for local governments before the 1977 Local Elections. For this reason, the understanding of social municipality in Turkey is the product of a process that creates theory from practice, not from theory to practice.

Keywords:

RPP, Left of the Center, Local Governments, Ahmet İsvan, Social Municipality

ÖNSÖZ

Bu çalışma, ülkenin kurucusu partisi Cumhuriyet Halk Partisi'nin Ortanın Solu hareketi ile yaşadığı değişimi ve Türkiye'nin sosyal demokrat değerler ile tanışıklığının Yerel Yönetimler üzerindeki etkisini inceleme amacıyla kaleme alınmıştır.

1973-1977 yılları arasında İstanbul Belediye Başkanlığı görevini sürdüren Ahmet İsvan'ın belediyecilik deneyimi üzerinden Ortanın Solu hareketinin dönemin Türkiye'sinin yerel yönetim anlayışına etkileri ve Toplumcu Belediyecilik düşüncesinin filizlenmesine yaptığı katkı vaka çalışması olarak incelenmiştir.

İlk olarak, tez yazım sürecinin her aşamasında bana yardımcı olan ve akademik hedeflerim doğrultusunda yol göstericilik/rehberlik yapan danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Osman Savaşkan'a,

Tez jürimde yer almayı kabul eden Prof. Dr. Erbay Arıkboğa ve Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ertan'a sonsuz saygı ve şükranlarımı iletmek isterim.

Ayrıca, eğitim hayatımının ilk gününden bu yana desteklerini benden esirgemeyen ve varlıklarından güç aldığım sevgili annem, babam ve kardeşime sonsuz Teşekkürler

Rodi YILMAZ

İstanbul, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **i**
ABSTRACT ..... **ii**
ÖNSÖZ ..... **iii**
İÇİNDEKİLER ..... **iv**
KISALTMALAR ..... **vii**
1. GİRİŞ **1**
2. CHP VE ORTANIN SOLU **6**
2.1. Giriş 6
2.2. Ortanın Solu Hareketi ve Ortaya Çıkış Atmosferi 7
2.3. Ortanın Solu Hareketi'nin Doğuşuna Neden Olan Faktörler 11
2.3.1. İçsel Faktörler 11
2.3.1.1. Hürriyet Partisi ve İlk Hedefler Beyannamesi ile Başlayan Dönem 11
2.3.1.2. Mülkiye Akademisyen Kadrosu 17
2.3.2. Dışsal Faktörler 20
2.3.2.1. Yükselen Sol ve TİP 20
2.3.2.2. Forum ve Yön Dergisi 22
2.4. Ortanın Solu'na Dair Eleştiriler 26
2.5. Pratik Uygulamalarda Ortanın Solu 32
2.5.1. Koalisyon Hükümetleri Dönemi 32
2.5.2. 1965 ve 1969 Seçimleri 37
2.5.3. Demokratik Sol ve 1973 Seçimleri 43
2.6. Değerlendirme 48
3. ORTANIN SOLU VE YEREL YÖNETİMLER **51**
3.1. Giriş 51
3.2. Ortanın Solu ve Yerel Yönetimler 53
3.3. Ak Günlere ve Mahalli İdareler 53
3.4. 1973 Yerel Seçimleri 57
3.5. Sosyal Demokrat Belediyecilik veya Yeni Belediyecilik Hareketi Doğuş Atmosferi 59
3.6. Yeni Belediyecilik Hareketi ve 5 Temel Prensip 61
3.7. Belediye Başkanlarına Yönelik Eleştiriler ve 1977 Ön Seçimleri 66

3.8. 1977 Yerel Seçim Bildirgesi 72
3.9. Değerlendirme 80
4. 1973-77 İSTANBUL'DA AHMET İSVAN DÖNEMİ 83
4.1. Giriş....83
4.2. Ahmet İsvan ve 1973 Yerel Seçimleri 83
4.3. İstanbul Belediyesi ve Karşılaşılan Sorunlar....89
4.3.1. İstanbul Belediyesi ve Vesayet 89
4.3.1.1. İdari Vesayet 91
4.3.1.2. İstanbul Belediyesi ve Mali Vesayet 94
4.3.1.3. Mali Vesayete Karşı Yürütülen Çalışmalar 95
4.3.2. Milliyetçi Cephe Hükümeti ve Artan Vesayet/İş Göremez Hâle Getirme Çabaları 96
4.3.3. İstanbul Belediyesi Yönetimsel Hatalar ve Çözüm Çalışmaları....105
4.3.4. Parti İçi Tartışmalar 110
4.4. Değerlendirme 112
5. AHMET İSVAN DÖNEMİ KURUMSAL SAYGINLIK VE DEMOKRATİK SOL BELEDİYECİLİĞE KATKI 114
5.1. Giriş....114
5.2. Ahmet İsvan ve İstanbul Belediyesinin Kurumsal Saygınlığı....115
5.2.1. İmar-İskân Usulsüzlüklerine Karşı Faaliyetler 116
5.2.2. Merkez İdareye Karşı Kurumsal İtibar Mücadelesi 117
5.2.3. Sermaye Gruplarına Karşı Kurumsal İtibar Mücadelesi 119
5.2.4. Seçkinler Sınfına Karşı Kurumsal İtibar Mücadelesi 120
5.3. Ahmet İsvan Dönemi Faaliyetleri ve 6 İlke 121
5.3.1. Halkçı Belediyecilik....121
5.3.2. Üretici Belediyecilik 125
5.3.3. Kaynak Yaratıcı Belediyecilik....129
5.3.3.1. Halk Ekmek 130
5.3.4. Sağlıklı Kentleşmeye Dönük Belediyecilik....134
5.3.5. Birlikçi-Bütünlükçü Belediyecilik 138
5.3.6. Demokratik Belediyecilik....141
5.4. Değerlendirme 142

6. SONUÇ.....144
6.1. Genel Değerlendirme 144
KAYNAKLAR.....155

KISALTMALAR

AP: Adalet Partisi

CGP: Cumhuriyetçi Güven Partisi

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

CKMP: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi

DP: Demokrat Parti

IMF: Uluslararası Para Fonu

MBK: Milli Birlik Komitesi

MHP: Milliyetçi Hareket Partisi

MSP: Milli Selamet Partisi

OECD: Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TİP: Türkiye İşçi Partisi

UNESCO: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

YTP: Yeni Türkiye Partisi

1. GİRİŞ

Bu tez çalışmasında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu partisi olan ve kurucu ideolojiyi temsil eden Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) 1965 yılından itibaren yaşadığı değişimi tanımlayan "Ortanın Solu" hareketinin parti içinde yarattığı ideolojik değişim ve bu değişimin neticesinde ortaya çıkan "Toplumcu Belediyecilik" deneyimi 1973 Yerel Seçimlerinde İstanbul Belediyesini tarihin en yüksek oy oranı ile kazanan CHP'li Belediye Başkanı Ahmet İSVAN üzerinden incelenecektir.

CHP, Ortanın Solu düşüncesi ile siyasi yelpazede kendini yeni bir düzlemde konumlandırma sürecine girmiş oldu. Bu süreç sadece CHP içinde değil, Türkiye siyasetinde de önemli değişikliklere yol açtı. Ortanın Solu'na kadar mevcut sistemi koruyan bir kamu partisi rolündeki CHP'nin "Bu Düzen Değişmeli" sloganıyla reformist bir parti kimliğine bürünmesi kamuoyunun sol siyasi söylemlerle tanışmasıyla paralel gerçekleşti. Ortanın Solu hareketi, CHP'yi siyasi yelpazede sola yakın olan bir çizgiye getirmiştir. Bununla beraber, ülke siyasetinde de sosyal adalet kavramı ana gündem hâline gelmiştir. Sosyal adalet söylemi ile yeniden dağıtım *(redistribution)* siyaset hayatımıza dâhil olmuş ve sosyal demokrasi ile tanışma gerçekleşmiştir.

Hem CHP'yi hem ülke siyasi kültürünü bu denli geniş çapta değiştiren Ortanın Solu hareketi bugüne kadar birçok akademik-bilimsel araştırmaya konu olsa da ilkenin yerel yönetimler ile olan ilişkisi göz ardı edilmiştir. Türkiye'deki yerel yönetimler tarihine dair "Toplumcu Belediyecilik" odaklı birçok çalışma ve akademik metin yayımlanmış olsa da toplumcu belediyecilik anlayışının Türkiye'de doğduğu parti olan CHP ve Ortanın Solu hareketi ile olan ilişkisi hak ettiği ilgiye mazhar olamamıştır. Bunun neticesinde Ortanın Solu hareketinin yerel yönetimlere dair çalışması, reform önerileri ve ülkede uyandırdığı "Toplumcu Belediyecilik" düşüncesinin ortaya çıkışı etmenleri ve etkileri açısından yeterli düzeyde çalışılmamıştır.

Çalışmamızda CHP tarihi ve Ortanın Solu hareketine dair akademik metinler ve yazılı-görsel materyaller eleştirel bir şekilde ele alınacaktır. Toplumcu belediyecilik anlayışının Türkiye'de ortaya çıkış sürecini inceleyen çalışmalar titizlikle incelenecektir. Daha sonra CHP-Ortanın Solu ve toplumcu belediyecilik arasındaki ilişki nedenleri ve etkileri ile gözler önüne serilmeye çalışılacaktır. Bu sayede Ortanın Solu'nun CHP ve Türkiye merkez siyasetinde yarattığı değişimlere ek olarak yerel yönetimler kültürü üzerinde yarattığı değişim aydınlatılacaktır. Çalışma, Ortanın Solu ve yerel yönetimler arasındaki ilişkiyi örneklendirmek için Ortanın Solu düşüncesinin savunucularından Ahmet İsvan'ın 1973-1977 yılları arasında İstanbul Belediye Başkanlığı deneyimi hem Ortanın Solu hem de toplumcu belediyecilik anlayışı doğrultusunda değerlendirecektir.

Bu tez çalışmasında akademik literatürdeki Ortanın Solu ve toplumcu belediyecilik ilişkisine dair eksikliklerin giderilmesi amaçlanmıştır.. İlk olarak Ortanın Solu'nun doğuşu incelenecek, ardından yerel yönetimler ile olan ilişkisi değerlendirilecektir. 1973-1977 yılları arasında İstanbul Belediye Başkanlığı görevini sürdüren CHP'li Ahmet İsvan'ın çalışma dönemi ise örnek çalışma olarak ele alınacaktır.

Çalışmanın ana çıktıları arasında Ortanın Solu'nun yerel yönetimlere dair teorik bir altyapıdan yoksun kaldığı ve 1973-1977 yılları arasında görev alan halkçı belediye başkanlarının bireysel çabaları sayesinde pratikten teoriğe bir Ortanın Solu belediyeciliğinin oluştuğu gözler önüne serilecektir. Ortanın Solu henüz sağlam bir teorik temele oturtulmadan deklare edilmesi fikri altyapının oluşturulması ile kamuoyunda gündem oluşturma sürecinin beraber yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Bu fikri- altyapısal oluşum düzenin her seviyesinde bir değişim ve yenilikten bahsetse de yerel yönetimlere dair adem-i merkeziyetçilik *(decentralization)* sağlayacak kayda değer bir reform önerisi getirememiştir. Yerel yönetimler gerek hizmet vizyonu gerek yönetim yapısı olarak Ortanın Solu tarafından ihmal edilmiş bir düşüncedir. Bu ihmalkârlığı ortadan kaldıran bir belediyecilik anlayışı oluşturma görevi ise 1973-1977 yılları arasında görev alan halkçı belediye başkanları tarafından üstlenmiştir. Belediye başkanlarının görev süresi boyunca yaptıkları çalışmalardan ele edilen deneyim 1977 CHP Yerel Seçim Bildirgesi'nin temelini oluşturmuş ve Demokratik Sol Belediyecilik/Yeni Belediyecilik Hareketi olarak adlandırılmıştır. Bu çalışmada Ahmet İsvan örneğinden yola çıkılarak halkçı belediye başkanlarının demokratik sol belediyeciliğe ve CHP'nin yerel yönetim anlayışının oluşumuna sağladığı katkılar incelenecektir. Bu süreçte karşılaşılan zorluklar ve Milliyetçi Cephe hükümeti engellemeleri göz önüne serilecektir. 1977 Yerel Seçimleri öncesi parti içi mücadeleden kaynaklanan nedenlerle toplumcu belediyeciliğin nasıl kesintiye uğratıldığı okuyucuyla paylaşılacak ve akademik literatüre katkıda bulunulacaktır. Bununla beraber Ortanın Solu'nun yerel yönetimlere verdiği değer eleştirel bir şekilde yorumlanacaktır.

Bu çıktılara erişebilmek için 1960 ve 1970'li yıllarda CHP'nin parti kaynakları, parti bildirgeleri ve dönemin gazeteleri detaylı bir incelemeye tabi tutulmuştur. Ayrıca, CHP dışındaki partilerin Ortanın Solu'na ve yerel yönetim anlayışa dair aldıkları pozisyonlar birincil kaynaklar ve yazılı-görsel basında çıkan makaleler ile aydınlatılmıştır. Bununla beraber dönemi ele alan kitaplar ve akademik makaleler taranmış ve eleştirel bir bakış açısı ile değerlendirilmiştir. Çalışmamımız örnek vaka olarak ele aldığı Ahmet İsvan döneminin başarılı bir şekilde incelenmesi için Ahmet İsvan'ın otobiyografisine ek olarak döneme dair yazılan makaleler, hazırlanan raporlar, sergiler, İstanbul Belediyesinin resmî yayın organları ve dönemin gazete küpürleri birincil kaynaklar olarak kullanılmıştır.

Bu kaynaklardan elde edilen bilgiler ışığında çalışma dört ana başlık altında hazırlanmış hem CHP'nin ideolojik değişimi hem de Türkiye'de ortaya çıkmaya başlayan Demokratik Sol

Belediyecilik/Yeni Belediyecilik Hareketi deneyimi değerlendirilmiştir. Ortanın Solu hareketinin teorik düzleminin pratikteki karşılığı olan Ahmet İsvan'ın hem Ortanın Solu ile olan ilişkisi hem de CHP'nin 1977 Yerel Seçimleri öncesi yayımladığı Demokratik Sol belediyeciliği düşüncesine etkisi çalışmada ele alınan bir diğer konudur.

Çalışmamız "CHP ve Ortanın Solu" bölümü ile başlamaktadır. Bu bölümde 1965 yılından itibaren CHP içinde kendisini göstermeye başlayan ve partinin kurucu-ulusalcı düşünceden sosyal demokrat-toplumcu düşünceye evrilmesine katkıda bulunan Ortanın Solu hareketinin tanımı ve ortaya çıktığı dönemin şartlarının incelenmesi ile başlayacaktır. CHP'yi devlet söyleminin koruyucu partisi rolünden düzen değişikliğinin talepkârı, reformist partiye dönüştüren bu akımın tanımı yapılırken dönemin yönetici kadrosunun yaptığı açıklamalar ve parti kurultay tutanakları temel alınacaktır. CHP'nin dönemin atmosferinde hem parti içinde hem toplumsal düzeyde hem de siyasal alanda yükselen sol taleplere kayıtsız kalamadığı, tabanını kaybetmeme formülü ve yaşadığı seçim mağlubiyetlerinden çıkışın bir yolu olarak Ortanın Solu düşüncesine sarıldığı gözler önüne serilecektir. Bu taleplerin parti içinde ve dışında karşılaştığı muhalefet okuyucuyla paylaşılacak ve karşılaşılan zorluklar değerlendirilecektir. Ortanın Solu hareketinin ortaya çıktığı dönemde mevcut şartlar ve hareketin oluşmasına katkıda bulunan çeşitli etmenler içsel ve dışsal etmenler olarak sınıflandırılacak ve farklı açılardan ele alınacaktır. Ortanın Solu'nun fikri altyapısının tam olarak oluşturulamaması, bu dönemde girilen seçimlerin girdi-çıktıları ve Ortanın Solu ile çelişen parti tutumları da yorumlanacaktır.

Takip eden bölüm "Ortanın Solu ve Yerel Yönetimler" başlığı altında oluşturulmuştur. CHP içinde büyük değişime neden olan Ortanın Solu hareketinin yerel yönetimlere verdiği önem ve bildiri/beyannamelerde mahalli idarelere ayrılan yer eleştirel bir şekilde değerlendirilecektir. Parti üzerinde büyük bir değişim rüzgârı yaratan ve 1946 seçimlerinden tam 27 yıl sonra gelen 1973 seçim zaferinin ana dayanağını oluşturan Ortanın Solu/Demokratik Sol düşüncesinin yerel yönetimler ve ademimerkeziyetçi yönetim düşüncesi üzerinde gerekli reformist perspektife sahip olmadığı ve mahalli idarelerin Ortanın Solu tarafından göz ardı edilen bir alan olduğu üzerinde durulacaktır. Parti programında ve bildirilerinde yerel yönetimlere kaydadeğer bir özen gösterilmediği ve düşüncenin kent sorunları üzerinde oluşturduğu belirlenmiş bir siyasa bulunmamasının altı çizilecektir. Bu açıklama safhasında 1973 Genel Seçimlerinde kullanılan "Ak Günlere" seçim bildirgesi ve 1973 Yerel Seçimler öncesi dönem yorumlanacaktır. Her ne kadar Ortanın Solu hareketi Türkiye'de toplumcu belediyecilik düşüncesinin oluşmasına büyük katkıda bulunsa da bu düşüncenin oluşumunu doğrudan hedeflenmediği gerçekliği okuyucuyla paylaşılacaktır.

Toplumcu belediyecilik hareketinin Türkiye'de filizlenmesinin CHP'nin parti içi programından veya Ortanın Solu'nun teorik altyapısından ziyade 1973 yılında göreve başlayan bazı halkçı kent

belediye başkanlarının bireysel çabası ile oluştuğu tarihsel akış içinde gözler önüne serilecektir. Bu gerçekliği ispatlamak için CHP'nin 1977 Yerel Seçimler öncesi açıkladığı demokratik sol belediyecilik anlayışının halkçı belediye başkanlarının geçmişte ilan ettiği "Yeni Belediyecilik Hareketi" ile sahip olduğu paralellikler üzerinde durulacaktır. Bununla beraber 1977 Yerel Seçimleri öncesi ilan edilen seçim beyannamesi ile CHP'nin 4 yıllık süre içinde yerel yönetimler konusunda yaşadığı gelişim görülecektir. 1977 Yerel seçimleri için aday belirleme sürecinin ve halkçı belediye başkanlarının kendilerine aday listelerinde yer bulamamasının toplumcu belediyecilik üzerinde bıraktığı olumsuz etki de işlenecek konular arasında yer alacaktır.

Ahmet İsvan'ın İstanbul'daki belediyecilik deneyimi "1973-1977 İstanbul'da Ahmet İsvan Dönemi" başlığı altında incelenecektir. Ahmet İsvan'ın kısa özgeçmişi ile başlayan bölüm 1973 Yerel Seçimleri'nde yaşanan rekabetin İstanbul Belediyesi ve Ahmet İsvan özelinde incelenmesi ile devam edecektir. 1970'ler Türkiye'sindeki adem-i merkeziyetçilik *(decentralization)* ilkesinden uzak yerel yönetim yapısının neden olduğu vesayet sorunlarının İstanbul Belediyesinde yol açtığı olumsuzluklar başlıklara ayrılarak değerlendirilecektir. İstanbul Belediyesinin gerek idari gerek mali açıdan sahip olduğu sınırlı çalışma alanı bu başlık altında aydınlatılacaktır. 31 Mart 1975 tarihinde Adalet Partisi (AP), Milli Selamet Partisi (MSP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP)'nin oluşturduğu Milliyetçi Cephe hükümetinin ilkinin kurulmasıyla Türkiye siyaset tarihinde ilk kez merkezî hükümet ile yerel yönetimlerin farklı partilerden olması durumun Milliyetçi Cephe hükümetinin partizan tutumu ile birleşince doğurduğu olumsuz sonuçlar gün yüzüne çıkarılacaktır. Milliyetçi Cephe hükümetinin bu çabaları ve uygulamalarına karşı Ahmet İsvan yönetimindeki İstanbul Belediyesinin mücadelesi örnek olaylar üzerinden değerlendirilecektir.

Ana başlıkların sonucusu olan "Ahmet İsvan Dönemi Kurumsal Saygınlık ve Demokratik Sol Belediyeciliğe Katkı" bölümünde ise 1973-1977 yılları arasında İstanbul'da hayata geçen belediyecilik faaliyetlerinin kurumsal itibarı ve 1977 CHP Yerel Seçim Bildirgisi'ne sağladığı katkılar incelenecektir. İlk olarak Ahmet İsvan'ın seçim öncesi dönemden beri büyük bir önemle vurguladığı İstanbul Belediyesinin kaybolan itibarının geri kazanılması ve halk nezdinde güvenilirliğinin artırılması için hayata geçirilen uygulamalar incelenecektir. Kurumsal itibarın kazanılması için merkezî idare, sermaye grupları ve seçkinler zümresi gibi farklı toplumsal sınıflar ile nasıl karşı karşıya gelindiği ve Ahmet İsvan'ın kurumsal saygınlık konusunda tavizsiz bir şekilde takip ettiği çalışmalar ele alınacaktır. 1973-1977 yılları arasında Ahmet İsvan tarafından gerçekleştirilen belediye çalışmalarının CHP'nin yerel yönetim anlayışına sağladığı etki ve katkıyı gün yüzüne çıkarmak gayesiyle 1977 Yerel Seçm Bildirgesi ile olan ilişkisi aydınlatılacaktır. İsvan döneminde uygulanan projeler 1977 Yerel Seçim Bildirgesi'nde tanımlanan Demokratik Sol belediyeciliğin 6 ilkesi ile eşleştirilecek ve yorumlanacaktır.

Son olarak "Sonuç" başlığı altında ise çalışmanın ele aldığı Ortanın Solu ile CHP'nin yaşadığı değişim, Ortanın Solu'nun yerel yönetimler ile olan ilişkisi ve 1973-1977 yılları arasında İstanbul'daki Ahmet İsvan deneyimi genel hatlarıyla özetlenerek yorumlanacaktır. Ele alınan konularda bugünden bakınca başarıyla ortaya konulan uygulamalar, yapılan yanlışlıklar ve edinilen deneyimin bugünün yerel yönetimler deneyimine olan etkisi yazarın bakış açısı ışığında yorumlanacaktır. Ülkemizde yerel yönetimlerin yapısının adem-i merkeziyetçilik *(decentralization)* ilkesine daha uyumlu hâle gelmesi için bir şans olarak değerlendirilebilecek bu dönem içinde kaçırılan fırsatların bugünün Türkiye'sinde yol açtığı sorunlar kaleme alınacaktır.

2. CHP VE ORTANIN SOLU

2.1. Giriş

Türkiye'nin kurucu partisi olan CHP, 1950'li yılların ikinci yarısından itibaren bir değişim sürecine girmiştir. Bu değişim süreci partinin sistemi koruyucu kurum rolünden sıyrılarak düzen değişikliğini savunan reformist parti hüviyetine bürünmesine katkıda bulunmuştur. Yıllara yayılan bir deneyimin sonucunda oluşturulacak ve 1973 seçimlerinden birinci parti olarak çıkılmasını sağlayacak bu değişim sürecini oluşturan söylem Ortanın Solu söylemidir. Ortanın Solu söylemi ile CHP reformist, sosyal adaleti ve planlı ekononomik kalkınmayı savunan ve Batı Avrupa sosyal demokrasisi ekseninde çalışmalar üreten bir parti hâline gelmiştir. Bununla beraber bu süreç birçok farklı dinamiğe sahip olan bir değişimi içermektedir.

Ortanın Solu ile CHP'nin yaşadığı dönüşüm sadece partinin kuruluş yılllarından kalan yüklerini atarak kendini eleştirmesi ve dönüşüm sürecine girmesi ile sınırlı kalmamıştır. Ortanın Solu Türkiye siyaset sahnesinde kaydadeğer bir değişime yol açmış ve yeni bir siyasi kültürün inşasına katkıda bulunmuştur.

Çalışmanın bu bölümünde CHP ve Türkiye siyasetinin dönüm noktalarından birini oluşturan Ortanın Solu hareketinin özellikleri, oluşumuna etki eden dönemim koşulları, part içi çalışmalar, karşılaşılan muhalefet ve eksik noktalar detaylı bir araştırılmaya tabi tutulacak ve eleştiril şekilde değerlendirilecektir. Bu kısım, Ortanın Solu hareketinin tanımlanması ve doğuşunda etkin olan siyasi-sosyal atmosferin yorumlanması ile başlayacaktır. Takip eden alt başlıkta, Ortanın Solu hareketinin doğuşuna neden olan birçok içsel ve dışsal faktör ayrı ayrı açıklanacak ve yorumlanacaktır. Bu faktörlerin Ortanın Solu'na nasıl katkıda bulunduğu ve zaman içinde etkinliğinin ne yönde değiştiği paylaşılacaktır. Sonrasında Ortanın Solu hareketine gerek CHP'den gerek siyasi arenadan gelen tepkilerin nedenleri ve bu tepkilerin düşünce üzerindeki etkileri ele alınacaktır. Ardından düşüncenin pratik uygulama sahası olarak değerlendirilebilecek alanlardan olan CHP'nin içinde bulunduğu koalisyon hükümetleri 1965-1969 Genel Seçim dönemleri üzerinden yorumlanacaktır. Bu alt başlıkta koalisyon denemelerinin parti içinde değişime verdiği zarar ve 1965-1969 Genel Seçim dönemlerinde partinin Ortanın Solu doğrultusunda yayımladığı bildirgeler ve seçim sonrasında parti içi yaşananlar eleştirel bir şekilde yorumlanacaktır. Koalisyon hükümet programlarında ve seçim beyannamelerinde kentsel sorunlara/yerel yönetimlere ayrılan alan eleştirel bir şekilde ele alınarak yazının sonraki bölümüne dair bir ön çalışma yapılacaktır. Devamında ise Ortanın Solu'nun sandıktan zaferle çıktığı ülke siyasetinde birçok değişikliğin fitilini ateşleyen 1973 Genel Seçimleri ve genel seçimler için CHP

tarafından hazırlanan Ak Günlere seçim beyannamesinin Ortanın Solu düşüncesi açısından değerlendirilmesi yapılacaktır. Bölümün son içeriği olarak Ortanın Solu hareketinin genel hatlarıyla değerlendirilmesi ve yazının takip eden bölümü olan Ortanın Solu ve Yerel Yönetimler başlığına giriş niteliğindeki hazırlığı kaleme alınacak ve bölüm tamamlanacaktır.

2.2. Ortanın Solu Hareketi ve Ortaya Çıkış Atmosferi

Ortanın Solu söylemi ilk olarak İsmet İnönü'nün 29 Temmuz 1965 tarihinde Milliyet Gazetesi'nde Abdi İpekçi'ye verdiği mülakatta CHP'yi siyaset yelpazesinde Ortanın Solu'nda olarak tanımlaması ile gündeme gelmiştir (İpekçi 1965a: 1). Ortanın Solu genel başkan düzeyinde üretilmiş ve ortaya atılmış bir kavram değildir. Her ne kadar ilk söylendiği dönemde fikrî altyapısı henüz oturmamış olsa da Ortanın Solu söylemi CHP'nin 1950'li yıllardan beri yaşadığı değişimin ve dönüşümün adıdır. CHP'nin halkçılık, devletçilik, inkılapçılık gibi ilkeleri ile uyumlu olan ve bir yandan da bir kamu partisi rolündeki CHP'nin reformist bir partiye dönüşmesine katkıda bulunan bir düşünce bütünüdür (Koç 2014: 101).

Bülent Ecevit Ortanın Solu'nu bazı ana hatlarıyla sıfatlandırmıştır. Ecevit'e (1973) göre Ortanın Solu düşüncesine inanan kişiler; insancıl, halkçı, sosyal adalet ve sosyal güvenliği savunan, ilerici, devrimci, reformcu, devletçi, özgürlükçü ve sosyal demokrat gibi birçok sıfatı barındıran insanlardır (Ecevit 1973: 24-27). Bu sıfatların temelini oluşturan tanımlama ise sosyal adalet ve sosyal güvenlik kavramıdır. Bu kavramlar Ortanın Solu düşüncesini en açık anlatan yaklaşımlardır. Ortanın Solu ile CHP'nin gerçekleştirmeyi planladığı ana hedef, yoksulluk ve yoksunluk ile mücadele ederek sosyal güvenlik ve sosyal adaletin hakim olduğu bir devlet yönetim modeli inşa etmektir. Ortanın Solu düşüncesi ile girilen değişim sonucunda CHP, devlete halkı gözeten ve koruyan bir kurum olma misyonu yüklemiştir. Sosyal yardıma muhtaç olmayan bireylerden oluşan bir toplum ve düzen inşasını ana hedef olarak kabul eden Ortanın Solu; mevcut sistemin bu konuda eksiklerinden dolayı "Bu Düzen Değişmeli" söylemi ekseninde siyasalar üretmiştir. Bülent Ecevit ilk basımı 1966 yılında olan Ortanın Solu adlı eserinde düşüncenin hedeflerini şu şekilde kaleme almıştır: "Asıl gerekli olan (…) bazı insanları hayır derneklerinin ilgisine, sosyal yardıma muhtaç olmaktan kurtarmaktır. (…) Sosyal yardıma muhtaç duymayacak bir sosyal güvenlik ve sosyal adalet düzeni kurmaktır. (…) Asıl gerekli olan, toplumda sosyal açıdan merhamet duyguları uyandıracak durumda insan bırakmamaktır" (Ecevit 1973: 13-15).

Ortanın Solu hareketi CHP içinde Türkiye'nin değişen toplumsal atmosferi ve uluslararası siyasi konjonktüre uyum sağlaması için ilerici bir hamle olarak değerlendirilmiştir. Zamanın gereksinimleri doğrultusundaCHP'nin ve ülkenin bir yenilenme sürecine içine girmesi gerektiğine ve bu yenilenme sürecinin partinin temel değerlerinden kopmayarak inşa edilen bir Ortanın Solu ile gerçekleşeceğine

inanılmıştır. Ortanın Solu düşüncelerinin planlı bir kalkınma modeli ortaya koyarak Türkiye Cumhuriyeti'nin sürekliliğini sağlayacağı ve hem özel girişimleri hem kamu girişimlerini uyumlu bir şekilde yürüterek gelişmeci bir rol üstlendiğine de inanılmaktadır. İsmet İnönü CHP'nin IV. Olganüstü Genel Kurulunda Ortanın Solu'na dair şu açıklamalarda bulunmuştur.

> "Ortanın Solu bir ileri hamle ve bir ileri fikir hareketidir. Halkçılığımızı, devletçiliğimizi, devrimciliğimizi, zamanın ihtiyaçlarına ve programın icaplarına göre özet olarak anlatabilen kısa tariftir. (…) Milliyetçi, demokratik, laik, sosyal hukuk devletinin hem tarifçisi hem tatbikçisi Ortanın Solu'nu açıkça anlatan Cumhuriet Halk Partisidir. Ortanın Solu anlayışı içinde bir yeni fikri de memlekete mal etme çabasındadır. O da kalkınmayı demokratik düzen içinde, plana bağlı bir şekilde devlet teşebbüsüyle özel teşebbüsün güven duyarak çalışılmasyıyla sağlayan devamlı bir karma ekonomi fikridir" (İnönü 1967: 9-10).

İsmet İnönü, Ortanın Solu düşüncesinin sosyal adaleti savunan ve sınıfsal egemenlikleri reddeden özelliklerinin olduğunu belirtmiştir. Ortanın Solu'nun klasik sosyalizmden farklı bir anlayışı olduğunu ve yerel değerlerden beslenen milliyetçi bir kimlikle beraber laik, halkçı, devletçi ve devrimci prensiplere sahip olduğu vurgulanmıştır (İnönü 1967: 11-12). Ecevit (1973) de Ortanın Solu ile oluşturulmaya çalışan kamu-özel karma ekonominin önemine ve herhangi bir alana ağırlık vermenin yaratacağı sorunlara değinmiştir.

> "Ortanın Solu, aşırı soldan farklı olarak her toplumun özelliklerine göre değişebilecek ölçü ve sınırlar içinde teşebbüs özgürlüğüne, mülkiyet ve miras haklarına yer verir. Çünkü bunlara bir ölçüde yer vermek demokrasiyi yaşatabilmenin gereğidir (…) Ama Ortanın Solu'nda bir devletçilik anlayışının çizdiği sınırlar içine girmeyen başıboş kalan bir teşebbüs özgürlüğü de servet diktatörlüğünü yaratır. Ortanın Solu devletten de servetten de gelebilecek diktatörlüğe karşıdır" (Ecevit 1973: 43-45).

Hem Ecevit'in hem İnönü'nün açıklamaları Ortanın Solu hareketinin karma bir ekonomik modeli benimsediğini göstermektedir. İnönü'nün "milliyetçilik", Ecevit'in ise "toplumun özelliklerine göre değişecek ölçüler" söylemleri Ortanın Solu'nun Klasik Batı Avrupa sosyal demokrasisiden ziyade yerel değerlere yaslanan bir düşünce seti olduğunu göstermektedir.

Ortanın Solu hareketinin 1960'larda güçlenmesinin ana nedenleri arasında 1960 darbesinden sonra oluşturulan özgürlükçü düşünce ortamı ve kırdan kente göçün yarattığı ekonomik sorunların günlük hayat üzerinde etkileri vardır. Gerek CHP içinde ve dışında gelişen siyasi atmosfer gerek ülkenin içinde bulunduğu konjonktür bu süreci oluşturmuştur (Uyar 2017: 173-179). 1960'larda halkın değişim ve somut çözüm önerileri talebi artmaktadır. Halkın gündemini iktisadi kalkınma, sosyal güvenlik ve işçi sorunları gibi konular işgal ederken bu sorunlara ek olarak vergi adaleti, grev-sendika hakkı, millî

petrol vetoprak reformu gibi somut önerilerin de cevaplanması gerekmekteydi (Koç 2014: 104). 1960'lı yıllardan itibaren Anadolu'nun demografik yapısında ve Anadolu halkının seçmen davranışında ciddi değişiklikler yaşanmıştır. Köyden kente göç ile şehirleşme başlamış, bununla beraber çeşitli problemler kendini göstermiştir. Şehre kaba iş gücü olarak giden köylü-işçi kesim artık köy dışını tanıyan daha bilinçli bir seçmen kitlesine dönüşmüştür (Ayata 1995: 86).

Ortanın Solu, kavram olarak İnönü'nün 1965'te kullanmasından önce farklı kişiler tarafından da kullanılmıştır ancak hiçbir söylem İnönü'nün kullanması kadar büyük bir etki uyandırmamıştır. Örneğin, Akis Dergisi 31 Ağustos 1960 tarihindeki sayısında CHP'nin yaşayacağı değişime, sol düşünce ile bütünleşmesine değinmiş ve partinin yerini Ortanın Solu olarak tanımlamıştır.

> "CHP'nin geniş halk kitlelerinin refahını en ziyade göz önünde tutan, sermayenin belirli ellerde terakümünün aleyhinde bulunan parti olduğunda zerrece tereddüt bahis mevzuu değildi. Şimdi o istikamet biraz daha belirli şekilde tutulacak, memleket davalarının halli daha sosyalizan bir görüşle mütalaa olunacaktı. Bu eski partinin sosyalistliğe heves ettiği manasını taşımıyordu. (…) CHP, ortanın solundaki Amerika'daki Demokrat Parti derecesinde yer alacaktı" (Alim+Politikacı= Program, 1960: 26).

Bülent Ecevit de Ankara'da katıldığı bir programda Ortanın Solu söyleminin İnönü'den önce hem kendisi hem de partiler tarafından defalarca kullanıldığını belirtmiştir ancak hiçbirinin yankı uyandırmadığını ve İnönü gibi birinin partinin niteliği olarak tarif etmesinin büyük etki uyandırdığını belirtmiştir (Ecevit 1976: 7).

Ortanın Solu akımı kavram olarak İsmet İnönü tarafından 1965'te kullanılarak tanınsa bile 27 Mayıs 1960 darbesinin öncesine kadar uzanan geçmişe sahiptir (Fedayi 2006: 163). 1960'larda güçlenen Ortanın Solu'nun tarihsel gelişimi 1950'li yılların sonuna gelen birçok farklı etmenlerin birleşimi ile gerçekleşmiştir. Düşünsel altyapısı 1959 İlk Hedefler Beyannamesi'ne kadar gitmektedir. Daha sonra ise düşünsel altyapı Temel Hedefler Beyannamesi ve İleri Türkiye Ülküsü ile teorik zemini oturmuştur. 1958 yılında CHP ile birleşen Hüriyet Partisi ile 1960 darbesinden sonra oluşan özgürlükçü ortam ile 1961 yılında kurulan Türkiye İşçi Partisi'nin (TİP) varlığı gibi dışsal nedenler ile Araştırma Bürosu ve Mülkiye Cuntası/Yüksek Danışma Kurulu gibi içsel nedenler Ortanın Solu hareketinin doğuşunda etkili olmuştur. Dünyada ve ülkemizde sol siyasi söylemler üzerinde yaşanan toplumsal bilinç ve değişim talebi Ortanın Solu'nun yeşerip filizlenmesine katkıda bulunan olgulardır.

Özgürlük ve düzen değişikliği söylemlerinin güç kazandığı bir dönemde Türkiye'nin 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra yakaladığı özgürlükçü ortam sol düşüncenin yayılmasını ve politik açıdan yeni bir dönemin başlangıcını daha da kolaylaştırmıştır. Bu yeni dönemde ülkenin kurucu partisi olan CHP'nin büyük bir değişim sürecininbaşlangıç noktası olmuştur. CHP 1960'lı yıllarda Ortanın Solu

olarak adlandırılan düşünsel yenilenme sürecine girmiştir. Ortanın Solu düşüncesi, hareketin kilit isimlerinden olan Bülent Ecevit tarafından hümanist değerler üzerinden halkçılık, sosyal adalet, reformist, devletçilik, özgürlükçülük ve sosyal demokratlık gibi özellikler ile tanımlanmaktadır (Ecevit 1966: 14).

Ortanın Solu düşüncesinin etkisini gösterdiği ve parti içinde güç odağı haline geldiği 1960'lı yıllar o güne kadar bir siyasi partiden çok bir devlet partisi olan ve değişimden ziyade muhafaza rolünü üstlenen CHP'nin reformist bir söylem ile kimlik değiştirdiği dönemdir. Ortanın Solu ekibi, CHP'yi dönüştürerek devleti korumakla ve devletin sorunlarıyla ilgili bir kamu kurumu olmaktan çıkarmış, halkın sorunları ile ilgilenen reformist siyasi parti hâline getirmeye başlamıştır. Bu dönüşüm ile CHP halka daha yakın bir parti olma yolunda ilerlemeye başlamıştır (Fedayi 2006: 168). Ortanın Solu ile CHP artık işçi ve köylü gibi dezavatajlı grupları söylemlerinde barındıran, değişim ve reformdan yana olan bir siyaset anlayışına doğru yönelmektedir. Ortanın Solu, CHP'nin eski kimliğinden ziyade köylü, işçi ve üniversite gençliğini temsil etmeye çalışan ve planlı kalkınmadan yana olan halkçılık ve devletçilik ilkelerine ağırlık verilen batı demokrasi değerlerine bağlı bir düşünce biçimi olarak değerlendirilebilir (Uyar 2017: 42).

Ortanın Solu hareketinin iki ana ayağını altı okun iki ilkesi olan devletçilik ve halkçılık oluşturmaktaydı. Ortanın Solu sahip olduğu planlı ekonomik kalkınma, kamu hizmetlerinin yaygınlaşması ve devletin ekonomi üzerinde üstlendiği denetleyici-yol gösterici rol düşüncesi üzerinden devletçilik; farklı toplumsal sınıflara gösterilen eşit tutum, tabana yayılmış temel hak ve özgürlük kavramı ile sosyal adalet düşünceleri açısından halkçılık ilkeleri ile doğrudan bağlantılıdır. Bu gözle bakıldığında Ortanın Solu her ne kadar CHP'nin kökenlerinde yer alan ve temel prensipleri olan altı ok ile ilişkili olsa da partinin işçi, köylü, üniversite öğrencileri ve alt sınıf ile bütünleştirecek söylem ve siyasaları ilk kez kullanması açısından partiyi yenileyen bir oluşumdur (Uyar 2017: 43).

Ortanın Solu düşüncesi ve CHP'nin klasikleşmiş halkçılık düşüncesi birbirinden farklı özellikler de barındırmaktaydı. Ortanın Solu düşücesi sınıf kavramının varlığını klasik halkçılığın aksine kabul etmiştir. Diğer yandan sınıf mücadelesine karşı çıkmaktadır. Sosyal adalet, sosyal güvence ve özgürlük taraftadır; bir diğer tarafta ise hür teşebbüsü temel özgürlüklerden biri olarak görmektedir (Ayata 1995: 83).

CHP, Ortanın Solu hareketi ile kurucu parti olmanın getirdiği elitist "Halk İçin Halka Rağmen" düşüncesinden sıyrılarak "Halk İçin Halkla Beraber" düşüncesini kuşanan ve "halka gitmek" düşüncesini somutlaştırmaya çalışan bir siyasi parti olma yoluna girmiştir (Ağtaş 2007: 205). Ülkenin sosyoekonomik durumu ve sol hareketlerinin popülaritesi gibi toplumsal; parti içi yenilenme arayışı, Mülkiye Cuntası/Yüksek Danışma Kurulu gibi içsel ve Hürriyet Partisi, TİP ve Forum-YÖN gibi dışsal

etmenlerin de katkısıyla Ortanın Solu hareketi CHP'nin tarihinde önemli bir ideolojik kırılım ve revizyonu temsil ettiği kadar ülke siyasetinde de sosyal demokratik düşünce ile tanışıldığı dönem olarak ele alınabilir (Fedayi 2006: 163).

Ortanın Solu hareketinin doğuşunda 1960'lı yıllarda dünyada ve ülkemizde ortaya çıkan sol siyasi düşünce rüzgârının etkisi büyüktür. Ortanın Solu hareketi CHP'nin TİP'inoluşturduğu sol söylem ile kaybetme tehlikesi yaşadığı seçmen tabanını korumak amacıyla devletçi particilikten reformcu sol parti kimliğine doğru yönelmesini temsil ettiği kadar ülkenin aşırı sol düşüncelere karşı muhafazacı bir pozisyon alma düşüncesini de kapsamaktadır. Bu yönden incelendiğinde Ortanın Solu'nun CHP içinde yükselmeye başlamasında Türkiye'de etkisini artıran sol söylemlerin ve bu düşünce tarzının TİP üzerinden siyasal olarak kurumsallaşmasının önemi büyüktür. Ortanın Solu'nun 1960'lı yıllarda yükselen sol düşüncelere ve TİP ile ülke siyasetinde önemli bir alan işgal etmeye başlayan sosyalist düşünceye karşı bir engelleyici pozisyon alma girişimi olduğu da söylenebilir.

Ortanın Solu'nun radikal sola karşı üstlendiği rolü İsmet İnönü

> "Ülke tam sola kayıyordu. Ortanın Solu'nun gerekçesi tam sola gidişin önlenmesidir. Ben dönmeyeceğim, lüzum vardır. Ortanın Solu, ortanın çok sağına da ortanın çok soluna da bir duvardır" (İnönü Dün de Ortanın Solu Tezini Savundu 1965: 1) sözleri ile açıklamıştır.

Ortanın Solu düşüncesinin kilit ismi Bülent Ecevit, dönem içinde yükselen sol hareketleri dört farklı gruba ayırmıştır: "Rusya'dan gelen sol basınç, bazı Arap ülkelerinden gelen sol basınç, batıdan gelen sol basınç" ve son olarak "Uzak Doğu'dan gelen sol basınç" (Ecevit 1966: 35).

Ecevit (1966), Ortanın Solu'nu Batı'dan gelen demokratik değerlere bağlı sol düşünce olarak ele almış, Rusya üzerinden gelen ve sosyalizmi içinde barındıran sol basınca karşı ülkeyi kurtaracak can simidi olarak tanımlamıştır. Bu açıdan ele alındığı Ortanın Solu her ne kadar CHP'nin sol bir söylem benimsemesini ve partinin yenilenmesini sağlasa da ülke içinde aşırı sol düşücelerin güçlenmesini engelleme hedefiyle eski CHP'nin koruyucu devlet partisi imajının da bir sonucudur.

2.3. Ortanın Solu Hareketi'nin Doğuşuna Neden Olan Faktörler

2.3.1. İçsel Faktörler

2.3.1.1. Hürriyet Partisi ve İlk Hedefler Beyannamesi ile Başlayan Dönem

Hürriyet Partisi, Türkiye siyaset tarihinde aldığı oy oranından ziyade yarattığı değişim atmosferi ile damga vurmuştur. Demokrat Parti (DP) içinde otoriteleşmeye karşı çıkan ve yaratılan politik-ekonomik baskı ortamına muhalif bir grup DP'linin ispat hakkı olayından sonra 20 Kasım 1955 tarihinde

partiden ayrılarak kurduğu Hürriyet Partisi ayrıldığı DP'den ziyade anamuhalefet partisi olan CHP içinde büyük bir değişime neden olmuştur. CHP üzerinde etkili olan bu değişim "İlk Hedefler Beyannamesi" ile başlamış ve zamanla Ortanın Solu adını alarak 1973 seçim zaferinin gelişini hazırlamıştır (Albayrak 2008: 341).

DP'nin otoriter siyaset anlayışına muhalif partililer tarafından kurulan Hürriyet Partisi bir kadro partisi olarak yola çıkıp Batı demokrasisi değerleri üzerinden bir siyasi anlayış takip etmiştir. Bu siyasi anlayış her ne kadar farklı kökenlerden gelmiş olsa da Hürriyet Partisi ile CHP'yi birbirine yakınlaştıran ve aynı söylem ve düşünceler üzerinden DP iktidarına muhalefet yapmalarına neden olan faktör olmuştur (Çakmak 2008: 133). 1957 Genel Seçimleri sonuçlarının Hürriyet Partisi'nde oluşturduğu hayal kırıklığının sonucunda parti içine etkili muhalafet için yeni arayışlar konuşulmaya başlanmıştır. Bu süreçte CHP ile Hürriyet Partisi'nin muhalefet çizgisinde yakınlaşmaya başlaması iki partinin birleşmesinin değerlendirilmesini sağlamıştır. Bu birleşmede Hürriyet Partisi'nin siyasi çizgisi ve idealleri üzerinden İsmet İnönü'nün bulunduğu "HP'lilere kapımız açıktır. İdealistler ile çalışmak bizim için meziyettir" söylemi katalizör etkisi göstermiştir (İnönü 1958: 1). 1957 Genel Seçimlerinden sonra Hürriyet Partisi'nde aranılan alternatif yollar 24 Kasım 1958 tarihinde toplanılan kongrede 5'e karşı 175 oyla Hürriyet Partisi'nin kendini feshetmesi ve CHP'ye katılma kararı alması ile tamamlanmıştır (Çakmak 2008: 183). Bu birleşme neticesinde Hürriyet Partisi'nden CHP'ye dâhil olan isimler Ortanın Solu hareketinin doğuşundan kilit rolü üstlenecek kişiler olacaktır. Örneğin, CHP'nin Ortanın Solu düşüncesini benimsemesine öncülük yapan üç kişiden ikisi eski Hürriyet Parti'lidir (Turan Güneş ve İbrahim Öktem) (Fedayi 2006: 165).

Hürriyet Partisi, CHP içinde dâhil olduğunda en aktif rolü 1958 yılının başında kurulan ve ekonomik-siyasi alanlarda araştırmalar yaparak Meclis'e işçileri koruma kanunundan grev hakkına kadar birçok farklı konuda yasa tasarısı önerisinde bulunan Araştırma ve Dökümantasyon Bürosunda alacaktı (Bila 2008: 151). Başında Osman Okyar, Turhan Feyzioğlu ve Bülent Ecevit'in olduğu Araştırma ve Dökümantasyon Bürosu Hürriyet Partisi CHP'ye dâhil olması ile çok daha aktif bir pozisyona geçiş yapmış oldu (Toker 1991: 33). Bu üretkenlik 12 Ocak 1959 tarihli CHP 14. Kurultayı'nda ilan edilen "İlk Hedefler Beyannamesi" ile zirveye ulaşmıştır.

İlk Hedefler Beyannamesi hem Hürriyet Partisi'nin CHP'ye etkisini göstermekte hem de ülkeyi kuran parti CHP'nin yaşadığı değişimi gözler önüne sermektedir. İlk Hedefler Beyannamesi'nin kabul edildiği kongre, Hürriyet Partisi'nin CHP'ye katılımından sonra gerçekleşen ilk kongredir (Fedayi 2006: 164). Birleşmenin ardından gerçekleşen ilk kongrede ilan edilen böylesine önemli bir metin Hürriyet Partisi'nin CHP'ye yaptığı etkiyi göstermektedir. Bununla beraber İlk Hedefler Beyannamesi'nin raportörünün Hürriyet Partili Turan Güneş, bu Beyanname'nin okunduğu oturumun başkanının da yine bir Hürriyet Parti'li Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu olması Ortanın Solu hareketinin temelini oluşturan İlk

Hedefler Beyannamesi'nin temelini Hürriyet Partisi'nin oluşturduğunu ispatlar niteliktedir (Kumaş 1999: 95).

İlk Hedefler Beyannamesi ile CHPkendi kurduğu sistemde ciddi değişiklikler yapacağını vadetmiştir. Barındırdığı Hürriyet Partisi etkisine ek olarak, İlk Hedefler Beyannamesi'nin Ortanın Solu hareketinin doğuşunu simgelediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Ortanın Solu'nun temel misyonu olan sosyal adalete ve güvenliğe dayalı adil bir düzenin inşası hedefinden ilk kez İlk Hedefler Beyannamesi'nde söz edilmiştir. Düzen değişikliği söylemi de ilk kez İlk Hedefler Beyannamesi'nde kaleme alınmıştır. İlk Hedefler Beyannamesi'nde geçen "Anayasamız modern demokrasi ve cemiyet anlayışına uygun, halk egemenliği, hukuk devleti, sosyal adalet ve emniyet nizamına dayanan bir devlet nizamına göre değiştirilecektir" (CHP 1959) maddesi CHP'nin değişim sürecinde sosyal adaleti ve sosyal güvenliği sağlayacak düzenin gerçekleşmesi için mevcut düzenin değiştireceğine dair yaptığı ilk taahhüttür. İlk Hedefler Beyannamesi, halkçılık ilkesinin önemi doğrultusunda eşit yurttaşların oluşturulması ve o dönemin şartlarında yoğun mahalefet ile karşılaşılan grev, sendika ve işçi haklarına yaptığı vurgulardan dolayı Ortanın Solu'nın filizlendiği bildiridir. "(…) grev hakkı, sendika ve mesleki teşekküller kurma hakkı, kanun önünde eşit muamele görme ve amme hizmetlerinden eşit olarak faydalanma hakkı (…) Türk vatandaşlarına sağlanacaktır "(CHP 1959).

İlk Hedefler Beyannamesi ile Ortanın Solu arasındaki ilişkiyi hareketin en önemli ismi olan Bülent Ecevit şu şekilde ifade etmiştir:

> "İlk Hedefler Bildirgesi, çok partili yaşama geçildikten sonra CHP'nin kendini yenileme, demokrasiye daha çok gerçeklik, devlete daha belirgin bir sosyal nitelik ve halkçılık ilkesine içerik kazandırma yolunda attığı ilk adımdır. Ortanın Solu hareketinin düşünsel zemininin de bir ölçüde o bildirgeyle hazırlanmış olduğu söylenebilir" (Ecevit 1995: 61).

Hürriyet Partisi'nden CHP'ye dâhil olan ve ilerleyen süreçte CHP ve Ortanın Solu hareketi içinde çok önemli görevler üstlenerek partinin kilit isimlerinden olan Turan Güneş, İlk Hedefler Beyannamesi'ni ve HP'nin bu beyanname üzerindeki etkisini şöyle anlatmaktadır:

> "Beyannamenin içindekiler aslında CHP'nin öteden beri savunduğu fikirlerdi. Ancak Hürriyet Partisi'nin tabanını tatmin edebilmek için bizim tarafımızdan hazırlandığı görüntüsünü verdik. Fakat bu beyanname bizim örgütü tatmin için iyi bir dayanak oldu" (Simav 2009: 49).

İlk Hedefler Beyannamesi'nin içerdiği bazı maddeler Ortanın Solu hareketi ile doğrudan bir ilişkiye sahiptir. Ortanın Solu düşüncesinin düşünsel zeminini hazırlayan İlk Hedefler Beyannamesi, ilerleyen zamanlarda Ortanın Solu'nun temel doktrinlerinden olacak olan üniversite özerkliğinin sağlanması, meslek örgütlerinin özgürce kurulabilmesi, işçi ve işveren sendikalarının serbestçe kurulabilmesi, ekonomik kalkınma için bes yıllık planın uygulanması ve işçilere grev hakkının verilmesi

gibi maddeler ile 1965 yılında söylem olarak ortayan çıkan Ortanın Solu hareketinin ilk ibareleri 1959 yılında vermiştir. İlk Hedefler Beyannamesi CHP'yi kurucu parti rolünden soyutlaştırarak sorunlara çözüm önerileri sunan ve kendini yenileyen bir parti olmasını sağlama sürecinin ilk adımı olarak görülebilir. İlk Hedefler Beyannamesi'yle CHP daha çok demokrasi, daha çok özgürlük, daha çok adalet isteyen; sol söylem ve sosyal demokrat bakış açısı ile ilk tanışmasını gerçekleştiren, kabuğunu yenileyen bir parti olmuştur. Bu yenilenmede Hürriyet Partisi'nin kendisine katılmasıyla hız kazandığı inkâr edilemez bir gerçektir.

İlk Hedefler Beyannamesi ile Hürriyet Partisi arasındaki yakın ilişki beyanname ile Hürriyet Partisi'nin 1957 Seçim Bildirgesi'nin kıyaslanması sonucunda daha açık bir şekilde görülebilmektedir. Hürriyet Partisi Seçim Bildirgesi ile İlk Hedefler Beyannamesi daha önce bahsedilen üniversite özerkliğinin sağlanması, meslek örgütlerinin özgürce kurulabilmesi, işçi-işveren sendikalarının serbestçe kurulabilmesi, ekonomik kalkınma için beş yıllık bir planının uygulanması ve işçilere grev hakkının verilmesi gibi maddelere ek olarak nispi temsil sisteminin uygulanması, demokratik bir anayasa, çift meclisli sistem, tarafsız cumhurbaşkanlığı, Anayasa Mahkemesi'nin kurulması, yargıç güvencesi, basın özgürlüğü gibi birçok ortak içeriğe sahiptir (CHP 1960; Hürriyet Partisi Seçim Beyannamesi 1957: 3). İlk Hedefler Beyannamesi ile Hürryiyet Partisi Seçim Beyannamesi genel hatlarıyla benzerlikler göstermektedir. Bu durum Hürriyet Partisi'nin CHP üzerinde yarattığı değişime sunulabilecek bir diğer örnek olarak değerlendirilebilir.

Hürriyet Partisi'nin bildirgesi ile İlk Hedefler Beyannamesi arasındaki benzerliğin bir üst versiyonu İlk Hedefler Beyannamesi ile 1960 darbesi sonrası hazırlanan 1961 Anayasası arasında görünmektedir. Bu benzerlik CHP'yi hem uzun süre mücadele edeceği "Ordu+ CHP= İktidar" söylemi ile karşı karşıya bırakacak hem de tekrar bir yenilenme sürecine ve yeni hedeflere yönelmesine neden olacaktır.

27 Mayıs 1960 darbesi sonrası yeni anayasayı oluşturmakla görevli olan Kurucu Meclis'in üyelerinin çoğunluğu CHP ile organik ilişkisi olan kişilerden oluşmaktaydı. Bu durumun doğal sonucu olarak kurucu meclisin hazırladığı 1961 Anayasası, CHP'nin 1959 yılında açıkladığı İlk Hedefler Beyannamesi ile paralelik taşımaktaydı. Anayasanın hazırlanmasında son karar mercisi olan Temsilciler Meclisinin 49 üyesi CHP'li isimlerden oluşmaktaydı. CHP ile anayasanın oluşum süreci arasındaki doğrudan ilişki, partinin seçim zaferi sonucunda sivil yollar ile gerçekleştirmeyi vadettiği 1959 İlk Hedefler Beyannamesi'nin 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra cunta rejimi ile gerçekleşmesine neden olmuştur. CHP'nin yenileşme anlayışını ortaya koyan İlk Hedefler Beyannamesi genel hatlarıyla 1960 askerî müdahelesinin ardından oluşturulan yeni anayasada kendine yer bulmuştur (Bila 1999: 152). Bunun sonucunda bir siyasi partinin beyanı bir askerî yönetim tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu durum,

CHP'ye karşı yıllarca sürecek bir karalama kampanyasına neden olmuş olsa da partinin gerçekleştirilen İlk Hedefler Beyannamesi'nin bir adım ötesine geçmek için çalışmalar yapmasını hızlandırmıştır.

Askerî darbeden sonra gerçekleştirilen ilk seçim olan 1961 seçimleri öncesinde CHP, gerçekleşen İlk Hedefler Beyannamesi'nin ardından bir sonraki adım olarak nitelendirilebilecek ve ekonomik yönü ağır basan Temel Hedefler Beyannamesi'ni ilan etti. Temel Hedefler Beyannamesi tıpkı İlk Hedefler Beyannamesi gibi iktidar olunca uygulanacak programı içeren bir seçim bildirgesi niteliğindeydi. Temel Hedefler Beyannamesi, İlk Hedefler Beyannamesi'nin aksine siyasi konular yerine daha çok sosyoekonomik konulara yoğunlaşmıştır. Refah devletinin kurulması, eğitim hizmetlerinin yaygınlaşması, işçi ve çalışan haklarının genişlemesi, sosyal güvenlik kurumlarının oluşumu, devlet-özel teşebbüs iş birliği ile planlı bir kalkınmanın sağlanması genel hatlarıyla Temel Hedefler Beyannamesi'nin söylemlerini oluşturmaktaydı (Bila 1999: 164).

Temel Hedefler Beyannamesi işçi ve köylü merkezli bir bildirge niteliğindedir. Vergi sisteminin düzeltilmesi ile alt-orta kesimin üzerindeki yükü hafifletmeyi ve topraksız köylüyü "Muhtaç çiftçi yeter toprağa sahip kılınacak "maddesi ile toprak sahibi yapmayı hedefleyen, toprak reformunu savunan, ekonomik yönü ağır basan işçi-köylü merkezli bir beyanname niteliğindedir (CHP 1961; Koc 2014: 73). Temel Hedefler Beyannamesi'nde yer alan, işçilerin emeği ve gayreti oranında ücretlendirme politikası; ülkenin sınıf siyaseti ile tam olarak tanışmadığı bir dönemde sol siyasetin temelini oluşturan sınıf siyaseti terminolojisinden izler taşıyarak CHP'nin sol siyaset ile belli oranda bütünleşmesini ve benimsemesini göstermektedir: "Türk işçisi, emeğinin verimine, gayretinin külfetine denk ücret alacaktır "(CHP 1961).

Temel Hedefler Beyannamesi toplumun her kesiminden gelen insanları eşit ve adil standartlar ile buluşturma gayesini de hedefleyerek CHP'nin Ortanın Solu ile beraber sosyal demokrat değerlere doğru bir yönelimde olduğunu da göstermektedir: "Zengin, fakir her çocuğu, her genci, her yetişkini, kabiliyetleri ölçüsünde en geniş anlamda eğitimin nimetlerine kavuşturmaktır" (CHP 1961). Ortanın Solu hareketinin temel misyonlarından olan kamu ve özel teşebbüsünün beraber büyüyeceği bir planlı kalkınma modelinin de hayata geçirilmesi Temel Hedefler Beyannamesi'nde yer alan diğer konudur: "Devlete ayrılan işletmeler dışında kalan bütün faaliyet alanlarında özel teşebbüsün gelişmesine destek verilecektir" (CHP 1961). Devlet müdahalesinin sosyal adalet ve güvenliği sağlamak için gereksinimlerinden biri olarak görülmesi Ortanın Solu'nun devlet müdahalesine sempatik bir yaklaşıma sahip olan sosyal demokrat değerler ile teoride uyuştuğunu gösterir (Koç 2014: 74; van Kersbergen 2003).

Temel Hedefler Beyannamesi de İlk Hedefler Beyannamesi'nin devamı olarak Ortanın Solu hareketinin fikrî altyapısının oluşmasında katkıda bulunan bir metin özelliği taşımaktadır. İki

beyanname içerik olarak kıyaslandığında 1959 İlk Hedefler Beyannamesi, Ortanın Solu hareketinin siyasi düşünce zeminini oluştururken 1961 Temel Hedefler Beyannamesi'nin Ortanın Solu'nun ekonomik siyasalarının temelini oluşturduğu söylenebilir (Esmer Tütüncü 2006: 22). Temel Hedefler Beyannamesi'nin içeriği Bülent Ecevit'in 1966 yılında yayımladığı "Ortanın Solu" kitabında iktidara gelindiğinde yapılacak faaliyetlerin kaleme alındığı "Uygulama Bölümü" ile benzerlik taşıması beyanname ile hareket arasındaki ilişkiyi ispatlamaktadır (Ecevit 1966: 119-127; Koç 2014: 74). Yayımlanan iki beyanname de CHP içindeki değişimi gözler önüne seren ve Ortanın Solu hareketinin her ne kadar 1965 yılında dillendirilmiş bir düşünce olsa da parti içi kökeninin 1950'li yıllarının sonuna kadar gittiğini gösteren parametreler arasındadır. CHP'nin ik farklı beyanname ile girdiği değişim, devlet odaklı refleksler veren bir parti yapısından uzaklaşarak reformist bir çizgiye yönelme sürecini temsil etmektedir.

1959 İlk Hedefler Beyannamesi ve 1961 Temel Hedefler Beyannamesi'ni 1965 Genel Seçimlerinden önce toplanan 17. Kurultay'da "İleri Türkiye Ülkümüz" bildirgesi takip etmiştir. İlk Hedefler Beyannamesi'nin 27 Mayıs askerî müdahelesinden sonra büyük oranda gerçekleşmiştir. Ancak,1961 yılındaki Temel Hedefler Beyannamesi CHP'nin liderliğinde oluşan 3 farklı koalisyon hükümeti tarafından uygulanamamıştır. Bundan dolayı halk nezdinde saygınlığını kaybetmiştir. Bundan dolayı, CHPmuhalefet partisi olarak girdiği ve Ortanın Solu söylemini ilk kez kullandığı 1965 seçimlerinden önce "İleri Türkiye Ülkümüz" adı altında yeni bir beyanname hazırlamıştır. İlk Hedefler Beyannamesi'nin siyasi, Temel Hedefler Beyannamesi'nin ekonomik düşünce yönleri ağır basarken İleri Türkiye Ülküsü sosyal konulara eğilen bir bildiri niteliği taşımaktadır (Koc 2014: 73).

İleri Türkiye Ülküsü "CHP'nin Yolu, Toprak Reformu, Sosyal Adalet, Sosyal Güvenlik, Köylünün Kalkındırılması, Demokratik Devletçilik, Gençliğe Çağrı, Milliyetçilik ve Kalkınma ve Dostluğun Şartı" gibi alt başlıklardan oluşmaktadır (CHP 1965; Esmer Tütüncü 2006: 64). Bildiri uzun süredir vaat olarak sunulan toprak reformunu da içermektedir ancak genel olarak üzerine durulan noktalar sosyal kalkınma ve yenilenme ekseninde şekillenmiştir. İleri Türkiye Ülküsü toplumsal seviyede çözüm önerileri sunmaktadır ve pratik çözümlerden ziyade söylemler üzerinde oluşturulmuş bir beyanname niteliğindedir.

Ortanın Solu hareketinin ilk defa kullandığı 1965 seçimlerinden önce yayımlanan bir beyannamenin uygulama çözüm önerilerinden yoksun olması Ortanın Solu hareketinin halk nezdinde tam olarak anlaşılamamasına ve çözüm getiren bir düşünceden ziyade söylem odaklı bir popülizm olarak algılanmasına yol açmıştır (CHP 1965).

İleri Türkiye Ülküsü'nün Ortanın Solu ile olan ilişkisi Genel Başkan İsmet İönü tarafından şu şekilde dile getirilmiştir:

> "Bu bir kâr, zarar meselesi değil, devletçi, devrimci ve halkçı bir partinin yolunun ifadesidir. Ortanın Solu bir slogan halinde bu prensipler mecmuasını ifade ediyor. İlk Hedefler Beyannamesi, İleri Türkiye Ülküsü ve program, Ortanın Solu'nda bunların hepsi vardır" (İnönü Dün de Ortanın Solu Tezini Savundu 1965: 1).

Şu bir gerçektir ki Ortanın Solu hareketi her ne kadar 1959 İlk Hedefler Beyannamesi'ne dayandırılsa da Genel Başkan seviyesinde ilk kez dile getirildiği 1965 seçimlerinden önce fikrî altyapısı tam olarak oluşturulamamış ve halka doğrudan çözüm önerileri ile gidemeyen söylem üzerinden şekillenen ve popülist özellikler taşıyan bir hareket niteliğindedir.

Yayınlanan üç beyanname incelendiğinde her ne kadar farklı konulara dayanarak birbirini tamamlayan bir içeriğe sahip olsa da birçok konuda uygulama önerilerinden eksik kalmıştır. Ortanın Solu hareketinin düşünce temeli oluşturan bu beyannamelerdeki en büyük eksikliklerden biri yerel yönetimlerin ve ademimerkeziyetçi yaklaşımın ihmal edilmesidir. Üç beyanname de içerik olarak yerel yönetimlere ve yerinden çözüm yöntemlerine yer vermemektedir. Üniter ve merkezî otorite merkezli düşünce ile hazırlanmış bu beyannameler CHP'nin yerel yönetimlere dair belirli bir politikasının olmadığının göstergesidir. Ortanın Solu hareketi zaman içinde akademik ve pratik temelini güçlendirmesine rağmen hareketin yerel yönetimlere dair düşüncelerinde zaman içinde böyle bir ilerleme gerçekleşmemiştir. Bu durumun sonuçları, 1973 Yerel Seçimleri sonucunda kazanılan belediyeler üzerinden de etkisini gösterecektir. Yerel yönetimlerin göz ardı edildiği bir teorik altyapı ile büyüyen Ortanın Solu hareketin mahalli idareler alanındaki ideolojisi 1973'te İstanbul, Ankara ve Kocaeli Belediye Başkanları olan Ahmet İsvan, Vedat Dalokay ve Erol Köse'nin çalışmaları neticesinde şekillenecek ve teoriye dökülecetir. Yerel yönetimler 1973 seçim zaferlerine kadar genellikle Ortanın Solu hareketinin göz ardı ettiği bir siyaset sahnesi konumundadır. Ortanın solu hareketinin yerel yönetimlere dair noksanlığı yazının ikinci bölümünde detaylı olarak ele alınacaktır.

2.3.1.2. Mülkiye Akademisyen Kadrosu

Ortanın Solu hareketinin partide güçlenmesinde ve hakim ideoloji olmasında etkin olan en büyük içsel faktörlerden biri Ortanın Solu muhalifleri tarafından Mülkiye Cuntası olarak tabir edilen Ankara Üniversitesi akademisyenlerinden oluşan Yüksek Danışma Kurulu görevindeki gruptur (Halk Partisindeki Kavganın İç Yüzü 1969). CHP'yi Batı tipi bir sosyal demokrat partiye dönüştürmeye çabalayan Ortanın Solu hareketi CHP'nin eski hantallaşmış yapısını bu hedefe ilerlemede engel olarak görmekteydi (Bila 1999: 221). Geçmişin kamburunu sırtında taşıyan hantallaşmış yapının güncellenmesi için Ankara Üniversitesi akademisyenlerinden oluşan Yüksek Danışma Kurulu, parti politikalarının belirlenmesinde parti yönetimi seviyesinde danışmanlık görevi üstlenerek etkin rol

oynamış ve partinin reformist bir yörüngeye oturmasına katkıda bulunmuştur. 1960'ların sonundan 1974 Kıbrıs Hareketi'ne kadar Yüksek Danışma Kurulu CHP içinde kilit rol oynamıştır (Emre 2014: 110).

18. Kurultay sonrası genel sekreterlik görevine seçilen Bülent Ecevit, Ortanın Solu hareketinin fikrî altyapısını güçlendirmek ve düşüncenin ilk zamanlarında görülen tutarsızlık ve popülist içeriği ortadan kaldırmak istemektedir. Özellikle Meclis'e getirilen II. Beş Yıllık Kalkınma Planı önerisine dair ana muhalefet partisi CHP'nin yeterli hazırlığının olmamasının Ecevit tarafından fark edilmesi üzerine parti içinde fikrî ve bilimsel çalışmalar yapacak bir ekip oluşturulmasına karar verildi (Emre 2014: 112). Siyasi sembol olarak Bülent Ecevit'in, düşünsel sembol olarak Turan Güneş'in görüldüğü Ortanın Solu'nun fikrî çalışmalarını ilerletmek için çoğunluğu Ankara Mülkiye'de öğretim görevlisi olan ve Deniz Baykal, Haluk Ülman, Besim Üstünel ve Ahmet Yücekök gibi isimleri barındıran "Yüksek Danışma Kurulu" oluşturulmasına karar verildi. Bu kurul CHP ve Ortanın Solu üzerinden büyük bir etki gücüne sahip olmuş ve partinin devletçi-bürokratik kökenlerinden sıyrılarak Batı demokrasisine uyumlu sosyal demokrat bir kimlik kazanmasını sağlamaya çalışmıştır. Yüksek Danışma Kurulu özellikle Genel Sekreter Bülent Ecevit üzerinde büyük bir etkiye sahiptir ve parti üzerinden giderek kazandığı güç sonucunda kendisine muhalif olan parti içi ekipler tarafından "Mülkiye Cuntası" olarak anılmaya başlanmıştır (Sağlamer 1974: 205-206). Mülkiye Cuntası'nın teorik temelini oluşturduğu, Bülent Ecevit'in ise şehir gezileri ve parti örgütü ziyareti ile anlattığı Ortanın Solu çift koldan süren çalışmalar sayesinde kısa zamanda büyük bir değişimi sağlamıştır (Fedayi 2006: 167).

CHP'nin değişim ve yenilenmesinde büyük etkiye sahip olan Mülkiyeli akademisyenlerin herhangi bir resmî görevinin olmaması ve her türlü sorumluluktan muaf bir ekip olarak görev alması parti içinde tepkilere yol açmıştır. Bülent Ecevit gelen eleştirilere cevap olarak Danışma Kurulunu resmî bir kimliğe büründürme çalışmalarına başladı. 1968 yılında toplanan 19. Kongre'de parti tüzüğünün yenilenmesi ile Parti Meclisi tarafından seçilen bir Yüksek İstişare Kurulu oluşturulmasına karar verildi (Sağlamer 1974: 296). İstişare Kurulu, parti içi tartışmalara ve Parti Meclisine katılabilecek ama oy hakkına sahip olmayacaktı. Bu karar ile Mülkiyeli akademisyenler kurumsal bir kimliğe bürünmüştü. Kurul ilk oluşturulduğunda Ecevit muhaliflerini ve sosyal demokrat düşünceye karşı olan ulusalcı muhalifleri de içermekteydi. Zamanla muhalifler; kurul ve parti üzerinde etkisini kaybederek Yüksek İstişare Kurulundan ayrıldı. Bunun sonucunda Kurul, genel başkan ile aynı düşünce çizgisinde daha homojen bir yapıya dönüştü (Emre 2014: 113).

Yüksek Danışma Kurulu üyeleri arasında Turan Güneş dışında hiçbir üyenin güçlü bir siyasi geçmişi yoktur. Genellikle aktif siyasette yer almamış, Avrupa sosyal demokrasisinden etkilenen entelektüellerden oluşan bu ekip CHP'yi tarihsel mirasından daha farklı bir siyasi zemine oturmaya çalışmış ve belli oranda başarılı olmuştur. Her ne kadar CHP'nin tam olarak sosyal demokrat çizgiye

oturduğu söylenemese de Tek Parti Dönemi CHP'si ile Sosyalist Enternasyonal'e üye olunmaya kadar giden bu değişim süreci CHP'si arasında önemli farklar vardır (Emre 2014: 125).

Batı Avrupa sosyal demokrat düşüncesi ile Mülkiyeli akademisyenlerin düşünceleri arasında bazı farklılıklar da mevcuttur. Yüksek Danışma Kurulu, Batı Avrupa sosyal demokratik düşüncesini doğrudan alarak partiye uyarlama amacında değildi. Kurul, sosyal demokratik düşünceyi ülke şartlarına ve ihtiyaçlarına göre yenileyerek daha yerli bir karaktere büründürmüştür (Emre 2015: 115). Bu durum Ortanın Solu kareketinin doğrudan bir sosyal demokrat hareket olmadığının ve ülke ihtiyaçlarına göre ulusal etmenleri içinde barındıran bir düşünce bütünü olduğunun göstergesidir. Avrupa sosyal demokrasisi, yeniden dağıtım yoluyla eşitlik sağlamayı ana siyasası hâline getirmişken Yüksek Danışma Kurulu ülkenin ihiyaçlarını gözeterek ekonomik kalkınmaya önem vermiş; toprak reformu, hızlı sanayileşme ve köy kalkınması gibi ülkenin kalkınmasına yardımcı olacak politikalar üretmiştir (Emre 2014: 121). Sol terminolojinin ana noktaları olan sınıf sistemi ve refah kapitalizmi Mülkiyeli akademisyenlerin programında birincil öneme sahip değildir. Yüksek Danışma Kurulu Türkiye'nin saniyeleşmesini ve kalkınmasını henüz tamamlayamayan bir ülke olduğunun bilincinde olarak birinci amaç olarak ekonomik kalkınmayı gerçekleştirme ve ikinci aşamada yeniden dağıtım politikalarını uygulama üzerine bir fikir inşa etmiştir.

Yüksek Danışma Kurulu, 12 Mart askerî müdahalesine karşı Bülent Ecevit'in ve Ortanın Solu'nun aldığı poziyonda kilit rol oynadı. Akademisyenlerden oluşan ekip, sivil demokratik değerlere sıkı sıkıya bağlı olunması gerekliliği ve 12 Mart müdahalesinin çıktılarının CHP ve Ortanın Solu adına olumlu sonuçlar içermeyeceği düşüncesini paylaştı. Bunun üzerine Ecevit ve ekibi 12 Mart'a karşı katı bir tavır alarak Genel Başkan İsmet İnönü ile ayrışma sürecine girdi (Emre 2014: 125).

Geçici hükümetlerin başarısız olması, Ecevit'in İnönü'ye karşı genel başkanlık yarışısından galip ayrılması ve 1973 seçimleriyle CHP'nin galip parti olması Yüksek Danışma Kurulu ve Ortanın Solu'nun uzun bir süreçten sonra çabalarının karşılığını alması anlamına geliyordu. Bu süreçte Ecevit'in yeni CHP'si önemliydi ve onun parti içi mücadelede iktidara gelmesinde Mülkiyeli akademisyenler kilit rolde idi.

Mülkiye Cuntası'nın parti içinde ve Ecevit özelindeki etkisi 1973 seçimlerinden sonra olumsuz yönde evrilmişti. Ecevit 1973 seçimlerinden sonra özellikle Kıbrıs Hareketi'nin ardından kazandığı popülerite ile ulusal popülist bir siyasi çizgiye yönelmiştir. Akademisyenlerin fikirlerine eskisi kadar ehemmiyet vermeyen Ecevit, partiyi kendi düşünceleri etrafından ilerleten despotik ve nepotik bir yönetim anlayışı üzerine otoritesini inşa etmeye başlamıştır. Bu dönüşümün neticesinde CHP içinde Ortanın Solu fikrinin altyapısının hazırlanmasında, partinin sosyal demokrat değerlere doğru yönelen reformist çizgiye ulaşmasında ve Ecevit'in siyasi başarılarında kilit rol oynayan Yüksek Danışma

Kurulu parti içi etkinliğini yitirmiştir (Emre 2015: 114). Özetle, muhalefette iken demokrat kimliği ve sosyal demokrasiyi benimseyen Ecevit, iktidarda iken aynı siyasi çizgiyi koruyamamıştır. Ancak, Mülkiyeli akademisyenlerin çalışmaları ve fikrî yönlendirmeleri olmadan CHP'nin dönüşümünden ve Ecevit'in başarısından söz edilemeyeceği de inkar edilemez bir gerçektir (Emre 2014: 111).

2.3.2. Dışsal Faktörler

2.3.2.1. Yükselen Sol ve TİP

Ortanın Solu hareketinin doğuşunda ve parti içinde benimsenmesinde en önemli nedenlerden biri dışsal faktör olarak TİP'in doğuşudur. Ortanın Solu hareketinin filizlenmesi CHP'nin siyaset arenasının sol yelpazesine kendini oturmasıgençlerle-işçi kesimi üzerinde etkili olan TİP'in varlığına karşı bir pozisyon alma düşüncesinin sonuçlarındandır.

TİP, 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra hazırlanan 1961 Anayasası'nın sağladığı özgürlükçü ortamın sonucunda yayılması kolaylaşan sol söylemlerin siyaset sahnesinde yer alma isteğinin bir ürünüdür. Parti, 12 Şubat 1961 tarihinde çoğunluğu Türk-İş mensubu olan kurucular kuruluna sahip olarak sınıf siyaseti üzerinden temellendirilerek kurulmuştur (Emre 2015: 131-138). TİP, özellikle Mehmet Ali Aybar'ın genel başkan seçilmesi ile daha çok dikkat çeken ve toplum üzerinde büyük ilgi uyandırmaya başlayan bir siyasi parti olmuştur. Aybar yönetiminde TİP, daha belirgin bir sosyalist-marksist düşünce eksenine yönelmiştir. Türkiye'de ilk kez bir siyasi parti bu kadar açık bir şekilde kendini bir ideoloji ile bütünleştirmişti. Bu durum partinin başta gençler olmak üzere birçok farklı kesimin dikkatini çekmesini sağladı (Aren 1993: 44).

Anti-Amerika düşüncesi ve bu düşünceyi kuvvetlendiren Johnson Mektubu ve Kıbrıs Sorunu ile TİP daha da büyük bir ilgi oldağı hâline geldi. TİP'in özellikle gençlerde uyandırdığu bu etki CHP'nin kendini bir pozisyona oturtmasına neden oldu. CHP ilk kez kendi solunda bir siyasi oluşum ile karşılaşmıştı ve bu siyasi oluşum 1950'lerin sonunda CHP'ye yönelen üniversite gençliğini ve aydınları etkisini almaya ve doğrudan CHP tabanını hedef seçmen kitlesi yapmaya başlamıştı. Özellikle CHP'nin liderliğinde kurulan 1961-65 koalisyon hükümetleri döneminde başta üniversite öğrencileri olmak üzere kayda değer bir kesim CHP'den uzaklaşarak TİP'e yönelmiştir (Kili 1976: 211). TİP'in CHP tabanından koparabileceği olası oy kitlesi partinin söylem değiştirmesine sebep oldu. Mehmet Ali Aybar yönetimindeki TİP'in güçlü bir şekilde dile getirdiği sosyalist düşünce, yarattığı etki ile sistemi kuran ve bir devlet partisi gibi davranan CHP'nin siyasi spektrumun soluna doğru kaymasında ve Ortanın Solu düşüncesi ile buluşmasında anahtar rolü oynamıştır.

TİP, Türkiye siyasetine ideolojiler üzerinden tartışılacak bir atmosfer getirmiştir. TİP, her vatandaşın millî gelirden pay almasını, toprak reformunu, sosyalist kalkınmayı savunarak üniversite öğrencileri, aydınlar ve kentli orta sınıfa hitap eden bir söylem oluşturmuşur (Sayılgan 2009: 306). CHP'nin seçmen kitlesi üzerinde etki uyandıran ve parti için bir tehdit olan TİP, programında Atatürk ilkelerine göndermelerde bulunarak sadece seçmen tabanı olarak değil, ideolojik olarak da CHP'ye rakip olmuştur. CHP bu yeni partinin varlığını kendi varlığına bir tehdit olarak görüp TİP'e karşı bir pozisyon alma yoluna gitmiştir. Bu politakanın sonucunda sol-sosyal demokrat söylem ağırlıklı Ortanın Solu hareketi popülerite kazanmıştır (Koç 2014: 96). CHP'nin 1965 parti meclisi bildirisinde Ortanın Solu düşüncesine yönelmesinin nedenleri arasında TİP'in somut önerilerinin halkın üzerinde yarattığı etki gösterilmektedir. Ortanın Solu hareketinin doğuşunda TİP'in etkisi parti meclisi seviyesinde beyan edilmiştir (Bila 1999: 211-212). Buna ek olarak Genel Başkan düzeyinde İsmet İnönü, TİP'in CHP'nin ana rakiplerinden biri olduğunu bir mesajında "Başlıca rakibimiz TİP'tir" ifadesi ile belirtmiştir (Ahmad ve Turgay Ahmad 1976: 345).

CHP'nin TİP'e karşı pozisyon alma çabası sadece kendi seçmen tabanına karşı duyduğu endişeden ibaret değildir. CHP sosyalist düşünceyi kesin bir şekilde benimsemiş bir siyasi oluşumu ülke geleceği içinde tehdit olarak görmüştür (Koç 2014: 105). TİP'in savunduğu düşünceler CHP tarafından demokratik sisteme zarar veren ve komunizm tehlikesi ile karşı karşıya gelinmesine sebep olacak bir tehdit olarak görülmektedir. Ortanın Solu hareketi Türkiye'de sol söylemin güçlenmesini bir sonucu olarak ortaya çıkmasının yanı sıra sol söylemin daha da güçlenmesini engelleyici bir bariyer misyonunu da üstlenmektedir. Ortanın Solu hareketinin TİP'e karşı oluşunun nedenlerinden biri kaybedilen seçmen tabanını ve popüleriteyi geri kazanmak, diğeri ise Avrupa'da yaygınlaşan sosyalist akımların Türkiye'de TİP üzerinden güçlenmemesi için alt-orta kesimin ve işçi sınıfın taleplerini Ortanın Solu söylemi ile esnetme-yumuşatma görevini üstlenmektir (Erdoğan 1998).

Bu hedefi İsmet İnönü şu sözlerle deklare etmiştir:

> "CHP aşırı solun yani komünistliğin bugünkü yaşayış düzeni içinde karşısına çıkacak tek emniyet duvarıdır. Kısa zamanda anlaşılmıştır ki en az aşırı sağcılar kadar aşırı solcular, CHP'nin Ortanın Solu politikası karşısında gerçekten telaşlıdır (…) Üretim araçlarında özel mülkiyeti reddeden, devlet ve toplum yönetimde bir sınıfın egemenliğini öngören (…) kendilerine ister komünist ister sosyalist desinler (…) böyle partilerle hedeflerimiz kadar yollarımız da tamamen ayrıdır" (İnönü 1967: 10-11).
>
> Bu açıklama göstermektedir ki Ortanın Solu CHP'nin TİP'e göre ve TİP'e karşı aldığı bir pozisyondur.

CHP, Ortanın Solu söylemi ile hem yükselen sol talepleri karşılamaya yönelerek parti tabanında oluşan kaybı engellemeye hem de TİP'in ve sosyalizmin sistem için bir tehlike olmasını engellemeye çalışmıştır (Erdoğan 1998). CHP kendi yenileme sürecinin temsili olan Ortanın Solu düşüncesi içinde belli oranda devlet partisi olma özelliğini göstermiş ve sistemin devamlılığını misyonu olarak görmüştür. Aslında CHP'nin Ortanın Solu'nun ana temeli olan "Bu Düzen Değişmeli" söylemi belirli kısıtlı çerçeve etrafında bir değişimi belirtmektedir. Ortanın Solu söylemi sahip olduğu reformist karakter kadar sosyalist düşünceye karşı engelleyici bir karaktere de sahiptir. Ortanın Solu düşüncesi İsmet İnönü ve CHP yönetimi tarafından hem partiyi güçlendirecek hem de ülkeyi sosyalizm ve komünizm tehlikesinden koruyacak anlayış olarak görülmüştür (Bila 1999: 214-215).

Ortanın Solu söylemi ortaya ilk çıktığı zamanlarda CHP'nin TİP'e karşı bir pozisyon alma çabası aşırı sola bariyer olma misyonunun bir sonucudur. Bu açıdan, belli oranda bir parti söylemi olduğı kadar bir "devlet politikası" olma özelliğini de taşımaktadır. İçerik olarak aşırı sola karşı bir duvar olma ve devletin çıkarlarını gözeten bir yaklaşım da benimsenmiştir. Bu yaklaşım, CHP'nin Ortanın Solu'nun yenilik söylemlerine rağmen hâlâ bir siyasi parti olmaktan çok bir devlet kurumu gibi rolünü üstlenmeye devam ettiğini de gösterir (Fedayi 2006: 166).

TİP, ülke siyaset atmosferinde sahip olduğu etkiyi seçim sonuçlarında gösterememiştir. 1965 Genel Seçimlerinde sadece %3'lük bir oy oranına sahip olan ve Millî Bakiye Sistemi'nin sağladığı avantaj sonucunda 15 milletvekili ile mecliste temsil edilen TİP'in Meclis'te büyük bir güce sahip olmuştur. TİP'in Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)içindeki varlığının sol siyasetin meşrulaşmasına katkıda bulunduğu söylenebilir. TİP ile sosyalist düşünceler ülke siyasetinin en üst mecrasında dile getirilmeye başlanmıştır. TİP, solun meşrulaşmasına öncülük etmekle beraber sosyalizmin varlığının kabulünün ve sosyalizm üzerine tartışmaların ülke geneline yayılmasını sağlamıştır. TİP, aldığı oy oranının aksine ülke siyaseti üzerinde, özellikle CHP üzerinde çok büyük bir etki uyandırmıştır. Ülke siyasetinde sol söylemin meşrulaşmasına, CHP üzerinde ise değişim ve Ortanın Solu hareketinin doğuşuna katkıda bulunan TİP'in gücü, aldığı oy oranından ziyade kamuoyunda sahip olduğu etkiye dayanmaktadır (Landau 1979: 72).

2.3.2.2. Forum ve Yön Dergisi

Ortanın Solu hareketinin CHP içinde doğuşunda etkili olan dışsal faktörlerden bir diğeri de Forum ve Yön dergileridir. Ortanın Solu'nun entelektüel altyapısının oluşumuna katkıda bulunan Forum ve Yön dergileri CHP üzerinde büyük bir etkiye sahip olmuştur.

1950'li yılların sonunda üniversite öğrencileri ve akademisyenler üzerinde CHP'nin olumlu yönde bir popüleriteye ulaşmasında özellikle Forum Dergisi'nin oluşturduğu düşünsel altyapı önemli

bir rol oynamıştır. 1954 yılının Nisan ayında yayın hayatına başlayan Forum Dergisi'nin yazar kadrosunda Ortanın Solu hareketinin gelişimde etkili olan birçok ismin yanı sıra hareketin öncü isimlerinden olan Bülent Ecevit ve Turan Güneş de yer almış ve uzun yıllar birçok metin kaleme almıştır (Esmer Tütüncü 2006: 85).

Forum Dergisi'nin genel içeriği ülkenin ekonomik ve sosyal sorunlarının aydınlardan oluşan yazı ekibi tarafından tartışılması ve somut çözüm önerileri paylaşılması üzerine inşa edilmiştir. Dergi, ülke siyasetindeki ana sorun olarak siyasi partilerin teorik-entelektüel temelden yoksun olmasını göstermektedir. Forum hareketi ülkede demokratik anlayışı derinleştirmeyi ve akılcı bir plan çerçevesinde ekonomik kalkınmayı sağlamayı temel düşünce olarak kabul etmiştir (Özçetin 2004: 95-98).

Yayın hayatına başladıktan sonra DP'nin otoriter yönetim anlayışına karşı muhalefet gösteren dergi özgürlükçü ve sosyal yönü güçlü olan bir demokrasi anlayışını talep etmekteydi (Karpat 1966: 169-186). Bu nedenle Forum Dergisi ile Hürriyet Partisi arasında yakın bir ilişki vardır. Forum Dergisi yazı ekibinde DP'nin yönetim anlayışından rahatsız olup Hürriyet Partisi'nin kurulmasını sağlayan ekip ağırlıktaydı. Ülke sorunlarına dair uygulamaya yönelik çözüm yolları öneren dergi; toprak reformuna verdiği destek, dönem içinde planlı ekonomik kalkınmadan ilk bahseden yayın organlarından olması ve söylemleri açısından Ortanın Solu düşüncesi ile örtüşen ve bu düşüncelerin parti içinde yayılmasında etkili olan bir yayın organıdır (Karpat 2007: 99).

Ortanın Solu ile Forum Dergisi arasında ilişkiyi en açık gösteren olaylardan biri CHP 18. Kurultayı'nda Ortanın Solu ekibinin Forumcular olarak anılmasıdır. 1965 Genel Seçimlerindeki mağlubiyetten sonra başını Turhan Feyzioğlu'nun çektiği ekip Ortanın Solu'na karşı sert bir muhalefet izlemiştir. 18. Kurultay'dan önce Feyzioğlu ve ekibine karşı Ortanın Solu hareketi hazırlıkları Forum Dergisi bürosunda gerçekleştirmiştir. Bu nedenle Ortanın Solu kurultaydan önce Forumcular olarak anılmıştır (Esmer Tütüncü 2006: 26).

Forum Dergisi'nin Ortanın Solu hareketine sağladığı katkı yalnızca düşünsel temellerini oluşturmakla kalmamıştır. Dergi, Ortanın Solu hareketinin doğuşunda kilit rol oyanayacak Hürriyet Parti'sinin CHP'ye katılımında büyük bir katkıya sahiptir (Esmer Tütüncü 2006: 81). Forum Dergisi, Hürriyet Partisi'nin kurucularını büyük ölçüde bünyesinde barındıran yayın organıdır. Forum Dergisi'nde kaleme alınan dünya görüşü Hürriyet Partisi'nin temel prensiplerini ve seçim bildirgelerini oluşturmuştur (Özçetin 2004: 95-98). Hürriyet Partisi'nin bu temel prensipleri ve Forum Dergisi CHP ile birleşim sürecinde kilit rol oynamış ve birleşimi takiben İlk Hedefler Beyannamesi'nin doğuşunu hazırlamıştır. Ortanın Solu'nun temellerinin atıldığı İlk Hedefler Beyannamesi'nin köklerini

incelendiğinde Forum Dergisi ile karşılaşılmaktadır. Bu nedenle Ortanın Solu'nda Forum Dergisi, Hürriyet Partisi ve İlk Hedefler Beyannamesi üçgeninin altı çizilmelidir.

Ortanın Solu'nun enteleklektüel açıdan gelişimine katkıda bulunan bir diğer yayın organı Yön Dergisi'dir. 1960 darbesinden sonra beliren özgürlük ortamda filizlenen sol düşüncenin entelektüel alanda yansıması olan Yön Dergisi, 20 Aralık 1961 tarihinde Doğan Avcıoğlu'nun yönetiminde yayın hayatına başladı. Sol düşüncenin entelektüel alandaki yerini dolduran Yön, zaman içinde sol düşünceye sahip birçok aydının politik ve sosyoekonomik alanda düşüncelerini paylaştığı ve değişime öncülük ettiği bir mecra hâline geldi (Kömürcü 2009: 47; Landau 1979: 94).

Yön, tam bağımsız bir siyaset yapısı isteyen, ekonomik olarak ise devletçi kalkınmadan yana olan bir düşünce setine sahiptir. İşçi sınıfı, Kürt sorunu, kadın hakları ve sol düşünce gibi birçok farklı konu ilk kez Yön Dergisi üzerinden yüksek sesle dile getirilmeye başlanmıştır (Aydınoğlu 2008: 92).

Derginin hedefleri arasında ülkede sosyalist yapının kurulmasına katkıda bulunmak ilk sırada gelmektedir. Yön, Türkiye'ye özgü bir sosyalizm düşüncesi savunmaktaydı. Yön'e göre Türkiye'de gelişmiş ülkelerdeki gibi bir sosyalist yapının oluşmasında en büyük engel ülkenin sanayileşmesini tamamlamamış prekapitalist bir yapıya sahip olmasıdır. Yön Dergisi'ne göre ülkede işçi sınıfın çok güçlü olmaması ve sınıf bilincinden yoksun olmasından dolayı Türkiye'de sosyalist hareket, anti-emperyalist kimlik özelliklerine sahip olan bütün ara sınıfların birleşmesi ve bir siyasi hareket oluşturması ile fiiliyata geçebilirdi (Soysal 1962: 12). Yön, inandığı düşünceleri Kemalizm üzerinden dillendirmekte ve daha yerli bir sosyalist söylem oluşturmaya çalışmaktaydı. Bu nedenle Yön, Sosyalist-Kemalist bir yayın organı olarak da adlandırılabilir. Sanayinin devletleştirilmesi, üretim süreçleri içinde toplum yararının ana hedef olarak belirlenmesi ve işçi haklarının gözetilmesi Yön Dergisi'nin oluşturmaya çalıştırdığı sistemin temelidir. Bu siyasi görüş perspektifinden değerlendirildiğinde Yön, CHP'den daha çok TİP'e yakın bir yayın organıdır.

Bununla beraber, Yön Dergisi içinde tek bir sosyalist düşünceden bahsetmek zordur. Çok farklı eksende sol düşünceleri içinde barındırmaktadır (Landau 1974: 82). Bundan dolayı Yön ile CHP arasında da bir ilişkiden söz edilebilir. Yön'ün CHP'ye karşı genel tutumu sahip olduğu gelenekçi ve koruyucu yapıyı değiştirmesi üzerinedir. Yön ile CHP ilişkisi henüz ilk sayıdan itibaren kendini göstermeye başlamış ve bu ilişkiyi başlatan kişiler CHP'nin yenilenmesi isteyen aktörler olmuştur. Yön'ün yayın hayatına başladığı ilk sayısında ilan ettiği Yön Bildirisi'nde CHP'li Turan Güneş ve Şükrü Koç'un da imzalarının bulunmasının yanı sıra Bülent Ecevit bildiriyi destekleyen bir mektup paylaşmıştır (Bildiri 1961: 8).

Yön Bildirisi'nde geçen bazı ifadeler CHP'nin Ortanın Solu ile benimsediği sosyal adalet, sosyal güvenlik ve planlı ekonomik kalkınma modeli ile bire bir örtüşmektedir. Yön Dergisi özellikle

planlı ekonomik kalkınma modelinin hayata geçmesinde Ortanın Solun'daki CHP ile paralel bir pespektife sahiptir. "İktisadi hayatı bütünüyle planlamak şarttır (…). Devletçiliği ciddi planlamanın ciddi bir unsuru olarak görüyoruz" (Yeni Devletçilik 1961: 1).

Yön Dergisi, tıpkı Ortanın Solu'nun gördüğü gibi devletçilik anlayışını da sosyal adaletin sağlanmasının yapı taşı olarak değerlendirmiş ve vazgeçilemez nokta olarak kabul etmiştir.

> "Devletçilik, aynı zamanda gelir dağılımındaki adaletsizleri gidermek, sosyal güvenliği gerçekleştirmek, müstahsil ve müstehlikin mutavassır bir zümre tarafından ezilmesini önlemek, bölgeler arasındaki dengesizlikleri ortadan kaldırmaya çalışmak içinde en elverişli sistemdir" (Yeni Devletçilik 1961: 1).

Yön ile Ortanın Solu arasındaki paralellikler parti içi muhalefetin de odak noktasını oluşturmaktaydı. Yön Dergisi, CHP içersinde derginin yayın politikasından rahatsız olan ve partinin sola doğru yönelmesini eleştiren muhalif grupların ana hedefi durumundaydı. Kamuoyunda bir tabanı olan ve sol düşünce ile özdeşleşen Yön Dergisi'nin parti üzerindeki etkisini ve karşı karşıya kaldığı muhalif grubun varlığını gösteren olaylardan biri İbrahim Öktem'in partiye sunduğu önergesinde geçen "yön" sözcüğünden rahatsız olunmasıdır. Ortanın Solu'nun destekçilerinden olan İbrahim Oktem'in Parti Meclisi'nde "CHP'ye verilecek yönü tespit etmek icin bir komisyon kurulması" şeklindeki talebi muhalifler tarafından tepki ile karşılanmıştır. Bu tepkinin ana nedeni önergede geçen "yön" kelimesidir (Koç 2014: 79).

Yön ile Ortanın Solu'ndaki CHP arasındaki ilişki zamanla olumsuz yönde seyretmiştir. Yön'ün CHP'ye göre "uçlarda gezen sol düşüncesi" süreç içinde iki tarafın birbirine cephe almasına neden olmuştur. Özellikle Yön 'ün askeri gücü bir devrim aracı olarak görmesi ve 1971 darbesine destek vermesine karşın Ecevit'in tamamen askerî müdahaleden bağımsız bir siyaset iklimi talebi ve anayasal çoğulcu demokrasiye bağlılığı ile ayrışmalara zirveye ulaşmıştır. Ecevit ilk sayısında destek mektubu yayınladığı Yön hareketine eleştiriler getirmeye başlamıştır.

Ecevit'in (1976: 99) Yön Dergisi ve ardılı olan Devrim Dergisi'ne ilişkin sert tutumunu şu ifadeler ortaya koymaktadır:

> "Solcunun aşırısı olur, ılımlısı olur ama insan sevgisi olmayanı olmaz. Bunlarda insan sevgisi yoktur. Herkesten çok Atatürkçü geçinirler, oysa Atatürk'ün en belirgin devrimci davranışı olan halkçılığı reddederler. Atatürkçü geçinen bu sözde devrimciler halkın dışına, hatta halkın üstüne çıkmak ve üniformalıların ardına, süngülerin ardına sığınmak istemektedirler. Devrim yapabilmek için sivilken askerliğe özenmektedirler" (Ecevit 1976: 99).

Ortanın Solu hareketinin kuruluş dinamiklerinden olan Batı demokrasisine bağlılık ile çelişen Yön Dergisi ile yürütülen ilişkiler zaman içinde birbirine zıt iki kutup hâline gelmiştir. Ortanın Solu hareketinin entelektüel altyapısının oluşmasında katkısı olan Yön hareketi kendi Kemalist-sosyalist düşüncesi ile Ortanın Sol'unun Batı demokrasisi düşüncesinin çelişmesi sonucunda karşı cephe hâline gelmiştir. Yön hareketinin düşünce seti her ne kadar CHP'deki sol akımın güçlü bir teorik altyapıya sahip olmasına katkıda bulunsa da demokratik düzen içindeki yeri ve siyasi yelpazedeki konumu CHP'den ziyade Tip'e yakındır. Süreç içinde demokrasiye bağlılıklarından dolayı bu iki grubun ayrılması beklenen bir sondur (Kili 1976: 186-189).

Özetlemek gerekirse, Ortanın Solu hareketinin CHP içinde filizlenmesinde aydınların ve entelektüellerin katkısı bulunmaktadır. Kendisini göstermeye başlayan sol-sosyal demokrat düşüncelerin teorik altyapısının hazırlanmasında özellikle CHP içindeki akademisyenlerin/aydınların ve parti dışındaki oluşumların etkisi yadsınamaz. Parti dışı etmenlerin başında Forum ve Yön Dergileri gelmektedir. Forum Dergisi; Hürriyet Partisi ile olan ilişkisi, CHP-Hürriyet Partisi birleşmesinin zemininin oluşmasına etkisi ve Ortanın Solu'nun düşünsel altyapısı olan İlk Hedefler Beyannamesi ile olan ilişkisi açısından partinin demokrasi ve planlı kalkınma yönündeki teorik düşüncelerini hazırlamasında etkin bir role sahiptir.

Yön hareketi ise yükselen sol hareketin hem CHP'de hem ülke içinde entelektüel alandaki boşluğunu kapatmaktadır. Yön Dergisi, parti içinde sol-sosyal demokrat düşünceye ve işçi-köylü sınıfına verilmesi gereken önemin ilk savunucularındandır. Yön hareketi, CHP'nin devletin savunucu partisi rolünden çıkıp kendini yenileyen ve sistemi eleştiren bir parti olmasını sağlayan görüşlerinin temelinin atılmasına da katkıda bulunmuştur.

2.4. Ortanın Solu'na Dair Eleştiriler

CHP, Ortanın Solu ile aşırı sola karşı bariyer olmayı hedeflemesine rağmen 1960'lı ve 1970'li yıllarda başta AP'nin "Ortanın Solu Moskova Yolu" söylemi olmak üzere birçok kesimden komünistlik-sosyalistlik suçlaması ile karşılaşmıştır (Emre 2015). İsmet İnönü bu suçlamalara karşı partisini korumaya çalışmış ve Ortanın Solu'nun halk nezdinde meşruiyetini sağlamayı hedeflemiştir.

CHP bu suçlamalara karşı savunmasını 1961 Anayasası'nın hükümlerinden ve kendi tarihinden almaya çalışmıştır. Ortanın Solu o dönemde CHP'nin altı ilkesinden olan devletçilik ve halkçılık politikalarını kökeninde bulunduran siyasi ilke olarak tanımlanmış ve seçim dönemlerinde bir anayasal talimat olarak lanse edilmiş ve bunun yanı sıra aşırı sol siyasi akımlara karşı bir engelleyici güç olarak tanıtılmaya çalışılmıştır (Abadan 1966: 159). İsmet İnönü, Ortanın Solu ile anayasa arasında doğrudan bir ilişki kurmaya çalışmıştır. Anayasa'nın sosyal nitelikler taşıdığını ve sosyal adalet-güvenlik

politikaları üzerinden oluşturulduğunu söyleyerek Ortanın Solu'nun Anayasa'nın doğal bir sonucu olduğunu ifade etmiştir. İnönü, sıklıkla Anayasa'nın sosyal devlet doktrininden bahsederek Ortanın Solu'na anayasal bir zemin kazandırmaya çalışmıştır (Alkan 2004: 11).

Nermin Abadan'a (1966: 159) göre İsmet İnönü, Ortanın Solu'nu suçlamalara karşı korumaya çalışırken düşünceyi "Anayasa direktifi olarak ortaya koymaya ve partisini bu direktife en sadık bir teşekkül olarak tanıtmaya" çalışmıştır. 1961 Anayasası ile doğrudan ilişki kurularak sağlanmaya çalışılan itibarın Ortanın Solu'na dair olumsuz yaklaşımlara neden olduğu da söylenebilir. 1960 darbesinden çok kısa bir süre sonra ortaya çıkan Ortanın Solu, CHP'nin sırtında taşıdığı ihtilal sorumluluğunun ağırlığını artıran bir etki yapmıştır. Ortanın Solu'nun CHP'de yeni bir rüzgâr başlatması beklenirken 1961 Anayasası ile kurulmaya çalışan bağ aynı zamanda halk nezdinde CHP ile ordu arasındaki bağın gündemdeki yerini korumasını sağlamıştır.

Ortanın Solu'na gelen eleştirilere karşı ile CHP tarihi üzerinden de karşı bir savunma politikası yürütülmüştür. İsmet İnönü, 29 Temmuz 1965 tarihinde Milliyet Gazetesi'nde Abdi İpekçi'ye verdiği röportajda CHP'nin kökenleri gereği devletçi bir parti olduğunu, bunun doğal sonucu olarak ekonomik alanda Ortanın Solu'nda yer aldığını yani Ortanın Solu'nun yeni bir durum olmadığını belirtmiştir (İpekçi 1965) Ortanın Solu düşüncesinin devletçilik anlayışının "içeride halkçılık, dışarıda milliyetçilik" olarak tanımlanabilecek kamu sektörü ile özel sektörün kamu yararına ortak anlayışı çerçevesinde iş birliği ile oluşturulan bir ekonomik modeli işaret ettiği üzerinde durulmuştur (Ecevit 1966: 170). Ortanın Solu ile CHP'nin tarihsel-Özsel bir ilişkiye sahip olduğu söylenerek kavramın sol düşüncelerden etkilenme sonucunda oluşmadığı ve CHP'nin siyasi-ideolojik geçmişinin bir niteliği olduğunun altı çizilmeye çalışılmıştır.

Genel Başkan İsmet İnönü, 28-29 Nisan 1967 tarihlerinde yapılan CHP IV. Olağanüstü Kurultayı'nda parti içi muhalefete karşı Ortanın Solu'nun yıllara varan CHP söylemi olduğu ve partinin tarihinin sonucu olduğunu belirtmiştir (İnönü 1967). Yürütülen bu savunma politikası, partinin yeni bir kimlik arayışının sonucu olan ve parti içi yenilenmeyi hedefleyen Ortanın Solu'na zarar verme riskini de taşımaktadır. Partiyi değiştirme ve dönüştürme çabası içinde olan ve "Halk İçin Halkla Beraber" söyleminin "Halk İçin Halka Rağmen" düşüncesinin yerini almasını hedefleyen Ortanın Solu düşüncesini CHP'nin geçmişi ile doğrudan ilişkilendirmek, düşüncenin ana özelliği olan yol değişikliği, yenilenme ve değişim vizyonlarını pasifime etmektedir (Ecevit 1966: 83-85).

Ortanın Solu ile CHP'nin sosyalizme doğru kaydığı eleştirilerine karşı bir diğer savunma mekanizması olarak parti programının diğer ülkelerdeki sosyalist parti programlarının bir replikası olmak yerine kendi özgün özelliklerini barındırdığı söylenmiştir (Bila 1999). Ancak Türkiye'de bir oturmuş bir sol siyasi kültürün olmaması ve sosyal demokrat düşüncenin tabandan yayılan bir sosyal

hareket özelliği taşımaması CHP programının birçok noktada eksiklik barındırmasına neden olmuştur. Sosyal demokratik düşüncenin yukarıdan aşağıya *(top-down)* bir düşünce ile yayılması ve bir işçi/emekçi sınıfı bilincinden yoksun olması Ortanın Solu'nun pratik çözümlerden uzak popülist bir içeriğe sahip olmasına neden olmuştur (Bila 1999; Ecevit 1966).

Ortanın Solu hareketine dışarıdan gelen eleştirilerin yanı sıra parti içinden de bir muhalefet hareketi mevcuttur. 1965 seçimlerinden çok kısa bir süre önce İsmet İnönü'nün verdiği bir demeçte (İpekçi 1965b: 1-3) CHP'yi ortanın solunda bir parti olarak tanımlaması 1965 seçimlerinin ana gündemi hâline gelmiştir. Parti içi muhalefet, 1965 seçimlerinden sonra karşılaşılan başarısızlığın sonucunda Ortanın Solu söylemini tartışmaların odağına yerleştirmiştir. Oy oranındaki büyük düşüşün nedeni olarak Ortanın Solu görülmeye başlanmıştır. Başını Turhan Feyzioğlu'nun çektiği ekip ve 8'ler grubu, CHP'nin sosyalizme doğru yönelerek ana düşüncelerinden koptuğuna dair eleştirilerde bulunmuştur. Ek olarak, Ecevit'in petrol, maden ve ağır sanayinin devletleştirilmesi yönündeki söylemlerinden, ABD aleyhtarlığından ve antiemperyalist vurgularından duyulan rahatsızlıklar yüksek sesle dile getirilmeye başlanmıştı (Aydın ve Taşkın 2016: 153-154).

Ortanın Solu'nun içerik olarak sağlam temeller üzerinde hazır olmaması bu tartışma döneminde de kendini göstermiştir. Hareket kendi içinde bir tutarlılık gösteremediği için dönemin gazete ve dergilerinde kavram savunucuları ve muhalifler tarafından popülist malzeme olarak kullanılmıştır (Çelebi 2010: 16).

1965 Genel Seçimlerinden sonra toplanan 18. Kurultay, Turhan Feyzioğlu'nun 8'ler grubu ve Ortanın Solu arasında parti içi güç kavgasına sahne olarak Ortanın Solu'nun geleceğinde dönüm noktalarından biri olmuştur. Kurultayın kaderini belirleyen kişi Genel Başkan İsmet İnönü olmuştur. İnönü, kurultayda bir denge rolü üstlenmekten ziyade açık bir şekilde Ortanın Solu ve Bülent Ecevit'ten yana tavır almıştır. İnönü, kurultayda delegelere seslenirken Ortanın Solu düşüncesinden vazgeçilmesine dair sözleri ile Turhan Feyzioğlu ve 8'ler hareketine karşı kesin biçimde cephe almış ve partiden ayrılmalarını talep etmiştir.

> "İlkelerimizin hiçbirinden bir santim geri dönmeyiz (…). Seçimlerde yanlış yaptık diye düşünenleriniz çıkabilir. Hiç önemi yoktur. Biz doğru düşündüğümüze inananlar üstünüz. Yanlış diyenleri doğru olduğuna inandırmaya çalışırız. Olmazsa bizden ayrılırlar" (CHP 1966)

İnönü'nün bu tavrından sonra kurultayda Bülent Ecevit, CHP Genel Sekreteri olarak seçilmiş ve kurultay Ortanın Solu'nun zaferi ile sonuçlanmıştır. Kurultay'da açıklanan bildiriden sonra Ortanın Solu, CHP'nin resmî söylemi hâline gelmiş ve parti içinde en üst seviyede onaylanmıştır.

> "CHP'nin 18. Kurultayı, CHP'nin kuruluşundan beri izlediği fikirler, ülküler ve icraatı ile genel karakterinin siyasi akımlar arasında partimize Ortanın Solu'nda yer verdiğini kesinlikle tespit

etmiştir (…) CHP halkçılık ilkemizin gereği olarak büyük halk kitlelerinin yanında onların yararına çalışan, onların sömürülmesine karşı çıkan ortanın solunda bir partidir" (CHP 1966).

18. Kurultay'dan sonra yayımlanan bildiride de Ortanın Solu'nun temel değerleri olan sosyal adalet ve sosyal güvenliğe bağlı planlı ekonomiye dayalı yönetim modeli CHP'nin hedefleri arasında gösterilerek Ortanın Solu ekseninde yol haritası ve misyonlar oluşturulmuştur.

"CHP, hızlı ve planlı kalkınmanın zorunlu kıldığı yatırım kaynaklarının sağlanmasında, herkesin, kendi mali gücü oranında katılması gerektiğine inanır. Millî gelir dağılımında sosyal adalet, bu yoldan gerçekleştirilecektir (…) CHP'nin ülküsü hürriyet içinde, sosyal adalete uygun sosyal güvenliğe ve her alanda fırsat eşitliğine dayanan hür, ileri ve mutlu bir Türkiye'ye erişmektir (…) CHP Devletçilik ilkesine uygun karma ekonomiyi, devamlı bir iktisadi sistem olarak kabul eder" (CHP 1966).

Ortanın Solu eksenindeki metnin yanı sıra kurultay sonunda yayınlanan bildirgeye muhalif grubun isteği üzerine *"CHP sosyalist bir parti değildir "söylemi* bir denge politikası amacıyla eklenmiştir. Bu durum Ortanın Solu'nu sosyalizm ile ilişkilendirme çabalarına son verme amacının ürünüdür (CHP 1966). Kurultaydan sonra İnönü'nün söyleminde olduğu gibi Turhan Feyzioğlu ve ekibi partiden ayrılarak Güven Partisi'ni kurmuştur (Aydın ve Taşkın 2016: 154).

Ortanın Solu söyleminin sonucunda partide ilk bölünme gerçekleşmiştir. Bu bölünmenin ardından Ortanın Solu'nun parti içindeki rolü güçlenmiştir. Ancak, Düşünceye dair eleştiriler sona ermemiştir. Ortanın Solu'nun parti içi muhalefet ile karşılaştığı bir diğer konu Atatürk devrimleridir.

Başta Bülent Ecevit olmak bazı simge isimlerin Atatürk devrimlerine karşı eleştirel bir dil kullanması parti içi ulusalcı-Kemalist ekibin tepkisine neden olmuştur (Emre 2015). Atatürk Devrimleri, Bülent Ecevit tarafından yeteri kadar radikal olmayan, halkın ihtiyaçlarını doğrudan karşılamayan ve halka inmeyen birer üstyapı devrimi olarak ele alınmıştır. Ortanın Solu hareketi Atatürk devrimlerini tekrar yorumlayarak Kemalizm ve tek parti dönemi ile bir hesaplaşma içine girmiştir. Atatürk devrimlerinin birer üstyapı devrimi olduğu, ülkenin yapısını değiştiremediği ve halkı ötekileştirdiği, sistemi revize edemediğine dair birçok farklı eleştiri yapılmıştır. Ecevit ve Ortanın Solu'nun Atatürk devrimlerine karşı tavrına en büyük tepki Nihat Erim'den gelmiştir. Erim, "CHP'nin Genel Sekreter'i Atatürk'ü eleştiremez, maziyi eleştiremezsin "diyerek Ecevit'i reddi mirasla suçlamıştır (Bila 1999: 337). Bu eleştirilere cevap olarak Ortanın Solu hareketi ve Ecevit, Atatürk'ün sahip olduğu devrimci karakterin gereği olarak kendisinin gerçekleştiremediği devrimleri gerçekleştirmenin sorumluluğunun Ortanın Solu'nda olduğu iddia etmiştir. Bu kapsamda Atatürk dönemimde yapılan yetersiz üstyapı devrimlerinin Ortanın Solu ile değişen ve dönüşen CHP tarafından güçlü altyapı devrimleri ile desteklenmesi gerekliliği ifade edilmiştir (Fedayi 2006: 177).

Atatürk devrimleri üzerinden yaşanan tartışmalardan sonra Bülent Ecevit ve Nihat Erim'in parti içinde iki farklı kutbu temsil ettiği gerçeği daha da ortaya çıkmıştır. Bu kutuplaşma 12 Mart askerî müdahalesinin ardından Nihat Erim'in İsmet İnönü'nün onayı ile partiler üstü başbakan olarak görev alması sonucu Bülent Ecevit'in Genel Sekreterlik makamından ayrılığına neden olacaktır. Kurucu parti CHP içinde ortaya çıkan Ortanın Solu'nun kurucu lider Atatürk dönemine kadar giden büyük bir eleştiri-öz eleştiri söylemi oluşturması partinin kimliği, değişimi ve yenilenmesi açısından son derece önemli bir parametredir. CHP, Ortanın Solu ile kendi geçmişi ve kurucu dönemi dâhil geniş bir alana yayılan eleştirel kültüre geçmiştir. Artık CHP, devleti ve kurucu düzeni koruyan bir devlet partisi rolünden kurtularak kuruluş dönemini bile yargılayabilen halkçı, eleştirel ve reformist bir siyasi parti kimliğine bürünmüştür (Dursun 2005: 21). Bu yeni kimliği ile CHP, 1970'li yıllarda güçlü bir rüzgâr estirerek 1973 ve 1977 seçimlerinden birinci parti olarak çıkmıştır. 1976 yılında Sosyalist Enternasyonal'e üye olarak sol bir parti olduğunu tescillendiği söylenebilir.

Süreç içinde Ortanın Solu hareketi CHP üzerinde daha güçlenecek ve hakim ideoloji olacaktır. Süreci takiben Ortanın Solu'nun parti içinde yükselmesi ile teorik altyapı için çalışmalar başlayacak ve düşüncenin sağlam temeller üzerine oturması sağlanmaya çalışılacaktır. Bu hedef doğrultusunda Bülent Ecevit dâhil olmak üzere birçok kişi tarafından yazılar kaleme alınmıştır (Koç 2014: 63).

Ortanın Solu'nun henüz filizlendiği 1965 Genel Seçimlerinden sonra toplanan 18. Kurultay'da ve ardından gerçekleşen birçok parti içi tartışmadan zafer ile ayrılmasında en önemli aktör İsmet İnönü'dür. Parti içinde bir genel başkandan fazlası olan ve delegelerin büyük bir saygı ve hayranlık duyduğu İsmet İnönü'nün Ortanın Solu'na verdiği destek, hareketin partide hakim düşünce olmasının ana sebebidir (Esmer Tütüncü 2006: 26). Ortanın Solu açısından İsmet İnönü'nün önemini Bülent Ecevit şu şekilde açıklamaktadır: "Ortanın solunda olmayan bir CHP düşünülemeyeceği gibi, paşasız da bir ortanın solu düşünülemez" (Ecevit 1976: 23).

İsmet İnönü, Ortanın Solu düşüncesini 1965 Genel Seçimlerinden önce gündeme getirmekle kalmamış, söylemde bulunduğu düşünce setini uzun yıllar boyunca korumuş ve savunmuştur. Ortanın Solu hareketinin CHP'de hakim ideoloji olmasında ve hareketin sembol ismi Bülent Ecevit'in yükselmesine en büyük katkıyı hiç şüphesiz Genel Başkan İsmet İnönü yapmıştır. İnönü, her türlü eleştiriye karşı Ortanın Solu'nu ve Bülent Ecevit'i savunmuştur. Bu süreçte Ortanın Solu parti içi muhalefetin ana odağı olmuştur ancak Ortanın Solu'ndan yana olmayanların partiden ayrılıkları başlamıştır. Bu ayrılıkların sonuncusu ise sürpriz bir şekilde Ortanın Solu'nun kurucusu, koruyucu ve savunucu İsmet İnönü'dür.

12 Mart 1971 Muhtırasından sonra AP hükümetinin devrilmesi ve askerî denetim altında partiler üstü hükümet düşüncesine İsmet İnönü'nün onayı ile CHP'nin bakan verecek olması ve hükümet kurma

görevini Ecevit'in en büyük siyasi rakiplerinden olan CHP'li Nihat Erim'in üstlenmesi İnönü ile Ecevit arasında yol ayrılığının başlamasına neden olmuştur. İsmet İnönü, ülkenin sivil demokrasisi tehdit altına girdiğinde 27 Mayıs'ta olduğu gibi yine devleti korumacı isim ve parti misyonunu üstlenmiş ve partiler üstü geçiş hükümetine destek vermiştir (Uyar 2017: 45). Bu destek Ortanın Solu hareketi ve Bülent Ecevit tarafından tepki ile karşılanmıştır. Bülent Ecevit tarafından, Ortanın Solu'nun sivil demokrasiye yaptığı vurgu ve askerî müdahaleden arındırılmış siyaset ortamı isteğinden dolayı 12 Mart'ın Ortanın Solu düşüncesini hedef aldığına inanılmıştır. "Ortanın Solu hareketinin ve benim demokrasi kuralları içerisinde yenilmeyeceğimiz anlaşılmıştır. Demokratik kurallar dışına çıkılarak yenilgimiz sağlanmıştır" (Ecevit İstifa Etti 1971: 1) cümleleri ile Ecevit, İnönü'nün kararına muhalif olarak parti genel sekreterliğinden ayrılmıştır (Akşin 2007: 274).

İsmet İnönü ise Ecevit'in bir yanılgı içinde olduğunu ve Ortanın Solu'nu kendisinin yarattığı, koruduğu ve geliştirdiği bir düşünce olarak Ecevit yokken de var olduğunu söylemiştir. İnönü, 12 Mart ile Ortanın Solu arasında bir ilişki kurma çabasını Ecevit'in abartması olarak nitelendirmektedir (İnönü: Ecevit Mübalağa Etti 1971: 1). Bu durum İnönü-Ecevit çatışmasının başladığının göstergesidir. Yaşan bu ayrışma sonrası 4 Mayıs 1972'te 5. Olağanüstü Kurultay'da İsmet İnönü "Ya ben ya Bülent!" sözleri ile delegeler ikili arasında seçim yapmak zorunda bırakmıştır. Buna karşılık delegeler seçimlerini Bülent Ecevit'ten yana kullanmış ve CHP'nin 33 yıllık Millî Şef dönemi; Ortanın Solu düşüncesi ve Ecevit'e karşı sona ermiştir (Bila 1999). İsmet İnönü'nün Ortanın Solu'na verdiği destek ve önem tartışılmaz bir gerçektir. Ortanın Solu'nun ve Bülent Ecevit'in parti içinde güçlenmesinde kilit isim olan İsmet İnönü bu süreçten sonra kendi yetiştirdiği ve muhafaza ettiği Ortanın Solu ile Ecevit'e mağlup olarak CHP Genel Başkanı olarak oturduğu makamdan ayrılmıştır.

Birçok toplumsal, içsel ve dışsal nedenle uzun bir tarihsel sürecin sonunda CHP'nin geçirdiği değişimi anlatmak için kullanılabilecek Ortanın Solu hareketi, CHP'nin bir devlet partisi rolünden sıyrılarak reformist bir siyasi parti kimliğine bürünmesi için çaba göstermiştir. Geleneksel görünümünden sıyrılarak köylü, işçi, esnaf, dar gelirli halk kitlelerine yaklaşmaya çalışan CHP, yeni bir söylem ve umut zemini inşa etmek için Ortanın Solu söylemini kullanmıştır (Kili 1976: 264-265). Bu söylem, CHP'yi Batı demokrasisine bağlı, halkın talepleri ile alakalı, sol-sosyal demokrat değerleri benimsemiş bir parti hâline getirmeye çalışmıştır. Ortanın Solu sosyalizmi içinde barındırmayan, halkın değer ve taleplerine önem veren, sosyal adaleti savunan, sivil demokrasiye bağlı bir harekettir.

1965'te bir söylem olarak ilan edilen bu hareket, 1969'da teorik içeriğine büyük ölçüde kavuşmuştur (Fedayi 2006: 180). Ancak bu teorik içerikte yerel yönetimler göz ardı edildiğinden bu konu yazının devamında yer alacaktır. Bu süreçte birçok eleştiri, ayrılık ve problem ile karşılaşan hareketin sonuçta partinin resmî hakim ideolojisi olmanın yanı sıra genel başkan seviyesinde bir temsil şansı elde etse de amaçlarına tam olarak ulaştığı söylenemez. 1960'lar boyunca reformist yönde değişen

CHP, 1970'lerde tersi yönde, Genel Başkan Ecevit'in geçmişte yaptığı söylemler ve inandığı değerlerin aksine genel başkan endeksli korporatist/dayanışmacı, milliyetçi ve devletçi yaklaşımları bulunan nepotist bir yöne doğru evirilmiştir (Fedayi 2006: 180).

2.5. Pratik Uygulamalarda Ortanın Solu

2.5.1. Koalisyon Hükümetleri Dönemi

27 Mayıs 1960 darbesini takiben 15 Ekim 1961 tarihinde yapılan seçimler sürpriz bir sonuç ile tamamlanmıştı. Seçimden zaferle ayrılması beklenen CHP, birinci parti olarak sandıktan çıkmasına rağmen tek başına iktidar olacak çoğunluğu sağlayamamıştı (Resmi Gazete 1961: 7-13).

Seçim sonuçları Türkiye'nin siyaset tarihindeki ilk koalisyon deneyimini yaşamasına neden olacaktı. Seçimlerin sonucunda CHP ile AP, TSK denetiminde ülke siyasetinin ilk koalisyon hükümetini kurdular. Bu hükümetin ardından içinde CHP'nin olduğu iki farklı koalisyon hükümeti daha kurulacaktı. 1961-65 yıllarında ülkeyi yönetecek üç farklı koalisyon hükümetinin değişmez öznesi İsmet İnönü önderliğindeki CHP olacaktır. Bu dönemde gerçekleşen koalisyon hükümetleri askerî denetim içinde süngü kontrolündeki hükümetler olarak değerlendirilebilir. Darbe tehlikesi altındaki ülkenin siyasi istikrarını sağlamak kurucu parti CHP ve kurucu isim İsmet İnönü'nün sorumluluğunda kalmıştır. Bu darbe tehlikesinin koalisyonları bir arada tuttuğunu ve 1961-65 arasındaki dönemin siyasi istikrarsızlık dönemi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Kili 1976: 182-183). Bu koalisyon dönemleri CHP'nin 1950'lerin sonunda yakalamaya başladığı reform rüzgârlarını olumsuz etkileyen bir süreç olaraktan değerlendirilebilir.

CHP Parti Meclisi 1961 seçimlerinin sonucunda ilk olarak hiçbir koalisyona dâhil olmama ve muhalefette kalma kararı almıştı. Ancak seçim sonuçlarının ardından Millî Birlik Komitesi'nin (MBK) duyduğu rahatsızlık İsmet İnönü'nün denge görevini üstlenerek sivil siyasete geçiş için rol almasına neden olmuştur. Bunun sonucunda 20 Kasım 1961'de 1961-65 yılları arasındaki üç koalisyon denemesinin ilki olan CHP-AP koalisyonu kurulmuştur. Koalisyonun oluşturduğu hükümet programı incelendiğinde CHP'nin seçimden önceki söylemleri ile büyük ölçüde farklılık gösteren maddeler dikkat çekmektedir (Bila 2008: 1971).

1961 yılında gerçekleşen seçim için oluşturulan beyannamede Atatürk devrimlerine önemli bir yer veren ve kamu hizmetlerinin devlet tarafından sağlanması çerçevesinde sınırlı özelleşmeden yana olan CHP'nin AP ile gerçekleştirdiği koalisyon hükümetinin programında Atatürk devrimleri "ıslahatlar" olarak anılmış, kamu hizmeti olan sağlık ve eğitim alanında ise güçlü bir özel teşebbüs vurgusu yapılmıştır. Öte yandan, CHP'nin seçim beyannamesinde yer alan millî enerji, petrol ve maden

işletmesi konuları ile iş ve sendika kanunlarında ön görülen değişikliklere hükümet programında hiç yer verilmemiştir (Kili 1976: 183).

Bu koalisyon hükümetinin CHP üzerinde birçok olumsuz etkiye sahip olduğu söylenebilir. Bu olumsuzlukların başında iki koalisyon ortağının planlı ekonomi temelli kalkınma konusunda sahip oldukları karşıt düşünceler gelmektedir. CHP, değişim sürecindeki düşüncesi olan planlı iktisadi kalkınmayı temel alırken AP, planlı ekonomiye karşı bir yaklaşım benimsemiştir. Oysa koalisyonun ilanını takiben oluşturulan hükümet programında planlı ekonominin önemi ve Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)'na verilen önem belirtilmiştir.

> "Hükümet programının hedefi hürriyet nizamı içinde hızlı bir kalkınmanın sağlanmasıdır. Bunun ameli çaresi devlet ve özel teşebbüs olarak mümkün olan en geniş ölçüde yatırım yapılmasıdır. Devlet sektörü yatırımlarının verimli olabilmesi için her şeyden önce siyasi iktidarın planlı kalkınma fikrine yatkın olması, yatırımların isabetli bir plana dayanması ve mali kaynakların sıhhatli yollardan sağlanması şarttır. Memleketimizin umumiyetle bilinmekte olan çeşitli ihtiyaçlarını süratle giderecek usul ve tedbirleri seçerken Devlet Planlama Teşkilatı'nın çalışmalarından ciddi olarak faydalanmak kararındayız" (Neziroğlu ve Yılmaz 2013: 1327).

AP'nin hükümet programına uygun hareket etmemesi nedeniyle planlı kalkınma modelinin uygulanmasında sorunlar yaşanmıştır. Bu durum, CHP'nin İlk Hedefler Beyannamesi'nden beri bahsettiği planlı ekonomiye odaklı kalkınma modelini hükümet ortağı dönemde uygulayamaması parti adına kötü bir intabaaya yol açmıştır (Şimşek 2007: 2966; Zürcher 2003: 362-363).

Ayrıca, CHP'nin yıllardır süregelen vaadi olan toprak reformu da hükümet programında yer alsa bile AP'nin şerhi ile karşılaşmış ve gerçekleşememiştir. "Toprak reformunu anayasamızın ruhuna, ekonomik ve zirai bünyemize uygun ve dengeli şekilde gerçekleştirecek kanuni tedbirler dikkatle hazırlanacaktır" (Neziroğlu ve Yılmaz 2013: 1329).

Ayrıca askerî ihtilal sonrası yapılan bu koalisyon hem "Ordu+ CHP= İktidar" söyleminin oluşumuna neden olmuş hem de CHP'nin İlk Hedefler Beyannamesi ve Temel Hedefler Beyannamesi ile oluşturmaya çalıştığı reformist-sosyal anlayış için bir fren mekanizması olmuştur. Sadece AP ile oluşan koalisyon değil, oluşturulan diğer hükümet programları da CHP'nin açıkladığı beyannameler ve seçim bildirgeleri ile temel noktalarda ihtilaflar barındırmaktaydı.

Birinci koalisyon hükümetinin bileşenleri olan CHP ile AP arasındaki en büyük ihtilaf konusu 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra oluşan siyasi yasaklar ve cezalara dair af konusunun gündeme gelmesiydi. Bu konunun sürekli gündemde olması koalisyonu devam edemeyecek bir noktaya sürüklemişti. Bunun sonucunda 31 Mayıs 1962 tarihinde CHP ile AP arasında oluşan Türkiye siyaset tarihinin ilk koalisyon hükümeti sona ermiş oldu (Koç 2014: 80-84).

CHP-AP koalisyonu boyunca geçen süre sonunda sivil siyaset üzerindeki "süngü tehlikesi" hâlâ geçmemişti. Oluşacak ikinci hükümetin dengeleyici unsuru olma görevi de bundan dolayı tekrar İsmet İnönü ve CHP sorumluluğuna ait olmuştur. CHP bu sefer Meclis'in iki küçük partisi olan Yeni Türkiye Partisi (YTP) ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) ile ülke tarihinin ikinci koalisyon hükümetini 25 Haziran 1962'de kurmuştur. Yeni koalisyon her ne kadar AP ile olan hükümete göre daha geniş ve daha sosyal içerikli bir hükümet programına sahip olsa da uygulamaya geçen birçok konu, uygulamada CHP reformist söylemlerinin uzağında kalacaktı (Koç 2014: 80-86).

II. Koalisyon denemesinin hükümet programında planlı ekonomik kalkınmanın öneminden bahsedilmiş, devletçilik ilkesinden taviz verilmeyeceği belirtilmiş ve sosyal adalet konusun kalkınma içinde ana değer olarak kabul edilmesi gerektiği söylenmiştir. Hatta sosyal adalet sisteminin önemine vurgu yapılırken bölgeler arası kalkınmışlık farkının da giderilmesi gerektiğinden söz edilmiştir.

> "1963-1967 devresine ait ilk beş yıllık planın hükümetçe kabulünden sonra planın ilmî bütünlüğünü ve ahengini bozmaya imkân vermeyecek bir şekilde TBMM tarafından zamanında kabulü için iş birliği yapılacaktır (…). İktisadi kalkınma politikasının sosyal adalet ilkesini göz önünde tutması lazımdır. Muvazeneli gelişme ve sosyal adalet cihetinden ehemmiyetli gördüğümüz konulardan biri de memleketimizin çeşitli coğrafi bölgeleri arasında iktisâdi faaliyet hacmi ve gelir seviyesi bakımından mevcut olan büyük farkları ortadan kaldırmaya çalışmaktır" (Neziroğlu ve Yılmaz 2013: 1482).

Toprak reformu bu koalisyon hükümetinin programında da ivediyle gerçekleştirilecek çalışmalar arasında yer almıştır. "İktisâdi kalkınmanın zaruri şartı olan idari reform ve toprak reformu gibi temel ıslahat tedbirleri mümkün olan en kısa zamanda gerçekleştirilecektir" (Neziroğlu veYılmaz 2013: 1483). Ancak bu koalisyon denemesinde de toprak reformu pratiğe geçememiş, teorik düzlemde hükümet programında geçen yazılı hâliyle sınırlı kalmıştır. CHP-YTP-CKMP koalisyonunun programı her ne kadar toprak reformu, sosyal haklar, işçi hakları ve Sendika Kanunu gibi reformist düşünceleri içinde barındırsa da dış yatırımlar, millî petrol ve özelleştirme konularında CHP, seçimden önceki düşünceleri ile ters düşen bir yaklaşım benimsenmekteydi (Kili 2008: 186-189). Hükümet programında yer alan birçok sosyal reformist düşünce de uygulamaya geçememiştir.

Pratikte başarısız olan bu koalisyon denemesi CHP'nin planlı ekonomik kalkınma düşüncesi ile kayda değer bir tezat barındıran bir olayın daha yaşanmasına neden olmuştur. Bu tezata sebep olan durum tıpkı AP ile yapılan I. Koalisyon Dönemi'nde yaşandığı gibi iktidar ortaklarının DPT'nin çalışmalarına gereken ehemmiyeti vermemesidir.

1960 darbesinden sonra kurulan ve planlı ekonomik kalkınmanın anahtar kurumlarından olan DPT hükümet içinde tartışmalara sebep olmuştur. DPT tarafından hazırlanan raporunun YTP ve CKMP

tarafından kabul görmemesi üzerine DPT raporu uygulamaya alınmamıştır. Bu karara tepki olarak DPT bürokratlarından oluşan bir ekip toplu istifasını sunmuştur.

Bu durum CHP'nin yönelmeye çalıştığı sosyal demokrat düşüncenin temel odağı olan planlı ekonomik kalkınmanın yine CHP'nin içinde bulunduğu koalisyon hükümeti tarafından tam olarak benimsenmediğini gözler önüne sermektedir. İsmet İnönü'nün ikinci koalisyon denemesi de CHP için açıkladığı değerlerden uzaklaşmaya ve söylem-eylem ikiliğinin oluşmasına neden olmuştur. Nitekim İsmet İnönü'nün YTP ve CKMP ile yaptığı koalisyonu "uzlaşma hükümeti" olarak görmesi ve hükümet programında demokratik düzenin güçlendirilmesine vurgu yapılması koalisyondan yenilikçi bir yaklaşım yerine sakinleştirici bir rol beklendiğini göstermektedir (Kili 1976: 183).

Netice olarak, ikinci koalisyon denemesi de uzun ömürlü olamamış ve tartışmaların gölgesindeki 1963 Yerel Seçimlerinde YTP ile CKMP'nin yaşadığı büyük oy kaybı neticesinde 27 Kasım 1963'te sona ermiştir (Gaytancıoğlu 2013: 57). Bu koalisyon denemesinin de başarısızlığı üzerine İsmet İnönü, yeni bir hükümet kurma girişiminde bulunmayı istemeyip muhalefette kalmayı tercih etmesine rağmen sivil siyaset üzerindeki "süngü tehlikesi" yine İnönü'yü üçüncü bir koalisyon denemesinde bulunmaya mecbur bırakmıştır. CHP, bu sefer meclis içindeki bağımsız milletvekilleri ile bir azınlık hükümeti kurma girişimi içindeydi. YTP'nin dışarıdan desteği ile İsmet İnönü yönetiminde azınlık hükümeti 26 Aralık 1963'te kurulmuştur (Gaytancıoğlu 2013: 64; Kara 2007: 83). Kurulan yeni hükümet İnönü tarafından "Reform Kabinesi" olarak adlandırılmıştır.

Azınlık hükümetinin programında ana temeli karma koalisyon hükümetleri döneminde gerçekleştirilemeyen sosyal adalet temelli reformlar ve toprak reformu oluşturmaktadır. Hükümet programında işçi hakları, köy sorunları, toprak reformu ve sosyal reformlara çok daha geniş yer verilmiştir. Yeni hükümette Köy İşleri ile Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı olarak iki yeni bakanlığın kurulması bu durumun göstergesidir. Yeni reform kabinesi köy, işçi ve millî enerji gibi konularda yenilikçi atımlar yapacağını göstermeye çalışmıştır.

> "Karma Hükümetler Programlarında yer almakla beraber gerçekleştirilmesine imkân ve fırsat bulunamamış olan tarım ve toprak reformu ve köylünün toplu olarak kalkındırılması, vergi reformunda eksik kalan hususların, sosyal adalet çerçevesinde planın tam finansmanını sağlayacak ölçüde tamamlanması ve kamu hizmetlerinde gerekli ıslahatın bir an önce yapılması gibi hususlara özel bir önem ve öncelik verilmiştir" (Neziroğlu ve Yılmaz 2013: 1749).

İnönü, parti içinde koalisyon denemelerine karşı verilen tepkileri göz önünde bulundurmuş ve diğer iki koalisyona kıyasla daha reformist, sosyal yönü ağır basan ve CHP'nin seçim bildirgeleri ile uyumlu bir hükümet programı oluşturmuştur. Reform Kabinesi kâğıt üzerinde önceki koalisyonlar ile farklılıklar gösterse de uygulamada geçmiş deneyimler ile aynı kaderi paylaşacaktı. Bunun ana

nedenlerinden biri dış politikada yaşanan sorunlardır. Azınlık hükümetinin görev süresi boyunca ana gündem Kıbrıs Meselesi olmuştur (Koç 2014: 85; Şener 2010: 192). Toprak reformu, işçi-sendika hakları ve millî petrol gibi konularda teoride yapılan söylemler pratiğe geçilememiştir.

Nihayetinde, mecliste kendisi gösteren muhalefetin sonucunda13 Şubat 1964 tarihinde yapılan bütçe görüşmelerinde CHP'nin sunduğu bütçenin kabul görmemesi üzerine İnönü istifasını sunmuş ve CHP'nin 1960'lı yıllarda içinde bulunduğu üçüncü ve son koalisyon hükümeti de kısa ömrünü tamamlamıştır (Kara 2007: 92-93).

1960 darbesinden sonra CHP liderliğinde kurulan üç koalisyonun CHP'nin hem halk nezdindeki prestijine zarar verdiği hem de parti programı ile tezatlıklar barındıran bir dönemi beraberinde getirdiği söylenebilir. 1960 darbesinden önce özellikle İlk Hedefler Beyannamesi ve darbeden sonra ilan edilen Temel Hedefler Beyannamesi ile birçok noktada çelişen koalisyon hükümeti programları ve uygulamaları CHP'nin hem yenilikçi bir imaj çizmesini engellemiş hem de partinin Ortanın Solu düşüncesi ile bütünleşmesini geciktirmiştir. Koalisyon hükümeti programları ile CHP'nin bildirgeleri mukayese edildiğinde başta hiçbir ilerleme kaydedilemeyen toprak reformu olmak üzere millî petrol, yabancı sermaye, montaj sanayisi ve özel teşebbüs girişimleri konusunda çelişkili tutumlar olmuştur (Kili 1976: 199).

Koalisyon dönemlerinin CHP'nin geleceği ve Ortanın Solu üzerindeki en büyük etkisi Bülent Ecevit'i siyaset arenasında tanınırlığı artan bir aktör hâline getirmesidir. İnönü önderliğindeki üç koalisyon hükümetinde de bulunan tek bakan olan Bülent Ecevit, koalisyon boyunca aralıksız sürdürdüğü Çalışma Bakanlığı görevi ile işçi hakları ve sendika hakları üzerinde belirli reformlar gerçekleştirmiş ve grev hakkının tanınmasına katkıda bulunmuştur. İlerleyen yıllarda Ecevit, en büyük başarılarından biri olarak işçilere tanınan grev hakkını gördüğü belirtecektir. Çalışma Bakanlığı süresince işçiler lehine yaptığı bazı çalışmalar onun halk nezdindeki itibarını ve parti içindeki gücünü artırarak Ortanın Solu hareketinin lideri olmasına katkıda sağlayacaktı (Çolak 2017: 109).

27 Mayıs 1960'tan sonra 1965 yılına kadar uzanan dönem Türkiye sivil siyaset hayatı için bir nevi pamuk ipliğine bağlı bir dönem olarak tanımlanabilir. "Süngü tehlikesi" gölgesinde oluşturulan koalisyonlar askerî idareden sivil hayata geçiş dönemidir. Bu dönemde iki farklı darbe girişimi engellenmiştir. Bu geçiş dönemi içinde İsmet İnönü, ülke siyasetinin tekrar askerî müdahale yaşamaması için genel başkanlığında bulunduğu CHP'nin söylemlerinden ve geleceğinden fedakârlıklar yapmıştır (Toprak 2004: 46). Geçiş döneminin en önemli aktörü olan İsmet İnönü'nün koalisyonlarda üstlendiği rol Metin Toker'in "Ordu+CHP=İktidar" söylemine karşı oluşturduğu "İktidar –İsmet Paşa=İhtilal" sözü ile özetlenebilir (Toker 1993: 67).

Ülke siyasetinin askerî denetimden belli oranda bağımsızlığını kazanması ve CHP'nin koalisyonlardan ayrılarak muhalefete geçişi, partinin ara verdiği yenilenme ve yol bulma sürecine tekrar dâhil olması anlamına gelmekteydi. Artık muhalefette olan ve iktidarın politikalarına karşı yeni söylemler ve öneriler getirmesi gereken bir parti vardı. Partinin muhalefette olduğu dönem, CHP'nin tek parti döneminin etkilerinden sıyrılarak kendisini siyasi rekabete ve artan yenilik söylemlerine uyumlu hâle getirebilmesine, yeni bir kimlik beyanında bulunmasına ve değişim sürecinde girmesine önemli katkı sağlamıştır (Fedayi 2006: 163).

2.5.2. 1965 ve 1969 Seçimleri

Ortanın Solu hareketinin genel başkan düzeyinde kavram olarak ilk kez kullanıldığı dönemden çok kısa bir süre sonra gerçekleşen 1965 Genel Seçimleri, Ortanın Solu hareketinin geleceğinin şekillenmesinde dönüm noktaları arasındadır. Seçim sonuçları, parti içinde Ortanın Solu söylemine karşı ciddi bir muhalefet oluşmasına neden oldu. Hareketin henüz emekleme döneminde sonra erme tehlikesiyle karşı karşıya kaldığı bir süreçte Genel Başkan İsmet İnönü'nün Ortanın Solu'na verdiği tereddütsüz destek; oluşumun ve partinin yenileşme sürecinin devamını sağlayan başat faktördür (Fedayi 2006: 166-167).

1965 Genel Seçimleri CHP İsmet İnönü'nün kullandığı Ortanın Solu demecinin gölgesinde ilerlemiştir. Bu söylem başta AP'nin "Ortanın Solu Moskova Yolu" kara propagandası olmak üzere diğer partilerin de eleştiri alanının temelini oluşturmuştur. Seçimden önceki dönemde CHP çözüm önerileri ve vaatler sunmaktan ziyade komünizm, dinsizlik ve cuntacılık eleştirilerine karşı kendisini savunma pozisyonu alarak geçirmek zorunda kalmıştır. Bu durum 1965 seçimlerinden önce 17. Kurultay'da açıklanan ve seçim bildirgesinin temeli oluşturan "İleri Türkiye Ülküsü" nün gölgede kalmasına neden olmuştur. Nitekim 1965 "Cumhuriyet Halk Partisi Söz Veriyor" olarak ilan edilen seçim bildirgesi, partinin o güne kadar açıkladığı ekonomik konulara en çok eğilen metin özelliğini taşımaktadır (CHP 1965; Kili 1976: 218).

CHP, 1965 seçim bildirgesine ekonomik konulara dair çözüm önerileri ile başlamıştır. Bu çözüm önerilerinin ilki ise yıllardır süregeldiği üzere planlı ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesidir. Planlı ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesi için 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra kurulan ve geçmiş karma koalisyon denemelerinin ana sorun gündemini oluşturan DPT'nin önemi ve iş birliğinin altı çizilmiştir. "Planın ve yıllık programların toplum gerçeklerine uygun hazırlanabilmesi ve başarı ile uygulanabilmesi için hükümetle Devlet Planlama Teşkilatı arasındaki bağlantı ve iş birliği daha açık kurallarla düzenlenecektir" (CHP 1965: 4).

Ortanın Solu söyleminin ilk seçim deneyimi olan 1965 seçimlerinin bildirgesinin sahip olduğu devletçi ekonomik çizgi hareketin ilerleyen yıllarda sıkça vurguladığı planlı ekonomik kalkınma söylemi ile paralellik göstermektedir. Planlı ekonomik kalkınmanın önemi ve DPT ile uyumlu çalışmanın gerekliliğinin vurgulanması Ortanın Solu ile sosyal demokrat düşünce arasındaki ilişkinin belirtileri arasındadır. Ayrıca seçim bildirgesinin ücret politikasının belirlenmesi, yer altı işçilerine erken emeklilik, yaşlı bakım evleri ve karma danışma kurulu gibi sosyoekonomik konularda geniş ve devlet merkezli bir yapıya ulaşması da sol-sosyal demokrat ideoloji ile ilişkisinin bir başka göstergesidir (Koç 2014: 128).

Ekonomik kalkınmada sosyal adaletin sağlanmasına verilen önem 1965 Genel Seçim bildirgesinde kendine yer bulmuş, bölgesel kalkınmışlığa dair farklılıkların giderileceği belirtilmiş ve kent kalkınmasından ziyade köy kalkınmasına öncelik verilmiştir.

> "Genel planlama ile toplum kalkınması ve özellikle köy kalkınması arasında uyum ve bağlantı sağlanacaktır. Memleketimizin diğer bölgelerine göre daha geride kalmış bölgelere, özellikle Doğu Anadolu Bölgesi'ne yatırımların ve hizmetlerin daha geniş ölçüde yönelmesi için kalkınma planında yer alan önceliklerin uygulanmasına önem verilecektir" (CHP 1965: 5).

Uzun yıllardır vaat olarak sunulan ancak gerçekleştirilemeyen toprak reformu konusu 1965 seçim bildirgesinin de ana gündemleri arasındadır. Ancak bu konuda da vaatlerden çok bir savunma mekanizması görünmektedir. Toprak reformunun komünizm olmadığı ve topraksız köylülerin toprak sahibi olmasını amaç edindiği anlatılmaya çalışılmıştır (CHP 1965: 27; Koç 2014: 88). Seçim bildirgelerinde yer alma alışkanlığını sürdüren toprak reformu, CHP'nin 1965 seçimlerinden zaferle ayrılamamasından dolayı hayata geçişte geçmiş deneyimlerle aynı makus kaderi paylaşacaktır.

1965'te "Cumhuriyet Halk Partisi Söz Veriyor" adlı seçim bildirgesi geçmiş örneklerinden daha detaylı ve daha ekonomi odaklı bir yazılı metindir. Planlı ekonomik kalkınmanın ana gündem olarak kabul edildiği beyannamede sosyal adalet ve köy odaklı kalkınma temalı iktisadi büyüme hedeflenmiştir. Bunun gerçekleşmesi için de toprak reformunu içeren, bölgeler arası gelişmişlik düzeyini eşitleyici özelliklere sahip olan bir planlı iktisadi kalkınma modeli vaat edilmiştir.

Her ne kadar 1965 seçim bildirgesi iktisadi konulara dair geniş bir içeriğe sahip olsa da Ortanın Solu hareketine karşı yürütülen karalama kampanyası ve ağır eleştiriler CHP'nin seçim öncesi dönemde kendini anlatmaktan çok kendini savunma odaklı bir politika izlemesine neden olmuştur.

1965 seçim sonuçlarında ise CHP'nin ilk kez %30'un altına düşmesi parti adına kesin bir mağlubiyet anlamına geliyordu. Bu büyük seçim mağlubiyeti CHP içinde tartışmalar başlattı. Seçim mağlubiyetinin faturası Ortanın Solu hareketine kesilmişti. Parti içinde birçok kişi Ortanın Solu'nun partiyi sosyalist çizgiye çektiği ve halk nezdinde saygınlığını azalttığı eleştirilerini parti yönetimiyle sert

bir şekilde paylaşmaktaydı. Ortanın Solu hareketi, emekleme döneminde çok sert tepkiler ile karşılaşmıştı. Oysa seçimlerden hemen önce açıklanan Ortanın Solu hareketi kısa süre içinde halka anlatılamadığı gibi parti içinde da tam olarak anlatılamamış ve kavranamamıştır (Koç 2014: 153).

Bu eleştiriler karşısında Genel Başkan İsmet İnönü hareketin savunuculuğunu üstlenmiştir. İnönü: "Ortanın Solu iyi anlatılabilmiş veya anlatılamamış olabilir. Bir dönüş bahis konusu değildir" söylemi ile hem Ortanın Solu'nun halka doğru bir şekilde aktarılamadığını ikrar etmiştir hem de henüz başlangıç döneminde yoğun eleştiriler ile karşılaşan Ortanın Solu hareketine karşı kalkan görevi görmüştür (İnönü Dün de Ortanın Solu tezini Savundu 1965: 1).

Ortanın Solu'nun sadece halk nezdinde değil parti içinde de tam olarak anlaşılamadığını gösteren olaylardan biri CHP parti meclisinde üye İsmail Hakkı Birler ile İsmet İnönü arasında geçen diyalogdur. İsmet İnönü'nün Ortanın Solu düşüncesinin halka tam olarak anlatılmadığını söylemesi üzerine Birler "Doğrusu, Ortanın Solu'nu biz anlamadık!" karışılığını vermiş ve İnönü, Biler'e katıldığını "Bunu ben bir türlü söyleyememiştim. Teşekkür ederim!" diyerek tasdiklemiştir (Şengün Kılıç ve Ergüz 2010: 81).

1965 seçimlerinden sonra Ortanın Solu'nun karşılaştığı yoğun eleştirilere karşı söylemin en büyük savunucusu Genel Başkan İsmet İnönü olmuştu. 1965 seçim başarısızlığı ve Ortanın Solu'nun henüz yeni filizlenmiş bir hareket olduğu göz önüne alındığında genel başkan düzeyindeki destek son derece kritik bir öneme sahiptir. Özellikle İsmet İnönü gibi otoritesi tartışılmaz ve parti içinde herkesin saygı duyduğu hatta korktuğu bir genel başkanın Ortanın Solu düşüncesini bu derece benimsemesi ve geri adım atmayacağını beyan etmesi düşüncenin partiye nüfuz etmesine ve hakim olmasına olanak tanımıştır. Ortanın Solu'nun CHP içinde büyümesinin tartışılmaz en büyük nedeni İsmet İnönü'nün verdiği koşulsuz destek ve üstlendiği savunucu roldür (Fedayi 2006: 164-149).

Her ne kadar 1965 seçimlerinden sonra gerçekleşen parti meclisinden sonra CHP'nin Ortanın Solu'nda bir parti olarak seçime girdiği ve bu söylemleri tam mutabakat kullanmaya devam edeceği ilan edilse de (CHP'nin Fikir ve Davaları Milletimizce Benimsenecektir 1965: 1) parti yönetiminde Ortanın Solu'na karşı bir muhalefet oluşmuştu. Seçim mağlubiyetinden sorumlu tutulan Ortanın Solu'na karşı en büyük muhalefeti başını Turhan Feyzioğlu'nun çektiği grup yapıyordu. Bu baskılar neticesinde 1966 senato seçimlerinde Ortanın Solu söylemi hiç kullanılmadı ancak sonuçlar 1965 Genel Seçimlerinden farklı olmamıştı (Bila 1999: 220).

1966 senato seçimleri de göstermektedir ki 1965 Genel Seçimlerinde alınan büyük mağlubiyetin Ortanın Solu söylemi ile doğrudan bir ilişkisi yoktur. Ortanın Solu söylemi seçimden kısa bir süre önce genel başkan seviyesinde herhangi bir programlama olmadan ilan edilmesinden dolayı hem halka doğru anlatılamamış hem de parti içinde tam olarak kavranamamış bir öğreti olarak değerlendirilebilir.

Ortanın Solu'nun belirli bir altyapı ve program olmadan ilan edilmesinin hem propaganda sürecine hem de parti örgütünün çalışmasına olumsuz etki de bulunduğu kesindir. Parti içinde Ortanın Solu'na dair farklı isimlerden farklı açıklamaların gelmesi de söyleme hâkimiyet noktasında sorun olduğunu ve halkın gözünde bir tutarsızlıklar silsilesi olarak algılandığını göstermektedir. Ortanın Solu parti örgütünün çalışmalarına inhibitör etkisi yapmasına rağmen Ortanın Solu'nun altyapısal yetersizlikleri 1965 Genel Seçimlerinde alınan mağlubiyetin ana sebebi olarak görülemez. Ek olarak,1965 seçimlerinden önce CHP halkın nezdinde hâlâ 27 Mayıs 1960 darbesi ile ilişkili hatta darbenin sorumlusu olarak görülmekteydi. Partinin 27 Mayıs darbesi ile ilişkisine dair inanışı yıkamaması ve darbeden sonra gerçekleşen koalisyonların kurucu olması da partinin askerî rejim ile çalıştığına dair düşüncenin oluşmasına yol açmıştır. Bununla beraber koalisyon dönemindeki başarısız uygulamalar ve gerçekleşemeyen vaatler de CHP'nin eksi hanesine yazılanlar arasındadır (Abadan 1966: 179-181).

Ortanın Solu ile bir kitle partisi olmaya çalışan CHP, seçmenlerin nazarında hâlâ bir devlet ve memur partisi algısından kurtulamamıştır (Abadan 1966: 180; Fedayi 2006: 167). Bu sebepler zinciri göstermektedir ki 1961 seçim mağlubiyeti Ortanın Solu'ndan ziyade programın tam olarak oturmaması, parti tarafından benimsenmemesi ve seçmene yeterince anlatılamaması sonucunda eski CHP imajının değiştirilemeyip hâlâ devam etmesi ile ilgilidir (Sencer 1971: 296).

1969 Genel Seçimleri geldiğinde ise Ortanın Solu hareketi CHP içinde genel hatlarıyla kabul edilmiş bir ideoloji hâline gelmiş ve parti içindeki muhaliflere karşı galip gelebilmeyi başarmıştır. CHP içinde artık Ortanın Solu eskisi kadar tartışılan değil, aksine benimsenen bir söylem olmuştur. Partinin tavanında sağlanan bu kabul, parti tabanına kadar yayılmış ve Ortanın Solu artık parti örgütü tarafından da benimsenen ve lehine çalışılan bir doktrin hâline gelmiştir (Esmer Tütüncü 2006: 27). Bunun neticesinde Ortanın Solu'nun daha sağlam temeller üzerine oturması amacıyla bilimsel-akademik çalışmalar yapabilme fırsatı doğmuştur. Çoğunluğu bilim insanlarından oluşan bir ekip Ortanın Solu'nun bilimsel akademik altyapısını oluşturarak 1969 Genel Seçimlerine giden partinin seçim bildirgesini "İnsanca Bir Düzen Kurmak İçin Halktan Yetki İstiyoruz" adıyla oluşturmuştur (Kili 1976: 247; CHP 1969).

17 farklı bölümden oluşan bu seçim bildirgesi önceki seçim bildirgelerine kıyasla çok daha geniş bir alanı çok daha ayrıntılı kapsayan bir içeriğe sahiptir (CHP 1969). Bu kapsamın ana temelini ise "Toprak İşleyenin Su Kullananın" sözü (CHP 1969: 3) ile köylü sınıfı oluşturmaktaydı. 1969 seçim bildirgesinin ana ekseni köy kalkınması ve köy sorunları üzerine inşa edilmiştir. Toprak reformu yıllardır süregeldiği gibi bu seçim bildirgesinde de yer almıştır (CHP 1969: 2-3). Ek olarak köy kalkınmasından, sınai yatırımlara, köylünün eğitiminden haberleşme ihtiyaçlarına kadar geniş bir alana yayılan köy odaklı çalışmalar 1969 bildirgesinin ilk kısmını oluşturmaktaydı (CHP 1969: 2-12). Uzunca

bir süre gündem olacak olan Köykent Projesi de II. bölümde ele alınmış, ilk kez 1969 seçim bildirgesinde yer almıştır.

> "Ortanın Solu'nda insancıl ve halkçı bir tutum izleyen CHP, halkımızın çoğunluğunu meydana getiren köylülerimizi öncelikle kalkındırmayı ödev bilir. Köylünün kalkınmasına öncelik vermek yalnız insanlık ve halkçılık açısından değil, iktisadi yönden de gereklidir" (CHP 1969: 1).

Eleştirel bir değerlendirme yapmak gerekirse CHP'nin 1969 yılında toplumun çoğunluğu oluşturan köylü kesim odaklı bir çalışma yapması siyasi pragmatizme uygun olmasına rağmen kırdan kente göçün arttığı, köy nüfusunun sürekli azaldığı bir ortamda kenti ihmal edici bir beyanname hazırlaması takip eden bölümde ele alacağımız yerel yönetimlerin ve kent idarelerinin Ortanın Solu tarafından gereken önemi görememesinin de habercisi olarak değerlendirilebilir. Ortanın Solu'ndaki CHP'ye kent ve kent sorunlarına dair ileri görüşlü bir bakış açısıyla olası sorunları engellemekten ziyade ülkenin mevcut sorunu olan köy problemlerine çözüm getirici bir siyaset izlemiştir.

1969 seçim bildirgesine geri dönüldüğünde bildirge, CHP'nin yenilenmiş bir parti olduğu, daha sosyal konulara değindiği ve halkçı-devletçi bir perspektifte sorunları ele alıp somut çözüm önerilerine bulunabilecek kapasitede bir parti olduğunu göstermektedir. CHP'nin Ortanın Solu'nda yer aldığı seçim bildirgesinde sıklıkla dile getirilmiştir. Bu durum Ortanın Solu hareketinin 1959 İlk Hedefler Beyannamesi'nden yaklaşık 10 yıl sonra sağlam söylemler ve öneriler üzerine temellendirildiğinin göstergesidir. Ayrıca seçim bildirgesi köy, sanayi, eğitim, çevre sorunu, dış politika, sosyal adalet, sosyal güvenlik, millî güvenlik ve düzen değişikliği gibi çok geniş bir yelpazede hazırlanmış detaylı bir metindir (CHP 1969).

Ancak seçim bildirgesinde kent ve kent sorunlarına yer verilmiştir. Kent sorunları ile ilişkili olarak değerlendirilebilecek 1969 seçim bildirgesinde yer verilen tek konu "Sosyal Konut, Arsa ve Kentçilik Düzeni" alt başlığıdır. Bu alt başlık ise yerel yönetimlerin özerkliği veya kent sorunlarından ziyade gecekondu ve konut sorunlarına eğilmiştir. CHP'nin gündem hâline getirdiği bu sorun her ne kadar önemli bir kent sorunu olsa da çözüm olarak sunulan sosyal konut yapımı ve Köykent Projesi ile kırdan kente göçün engellenmesinden öteye geçememiştir (CHP 1969: 91-95).

> "(…) Bu merkezler, dağınık köylerin zamanla kendiliklerinden toplulaşması ve kenetleşme hareketinin düzenli olarak yürümesini de sağlayacaktır. Aynı zamanda büyük kentlere aşırı nüfus akımı kendiliğinden yavaşlamış olacak, kentleşmede ve sanayinin dağılımında bölgeler arası adalet gerçekleşebilecektir" (CHP 1969: 94-95).

CHP, 1969 Genel Seçimlerine daha sağlam temeller üzerinden oturmuş bir çalışma ile gitmiş olsa da sonuçlar 1965 seçimlerinden farklı bir tabloyu göstermemektedir. Parti yine sandıktan

mağlubiyet ile ayrılmış, hatta oyları 1965 seçimlerine göre %1'lik bir düşüş yaşamıştır. Ancak, 1965 seçimlerine kıyasla bu durum bir başarı olarak kayıt altına alınabilir. Çünkü Ortanın Solu tartışmaların ardından CHP'den ayrılan Turhan Feyzioğlu ve ekibinin partisi Güven Partisi'nin %7'ye yaklaşan oyu ve CHP seçmen tabanından olan Alevi halkın oylarına talip olan Birlik Partisi'nin %3'e yaklaşan oyu göz önüne alındığı CHP kendisinden ayrılan yaklaşık %9-10'luk bir seçmen kitlesine karşılık sadece 1%'lik bir oy kaybı yaşamıştır. Bu koşullar neticesinde partinin yaşadığı %1'lik kayıp bir başarısızlık olarak değerlendirilmemelidir (Fedayi 2006: 170). Buna rağmen, değişen seçim sisteminin sonucunda AP'nin yine tek başına iktidar olması CHP içinde Ortanın Solu'na muhalif olan kesimlerin tekrar gür bir sesle konuşmasına neden olmuştur. Parti içinde Ortanın Solu hareketinin içeriği üzerinden tekrar bir kutuplaşma atmosferi hakim olacaktır (Emre 2015; Koç 2014).

1969 Genel Seçimleri, CHP'yi iktidara taşımamış olsa da partinin yaşadığı yenilenmeyi gösteren bir dönüm noktasıdır. "İnsanca Bir Düzen Kurmak İçin Halktan Yetki İstiyoruz" adıyla yayınlanan seçim bildirgesinde düzeni kuran ve bugüne kadar bu sistemin en büyük savunucularından olan CHP, kendi kurduğu düzeni değiştirmeyi vadetmektedir (CHP 1969). 1969 Seçimleri sırasında bölgeler ve bireyler arasında gelir farklılıkların olduğunu iddia eden, sistemin işçiden ve köylüden yana olmadığı söyleyen ve bu sistem üzerinde köklü reformların uygulanmasının gerekliliğinden bahseden CHP, bugüne kadar üstlendiği rolden sıyrılarak kendisine kesin olarak yeni bir kimlik tanımlaması yapmaktadır (Kili 1976: 247). CHP'nin seçimden önceki süreçte yayınladığı metinler ve yürüttüğü propaganda çalışması partinin o güne kadar gerçekleştiremediği kadar geniş kapsamlı sorun analizi ile çözüm önerileri içeren ve reformist söylemlerin ağır bastığı bir çalışmadır. CHP, eski savunmacı ve devlet odaklı siyasi parti rolünü ret ederek reformcu, yenilikçi ve işçi ile köylüye hitap eden sol söylem tabanlı yeni bir kimlik beyanında bulunmuştur. 1969'a kadar düzenin muhafızı olan parti artık güçlü bir şekilde düzen değişikliği istemeye başlamıştır (Fedayi 2006: 171).

Özetlemek gerekirse 1965 ve 1969 seçim sonuçları CHP içinde Ortanın Solu üzerinden tartışmalar ve eleştiriler getirmiştir. Ortanın Solu söylemleri ile girilen seçimler kazanılamamasına rağmen parti içinde bu iki seçimden sonra yaşanan süreçten Ortanın Solu zafer ile ayrılmayı bilmiştir. Daha önce bahsedildiği gibi 1965 ve 1969 seçimlerinden sonra Ortanın Solu'na karşı gelen eleştirilerde İsmet İnönü'nün Ortanın Solu'nunun lehine bir pozisyon alması zaferlerin ana sebebidir. İsmet İnönü gibi güçlü bir figürün desteklemediği bir Ortanın Solu'nun parti içinde güçlenmesi ve parti içi mücadeleden zafer ile ayrılması söz konusu olamazdı. Ortanın Solu hareketinin devamlılığında İsmet İnönü'nün üstlendiği rol ve önem inkâr edilemez bir gerçektir. Bununla beraber 1969 Seçimleri de CHP'nin yaşadığı değişimi ve sahip olduğu yeni kimliği gösteren süreçlerden biridir. Parti, düzenin savunuculuğundan düzen değişikliğini isteyen bir çizgiye geçmiştir. Sol düşünceler üzerinde temellendirilmiş reformist bir söylem ile seçim propaganda sürecini şekillendiren CHP artık yeni bir

kimliğe sahip olan ve kendi kurduğu düzeni değiştirmek isteyen, seçmene yeni bir umut ve yeni bir yol olmaya çalışan kendini yenilemiş bir partidir.

2.5.3. Demokratik Sol ve 1973 Seçimleri

1973 Seçimleri hem propoganda süreci hem sandık sonuçları hem de Türkiye'deki toplumcu belediyecilik anlayışı üzerine yapacağı etkiler yönüyle son derece önemli bir niteliktedir. CHP'nin yeni genel başkanı, Ortanın Solu düşüncesinin ana temsilcisi, Bülent Ecevit ile girdiği ilk seçim olan 1973 Genel Seçimleri parti içinde gözle görülür bir söylem değişikliğinin yaşandığı göstermekle kalmayıp bazı önemli noktaları ile Ortanın Solu hareketinin gelecekte yaşayacağı sorunları ve halkın beklentisini karşılayamayacak olmasının altında yatan nedenleri de göstermektedir.

Bülent Ecevit'in CHP genel başkanlığına seçilmesi ile hem parti hem de Ortanın Solu bir değişim sürecine girmiştir. Ortanın Solu, 1972 yılında Bülent Ecevit'in genel başkan seçilmesine kadar olan süreçte CHP'yi değiştirmiş bir düşünce iken 1972 yılından sonra kendini değiştirme ve dönüştürme sürecine girmiştir. Ortanın Solu hareketinin girdiği bu değişim kısa vadede 1973 Genel Seçim zaferini beraberinde getirirken uzun vadede despotik ve nepotizm etkisinde bir yönetim tarzına evirilmiştir.

Bülent Ecevit'in genel başkanlığı ile Ortanın Solu'nun yaşadığı ilk değişim hareketin isminde yaşanan değişimdir. CHP içinde birçok değişime neden olan akımın adlandırılması olan Ortanın Solu söylemi Ecevit'in genel başkanlığı ile kullanılmamaya başlanmıştır. Ecevit'in isteği üzerine Ortanın Solu söyleminin yerini "Demokratik Sol" tanımlaması almıştır (Fedayi 2006: 163). 28 Haziran 1974'te toplanan CHP Tüzük Kurultayı'nda parti kendisini "Demokratik Sol" parti olarak tanımlamıştır. CHP'nin resmî ideoloji olarak Ortanın Solu'nun kabul edildiği XVIII. Kurultay'dan sonra bu sefer de parti kendini Ortanın Solu'nda bir parti yerine Demokratik Sol bir parti olarak tanımlamıştır (Bila 1999: 287-290; CHP 18. Kurultay 1965).

Demokratik Sol tanımlamasının tercihinin arkasında yatan nedeni ise yeni Genel Başkan Bülent Ecevit, 1974 yılında CHP Gençlik Kolları Yayınevi'nden çıkmış Demokratik Sol Düşünce Forumu adlı kitapta şu şekilde açıklamıştır:

> "Demokratik solu tercih edişimizin nedenleri vardır. Bir kere yıpranmamış, yozlaştırılmamış bir terimdi, fazla kullanılmamıştı. Onun için kastettiğimiz, güttüğümüz anlamı o terimin içinde biz verebilecek durumdaydık" (Demokratik Sol Düşünce Forumu 1974).

Bu durum, Ecevit'in liderliğini pekiştirmek için İnönü döneminden alınan mirasın reddini ve tamamen liderliğinde oluşturulmuş yeni bir hareket inşası haline getirme çabası olarak yorumlanabilir. Ancak unutulmamalıdır ki zaman içinde Ecevit'in genel başkanlığında Ortanın Solu/Demokratik Sol

değişimler yaşasa da ilk etapta içerik olarak bir değişiklik olmamış, yalnızca isim değişikliği ile İnönü mirası olan parti anlayışı yeni bir söylem ile tanımlanmaya çalışılmıştır.

Ortanın Solu hareketi her ne kadar Ecevit'in genel başkanlığı ile önce isim, daha sonra da içerik olarak değişime başlasa da temel değerler üzerinde yaşanacak olan değişim henüz gerçekleşmemiş; parti, 14 Ekim 1973 Genel Seçimlerinden önce başarılı bir seçim öncesi dönem geçirmiş ve 1960 darbesini takiben gerçekleşen 1961 seçimlerden sonra ilk kez sandıktan birinci parti olarak çıkmıştır.

CHP 1973 Seçimlerine "Ak Günlere" seçim bildirgesi ile gitmiştir (CHP 1973). Ak Günlere, mevcut düzeni değiştirerek adilce-hakça bir düzen kurma vaadi üzerine şekillendirilmiş bir seçim doktrini idi. Her ne kadar düzen değişikliği söylemi açısından 1965 ve 1969 seçim bildirgelerine benzese de Ak Günlere seçim bildirgesi incelendiğinde geçmiş seçim bildirgelerinden çok daha geniş bir içeriğe sahip olduğu ve daha da önemlisi partiye yeni bir imaj vermeyi hedeflediği söylenebilir (Bila 1999; CHP 1973).

1973 Seçimlerinden önce 50. yaşını kutlayan CHP, yarım asrı devirmesine rağmen kendini yenilemiş genç bir parti olduğunu halka anlatmaya çalışmıştır. Gücünü halktan alan ve halktan daha güçlü bir bileşenin olmadığı yeni bir düzen kurulacağını ve bu düzen ile Ak Günlere ulaşılacağı iddia edilen seçim bildirgesinde CHP; "devlete de servete de kul olmayacak" halk egemenliğine dayalı bir sistem vadetmektedir (CHP 1973). Bu gaye çerçevesinde CHP yenilendiğini ve halkın desteğine ihtiyaç duyduğunu ana söylev hâline getirmiştir.

CHP'nin 1973 Seçimlerinden önce yönettiği propaganda süreci diğer seçimlere kıyasla çok daha belirgin bir sol söylem üzerine oturmuştur. Seçimden önceki süreçte propagandalarda, pankartlarda ve marşlarda birçok sol söyleme rastlamak mümkündür: "Tekelleri kuşatacağız!", "Toprak işleyenin su kullananındır!", "Vurguna, soyguna, sömürüye son!", "Halkçı devrimci gençleriz/Emperyalizmi ezeriz/Savulun hey satılmışlar/Demokratik Sol geliyor" gibi partinin siyasi spektrumdaki yerini açıkça belli eden, düzen değişikliğini arzuladığını belirten ve mevcut sisteme doğrudan muhalefet gösteren bir söylem oluşturulmuştur. Bununla beraber CHP bu sloganlarla ulaşmak istediği kitlelere ulaşmayı başarmış ve 1973 seçimlerinde sandıktan birinci parti olarak çıkmıştır (CHP 1973; Esmer 2006: 71-72).

CHP'nin 1973 Genel Seçimlerinden önce oluşturmaya çalıştığı yenilenmiş-yeni CHP düşüncesinin 34 yıllık İnönü döneminden sonra yeni bir genel başkana kavuşmuş bir parti için son derece doğru bir seçim politikası olduğu söylenebilir. CHP'nin yaşadığı değişim sadece genel başkan düzeyinde sınırlı kalmamıştır. 1972 Ecevit dönemi ile parti kadrolarında da büyük bir değişiklik yaşanmıştır. 1973 Genel Seçimlerinden önce milletvekili adaylarının belirlenmesi için yapılan ön seçim sonucunda geçmiş döneme kıyasla milletvekili adaylarının %67'si yenilenmiştir. Bu yenilenme hem

milletvekilleri listesinde hem de parti örgütünde büyük bir gençleşme ile paralel gerçekleşmiştir (Bila 1999).

1973 Ak Günlere, CHP'nin yaşadığı ve yaşayacağı değişimi bünyesinde göstererek yeni CHP'nin varlığının kanıtı niteliğindedir. Seçim bildirgesi; Ekonomik Düzen, Sosyal Düzen, Siyasal Düzen ve Dış Politika olmak üzere dört başlık altında toplanmıştır (CHP 1973). Bu dört ana başlık altında en çok dikkat edilen ve dikkat çeken alan Ekonomik Düzen üzerine yapılan çalışmalardır. 1973 Ak Günlere seçim bildirgesi daha ayrıntılı olarak incelendiğinde sosyal demokratik birçok ögeyi barındırarak CHP'nin reformist bir parti olduğunu göstermektedir. Özellikle benimsenen "Sosyal Adaletçi Kalkınma Modeli" ekonomik gücün belirli bir kesimin kontrolünde olmasını engelleyerek halkın ortak kullanımına sunulan ve gelir adaletsizliği gideren bir model olarak sunulmasından dolayı refah toplumu ve sosyal demokratik değerlerle büyük bir paralellik göstermektedir. Sosyal adaletçi modelinin beraberinde getireceği çıktılar bildirgede şu şekilde işlenmektedir:

> "CHP'nin kendi demokratik sol doğrultusundaki bu tutumu, ekonomimizdeki daralmayı sona erdireceği, halka belirginleşen tasarruf ve yatırım eğilimini azami ölçüde değerlendireceği gibi, hızlı kalkınma ile hızlı sosyal adaletin bir arada gerçekleşmesini de sağlayacaktır. Üstelik halkın ekonomik gücüyle birlikte yönetimdeki ağırlığını da arttıracağı için, demokrasimizi de daha sağlam bir tabana oturtacaktır" (CHP 1973: 16).

Bunun sonucunda hedeflenen yeni düzen ile belirli güç sınıflarının kontrolü altındaki ekonomik düzen değişecek ve gelir daha adil bir dağıtıma kavuşacaktır. Bu adil dağıtımın sonucunda toplumun daha geniş bir kısmı siyaset ile ilgilenme fırsatı bulacak ve halkın egemenliği daha sağlam temeller üzerine oturarak çağın gereği olan katılımcı demokrasi modeline geçiş yapılacaktır. Halk; daha katılımcı bir siyaset biçimine geçmesi ile hem siyasal hem ekonomik düzende daha çok söz sahibi olarak politikaları kendi lehine bir yörüngeye oturtabilecektir (CHP 1973: 15-18).

Seçim bildirgesinin bir diğer alt başlığı olan Sosyal Düzen ise daha çok toplumsal konulara ve demokratik değerlere eğilerek CHP'ye dair halk nezdinde onlarca yıllardır oluşan yanlış algının yıkılması hedeflenmiştir. İnanç ve düşünce özgürlüğü konusunda halkın hafızalarında kötü anılara neden olan CHP algısı değiştirilmeye çalışılmış ve bu çalışma büyük ölçüde başarılı olmuştur. Sosyal Düzen, Ak Günlere seçim bildirgesi içinde inanç ve düşünce özgürlüğü çerçevesinde kendisi büyüten ve güçlenen bir demokratik sistem vurgusu üzerine inşa edilmiştir. CHP 1973 seçim bildirgesi; maddiyatçı bir yapıdan uzak, toplumun manevi-ahlaki değer ölçüleri ile beraber inanç ve düşünce özgürlüğüne de saygılı bir parti imajını oluşturmaya çalışmıştır. CHP iktidarında oluşacak yeni düzenin de bu perspektifte şekilleneceğine dair bir taahhütte bulunulmaya çaba gösterilmiştir (CHP 1973; Esmer Tütüncü 2006).

Hakça düzen üzerine temellendirilen eşit yaşam ve öz yönetim kavramları sosyal demokratik değerlerle uyuşmasına rağmen madalyonun diğer tarafında yer alan Halk Sektörü ve Köykent Projeleri (Üçüncü bölümde yer verilmiştir) gelecekte Ortanın Solu/Demokratik Sol'a zarar verecek olan bazı projeleri barındırmaktaydı. Ecevit döneminin Demokratik Sol hareketi, Ortanın Solu hareketinin ilk çıktığı dönemde temel aldığı Batı Avrupa Sosyal Demokrasisinin aksine daha çok örgütsel bir siyasalar bütünü oluşturmuştur. Örnek olarak değerlendirilebilecek toprak reformu siyasalarında bu durum görünmektedir. Toprak reformu ile sadece topraksız köylüleri toprak sahibi yapma hedeflenmemiştir. Toprağın işlenmesi konusunda oluşabilecek verimsizlikleri gidermek için kooperatiflerin kurulması ve bir örgütlenme modeli sağlanacaktır. Tarım örneğinde olduğu gibi sanayi sektöründe de bir örgütlenme modeli hedeflenmiştir. "Halk Sektörü" projesi ile küçük sanayi işletmelerinin birleşmesinin teşvik edilmesi ve ortak sermaye yapıları kurarak kooperatif sanayi işletmelerinin oluşumu hedeflenmiştir (CHP 1973; Esmer Tütüncü 2006). Bu hedef Ecevit düzeyinde millî-yerel değerlerle uyumlu en ideal ekonomik model olarak görülmüştür. Ancak bu kooperatifçi yaklaşım sonucunda doğan projeler Ortanın Solu'nun doğuşuna katkıda bulunan akademisyenler tarafından Batı Avrupa sosyal demokratik değerlerini benimsemenin önünde engelleyici faktör olarak tanımlanmıştır (Fedayi 2006).

Demokratik Sol'un sosyal demokrat düşüncenin uzağına düşmesine neden olan tek konu siyasal-ekonomik projeler değildir. Demokratik Sol, Ecevit döneminde parti içinde çoğulcu ve katılımcı modelini kaybetmeye başlamıştır. Ortanın Solu, Hürriyet Partisi'nin de etkisi ile sağlam liberal değerleri içinde barındıran bir oluşum olmasına rağmen Ecevit döneminde ideolojik olarak despotik yönde bir dönüşüm yaşanmıştır. Ortanın Solu'nun liberal değerleri zamanla Ecevit'in tek adamvari yönetim tarzı ile varlığını kaybetmeye başlamıştır (Fedayi 2006). Bu durum 1973 seçimlerinden sonra Ortanın Solu hareketinin birçok simge isminin ve hareketin teorik altyapısının oluşumunda kilit rol oynayan Mülkiyeli akademisyenlerin tasfiyesine kadar devam edecektir. Bu tasfiyeyi takiben 1973 Yerel Seçimlerinde toplumcu belediyeciliğin inşasına katkıda bulunan Ahmet İsvan, Vedat Dalokay ve Erol Köse gibi halkçı belediye başkanları da parti içi tartışmaların gölgesinde tekrar aday olamayacak ve Ortanın Solu düşüncesinin yerel yönetim ayağını oluşturan kadroda partide etkinliği kaybedecektir (Üçüncü bölüme bakınız).

İleride yaşanacak sorunları gösteren ve Ortanın Solu ile uyuşmayan yaklaşımlar tarafından şekillenmiş politikalara rağmen 1973 Ak Günlere seçim bildirgesi ile oluşturulmaya çalışılan yeni CHP imajı ve vaat edilen projeler halkta karşılığını bulmuş ve başarıya ulaşmıştır. CHP, 1961 seçimlerinden sonra ilk kez 1973 yılı Genel Seçimlerinde sandıktan birinci parti olarak çıkmıştır. CHP'nin seçim zaferi Ortanın Solu ile yaşanan ideolojik yenilenmenin ve genel başkan düzeyinde gerçekleşen değişimin halktan olumlu dönüş aldığının bir göstergesidir. CHP 1973 Genel Seçimlerinden %33'lük oy oranı ile birinci parti olarak çıkmıştır (Fedayi 2006: 173).

Bu zaferi getiren ana etmen CHP'nin oylarındaki radikal bir artıştan ziyade diğer partilerinin oylarındaki azalma ve CHP'nin seçmenini birleştirebilmesidir. Bu oran 1969 Seçimlerinde elde edilen oy oranında %6'lık bir artışa denk gelmektedir. 1961 yılında elde edilen %36'lık oranında ise aşağısındadır.

Ek olarak, 1973 seçim zaferi partinin kaybettiği 1965 ve 1969 Genel Seçimlerinde parti içi muhalefetin tepkisi ile karşılan Ortanın Solu hareketini de temize çıkartan bir sonuç olmuştur (Fedayi 2006: 173). 1973 Seçimlerine Ortanın Solu düşüncesinin öncü isimlerinden Bülent Ecevit'in liderliğinde gidilmiş ve Ortanın Solu söylemi etrafından şekillenen Demokratik Sol sloganı benimsenmiştir. CHP'nin sandıktan birinci parti olarak çıkması 1965 ve 1969 seçimlerinde yaşanan büyük mağlubiyetin sebebinin Ortanın Solu olmadığının ve İnönü tarafından iddia edildiği gibi Ortanın Solu'nun hâlâ tam olarak anlatılamamasından kaynaklandığını göstermektedir. Ortanın Solu hareketi; düşüncelerin halka tam olarak aktarıldığı, teorik ve akademik yapısı oluşturulduğu, pratik çözümler önerebildiği ve partideki isimlerinden halk tarafından kötü belleğe sahip olmadığı senaryoda CHP'ye seçim zaferi getirmesi ile sonuçlanmıştır (Ayata 1995, 84).

1973 Genel Seçimlerinde CHP'nin oy oranının bölgesel dağılımlarına bakıldığında genel seçimlerden sadece 56 gün sonra yapılacak olan 1973 Yerel Seçimlerinde elde edilecek galibiyetin de habercisi olduğu söylenebilir. 1973 Genel Seçimleri analiz edildiğinde CHP'nin günümüzde büyükşehir olarak tabir edilen, o dönem içinde büyükşehir belediyesi kavramı mevcut değildir, İstanbul, Ankara, İzmir ve Kocaeli gibi şehirler de oy oranında büyük artışlar yaşadığı görünmektedir. Bu şehirlerin uzun yıllardır karşılaştığı yoğun göç sonucunda karşılaştığı birçok sosyal- ekonomik problem seçmeni yeni arayışlara itmiştir. Bu arayışlar karşılığını Ortanın Solu/Demokratik Sol düşüncede bulmuştur. Her ne kadar 1973 Ak Günlere seçim bildirgesi incelendiğinde kent sorunlarına ve gecekondulaşmaya dair somut ve kalıcı çözümler önerilemese bile gelir dağılımında eşitsizliğe yönelik sosyal demokratik değerler ve halkçı söylemler kentli seçmen üzerinde karşılık bulmuştur.

CHP 1973 Genel Seçimlerinde 120.000'in üzerinde nüfusa sahip olan illerde oylarında büyük bir artış yaşamış, bu artış toplam nüfusu 400.000'i geçen şehirlerde toplam oylarının %40 gibi bir orana ulaşmıştır (Ayata 1995: 84; Tekeli ve Gökçeli 1977: 52). Türkiye'nin nüfus açısından en büyük ve ekonomi açısından en gelişmiş şehirleri olan İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana'da CHP'nin oylarındaki ortalama artış son seçimlerdeki genel artışı ikiye katlayarak %12.25'lik bir değere ulaşmıştır. Oy oranlarındaki bu artış büyük şehirlerde yaşayan dar gelirli, yeni göç etmiş ve gecekondu bölgelerinde yaşayan alt sınıfa ait seçmenden gelen oylarla sağlanmıştır.

Düşük gelirli seçmenin 1973 Genel Seçimlerinde CHP'ye olan desteğini daha da berraklaştırmak için partinin İstanbul ve İzmir'de gecekondu bölgelerinde aldığı oy oranları 1969

seçimleri ile kıyaslanabilir. CHP'nin İzmir'de gecekonduların yoğun olarak bulunduğu bölgelerde oy oranı 1969 seçimlerine göre %20'lik oranla artış gösterirken İstanbul'da daha güçlü bir destekten söz etmek mümkündür. İstanbul'da 1969 Seçimlerinde %21,8'lik bir desteğe sahip olunan gecekondulaşmanın yoğun olduğu bölgelerde CHP'nin oy oranı 1973 Genel Seçimlerinde %47,5'e ulaşarak %26'lık bir artış yaşamıştır (Ayata 1995; Özbudun 1975). CHP'nin 1973 Genel Seçimlerinde yaşadığı oy oranı artışı ve sandıktan birinci parti olarak çıkmasının arkasında yatan ana neden seçmen hareketliliği büyük şehirlerde yaşanmasıdır. Büyük şehirlerin gecekondulaşmış bölgelerinde yaşayan ve son yıllarda şehre göç etmiş yoksul işçi sınıfı oy tercihini CHP'den yana kullanmıştır (Ayata 1995). Bu durum hem Ortanın Solu hareketinin alt sınıfa odaklı halkçı söyleminin seçmen gözünde karşılık bulduğunun göstergesi hem de 1973 Yerel Seçimlerinde CHP'nin 67 il belediyesinin 32'si kazanacağının -İstanbul, Ankara, İzmir, Mersin ve İzmit dâhil- habercisi niteliğinde değerlendirilebilir.

Özetle, 1973 Genel Seçimleri göstermektedir ki Ortanın Solu hareketi ile yıllarca üst bürokratik sınıfa ait devlet partisi olarak CHP'nin yenilenme ve değişim süreci belli oranda başarıyla tamamlanmış ve parti artık alt sınıftan, işçiden ve dar gelirliden destek alabilen sosyal adalet söylemini benimsemiş halkçı bir parti olma yolunda ciddi bir mesafe kat edilmiştir. Bununla beraber seçim sonuçları her ne kadar CHP'nin kentten ve kentli alt sınıftan aldığı desteği artırdığını göstermiş olsa da incelenen seçim bildirgeleri ve propaganda süreçlerinde kente dair sorunların ihmal edildiği ve yerel yönetimlere dair belirgin bir politika setinin/perspektifinin oluşturulmadığı belirgin bir noksanlık olarak dikkat çekmektedir.

2.6. Değerlendirme

Ortanın Solu hareketi, CHP'nin Türkiye'de yaşanan toplumsal değişimler ve kırdan kente göç sonucunda ortaya çıkan bazı sorunlara karşı kendini yenileme ve reformist bir kimliğe bürünme sürecini oluşturan düşünce seti olarak dikkat çekmektedir. Devleti ve sistemi kuran ve muhafaza eden parti olarak benliğini sürdüren CHP, Ortanın Solu söylemi ile düzen değişikliğini talep eden ve sistemin noksanlıklarını eleştiren bir kimliğe bürünmüştür. CHP, Ortanın Solu ile daha reformist, daha halkçı, daha devletçi, daha sosyal adaletçi ve kendi kurduğu sistemi kendi değiştirmek isteyen reformist bir parti kimliğine bürünmüştür. Bu değişim süreci sadece CHP içinde değil, Türkiye siyaset tarihinde de çok farklı bir dönemin başlangıcına yol açmıştır.

CHP'nin Ortanın Solu'nda bir parti olduğunu 1965 Genel Seçimlerinden önce Genel Başkan İsmet İnönü, Milliyet Gazetesi'ne verdiği demeçte ilan etmiştir. Ancak, Ortanın Solu düşüncesinin CHP'deki tarihi 1950'li yılların sonuna kadar gitmektedir. CHP'nin bu değişim sürecini tetikleyen birçok içsel ve dışsal neden söz konusudur. CHP'nin Hürriyet Partisi ile birleşmesi ve bu süreci takiben

oluşturulan başta İlk Hedefler Beyannamesi olmak üzere ilan edilen beyannameler zinciri CHP'nin girdiği dönüşüm sürecini ortaya koyan ilk basamaklardır. Bununla beraber parti içinde Ankara Üniversitesi Mülkiye kökenli akademisyenlerden oluşan Yüksek İstişare Kurulunun etkinliği partinin Ortanı Solu'nun ana temeli olan Batı Avrupa sosyal demokrasisi ile tanışmasını sağlamıştır.

Ayrıca, TİP'in ülkede yükselen sol söylemin siyasi temsilcisi olarak sahneye çıkması CHP'nin hem kendi tabanını kaybetmemek hem de ülkede yükselen aşırı sol düşünceye karşı bariyer olma isteğinden kaynaklı olarak Ortanın Solu düşüncesinin benimsenmesini kolaylaştırmıştır. TİP'in yanı sıra Forum ve Yön dergilerinin varlığı hem sol entelektüel sınıfın etkinliğinin artmasına neden olarak ülkedeki özgürlükçü-sol rüzgârı kuvvetlendirmiş hem de CHP içinde değişimin teorik altyapısının hazırlanmasını sağlamıştır.

Her ne kadar 1961 sonrasında CHP'nin içinde yer aldığı üç koalisyon hükümeti Ortanın Solu düşüncesi ile çelişen uygulamalara sahne olan ve CHP'deki değişimi yavaşlatan bir kimliğe sahip olsa da Ortanın Solu zaman içinde, özellikle 18. Kurultay ile, partinin hakim söylemi hâline gelmiştir.

Ortanın Solu sürecinin CHP içinde yaygınlaşması sancılı bir süreci beraberinde getirmiştir. Partide Ortanın Solu'na dair eleştiriler söz konusu olmuş ve parti içi muhalif akım bölünmeyi de beraberinde getirmiştir. Ortanın Solu düşüncesi hem partinin siyasi yelpazesini değiştirmekle hem de Atatürk devrimlerine karşı eleştirel bakış açısına sahip olmakla suçlanmıştır. Bu suçlamalara AP'nin karalama propagandasının hakim olduğu n 1965 seçim sonuçları da eklenince Ortanın Solu henüz emekleme süreçlerin yoğun bir eleştirin odağında kalmıştır. Bu dönemde Ortanın Solu'nu koruyan ve parti içi çekişmelerden galibiyetle ayrılmasına katkıda bulunan yegâne kişi Genel Başkan İsmet İnönü olmuştur.

Ortanın Solu'nun parti içinde etkinliği, 1965 ve 1969 seçim bildirgelerinde kendini iyice belli etmiştir. Bu bildirgeler geçmiş muadillerin aksine yoğun bir sosyal adalet, planlı kalkınma ve düzen değişikliği üzerine şekillendirilmiş reformist özellikler barındırmaktadır. Beyannamelerin mukayeseli incelemesi CHP'nin girdiği süreci açıkça gösteren parametrelerdir. Her ne kadar iki seçim de CHP adına galibiyetle sonuçlanmasa da iki seçim sonrası dönemde Ortanın Solu'nun parti içinde elde ettiği galibiyetlerden söz edilebilir. Bu galibiyetlerin bir numaralı yapıtaşı olan İsmet İnönü, 12 Mart 1971 müdahalesinden sonra aldığı pozisyon ile Ortanın Solu ve Bülent Ecevit ile ters düşmüştür. Bu ters düşme İsmet İnönü'nün kurduğu, koruduğu ve büyüttüğü Ortanın Solu tarafından genel başkanlıktan devrilmesi ile sonuçlanmıştır.

CHP'nin yeni genel başkanı olan ve Ortanın Solu'nun ana temsilcilerinden olan Bülent Ecevit yönetiminde girilen 1973 Genel Seçimleri ve hazırlanan Ak Günlere seçim bildirgesi artık Ortanın Solu/Demokratik Sol düşüncenin parti içinde mutlak-yegane hakim söylem olduğunu göstermektedir.

Partinin ideolojik değişimi başarılı bir seçim bildirgesi ve yeni bir genel başkan ile bütünleşince CHP, 1973 Genel Seçimlerinden zaferle ayrılmıştır. Bu zafer CHP'yi değiştiren Ortanın Solu'nun nepotizim ve despotizm etkisinde zamanla kendini de değiştirmesine neden olmuştur. Ortanın Solu kurucu değerlerinden ve söylemlerinden zaman içinde uzaklaşarak doğuşunda etken olan başta akademisyenler kadrosu olmak üzere birçok etmeni göz ardı ve tasfiye etmiştir.

Ortanın Solu yıllardır süregelen bir deneyimin ve geçmişin ürünü olmasına rağmen düşünsel altyapısında eksiklikler mevcuttur. Zaman içinde birçok alanda kendini geliştiren ve teorik zemin oluşturan Ortanın Solu, buna rağmen tam olarak kurumsallaşamamış ve bir siyasi doktrin/ideoloji hâline gelememiştir. Ana düşünce temeli olan Batı Avrupa sosyal demokrasisi ile çelişen bazı projelere ve uygulamalara sahip olan Ortanın Solu, yerel yönetimleri de tamamen göz ardı eden bir yaklaşıma sahiptir. Ortanın Solu doğrultusunda yayımlanan seçim bildirgelerinde ve çalışmalarda yerel yönetimler çok kısıtlı bir yere sahip olmuş ve ademi merkeziyetçilik mevzu-bahis edilmemiştir. Bu durum, Ortanın Solu'nun Türkiye'de toplumcu/sosyal belediyeciliği oluşturmak için sahip olduğu fırsatı iyi değerlendiremediği bir sürecin de başlangıcı olacaktır. Ortanın Solu ve yerel yönetimler arasında ilişkinin detaylı incelemesi takip eden bölümün ana odağını oluşturacaktır.

3. ORTANIN SOLU VE YEREL YÖNETİMLER

3.1. Giriş

Bu bölüm CHP içinde büyük bir değişim uyandıran ve yeni bir kimlik beyanı olarak tanımlanabilecek Ortanın Solu hareketinin düşüncelerinin ve perspektifinin yerel yönetimlere verdiği ehemmiyeti ve sonucunda gelişen pratik uygulamaları inceleyecek, detaylandıracak ve analiz edecektir.

"Bu Düzen Değişmeli" sloganı temelinde şekillendirilen Ortanın Solu söylemi etrafında halkın ihtiyaçlarını giderme ve daha adil bir düzende yaşama vaatleri ile 1973 Seçimlerine girmiştir. Ancak halkın ihtiyaçlarını doğrudan karşılamada en hızlı ve etkin yöntem olan belediyecilik faaliyetleri Ortanın Solu düşüncesi tarafından ihmal edilen noktaların başında gelmiştir. 1973 yılında yapılacak olan yerel seçimlere özel bir bildiri hazırlamayan Ortanın Solu'ndaki CHP aynı yıl içinde gerçekleşen genel seçimlerde kullandığı "Ak Günlere" seçim beyannamesini mahalli idare seçimleri için de kullanmıştır. Ancak, "Ak Günlere" seçim bildirgesinde yerel yönetimlere çok az değinilmiştir. Bu durum, CHP'nin planlanmış bir yerel yönetim politikasının olmadığını göstermektedir. Buna rağmen CHP, 1973 Yerel Seçimlerinden birçok büyük kentin belediye başkanlığını kazanmıştır.

1973 Yerel Seçimlerinden sonra göreve başlayan CHP'li halkçı belediye başkanları, özellikle Ahmet İsvan, Vedat Dalokay ve Erol Köse hayata geçirdikleri çalışmalar ile zaman içinde CHP'nin yerel yönetimlere dair düşünce setini oluşturan başat aktörler olacaktır. Parti genel merkezinin ihmaline ek olarak mevcut siyasal düzende yerel yönetimlerin idari-mali açıdan sıkı bir merkezî otorite vesayeti altında olması ve maddi sorunlar ile karşılaşması halkçı belediye başkanlarının karşılaştığı en büyük sorunlar arasında yer almıştır. Bununla beraber yerel yönetim sistemi içinde sermaye-güç grupları ve 1975 yılında kurulan Milliyetçi Cephe hükümeti CHP'li belediyeleri iş göremez hâle getirmiştir. Ancak bu engelleme çabaları aynı zamanda halkçı belediye başkanlarına bir popülarite kazandırarak ulusal düzeyde yerel yönetimlere olan ilginin artmasına da yol açmıştır. Bu açıdan ele alındığında Türkiye'de toplumcu belediyecilik anlayışını filizlendiren ve yeni belediyecilik hareketi olarak adlandırılan bu deneyim anti-hegomonik bir kimliğe bürünmüştür.

Öte yandan, pratik uygulamalarla şekillenen ve belediye başkanlarının bireysel çabaları sonucunda yaygınlaşan yeni belediyecilik hareketi CHP içindeki güç savaşlarının ve sermaye-çıkar gruplarının etkisiyle sekteye uğramış ve halkçı belediye başkanlarının 1977 Yerel Seçimlerinde aday olamaması ile sonuçlanmıştır. Bu yazı, ana eksen olarak Ortanın Solu hareketinin mahalli idareler üzerine yansımasını incelemeyi hedeflemesi nedeniyle parti içi çekişmeler sonucunda 1977 yılında

göreve gelen büyük kent belediye başkanlarını ele almamıştır. Araştırmamız, Ortanın Solu'nun yerel yönetimlere yansıması olan Yeni Belediyecilik Hareketi/Demokratik Sol belediyecilik düşüncelerinin oluşumunda katkısı olan belediye başkanları ekseninde şekillenmiştir.

Yazının bu bölümü ilk olarak Ortanın Solu hareketinin yerel yönetimlere ve yerel seçimlere verdiği önemin göz ardı edilmesinin analizi ile başlayacaktır. Takip eden alt başlıkta CHP'nin 1973 Yerel Seçimlerinde kullandığı ancak genel seçimler temelli hazırlanan "Ak Günlere" seçim bildirgesi yerel yönetimlere dair içeriği değerlendirilecektir. Daha sonra 1973 Yerel Seçimlerine dair seçim öncesi siyasi konjonktür ve seçim sonucunu etkileyen faktörler tartışılacaktır. CHP'nin bir yerel seçim bildirgesi olmamasına rağmen aldığı seçim zaferinin nedenleri aydınlatılacaktır. Ardından, 1973-1977 yıllarında yaşanan belediyecilik deneyimi tüm yönleriyle araştırılacaktır. Ayrıca yeni belediyecilik hareketi olarak tabir edilecek bu deneyimin doğuşunda ülkenin bulunduğu ve yerel yönetimlerin karşılaştığı atmosfer paylaşılacaktır. Takip eden alt başlıkta ise yeni belediyecilik hareketini oluşturan belediyecilik uygulamaları ele alınacaktır ve bu deneyimler neticesinde oluşturulan yazılı metinde geçtiği üzere yeni belediyecilik hareketinin 5 temel prensibi açıklanacaktır. Bu prensiplerin oluşumunda Milliyet Cephe hükümeti tarafından merkezî idarenin belediyelere karşı kullandığı vesayet yetkisinin ve iş göremez hâle getirme çabalarının ne ölçüde etkili olduğu incelenecektir.

Ülke siyasetinde yerel yönetimlere bakış açısının değişmesine, sosyal belediyecilik anlayışının oluşmasına ve özerk mahalli idare yanlısı bir siyasi perspektifin doğuşuna katkıda bulunan ve kamuoyu tarafından yoğun ilgiye mazhar olan Vedat Dalokay, Erol Köse ve Ahmet İsvan gibi belediye başkanlarının parti içinden ve bazı güç odaklarından aldıkları yoğun eleştiriler de takip eden alt başlıkta kaleme alınacaktır. Bu eleştiriler ve güç savaşları neticesinde 1977 Yerel Seçimlerinde yeni belediyecilik hareketinde kilit rol oynayan üç simge ismin tekrar aday gösterilmemesinin kısa ve uzun vadeli olumsuz etkileri de ayrıca yorumlanacaktır. Ardından üç simge ismin dört yıllık belediye başkanlığı deneyimlerinde hayata geçirdikleri çalışmaların CHP'nin ,1973 örneğinin aksine, 1977 Yerel Seçimlerine özgü oluşturduğu yerel seçim bildirgesinin ana temelini oluşturduğu görülecektir. 1977 Yerel Seçim bildirgesi 1973-1977 yılları arası belediyecilik deneyiminde ele edilen pratiğin neticesinde oluştuğu bildirge içeriği metinler üzerinden delillendirilecektir.

1977 Yerel Seçim bildirgesinde yeni belediyecilik hareketini oluşturan belediye başkanlarından elde edilen deneyim Demokratik Sol Belediyecilik olarak adlandırılmış ve 6 ilke ile tanımlanmıştır. Bu altı ilkenin detaylı incelemesi de bu bölümde gerçekleşecektir.

II. Bölümün son alt başlığında 1973 Yerel Seçimler ile başlayan ve 1977 Yerel Seçimlerine dair hazırlanan bildirgeye kadar uzanan süreç incelenecektir. Bölüm; belediyecilik faaliyetleri, anti

hegemonik kimlik, özerk/toplumcu belediyecilik bilinci ve CHP'nin yaşadığı değişim üzerinden genel bir değerlendirilme ile son bulacaktır.

3.2. Ortanın Solu ve Yerel Yönetimler

1973 Genel Seçimlerinden sadece 56 gün sonra 9 Aralık 1973 tarihinde gerçekleşen yerel seçimlere genel seçimlerden sonra başlayan koalisyon görüşmelerinin gölgesinde gidilmiştir. Merkez hükümet için gerçekleştirilen koalisyon görüşmelerinden dolayı yerel seçimler partiler tarafından gündemin ana konusu olarak değerlendirilmemiştir. Siyasi partiler ana odak olarak merkezi hükümetin oluşumuna yoğunlaşmıştır. Ayrıca, 1973 Yerel Seçimleri için CHP tarafından özel bir çalışma ve seçim bildirgesi hazırlanmamıştır. İki seçim arasında az bir zamanın olması ve genel seçimlerden önce mahalli idarelere hiçbir önemin verilmemesinden dolayı partinin mahalli idare adayları seçimlere bir aydan daha kısa bir zaman kala açıklanmıştır. Bu durumun kaçınılmaz sonucu olarak partinin yerel seçimlere dair hiçbir ön hazırlığının bulunmadığı gibi adayların da seçimlere dair bireysel çalışma ve propaganda yapmaları için yeterli süreleri olmamıştır (Tekeli 1976; İsvan 2011).

1973 öncesi Türkiye siyasi hayatında mahalli idare seçimleri her zaman ihmal edilmiştir. Yerel seçimler ağırlıklı olarak merkezî hükümeti zora sokarak olası bir erken genel seçimin veya hükümeti istifaya zorlamanın yolu olarak görülmüştür. Bu bakış açısına örnek olarak TİP'in 1968 Yerel Seçimlerinde yayınladığı bildiride geçen ifadeler göz önüne alınabilir:

> "Mahalli seçimlerde, ara seçimlerde iktidar değişmez ama, unutma ki kullanılan oyların anlamı büyüktür. Oylar çoğunlukla muhalefete verilirse, A.P. iktidarının Anayasaya ters düşen gidişine 'dur' dendiği anlaşılır" (Türkiye İşçi Partisi 1968: 5-6).

Mahalli idare seçimleri öncesi hiçbir siyasal partinin (MSP hariç) kentsel politika önerileri olmadığı gibi yerel seçimlere özel bir seçim bildirgesi de bulunmamaktadır (Tekeli 1976).

3.3. Ak Günlere ve Mahalli İdareler

Ortanın Solu'ndaki CHP ise 1973 Yerel Seçimlerine genel seçimlerde kullandığı Ak Günlere seçim bildirgesi ile katılmıştır. Ak Günlere bildirgesi yerel seçimlere yok denecek kadar kısıtlı bir alan ayırmıştır. Bildirge içinde yerel yönetimler ve kent politikaları ile ilişkili olarak değerlendirilebilecek olan yegâne çalışma olan Köykent Projesi ise şehirleşmenin önemini ortaya koymaktan ve beraberinde gelen kentsel sorunları çözmekten ziyade hızlı şehirleşmeyi engelleyici köy odaklı bir projedir. Ayrıca Köykent teorik olarak güçlendirilmediği, detaylı olarak biçimlendirilmediği ve sağlam temellere dayanmadığı seçimlerden sonra gün yüzüne çıkmıştır (Batuman 2010: 229).

CHP'nin Ak Günlere seçim bildirgesinin kentlere ve mahalli idarelere yönelik en belirgin çalışması olan Köykent, kalkınmanın köyden ve köylüden başlaması gerektiğine inanılan ve bunun sonunda köyden kente yaşanan göçün önleneceğini iddia eden bir projedir. Köykent ile şehir ile köy arasındaki farklılaşmanın ortadan kaldırılması ve böylece gelişmişlik düzeylerinin eşitlenmesi hedeflenmiştir (Esmer Tütüncü 2006: 107). Köykent 'in hayata geçmesi ile köyler ile ilçe/şehir merkezleri arasında bağlantılar sağlanacak ve köylere farklı imkânların ulaştırılması ile kırsal bölgelerde yaşamın kolaylaşması planlanmıştır (Ecevit 1976). Köykent Projesi için bazı köylerin seçilmesi ve bu köylerin şehir ile etkileşiminin artırılarak daha büyük ekonomik faaliyetler için cazibe merkezi olması hedeflenmiştir. Köykent Projesi ile belirlenen bölgelere sanayi yatırımlarının yapılacağı, devlet eliyle kalkınmanın sağlanacağı, kamu hizmetlerinin dağılımının kolaylaşacağı vaadinde bulunulmuş ve bunun sonucunda ülke içinde köy kent kalkınmışlık farkının ve bölgesel kalkınmışlık farklılıkların giderileceği, köylülerin hem ekonomik pazardan daha çok pay alacağı hem de bu şekilde siyasal gücünün artacağı iddia edilmiştir (CHP 1973: 41-42). Köykent Projesi'nde kente dair olarak hızlı göçün ve bu göç akımları sonucunda ortaya çıkan kentleşme sorunlarının engelleneceği iddia edilmiştir.

Bununla beraber Köykent Projesi'nin yerel yönetimleri en çok ilgilendiren bölümü Ak Günlere seçim bildirgesinin 42. sayfasında yer alan kısmı şu şekildedir:

> "Ülkemizde yerleşme düzeninde, ekonomik hayatında ve sosyal yapısında köykentlerin çok büyük değişikliklere yol açacağı göz önünde tutularak, yerinden yönetim (mahalli idare) sistemi buna göre yeniden düzenlenecektir. Yerinden yönetimde köykentlerin, köykentler yönetiminde de kooperatiflerin büyük ağırlığı olacaktır" (CHP 1973: 42)

Köykent Projesi detaylı olarak incelendiğinde çalışmaya dair birçok eksiklik göze çarpmaktadır. Köykentlerin belirlenme kriterlerinde büyük bir muamma söz konusudur. Köykentlerin saptanmasına dair kaleme alınan tek ibare

> "Köykentlerin yerlerinin seçiminde en demokratik yöntemler izlenecektir. Bu yerler, bütün ilgili köyler halkıyla müzakere edilip, yöresel özellikler, istekler ve bilimsel veriler çerçevesinde, mümkün olan en geniş görüş birliğiyle sağlanarak saptanacaktır" ifadesidir (CHP 1973: 42).

Bu söylemden anlaşılacağı üzere bilimsel verilerin ne olduğu ne tür parametrelerin göz önünde tutulacağı ve saptama sürecinin nasıl ilerlediği tamamen belirsizlik üzerine inşa edilmiştir. Köylerin sanayi kalkınmasının hangi projeler ile nasıl bir yol haritasının sonucunda gerçekleşeceği ve ne tür sanayi yatırımların yapılacağına dair de hiçbir ön çalışma bulunmamaktadır. Ayrıca, Köykent Projesi'nin yerel yönetimlerin yapısını değiştireceği iddiasının içini dolduracak yeni mahalli ideal modeli açıklanmamış; bu model kapsamında gerçekleşecek değişiklikler paylaşılmamıştır.

CHP'nin 1973 Yerel Seçimlerine giderken kente sorunlarına dair en önemli çalışması olan Köykent Projesi köyleri odak noktasına alan ve kent sorunlarına çözüm yolları bulmaktan ziyade şehirleşmeyi kontrol altında tutmayı hedefleyen bir çalışmadır. Ecevit, Köykent Projesi'ne dair

> "Nüfusun büyük bölümü köylü olan bir ülkede, köylüyü ihmal eden bir solcu rejim, özgürlükçü demokrasiyi de benimseyemez. Çünkü özgürlükçü demokraside köylü bu ihmalin bedelini seçimle ödetir" söyleminde bulunmuştur (Ecevit 1976: 41).

Bu söylem, Köy Kent'in son yıllarda artan şehirleşmenin uzun vadeli etkilerini göz önüne almaktan ziyade seçmen kitlesinin çoğunluğunun hâlâ kırsalda yaşadığı bir ülkede seçimleri kazanmak için ortaya konan pragmatist/oportünist ve popülist bir çalışmanın ürünü olduğunu gözler önüne sermektedir.

1973 Genel ve Yerel Seçimlerinde kullanılan Ak Günlere seçim bildirgesinin mahalli idareler konusunda son derece yetersiz kaldığının göstergelerinden bir diğeri de mahalli idarelere dair sunulan çalışmaların kısıtlı alanıdır. Son derece sınırlı ölçüde yer bulan yerel yönetim yapısı bildirgenin (CHP 1973: 190) 190. sayfasında "Genel olarak yerinden yönetimin -mahalli idarenin- yetkileri ve yerinden yönetime halkın doğrudan doğruya katılabilme olanakları artırılacaktır" ifadeleri ile yer bulmuştur. Özel idareler ve belediyeler arasındaki yetki sürtüşmelerinin önleneceğinden bahsedilmiştir (CHP 1973: 202). Ancak hem halkın yerel yönetimlere nasıl doğrudan katılacağı hem de özel idareler ile olan yetki sorunun nasıl giderileceği, tıpkı Köykent Projesi'nde olduğu gibi, detaylandırılmamış ve açıklanmamıştır. Sağlam temellere dayanmayan ve planlı bir reform sürecini içermeyen söylemler üzerine temellendirilen bu ademi merkeziyetçilik *(decentralisation)* vaatleri hiçbir zaman somutlaşmamış ve içeriği doldurulamamıştır.

Ak Günlere seçim bildirgesinde yerel yönetimlerin mali özerkliğine ise sadece tek bir maddede çok kısa bir şekilde yer verilmiştir. Bildirgenin 202. sayfasında "Belediye gelirleri artırılacaktır. Gelir kaynakları çok kıt olan belediyelere gerekli devlet yardımları sağlanacaktır" ifadesine yer verilmiştir (CHP 1973: 202). Ortanın Solu'ndaki CHP yerel yönetimlerin mali açıdan sorunlar yaşadığı ve kaynakların artırılmasının gerekliliğin farkında olmasına rağmen Köykent Projesi'nde gelir artırımın nasıl sağlanacağı yine detaylandırılmamıştır. Yetersiz imkânlara sahip belediyelere gerekli yardımların devlet eliyle yapılacağı söylemi yerinden yönetim ilkesi ile çelişmekle kalmayıp mahalli idarelerin merkezî idareye bağlılığını artıran bir siyasadır. Bu durum neticesinde, CHP'nin yerel yönetimlere dair dönemin Türkiye'sinin gerçeği olan merkezî idareye bağlılık ve sınırlı özerklik sorunlarına dair bir reform talebinin olmadığı görülmektedir. Ortanın Solu düşüncenin reformist söylemlerinin aksine CHP'nin mevcut düzenin devamı anlamına gelen merkezî idareye bağlı bir yerel yönetim sistemi tasavvur ettiği söylenebilir. Ek olarak, Her ne kadar bildirgede halkın yönetime daha etkin biçimde

katılacağı demokratik katılımcı bir sistem hedeflendiğini söylense de katılımcı demokrasinin sağlanması için yerel yönetimlerden ziyade kooperatifçi yaklaşım benimsenmiştir (CHP 1973: 185).

CHP'nin 1973 sonrasında yerel yönetimler üzerinde gerçekleştirdiği çalışmalar incelendiğinde mahalli idarelerin merkezî siyaset planları çerçevesinde kurban edildiği söylenebilir. CHP belirgin ve güçlü bir yerel yönetim politikasını oluşturamamış ve Batı Avrupa demokrasilerinde olan ademi merkeziyetçi yapının sağlanması yönünde bir çalışma gerçekleştirmemiştir. Dahası CHP, çalışmalarında ademi merkeziyetçilik açısından negatif etki yapacak unsurların söz konusu olduğu söylenebilir.

İlerleyen bölümlerde bahsedilecek olan ve CHP'nin 1973 öncesi sahip olmadığı yerel yönetim politikasının oluşumunda anahtar rol oynayan belediye başkanlarının genel merkez tarafından bazı siyasi çıkarlar nedeniyle aday gösterilmemesi partinin yerel yönetimleri ikinci planda değerlendirdiğini gösteren bir diğer önemli parametredir. Bu isimlerin tekrar aday gösterilmemesi hem CHP hem de ülke üzerinde sosyal demokrat belediyecilik anlayışının sürdürülememesi ve kurumsallaşamaması gibi olumsuz sonuçlar doğurmuştur (Tekeli 1990).

1978 yılında Ecevit yönetimindeki hükümette yer alan Yerel Yönetim Bakanlığı ile CHP her ne kadar mahalli idarelere dair sorunlara yoğunlaştığını ve çözüm bulmak için uğraştığını göstermeye çalışsa da bu çalışma yerel yönetimlerin sorunlarına kalıcı bir çözüm bulmaktan uzak kalmıştır. 1973 yılında makamlarına geçen sosyal demokrat belediye başkanları yerel yönetimlerin mali ve idari özerkliğinin arttırılması için çaba göstermiştir. Ancak CHP'nin yerel yönetimlerin özerkliğini hiçe sayarak merkezî idare tarafından doğrudan denetlenmesine neden olacak Bakanlığın kurulması bu çabalar ile çelişmektedir. Yerel Yönetim Bakanlığı her ne kadar halihazırda mevcut olan denetimden yetisinin İçişleri Bakanlığından alınıp yeni bir bakanlığa devri ve bürokratik sürecin daha hızlı tamamlanması için bir adım olarak değerlendirilebilse bile, CHP'nin yerel yönetimlere dair düzen değişikliğinden ziyade mevcut düzende revizeler odaklı bir programa sahip olduğunu da göstermektedir. CHP genel merkezinin bu çalışması hem Ortanın Solu'nun temel aldığı Batı Avrupa sosyal demokrasisi ile çelişmekte hem adem-i merkeziyetçi yapının oluşumuna engel olmaktadır. Genel merkezin belediye başkanları tarafından yıllarca yürütülen mücadelenin anlamını kavrayamadığını ve değerlerini anlayamadığını göstermektedir (Çetin 2016).

1973 Yerel Seçimlerinde de kullanılan Ak Günlere seçim bildirgesi genel hatlarıyla mahalli idare seçimlerinden ziyade genel seçimleri konu edinen ve kent sorunlarına odaklanmaktan ziyade hızlı şehirleşmeyi engellemeye çalışan ve köy-köylü odağında şekillenen bir metindir. Son derece kısıtlı bir şekilde konu edinen yerel yönetimlere dair bahsi geçen reformların ve mali-yapısal değişikliklerin nasıl gerçekleştirileceği hiçbir şekilde detaylandırılmamış ve açıklanmamıştır. 1973 sonrası devam eden süreçte ise CHP mahalli idarelere yönelik bir politika geliştirememiş, kendi çabaları ile sosyal demokrat

belediyecilik anlayışını oturtmaya çalışan belediye başkanlarına ikinci dönemlerinde şans tanımamış ve yerel yönetimlerin idari özerkliklerine zarar verici bazı çalışmalarda bulunmuştur. Dolayısıyla CHP'nin yerel yönetimler konusunu muğlak bir zemin üzerine inşa ettiği ve sağlam temellere dayanan kurumsallaşmış bir görüşe sahip olmadığı söylenebilir.

3.4. 1973 Yerel Seçimleri

Ortanın Solu düşüncesinin simge ismi Bülent Ecevit'in genel başkanlığında 1973 Yerel Seçimlerine giden CHP, mahalli idarelere dair hiçbir çalışması, projesi veya programı olmamasına rağmen seçimden büyük bir zaferle ayrılmıştır. Daha önce AP'nin elinde olan İstanbul, Ankara, İzmir ve İzmit gibi büyük şehirler CHP'ye geçmiştir (Demirkol 2017: 144). Elde edilen bu başarının arkasında bazı sosyal ve ekonomik faktörler yer almaktadır. CHP'nin sosyoekonomik olarak giderek kötüleşen duruma sosyal adalet ve alt gelir üzerinden karşılık vermesi özellikle büyük kentlerde yaşayan gecekondu sakinlerinin desteğini alınmasını sağlamıştır (Palancı 2020: 488).

1950'li yıllarda başlayan ve 1970'li yıllarda da hızını artırarak devam eden köyden kente göçün ve hızlı kentleşmenin getirdiği sorunlar, 1973 seçimleri öncesi ülke nüfusunu çoğunluğunu oluşturan ve göç sorunuyla en çok karşı karşıya kalan İstanbul ve Ankara gibi şehirlerin ana konusu olarak yer almıştır. Mahalli idare seçimlerinden önce İstanbul, Ankara ve İzmir gibi şehirlerde başta gecekondu sorunu olmak üzere konut eksikliği, altyapı sorunu ve geçim sıkıntısıyla etmek durumunda kalan yeni bir kentli seçmen kitlesi bulunmaktadır (Tekeli 2014: 41-42). Türkiye'de hızlı bir şekilde kendisini gösteren göç ve sonucunda doğan zaruri kentleşme hem göç edenlerin kente adaptasyonunda başarısızlık hem de kentlinin kabulündeki zorluklar nedeniyle sağlıklı bir şehirleşmenin gerçekleşmesi ile sonuçlanmamıştır (Tekeli 2014: 41-42).

Bu durum hem kent üzerinde hem de köyden kente göçen kitle üzerinde birçok sorunu beraberinde getirmiştir (Palancı 2020: 487-489). Örneğin, büyükşehirlerin kırsaldan gelen göçü kaldıracak kadar bir konut arzına sahip olmaması nedeniyle kentlerde gecekondulaşma yapısı hakim olmaya başlamıştır. Bu gecekondulara patronaj ilişkileri ve oy kaygısıyla göz yumulması göç eden alt nüfusun mevcut idari yapıdan ve aktörlerden şikayetçi olmalarına ve oy eğilimlerini değiştirmelerine neden olmuştur. Bu eğilim değişikliği özellikle 12 Mart 1971 askerî muhtırasından sonra daha da gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Askerî rejimin talepleri ile oluşan Erim hükümetlerinin gecekondu yapılaşmaları için yürürlüğe koyduğu yıkım kararları ve mağduriyet yaşayacak kesim için alternatif bir çözüm önerilerinde bulunulmaması gecekondu sakinlerinin yıkımlara karşı direnç göstermesine neden olmuş ve dolaylı olarak da merkezî hükümete karşı bir tepkinin oluşmasının önünü açmıştır. 12 Mart müdahalesinin sonucunda gecekondular ile ilgili sorunların artması ve kent yoksulluğunun gün yüzüne

çıkması özellikle alt gelir grubuna ait seçmenin yerel yönetimlerden olan beklentisini ve sosyal adalet talebini artırmıştır (Batuman 2010: 228).

12 Mart yönetiminin gecekondu yıkımları odaklı çalışmaları düzen değişikliği talebinin temelini oluşurmuştur. Gecekondu sakinlerinin 12 Mart müdahalesi sonucunda hedef alınması ve merkezî hükümet tarafından ihmal edilmesi, bu kesimin 12 Mart yapılanmasına muhalif olan ve merkezî otoritenin yönettiği düzenin değişimini savunan Ortanın Solu'ndaki CHP'ye yönelmesine katalizör etki yapmıştır (Batuman 2010: 237).

Gecekondulaşma ve konut arzı sorununa merkezî idare tarafından kalıcı bir çözüm getirilememiştir. İdare tarafından yapılacak olan konutlaşma projelerinin bütçeye yük olarak da yansıyacak olması merkezî idarenin bu sorunu yok saymasına neden olmuştur (Işık ve Pınarcıoğlu 1999: 49). Merkezî hükümetin ve mevcut düzenin bu önemsemez tavrı sosyal adalet kavramı çerçevesinde bir söylem benimseyen CHP'ye yaramıştır. Mevcut sisteme muhalif olan ve alt gelir sınıfı odaklı bir siyasi propaganda süreci yürüten Ortanın Solu'nda yer alan CHP, 1973 yılı Ekim ayında gerçekleşen genel seçimlerde olduğu gibi aynı yılın aralık ayındaki yerel seçimlerde de yoksul kitlenin ve gecekondu kitlesinin tercihi olmuştur. Seçmen tabanında böylesine gözle görülür değişim aslında CHP'nin 1965 yılında başlattığı Ortanın Solu hareketinin de ana hedeflerinden biridir. Her zaman devlet ve memur partisi olarak bilinen CHP, özellikle 1973 yılında gerçekleşen seçimler ile yeni bir seçmen tabanı oluşturmayı başarmıştır (Palancı 2020: 228-229).

Alt gelir sınıfının dertlerini dinleyen ve bunlara çözüm önerileri sunmaya çalışan CHP, diğer partilerin aksine gecekondu sorununu da patronaj ilişkisine dayalı pragmatist bir çerçevede ele almamıştır. CHP, sosyal adaletçi tutumu ile kente göç eden gecekondu seçmeninin siyasi desteğini elde etmiştir (Şengül 2009: 129-132). CHP'nin yerel yönetimler seçim zaferi Batı Avrupa'da özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan ve yerel düzeye yansıyan sosyal devlet anlayışının Türkiye'de de belirginleşmesine ve halkın mahalli idarelerden kenti ve kentliyi koruyan sosyal belediyecilik rolü talebine katkıda bulunmuştur (Palancı 2020: 489-490). Bu talep Batı'nın aksine Türkiye siyasi kültüründe yerel yönetimler ile merkezî otoritenin bir uyum-iş birliği yerine rakip olarak çalışmasından dolayı büyük bir ikilem ve iş görmemezlik ortamına neden olmuştur. Bu ortam 1973 seçimlerinden sonra CHP belediyeleri ile Milliyetçi Cephe hükümeti arasında gerilimin tırmanması ile devam edecektir. 1973 sonrasında Türkiye'de yerel yönetimler, ilk kez üniter yapı içinde güçlü olan merkezî otoriteden farklı parti tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Merkezi- yerel iktidarların farklı partilerden olması Milliyetçi Cephe hükümeti tarafından iş birliği yerine rekabet ile yönetilmeye çalışıldığından dolayı merkezi otoriteye rağmen karşı bir mahalli idare kültürü oluşmuştur (Şengül 2009: 172- 173).

3.5. Sosyal Demokrat Belediyecilik veya Yeni Belediyecilik Hareketi Doğuş Atmosferi

1973 Yerel Seçimlerinin sonuçlarında CHP'nin İstanbul'da Ahmet İsvan, Ankara'da Vedat Dalokay ve İzmit'te Erol Köse'nin sandıktan birinci parti olarak çıkması Türkiye siyasetinde yerel yönetimler açısından yeni bir dönemin başlangıcına yol açmıştır. 1973-1977 dönemi belediyecilik hizmeti Ahmet İsvan ve Vedat Dalokay parti örgütlerinin desteği ile ön seçim sonucunda aday oldular. Belediye başkanlarının görevleri süresince oluşturdukları yerel yönetim modeli geçmiş belediyecilik yöntemlerinden tamamen ayrışan ve farklı bir zemine oturuyordu. Yeni belediyecilik hareketi takip eden yıllarda Türkiye'de mahalli idarelere bakış açısını değiştiren uygulamalara ışık tutan bir role sahip olacaktı. Bu süreç ulusal düzeyde yerel yönetimlere yönelik siyasi bilincin oluşumuna da önemli katkı sağlamıştır (Çetin 2016: 419; Tekeli 1990: 47).

1973 seçimlerinden sonra Avrupa ülkelerinde yaygın olan toplumcu belediyecilik düşüncesi Türkiye'de de kendini ifade edebilme ortamı bulmuş oldu. Türkiye'de yerel yönetim yapısı merkezî otorite tarafından kısıtlı yetki-imkân sahibi olan kabaca; kentsel altyapı, imar-iskân denetimi ve düzenleyici rol ile sınırlandırılmış bir kimliğe sahipti. Yeni belediyecilik hareketi sayesinde sınırlı mahalli idare yapısı yerine belediyelerin sosyal adalet duygusuyla hareket etmeye başlandığı ve gündelik hayata temas eden bir idari yapılanma ekseninde yeniden şekillenmesi sağlanmıştır (Tekeli 2009: 252).

1973 yılında ülkenin önemli şehirlerinin mahalli düzeyde yönetiminin CHP'ye geçmesiyle başlayan bu yeni dönemde belediyelerin geçmişten yük olarak aldığı birçok sorun bulunuyordu. Bu sorunların başında belediyelerin bütçe darlığı ve kamu gelirlerinden aldığı düşük oran nedeniyle mali özerklik ve idari özerklikten yoksunluk sorunu vardır. 1975 yılında Milliyetçi Cephe hükümetinin kurulması ile merkezî ve yerel yönetimlerin Cumhuriyet tarihinde ilk kez farklı partiler tarafından yönetilmesi engelleyici anlayışına dayalı bir merkez-yerel idare rekabetine neden olmuş ve bunun sonucunda merkezî hükümetten gelen mali kaynaklar kısıtlanmıştır. Merkezî idare tarafından belediyeler maaş ödeyemez ve iş yapamaz duruma getirilmeye çalışılmıştır. Ancak bu dönemde sosyal demokrat belediyeler merkezî hükümet ile girdikleri yetki tartışmasını halka başarılı bir şekilde aktararak hem bir kamuoyu desteği sağlamış hem de belediye yönetim esasında var olan idari yapının sınırlarında kalarak mali kaynaklar yaratmaya çalışmıştır. Bu çabaların neticesinde yaşanan olumsuzluklara ve engellemelere rağmen sosyal demokrat belediyelerin hizmet faaliyetlerinde başarılı olmuş ve yeni bir mahalli idare ekolü oluşturmuşlardır. Bu dönemde Ortanın Solu'nda yer alan CHP'li başkanların tarih sayfasında önemli yer tutan isimler arasına girmiştir. Belediyeler bu dönemde metro faaliyetlerinden tercihli yol yapımına, toplu taşıma uygulamalarından gecekondu ıslah çalışmalarına; kültür sanat faaliyetlerinden ekmek fabrikaları kurulumuna kadar geniş bir yelpazede halka yönelik doğrudan çözüm içeren hizmetler yürütülmüştür. Bu geleneksel anlamda Türkiye'deki belediyecilik

anlayışının dışında yeni çalışmalar olarak değerlendirilebilir. Halkçı belediye başkanlarının faaliyetleri ülkede yerel yönetimlere olan bakış açısını değiştirerek sosyal belediyeciliğin oluşumunu sağlamıştır. Tamamen bireysel çabalar ile bu projeleri yürüten sosyal demokrat belediye başkanları, mahalli idare planından yoksun olan Ortanın Solu'nun yerel yönetimlere dair teorik altyapısının oluşumuna katkılarda bulunarak ve 1977 seçim zaferinin de sağlamışlardır (Esmer Tütüncü 2006: 84-85; Uyar 2004: 37).

Bahsi geçen belediye başkanlarının oluşturduğu "Sosyal Demokrat Belediyecilik" akımı, aynı zamanda "Yeni Belediyecilik Hareketi" olarak da anılmış, 1980 Eylül askerî darbesine kadar devam eden ve çeşitli sosyal demokrat belediye başkanlarına özgü bir belediyecilik girişimi olarak değerlendirilmiştir (Çetin 2016: 418). 1973 Yerel Seçimlerini kazanan adaylar her ne kadar CHP'nin teorik bir düzene oturmuş yerel yönetim kavramı olmasa da kendi çabaları ile toplumcu belediyeciliğin Türkiye'de oluşmasını sağlamışlardır. CHP'nin yerel yönetimlere dair teorik altyapısı ve belediyecilik programı ise 1973 Seçimlerinden sonra büyük kentlerde belediye başkanı seçilen Vedat Dalokay, Ahmet İsvan ve Erol Köse'nin yönetimi alması ve belli bir deneysel-tecrübe odaklı birikime sahip olması neticesinde oluşturulmuştur (Tekeli 2009: 233-234).

CHP'nin 1973 Seçimlerinde elde ettiği başarının nedenlerinden biri de bu kısırdöngünün belli oranda dışına çıkabilmesidir. 1973 seçimlerinden sonraki süreçte CHP'li belediye başkanları artık halkın alt gelir sınıfında olan bölgelerine hizmet odaklı bir yönetim modeli benimseyerek sosyal belediyecilik anlayışını oluşturmuşlardır (Tekeli 2009: 237). 1973-77 arası dönem kapandığında ise ülkede yerel yönetim anlayışında bir dönüm noktasının tamamlandığı ve Avrupa baz alındığında 1960'larda yaşanması gereken değişimin 10 yıldan uzun süren bir gecikmeyle yeni belediyecilik hareketi olarak Türkiye'de gerçekleştiği söylenebilir (Tekeli 2009: 231-232).

Sosyal demokrat belediyeciliğin/yeni belediyecilik hareketinin doğuşunda adayların kişisel eforları önemli bir paya sahiptir. Türkiye'nin 1970'lerde mücadele ettiği yoksulluk, gelir eşitsizliği ve kentsel problemlere yönelik merkezî otoritenin çözüm sunamaması karşısında yerel yönetimlerin kentin sesi olma çabasında bulunması sonucunda belediye başkanları ülke siyasetinde önemli bir konuma gelmiştir (Öztürk ve Gül 2012). Milliyetçi Cephe hükümetinde olan merkezî otoritenin mahalli idareleri iş göremez hâle getirme çabasına belediye başkanlarının iş birliği içinde karşı tutumu kamuoyunda büyük etki uyandırmıştır. Belediyeler tarafından iş birliği ile kazanılmaya çalışılan rekabet, ülkenin bulunduğu olumsuz ekonomik koşullar ile birleşince toplumcu belediyeciliğin filizlenmesi ve yeşermesi hızlanmıştır (Esmer Tütüncü 2006: 84-85).

Milliyetçi Cephe hükümetinin mali kaynaklarda kesinti yöntemine giderek mahalli idareleri yetkisizleştirme hâle getirme çabası bu iki yönetim birimi arasında bir mücadele doğurmuştur. Bu çatışma ortamında sosyal demokrat yerel yönetim düşüncesini benimseyen belediyeler ekonomik

kaynakların verimli kullanılması ve artması için yöntemler aramaya başlamıştır. Tüm bunların gerçekleştirilmesinde halkın desteğinin önemli olduğu görülmüştür (Güler 2009: 125; Toksöz 2008: 45-46). Belediye başkanları tarafından başarıyla yönetilen bu mücadele, kent halkının yerel yönetimlerden beklentisinin ve onlara güven ve ilginin artmasını sağlamıştır. Bu açıdan ele alındığı yeni belediyecilik-sosyal demokrat belediyecilik hareketinin karşı-hegomonik bir karakterde olduğu söylenebilir. Belediye başkanları özerk belediyecilik yapısını oluşturmada belediyelerin idari özerkliklerine, yerel demokrasiye ve yönetsel yerelleşmeye odaklanmış bir gündem oluşturma çabasına girişmişlerdir (Bayraktar ve Penbecioğlu 2013: 172; Çetin 2016: 422). Bunun sonucunda kentin ihtiyaçları ve yerel yönetimlerin özerkliğinin önemi vurgulanmış, idari ve mali özerklik düşüncesinin halk tarafından benimsenmesi sağlanmıştır. Bu perspektif değişimi ile yerel yönetimlerin denetim yetkisinin halka ait olduğu gerçeği ve merkezî hükümetin keyfî vesayet yetkisi kullanamayacağı görüşünde bir siyasi kültür oluşturulmuştur (Güler 2009: 131-132; Öztürk ve Gül 2012: 210).

Bu deneyim, Türkiye'de ilk kez yerel yönetimin özerkliği yönünde bir talebin ortaya çıkmasını sağlamakla kalmamıştır. Çeşitli disiplinlerden gelen kentleşme, uzmanlarının katkısıyla henüz Ortanın Solu tarafından formüle edilmemiş mahalli idare anlayışının yükselen sol düşüncenin doğrultusunda oluşturulması fırsatını da ortaya çıkarmıştır (Batuman 2010). Bu nedenle Türkiye'de 12 Eylül darbesi ve kurucu başkanların takip eden seçimlerde aday gösterilmemesi ile sosyal demokrat belediyecilik düşüncesinin kurumsallaşamadığı belediye başkanlarının görev süreleri ile sınırlı kaldığı söylenebilir (Çetin 2016: 419).

Ortanın Solu düşüncesi önce CHP'yi, daha sonra belediye başkanlarının bireysel çabalarıyla yürüttüğü yeni belediyecilik düşüncesi ile Türkiye'deki yerel yönetimlere bakış açısını belli oranda değiştirebilmiştir. Bu değişim gerek parti içi gerek parti dışı engellemeler ile tamamlanamamıştır. Bu yeni mahalli idare kültüründe belediyeler, üstlendiği girişimci ve üretici rol ile kentsel tüketimi aracısız, ucuz ve sağlıklı hâle getirmek için piyasayı kontrol edici çabalara girişmiş, biriken kentsel sorunların çözümü için altyapı, metro ve toplu konut çalışmaları yürütmüş, güçlü bir ekip kurarak akademisyenlerin ve alanında uzman teknokrat isimlerin mahalli idarelerde sorumluluk almasını sağlamış ve CHP belediyeleri arasında oluşan dayanışma ile merkezî otoriteye karşı idari-mali özerklik mücadelesine girerek yerel yönetimler üzerinden bakış açısının değişmesine katkı sağlamıştır (Tekeli 2014: 243-244).

3.6. Yeni Belediyecilik Hareketi ve 5 Temel Prensip

1973-1977 arası siyasi konjonktürde Ankara'da Vedat Dalokay, İzmit'te Erol Köse, İstanbul'da Ahmet İsvan gibi belediye başkanları merkezî idarenin kent yönetimine doğrudan engelleyici

müdahaleleri nedeniyle siyasi bir mücadeleye girişmiştir. Bu mücadele, Türkiye siyaset kültüründe, yerelde belediye başkanların merkezî idareye bağlı birer idareci rolünden sıyrılarak halk tarafından seçilen birer yönetici kimliğine bürünmesini sağlamıştır. Bu dönüşüme katkıda bulunan belediye başkanlarının ortak özelliği sosyal yönetim anlayışına sahip olmaları ve Batı'da gelişen mahalli siyaset-hükümet kültüründen etkilenmiş olmalarıdır (Demirkol 2017). Türkiye'de yerel seçimlerin genel seçim sonuçları ile paralel sonuçlara sahip olması geleneği CHP-MSP koalisyonunun 1974 yılının Kasım ayında dağılması ve 1975 yılının mart ayında Milliyetçi Cephe hükümetinin kurulması ile son bulmuştur. Bu tarihten itibaren kentsel siyasetin gelişimine katkıda bulunan en önemli olay yerel idarelerin merkezî hükümete karşı girdiği özerklik mücadelesidir ve bu mücadeleden mutlak suretle muvaffak olunamasa da kamuoyu gözünde büyük bir teveccüh ve meşruiyet sağlanmıştır.

Bu dönemde merkezî idarenin yerel yönetimler üzerinde sahip olduğu vesayet yetkisinin kötü niyetle kullanması nedeniyle belediyelerin hizmetlerini sürdürebilmek için üretim, gelir ve hizmet kapasiteleri geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda yerel yönetimlerin ekonomik sorunlarının giderilmesi, bütçelerin merkezî idare desteği olmaksızın yükseltilmeye çalışılması ve halka doğrudan temas eden sosyal projelerin geliştirilmesi belediye başkanları tarafından uygulanmaya çalışılmıştır (Batuman 2010: 237-240). Merkezî otoritenin mahalli idareleri işlevsiz hâle getirmek için kullandığı yöntemlerin başında finansal kaynakları kesmek, sıkı denetime tabi tutmak ve bürokratik süreçler ile uğraştırmanın başı çekmesi belediye başkanlarının karşı politikaların bütçe özerkliği ve gelir artırımı yönünde hareket etmesine neden olmuştur (Tekeli ve Ortaylı 1978). 1973 sonrası ortaya çıkan yeni belediyecilik hareketi bu konjonktür sonucunda ortaya çıkan anti-hegomonik bir düşünce setidir.

Belediye başkanlarının merkezî idareye karşı yürüttüğü çalışmalar genellikle basın üzerinden gerçekleşmiş ve merkezî idarenin yerel yönetim üzerinde uyguladığı finansal kısıtlamalar sonucunda zarar gören toplum kesimlerinin yanında olunduğunun ve mağduriyetinin merkezî idareden kaynaklandığının sık sık tekrarlanması üzerine inşa edilmiştir. CHP'li belediye başkanları, merkezî idarenin kısıtlayıcı politikalarını teşhir etmeye çalışmış ve maaşları ödenmediği için greve giden işçilere destek vererek mağduriyet yaşayanlar ile beraber Milliyetçi Cephe hükümetine cephe almıştır. İstanbul ve Ankara gibi şehirlerde finansal sorunlardan dolayı aksayan toplu taşıma ve çöp toplama vb. hizmetlerin sorumlulukları belediye başkanlarından halk ile beraber protesto sayesinde merkezî idareye yüklenmiştir. Bu destekler sadece protestolarla sınırlı kalmamıştır. Örneğin, Ankara Belediye Başkanı Vedat Dalokay'ın açlık grevi başta olmak üzere basında ve kamuoyunda ilgi uyandıran birçok dikkat çekici eylem düzenlemiştir. Bu mücadele yöntemlerinin sonucunda belediye başkanlarının halk nezdinde popülaritesinin artması ile beraber belediyelerin masumiyeti ve merkezî idarenin mesuliyeti gözler önüne serilmiştir (Batuman 2010: 488-489; Tekeli 2014: 243-244).

Milliyetçi Cephe hükümetinin engelleyici çalışmalarına karşı hem belediyelerin görevlerini yerine getirmek hem de yerel yönetimlerinin özerkliğini korumak amacıyla CHP'li belediyeler kendi aralarında örgütlenmeye başlamıştır. Bu kapsamda İzmit Belediye Başkanı Erol Köse'nin çabalarıyla Marmara Denizi'ne kıyısı olan bölgelerde yer alan 45 belediye, bölgenin çevre sorunlarına çözüm üretmek amacıyla 1975 yılında Marmara ve Boğazları Belediyeler Birliğini kurmuştur (Batuman 2010). Marmara ve Boğazları Belediyeler Birliğinin başkanlığını 1977 yılında İstanbul Belediye başkanı Ahmet İsvan üstelenmiştir. Marmara ve Boğazları Belediyeler Birliği aynı yıl gerçekleşen kurultayında yeni belediyecilik programını oy birliği ile kabul ederek 4 yıl boyunca CHP'li belediye başkanlarının bireysel efor ile yürüttüğü çabaları oluşturan ilkeleri bir bütün hâline getirerek Ortanın Solu/Demokratik Sol'un yerel yönetim politikasının ve Türkiye'de oluşan sosyal demokrat belediyecilik anlayışının teorik altyapısını oluşturmuşlardır (Batuman 2010).

Ankara Belediyesi Başkanı Vedat Dalokay'ın öncülüğünde Devrimci Belediyeler Derneği yerel yönetimlerin özerkliğini sağlama gayesiyle 1976 yılında kurulmuştur (Dalokay 1977; Yıldırım 1977). Derneğin tüzüğünde kuruluş amacı "ilerici belediyecilik anlayışını üretmek ve yaymak, yerel yönetimlerin etkinliğini artırmak ve belediyelerin karşılaştıkları sorunları gündeme taşımak" söylemi ile kaleme alınmıştır (Devrimci Belediyeler Derneği 1976: Madde 3).

Ankara Belediyesinin 1977 yılında yayınladığı Toplumcu Belediye başlıklı broşür, sosyal demokrat belediyeciliğin ilkelerini somutlaştıran metinlerin ilklerindendir. Ankara Belediyesinin yayınladığı metne göre yerel yönetimlerin birer yerel devlet özelliği kazanması gerektiğinin ve idari-mali özerkliğinin sağlanması zorunluluğunun altı çizilmiştir. İdari ve mali özerkliğinin gerekliliğinin saptanması ile beraber toplumcu belediyecilik anlayışının şekillendiği prensipler; katılımcılık, üreticilik, tüketimi düzenleyicilik, birlikçilik ve kaynak yaratıcılık olmak üzere 5 ana başlık altında beyan edilmiştir (Ankara Belediyesi Başkanlık Uzmanları 1977). CHP'li belediye başkanları bu bildiri doğrultusunda demokratik, üretici, tüketimi düzenleyici, kaynak yaratıcı, iş birliği ve dayanışma üzerinde şekillenmiş özerk yerel yönetim anlayışı oluşturmuştur (Uyar 2004: 37). Oluşan yeni belediyecilik kültüründe yerel yönetimler o güne kadar üstlendiği denetleyici, aracı ve pasif rolünden sıyrılıp daha girişimci ve üretici bir kimliğe bürünmüştür (Palancı 2020: 489).

Yeni belediyecilik hareketi demokratik katılımcı bir belediye modeli oluşturularak karar alma sürecine geniş halk kitlelerin dâhil edilmesini ve etkinliklerinin artırılmasını hedeflemiştir. Bu eksende 1973 Seçimlerinin kazanımında kilit rol oynayan gecekondu seçmeni, görüşleri dinlenerek ve mahalle meclisleri oluşturularak karar alma süreçlerine dâhil edilmeye çalışılmıştır. Bu demokratik katılımcı prensibin uygulanmasıyla seçmenler seçimden sonra da yönetime müşterek katılım gösterebilmeleri konusunda söz hakkı sahibi olarak düşüncelerini paylaşabilme imkânı elde etmişlerdir (Tekeli 2009). Geniş halk kitlelerinin karar sürecine katılması yeni belediyelerin başarısını olumlu yönde etkilemiştir:

“Bir yandan karar sürecine halkın taleplerinin yansımasına olanak sağlayacak, öte yandan uygulamanın geniş halk kitleleri tarafından denetlenmesini gerçekleştirecektir. Böyle bir değişiklik, hem belediyelerin yapacağı işlerin kararlaştırılması ve denetiminin halka dayandırılması, hem de bugünkü ‘idari vesayet’ anlayışının ve belediye meclislerinin işlevlerinin tamamen değişmesini gerektirecektir” (Tekeli 2009: 253).

Toplumcu belediyecilik anlayışı “üreticilik ve tüketimin düzenleyicilik” prensipleri kentsel emeğin karşılığını bulması, maliyetleri düşürme ve temel ihtiyaçlara ucuza erişim açısından Avrupa’da II. Dünya Savaşı’ndan sonra yaşanan yerel yönetim deneyimlerine paralellik göstermektedir (Şengül 2001: 106-107). Öte yandan üretici ve düzenleyici prensipler kentli halka bir kolaylık ve ev ekonomisine destek sağlamasına rağmen küçük üreticilerin kontrol ettiği rantın önünü kesmesinden dolayı belediyeler ile orta sınıf işletmecileri karşı karşıya getirmiştir. Bu durum süreç içinde halkçı belediye başkanlarının bazı sermaye-çıkar grupları tarafından ağır eleştirilerine muhatap olmasına yol açacaktır (Batuman 2010: 232).

Yeni belediyecilik hareketinin diğer prensiplerinden olan kaynak yaratıcılık ilkesinin üreticilik ve tüketimi düzenleyici prensipleri ile birbirlerini tamamlayıcı rolleri olduğu söylenebilir. Kaynak yaratıcılığı ile mahalli idarelerin merkezî yönetimin otoritesi olmadan mali kaynaklara sahip olması sağlanmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda kentsel rantın belediyelere aktarılması ve belediye taşınmazlarının verimli kullanımının yanı sıra üreticilik ilkesi ekseninde belediyelerin ticari kuruluşlar gibi üretim yapıp ürün satmasını sağlayan bir yöntem benimsenmiştir (Bayramoğlu 2015: 158-161; Palancı 2020: 489). Yeni belediyecilik hareketi üreticilik ilkesi neticesinde belediyelerin merkezî idare tarafından hapsedilmeye çalışılan bağlı-edilgen yapıdan kurtularak mali özerklik ile görev-sorumluluklarını yerine getirmeyi ve kentli nüfusunun temel ihtiyaçlara erişiminde etkin rol almaya çalışmıştır. Yeni model ile birlikte belediyeler denetleyici pasif rollerini reddederek üretici aktif bir kimliğe bürünmüştür. Halkın birçok farklı temel ihtiyacını hızlı ve düşük maliyetle karşılamak bu prensibe ana misyon olarak yüklenmiştir. Üretici belediyecilik, tüketimi düzenleyici yerel yönetim prensibine büyük oranda katkıda bulunan bir sistemin oluşumunu sağlamıştır. Yeni belediyecilik hareketi, geçmiş düzenden kalan ürünün üretim ve dağıtım safhasına müdahil olmama kültürünü değiştirerek kentli halkın ucuz ve kaliteli ürüne hızlı bir şekilde erişimi için denetleyici ve fiyatlandırıcı rolüne ek olarak üretici ve pazarda rol sahibi olan bir aktör kültürüne geçiş sağlamıştır (Çetin 2016: 424).

CHP’li belediyeler, tüketimi düzenleyici rol çerçevesinde kentli seçmene ucuz ve kaliteli ürünü aracısız sunma çabalarına girişmiştir. Bu girişimin neticesinde özellikle gıda dağıtımında aracıların gözettikleri yüksek kâr payının farkına varılmış ve nakliyeci, satıcı ve komisyoncu gibi aracıları devre dışı bırakacak bir formül üzerinde çalışılmıştır. Mevcut olan yüksek kâr marjından ve ranttan kentli

halkın lehine bir yöne evirilmesi amacıyla sosyal demokrat belediyeler Tanzim Satış Mağazaları açarak aracıları devre dışı bırakmış ve halka ürünü bizzat ulaştıran ticari rolü üstlenmiştir. Bu durum, yeni belediyecilik hareketi ile üstlenilen halkın tüketim maliyetlerini düzenleyicilik rolünün belediyelerin ticari dünyada bir aktör olması yöntemiyle gerçekleştiğini göstermektedir (Çetin 2016: 425).

Üreticilik anlayışı, daha önce bahsedildiği gibi kaynak yaratıcı belediyecilik prensibiyle yakından ilgilidir. Üreticilik ilkesi ile kamu hizmetlerinin sağlanmasına yönelik yerel yönetimler tarafından gösterilen çabaların neticesinde ortaya çıkan artık değerin hem kentli seçmene yeniden dağıtılması hem de ortaya çıkacak ranttan belediyenin pay elde etmesi yeni belediyecilik hareketini şekillendiren kaynak yaratıcı belediyecilik ilkesi ile doğrudan bağlantılıdır (Tekeli 1977). CHP'li belediyeler merkezî idare ile yaşadıkları tartışmanın sonucunda karşılaştıkları maddi kısıtlamalar nedeniyle hedefledikleri projeleri ve hizmetleri uygulama imkânına sahip olamamaktadır: "Mali kaynaklarını güçlendiremeyen belediyeler gün geçtikçe sorunlarını çözme olanaklarını kaybetmekte, bu durumda yetkilerini merkezi yönetime devrederek daha da güçsüzleştirmektedir" (Tekeli 2009: 239-240). Bu durumun yarattığı olumsuz ve sınırlayıcı koşullardan kurtulmak amacıyla CHP'li belediyeler birçok farklı kaynak bulma çalışmalarına girişmiştir.

Bu girişimlere örnek olarak belediyelerin özel konut projelerinin gerçekleştiği yerlerde değerlenmelerden pay alma için yürüttükleri çalışmalar verilebilir. Belediyeler bazı bölgelere su, elektrik gibi iskân faaliyetlerinin yanı sıra toplu taşıma gibi hayatı kolaylaştırıcı birçok kamu hizmeti götürerek hem konut projelerinde hem de konut projeleri etrafında mevcut olan arsa-meskenlerin değerlerinde büyük bir artışa neden olmaktadır. Ancak yerel yönetimlerin hizmetleri ile sağlanan bu değerlenmeden belediyeler hiçbir suretle pay alamamaktadır. Bu durum hem mahalli idarelerin kendi yarattıkları artık değeri kullanarak gelir elde edememesi hem de oluşan değerin topluma geri dönüşünün sağlanmasını sağlayacaktır. Yeni belediyecilik hareketi perspektifinde bu artık değerin topluma geri dönüşümü hem bir mecburiyet hem de bir gerekliliktir çünkü belediyeler bu değer artışını sağlayan en önemli aktör konumunda olarak halk yararına kullanabilme hakkına sahip olması gerekmektedir (Çetin 2016: 424). Bu kapsamda CHP'li İstanbul, Ankara ve İzmir gibi belediyeler birçok şehirde günlük tüketim hizmetlerini düzenlemek ve kendilerine finansal kaynak yaratmak amacıyla yeni belediyecilik hareketi doğrultusunda değerlenmenin olduğu bölgelerde konut projelerinde bulunmuştur. İnşa edilen asfalt fabrikası, ekmek fabrikası vb. girişimler ile hem üretim zincirine dâhil olarak ticari gelir elde edilmiş hem de kent sakinlerine temel gereksinimlere makul fiyat ölçülerinde erişimi sağlanmıştır (Ergun ve Gül 2009, 314; Tekeli 2009: 253; Toksöz 2008: 47- 48).

Yeni belediyecilik modeli ile yerel yönetimlerin üstlendiği tüketimi düzenleyici, kaynak yaratıcı ve üretici rolün temelinde yatan ana sebeplerden biri de Milliyetçi Cephe hükümetin yerel yönetimleri işlevsiz hâle getirme çabası ve neticesinde gelişen merkezî otoriteye karşı mali-idari paylaşım

sorunsalıdır. Türkiye siyaset tarihinde ilk defa merkezî idare ile mahalli idarenin farklı partiler tarafından yönetildiği bu dönem içinde ademi merkeziyetçi ve mali özerkliğe sahip bir yerel yönetim yapısının olmamasından dolayı belediyeler merkezî idare tarafından birer işlevsiz kurum haline dönüştürülerek hizmet veremez hâle getirilmeye çalışılmıştır. Ortanın Solu'nda yer alan belediye başkanları bu sürecin halk ile paylaşımına odaklanarak kamuoyu desteğinin merkezî idareden ziyade yerel yönetimler lehine olmasını sağlamıştır. Toplumcu belediyeciliği benimseyen başkanlar, halka hizmetlerini devam ettirebilmek ve projelerini gerçekleştirebilmek gayesiyle yeni kaynak arayışlarını oluşturma süreçlerine dâhil olarak belediyeleri birer kaynak yaratıcı ve üretici kurum hâline getirmiştir. Bu kapsamda asfalt fabrikaları kurulmuş, merkezî idare Karayolları Genel Müdürlüğü asfalt yapım ihalelerine katılınmış belediyeye ait gayrimenkuller ve diğer taşınmazları kiraya verilmiş, düğün salonu, otopark ve plaj gibi meskenlerin işletilmesi sağlanmış ve ekmek üretim sürecine dâhil olunarak hem halkın makul seviyelerde temel gıda edinimi sağlanmış hem de belediyeye kaynak sağlanmıştır (Ankara Belediyesi Başkanlık Uzmanları 1977: 87-88; Güler 2009:152; Öztürk ve Gül 2012: 210; Toksöz 2008: 47). Ortanın Solu'ndaki belediye başkanlarının kendi çabaları ile oluşturdukları model ile belediyeler hem sundukları hizmetten gelir elde eden hem de elde ettikleri gelir ile halka tekrar hizmet sunan bir döngüde üretken ve sosyal belediyecilik modeliyle tanışmıştır (Güler 2009: 139; F. Örs ve M. Ş. Örs 2008: 12-13; Öztürk ve Gül 2012: 210).

3.7. Belediye Başkanlarına Yönelik Eleştiriler ve 1977 Ön Seçimleri

Belediye başkanları tarafından uygulanan yeni belediyecilik hareketi eksenindeki girişimler yapılırken hukuki zemin de göz ardı edilmemiştir. Bir kamu kuruluşu olan belediyelerin ticari faaliyetlerde bulunması, Milliyetçi Cephe hükümeti tarafından herhangi bir yaptırım gelmemesi için 1580 sayılı Belediye Kanunu'nun 59, 65 ve 66. maddelerine dayandırılmıştır (Ankara Belediyesi Başkanlık Uzmanları 1977: 90; Öztürk ve Gül 2012: 211).

Birçok CHP'li belediye, 1580 sayılı Kanun'u odak noktası alarak toplu konut projelerini hayata geçirmeye başlamış ve köyden kente yaşanan hızlı göç sonucunda doğan gecekondu sorununda ve konut sahibi olma sürecinde mevcut olan arz-talep dengesizliğini ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Ucuza konut mal edip kentli halk konut sahibi yapmak amacıyla kent kooperatifleri kurulmuş ve bu kooperatifler yeni belediyecilik hareketinin sembol projelerinden ve anahtar sloganlarından biri hâline gelmiştir. Sosyal demokrat belediye başkanları konut kooperatifleri ile beraber sosyal adalet ilkesi doğrultusunda alt gelir sınıfına ait vatandaşların temel insani gereksinimlerinden olan barınma ihtiyaçlarını karşılamayı hedeflemiştir (Ankara Belediyesi Başkanlık Uzmanları 1977: 80). Bu projeler, daha önce bahsedildiği gibi Ortanın Solu/Demokratik Sol hareketinin 1973 Yerel Seçimlerinden zaferle çıkmasının arkasındaki ana dinamik gruplardan biri olan gecekonduda ikamet eden seçmenlerin taleplerini karşılamaya dönük

olarak hazırlanmıştır. Bu proje ile hem gecekondu sakinleri konut sahibi olacak hem de şehrin konut ihtiyacı karşılanarak çarpık yerleşme ve kent silueti sorunları finanse edilebilir bir bütçe ile çözüme kavuşturulacaktır (Öztürk, Gül 2012). Bu projelerin en başarılı örnekleri olarak Ankara Belediye Başkanı Vedat Dalokay yönetiminde başlanan Batıkent Projesi ve İzmit Belediyesinin yaptığı İzmit Yeni Yerleşmeler Projesi sayılabilir (Güler 2009: 141-144; Toksöz 2008: 47-48).

Sosyal demokrat belediyelerin yaptığı kaynak yaratıcı, üretici ve tüketici düzenleyici çalışmalarda hukuken çok sorun yaşanmamıştır. Bu uygulamalar kentli orta sınıf ve sermaye grupları olmak üzere çeşitli toplumsal grupların tepkisini çekmiştir. Alt-orta sınıfa dayanan bir siyasi söyleme sahip olan CHP'nin ve belediye başkanlarının orta sınıf esnaftan eleştiri almasının yegâne sebebi eski yerel yönetim anlayışının oluşturduğu rant düzenidir. Sosyal demokrat belediye başkanlarının yürüttükleri projeler ile ulaşımdan konuta, sebze hallerinin düzenlenmesinden ekmek satışlarına kadar kentsel düzeyde gerçekleşen büyük rantlar ve bunların sonucunda kentli toplumun yaşadığı mağduriyet gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Bu rantın ana sebebi olarak şehir üzerinde örgütlenmiş bir yapıya sahip olan küçük ve orta ölçekli girişimcilerin ticari faaliyetlerini yürüttükleri sektörlere kontrolleri altında tutmak istemeleri ve yerel yönetimler üzerindeki nüfuzları sayesinde satış fiyatlarını belirlenmesine dair büyük bir güce sahip olmaları görülebilir (Batuman 2010: 233).

Yozlaşmış yerel yönetim yapısı sayesinde küçük-orta ölçekli esnafların sahip olduğu güç kentli halkın aleyhine büyük bir rant sistemi yaratmaktadır (Tekeli 1976). Yeni belediyecilik hareketinin hayata koymaya çalıştığı projeler bu rant sistemini bozmakla kalmamış, halk aleyhine işleyen sistemin kentli seçmen odaklı bir yapıya dönüşümünün önünü açmıştır. Bunun sonucunda CHP'li belediye başkanları ile küçük-orta girişimciler arasında çatışma ortamı oluşmuştur. Merkezî hükümete ek olarak küçük-orta ölçekli esnaf birlikleri de yeni belediyecilik hareketini engelleyici çalışmalar yürütmüştür. Bu üreticilerin mahalli idareler ve belediye meclisleri üzerinde sahip olduğu hâkimiyet dönem içinde sosyal demokrat belediye başkanlarını en çok zorlayan konuların başında gelmiştir (Batuman 2010: 233-234).

CHP'li belediyelerin küçük-orta ölçekli girişimciler ile mücadelesi Ortanın Solu ve Yeni Belediyecilik hareketinin dayandığı temel değerler göz önüne alındığında esasında beklenmeyen bir durumdur. Bu çatışmanın en önemli örneği İstanbul'da -ileride konu alınacağı üzere- ekmek fiyatları konusunda Fırıncılar Derneği ile belediye arasında yaşanacaktır. Belediye, fırıncıların üretimi durdurma tehdidi karşısında önce denetim ve cezalandırma yöntemini denemiş, daha sonra mutlak çözüme ulaşma gayesiyle kendi ekmek fabrikasını kurması sürecine girmiştir. Böylece Halk Ekmek doğmuştur. Bunun sonucunda İstanbul Belediyesi, fırıncılar üzerindeki pasif ve işlevsiz olan denetim ve fiyatlandırma yetkisine ek olarak ekmek üretim, dağıtım ve satış süreçlerine dâhil olarak kentli halkın çıkarına çalışan bir ticari kuruluş vasfını da elde edecektir.

Yeni belediyecilik hareketi Ortanın Solu'ndaki CHP'nin değerlerine paralel bir doğrultuda alt gelir diliminde bulunan insanları temel alarak bir yönetim modeli sergilemektedir. Düşük gelir sınıfı koruma amacıyla girişilen kolektif ekonomik model yerelde rant sisteminin paydaşı olan girişimcilerin rant düzenine engel çıkarmaktadır. Bu durum küçük üreticilerden muhalif seslerin yükselmesine neden olmuştur. Bu muhalif sesler, belediye başkanlarını küçük üreticiler tarafından karalama kampanyası ile karşı karşıya bırakmıştır. Zaman içinde bu karalama kampanyaları ve muhalif sesler, 1977 Yerel Seçimlerinde sosyal demokrat belediye modelini oluşturan simge belediye başkanları Vedat Dalokay, Erol Köse ve Ahmet İsvan'ın tekrar aday gösterilmemesine ve yeni belediyecilik hareketinin zarar görmesine kadar gidecektir (Batuman 2010: 237). CHP'li belediye başkanlarının yerel örgütlerinde küçük burjuvazi sınıfı ile girilen mücadele rahatsızlığa neden olmuştur. Parti örgütlerinde de etkin olan küçük-orta ölçekli girişimcilerin belediye başkanlarına yaptıkları eleştiriler ve siyasi nüfuzları sosyal demokrat belediye kültürünün oluşumunda Ortanın Solu'ndaki CHP tarafından konulan engeller arasında yer almıştır.

Parti örgütlerinde tartışılan bu konular, belediye idaresinde yardımcı olan sol entelektüel kadrolara dair bir tartışmanın filizlenmesini sağlamıştır. Yeni belediyecilik hareketi çerçevesinde sosyal demokrat belediye başkanları yönetimlerinde teknokrat isimlere ve kent uzmanlarına önemli sorumluluklar ve yetkiler vermiştir. Benzer bir tablo Ortanın Solu hareketinin doğuşunda görülmüştür. Ortanın Solu hareketi başta muhalifler tarafından Mülkiye Cuntası olarak tanımlanan Danışma Kurulu ve birçok akademisyenin katkılarıyla oluşturulmaya çalışılan bir değişim programıydı. Ortanın Solu kökenli olan CHP'li belediye başkanları da bilimsel tabanlı çalışmayı ana çalışma yöntemi olarak benimseye çalışarak Ortanın Solu'na paralel bir model benimsemiştir. Belediyecilik yönetiminin bilimsel kaynağa dayanma kaygısı gözetilmiş ve bu eksende kurallar oluşturulmuştur. Bu kaygı çerçevesinde özellikle Ankara, İstanbul ve İzmit örneklerinde sosyal demokrat belediye başkanları bir uzmanlar kadrosuna, bir başka deyişle "beyin takımına" dayanmaya önem vermektedir (Tekeli 2009: 236).

Konutlaşma alanında kent uzmanları ve alanında yetkin kişiler belediye başkanlarının danıştıkları isimlerin başında gelmiştir. Örneğin, Ankara Belediyesi Vedat Dalokay döneminde en büyük yoğunluğu gecekondu sorunsalı ve konutlaşmaya ayırmıştır. Dalokay'ın kullandığı "çevreden merkeze belediyecilik" ve "kentin vitrin çalışmaları" söylemleri gecekondu-konutlaşma çalışmalarına verilen önemi göstermektedir. Nitekim Vedat Dalokay döneminde belediye çalışmalarının büyük bölümü geçmiş dönemlerin aksine yol yerine konut çalışmalarına harcanmıştır (Tekeli 2009: 246). Ankara Belediye Başkanı Vedat Dalokay konut sorununa dair getirdiği çözüm odaklı projelerde 1972 ve 1975'te Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesinden uzaklaştırılan bilim insanlarından oluşan bir "başkanlık uzmanları" heyeti kurarak Batıkent projesinin ve diğer konut projelerinin alanında

yetkin kişilerin bilgisi ve danışmanlığı çerçevesinde ilerlemesini sağlamıştır (Dalokay 1977: 40-41; Tekeli 2009: 246).

İstanbul'da Ahmet İsvan yönetiminde gerçekleştirilen çalışmalar ve Halk Ekmek projelerinde alanında uzman-teknik donanıma sahip birçok entelektüel-akademisyen kişiye danışılmış ve gerekli sorumluluklar verilerek belediyelerin liyakat ilkesi çerçevesinde verimli çalışması sağlanmaya çalışılmıştır (İsvan 2002). "Bu uzmanlar görev yaptıkları belediyelerde politikalar geliştirmekle kalmayacak, fikir ve deneyimlerin paylaşımı ve aktarımı için de bir iletişim ağı olarak hizmet edeceklerdir" (Batuman 2010: 231).

Bilim insanlarının belediyelerde etkin rol alması hem liyakat hem de belediyelerin hizmetlerini daha verimli ve başarılı sunması açısından çok faydalı olmasına rağmen sosyal demokrat belediye başkanlarına en büyük engelleri çıkaran Milliyetçi Cephe hükümeti ve CHP parti örgütü tarafından tepki çeken ve karşı çıkılan konulardan biri olmuştur. Ankara, İzmit, İstanbul, Antalya ve Mersin'de sosyal demokrat belediye başkanlarının uzman kadrolardan oluşturdukları yapı 1976 yılının Nisan ayında AP milletvekilleri tarafından Meclis soruşturmasına konu edilecektir (Dalokay 1977: 40-41). CHP parti örgütlerinde ise esnaf sınıfının başını çektiği parti üyeleri, belediye uygulamalarının demokratik çoğulculukla uyumlu olmadığını ve belediye başkanlarının yönetimi halkın talebi ve demokratik çoğunluk esasından ziyade bilim insanlarının direktifleri doğrultusunda gerçekleştirdiğine ve kontrolün halktan ziyade bilim kadrolarında olduğuna dair eleştiriler getirmiştir (Tezel 1979). Bu eleştirilerin arka planı ise belediye yönetimlerinin siyasetten ve parti içi il yönetim organların etkinliğinden arındırılmış bir doğrultuda işlemesinin partizan sermaye gruplarına verdiği zarar oluşturmaktadır.

CHP'nin 1973 Yerel Seçimlerine gidilirken herhangi bir yerel yönetim politikasına ve sosyal demokrat belediyecilikle ilgili bir programa sahip olmadığı daha önce belirtilmişti. Sosyal demokrat belediyecilik kültürü ve 1973-77 yılları arasında halkın teveccühüne mazhar olmuş CHP belediyeciliği tamamen Ankara, İstanbul ve İzmit belediye başkanlarının başını çektiği ekibin bireysel çabası ile oluşmuştur. Parti planlamasından bağımsız olarak belediye başkanların eforları ve çalışmaları doğrultusunda şekillenen bu yeni yerel yönetim modelinin oluşumunda belediye başkanlarından sonra en büyük katkıyı bilim insanlarından oluşan ekibin sağladığı söylenebilir. Ankara, İstanbul ve İzmit belediyeleri çalışmalarında etkin olarak yer alan öğretim üyelerinden oluşan bir danışma kurulu ile belediyecilik deneyimleri üzerinden sosyal demokrat belediyeciliğe ideolojik bir altyapı getirmektedir. Öğretim üyelerinden oluşan danışmanlar çalışmalarıyla bir ideoloji ve program oluşturmuştur. Bu program daha sonra diğer belediye deneyimleriyle birleşerek demokratik, katılımcı, üretici, birlikçi, kaynak yaratıcı ve toplumsal tüketimi düzenleyici prensiplerle özetlenen yeni belediyecilik hareketinin programı hâline gelecektir (Tekeli 2009: 250). Türkiye'de toplumcu belediyecilik ideolojilerinin

çevresinde gelişerek hayat bulan çalışmalardan ziyade belediyecilik tecrübesinin ürettiği pratiğin teorik düzeyde kaleme alınması ile şekillenen bir program özelliğine sahiptir.

1977 Seçimlerinden önce CHP'nin başarılı yerel yönetim politikası büyük ölçüde belediye başkanlarının 1973-77 arasında gerçekleştirdiği çalışmalar; bu çalışmaların mutfağında yer alan ve daha sonra bu çalışmaları yazılı metin hâline getirerek bildiri şeklini almasını sağlayan bilim insanlarının katkılarıyla oluşturulmuştur. Ne yazık ki bilim insanlarından oluşan bu ekibin rant uğruna parti örgütleri tarafından tepki görmesi ekibin etkinliğini azaltmakla kalmamış, yeni belediyecilik hareketinin sembol isimleri olan Vedat Dalokay, Ahmet İsvan ve Erol Köse'nin 1977 yerel seçimlerinden önce tekrar aday gösterilmesini engellemiştir.

1977 Yerel Seçimlerinden önce CHP içinde gerçekleşen ön seçimlerde parti meclisi içindeki bazı gruplar, belediye başkanlarının artan popülaritesini uzun vadede kendisine tehdit olarak görmüş ve parti örgütlerinde hakim olan küçük-orta ölçekli girişimcilerin simge isimlerini kişisel çıkarları ve kentsel rant önünde engel olarak düşünmüştür. Bu nedenle mevcut belediye başkanları tekrar aday olamamıştır (Batuman 2010). Bu çatışma ortamı zaman içinde büyük kentlerde sosyal demokrat belediye başkanları ile CHP'li il başkanları arasında görüş ayrılıkları ve rekabete neden olmuştur (Tekeli 2009: 224). Bu durumun uzun vadeli en büyük olumsuz etkisi, ülkede sosyal demokrat belediye yapısının kurumsallaşmasını ve bir siyasi kültür hâline gelmesini engellemesidir.

Belediye başkanlarının ön seçimler sonucunda aday gösterilmemesinin kısa vadeli etkileri 1977 Yerel Seçimlerini etkileyen faktörlerden biri olarak kendini göstermiştir. 1973 Yerel Seçimleri ile kıyaslandığında CHP'nin oy oranı 1977 Yerel seçimlerinde %37,09'dan %41,72'ye, %4'ten fazla bir artış göstermesine rağmen İstanbul, Ankara ve İzmit gibi nüfus açısından büyük ve geçmiş dönemde sosyal demokrat belediye başkanları tarafından yönetilen şehirlerde sandıktan görece olarak düşmüştür. Genelde yaşanan artışa rağmen büyük şehir olarak kabul edilebilecek seçim bölgelerinde yaşanan bu durum, CHP'nin 1973 Yerel Seçimlerinde kentli alt sınıftan aldığı oy oranında bir azalma yaşandığını ve oyların büyük çoğunluğunun kırsal bölgede yaşayan seçmen kitlesinden geldiğini göstermektedir. Seçmen yapısındaki bu değişikliğin ana nedenlerinden birinin halk tarafından ilgi gören Vedat Dalokay, Ahmet İsvan ve Erol Köse gibi isimlerin aday gösterilmemesi olduğu şehirlerde oy oranları incelendiğinde daha da belirginleşmektedir (Tekeli 2009).

CHP içinde 11 Aralık 1977 Yerel Seçimlerinden önce gerçekleşen ön seçimlerin neticesinde belirlenen adayların geçmiş dönem başkanlar ile karşılaştırılması Ankara, İstanbul ve İzmit örneklerinde seçmeni tepkisel bir tavır almaya itmiştir. 1973 ve 1977 Yerel Seçimleri şehirler bazında mukayesesine Ankara örneğinden bakıldığında CHP'nin Ankara'da Belediye Meclisinde aldığı oy oranı %5'lik bir düşüşle %70'ten %65'e gerilemiştir. AP'nin de 1973'e kıyasla oy kaybettiği Ankara'da CHP'nin elinde

tutamadığı oyların, en büyük rakibi olan AP'nin yerine TİP'e gitmiş olduğu gözlenmektedir. CHP'nin alt sınıfı temel alan politikalar ve çalışmalar üreten sosyal demokrat belediye başkanı Vedat Dalokay'ı aday göstermemesi ile 1973 seçimlerinde CHP'ye destek olan alt kesim gecekondu seçmenin oylarını sınıf temelli siyaset yapan TİP'e doğru yönelttiği söylenebilir. CHP'nin 1977'de aday tercihinin Ankara seçmeni tarafından tam olarak benimsenmemesinin bir diğer örneği ise CHP'nin Ankara'da aldığı belediye meclisi oylarının belediye başkanları oylarına kıyasla daha fazla olmasıdır (Tekeli 2009: 268-269). Bu durum, Ankaralı seçmenin Vedat Dalokay'a gösterdiği ilgi neticesinde parti bazlı desteğini CHP üzerinde sürdürse de aday bazlı bir protestoya yöneldiğini göstermektedir.

Benzer bir sonuç İstanbul'da da vuku bulmuştur. 1973 Yerel Seçimleri sonucunda %63,58 rekor oyla sandıktan zaferle çıkan Ahmet İsvan 1977 Seçimleri öncesi gerçekleşen ön seçim neticesinde aday olamamıştır. CHP'nin İstanbul'daki oy oranı ise %59,13'e gerilemiştir. İstanbul'da CHP'nin 1973 ve 1977 Genel ve Yerel Seçim oyları kıyaslandığında 1973 Yerel seçimlerinde elde edilen oy oranı 1973 Genel Seçimlerinde İstanbul'da alınan oyun çok üzerinde bir orandadır. Ancak 1977 Yerel Seçimlerinde İstanbul'da partinin aldığı oy oranı aynı yıl gerçekleşen genel seçimlerde alınan oy oranı ile hemen hemen aynı paydaya sahiptir. İstanbul'da 1977 Yerel Seçimlerinde seçmenin oy kullanma oranı hem 1977 Genel Seçimlerine hem de 1973 Yerel Seçimlerine kıyasla çok daha düşük katılım oranına sahiptir (Tekeli 2009). İstanbul ve Ankara'da CHP'nin seçimleri 1973 yılında olduğu gibi kazanmasına rağmen hem oy oranının düşmesi hem de belediye başkanlarının belediye meclisi seçimlerinden daha düşük oy alması kentli seçmende yeni belediyecilik hareketinin sembol isimlerinin CHP içindeki güç kavgalarından dolayı aday gösterilmemesine karşı tepkisel oy verme davranışı olduğunu göstermektedir.

Sosyal demokrat belediye başkanlarının tekrar aday gösterilmemesinin en radikal sonucu İzmit'te kendini göstermiştir. 1973 Yerel Seçimlerde belirgin bir farkla kazanılan İzmit Belediyesi 1977 yılına gelindiğinde AP'ye kaybedilmiştir. Bu kaybın ana nedenleri arasında yeni belediyecilik hareketinin öncü isimlerinden olan ve birlikçi prensibi çerçevesinde sosyal demokrat belediyelerin dayanışması için Marmara ve Boğazlar Belediyeler Birliğini kuran Erol Köse'nin aday gösterilmemesidir. İzmir seçmeni 1973 yılında %58'lik bir destekte bulunduğu Erol Köse'nin CHP'nin yaşadığı parti içi çekişmelerden dolayı aday gösterilmemesi üzerine tepkisini oy vermeyerek göstermiştir. Burada ilginç olan nokta, 1977 Seçimlerinde CHP parti örgütü üzerinde büyük bir Erol Köse eleştirisi söz konusu iken AP adayı Cevdet Bağdat'ın hazırladığı programda ve söylemlerinde CHP'nin muhalefet ettiği Erol Köse dönemine ait programları uygulayacağını vadederek seçimleri kazanmasıdır (Tekeli 2009: 270-271; Arslan, Baştürk ve Arslan 2016).

Bütün bu veriler göstermektedir ki CHP'nin parti içinde yaşadığı tartışmalardan dolayı yeni belediyecilik hareketinin kurucu sembol isimlerinin tekrar aday gösterilmemesi uzun vadede sosyal demokrat belediyecilik kültürüne zarar vermiştir. Kısa vadede ise CHP'nin İstanbul ve Ankara'da oy

kaybı yaşamasına ve İzmit'te belediyeyi kaybetmesine yol açmıştır. Aslına bakılacak olursa 1977 Yerel Seçimlerinden mevcut belediye başkanlarının tekrar aday gösterilmemesinin seçmende yarattığı hoşnutsuzluk seçimlerden önce fark edilmiş ve bundan dolayı "CHP yerel seçimler öncesinde yayımladığı bildirgede önümüzdeki seçimlerde adayların ön delegeler yoluyla değil, tüm partililerce saptanacağını bildirme gereğini" duymuştur (Tekeli 2009: 271). Bu durum, ön seçim sonuçlarının seçmendeki algısının genel merkez tarafından fark edildiğini göstermektedir.

3.8. 1977 Yerel Seçim Bildirgesi

1973-77 yılları arasında yaşanan 4 yıllık yerel yönetim tecrübesi CHP'nin daha önce sahip olmadığı bir düşünce altyapısını oluşturmuştur. Bu dört yıllık pratik ile teorik zemine oturan yerel yönetimlere bakış açısı, kendisini en iyi şekilde CHP'nin 11 Aralık 1977 Yerel seçimlerinde yayımlandığı "Cumhuriyet Halk Partisi Yerel Seçim Bildirgesi'nde göstermektedir. "Kalkınan köy, sağlıklı kent, halkçı hükümet, hayırlı devlet" söyleminin ana tema olmasıyla oluşturulan seçim bildirgesinde dört yıllık pratik ile edinilen tecrübe özetlenerek mahalli idarelere dair olumlu bir yaklaşım geliştirilmiştir. Geçmişten kalan yerel yönetimlerin özerkliğine zarar veren negatif göstergeler de belli oranda devam ettirilmiştir.

1973 Yerel Seçimlerinden önce herhangi bir seçim bildirgesi olmayan ve aynı yıl içinde gerçekleşen genel seçimler için hazırlanan "Ak Günlere" seçim bildirgesini yerel seçimler için de kullanan CHP, 1977 yılında farklı bir yaklaşım izlemiştir. 1977 Yerel Seçimleri de tıpkı 1973 Yerel Seçimleri gibi genel seçimleri takip eden kısa bir zaman diliminde, 189 gün içinde gerçekleşmiştir. Buna rağmen CHP, 1973 örneğinin aksine Yerel Seçimler için ayrı bir seçim bildirgesi yayımlayarak mahalli idarelere önem verdiğini göstermiştir. Bu durumun oluşumunda 1973-77 yılları arasında gerçekleşen Yeni Belediyecilik hareketi deneyiminin halkta yarattığı takdire şayan görüntünün etkisi seçim bildirgesinde şu şekille yer bulmuştur:

> "1973-77 döneminde Cumhuriyet Halk Partisi, Demokratik Sol anlayışın yerel yönetimlere uygulanışında büyük bir deney birikimi kazandı. Bu dört yılda kazanılan zengin deney birikimi bu bildirgenin ilkelerinde ve önümüzdeki yıllar için öngörülen çözümlerde belirlenmektedir. … Demokratik Sol hareketin yerel yönetime uygulanışında edinilen dört yıllık zengin ve başarılı deneyim birikimi, önümüzdeki dönemde yeni atılımlar için hız kaynağı olacaktır" (CHP 1977: 1-2).

CHP'nin yerel yönetimlerde elde ettiği başarıda partinin Ortanın Solu/Demokratik Sol ile yaşadığı değişimin katkısı seçim bildirgesinin ilk sayfasında ilk cümle olarak önemle belirtilmiştir:

"Cumhuriyet Halk Partisi Demokratik Solda kesin yerini aldıktan sonra yerel yönetimde de hızla güçlenmeye başladı, orada büyük kentlerden çoğunun belediye başkanlıklarını kazandı, birçok belediye ve il genel meclislerinde çoğunluk elde etti" (CHP 1977: 1).

Ortanın Solu/Demokratik Sol ile CHP'nin devlet partisinden alt gelir odaklı reformist halk partisine dönüşümünün özellikle büyük kentlerde kazandığı takdir, parti genel merkezi tarafından fark edilmiş olup kazanılan seçim galibiyetleri ile Ortanın Solu ve yaşanan dönüşüm arasında doğrudan bağlantı kurulmuştur. Kent politikasında halkın CHP'nin yanında yer almasının nedenleri partinin kökenleri 1960 öncesine dayanan, filizlenmesi ise 1960'ların ortalarında gerçekleşen Ortanın Solu'nun yarattığı değişim ile kent sorunlarına pratik çözüm önerilerinde bulunması, kentsel rant ilişkilerinde halkın yanında saf tutulması, dürüstlük, eşitlik ve yolsuzlukla mücadelede gösterilen çaba ve katılımcı yönetim modelinin sağlanması olarak sıralanmıştır (CHP 1977).

Seçim bildirgesi aynı zamanda geçen dört yıllık deneyimde karşılaşılan engellerden de bahsederek ülkenin ihtiyacı olan mali ve idari açıdan özerk bir yerel yönetim modelinin sağlanacağını taahhüt etmektedir. Milliyetçi Cephe iktidarın sosyal demokrat CHP'li belediyeler üzerinde kurduğu otorite çabası 1977 CHP seçim bildirgesinde detaylı olarak yer bulmuş ve bu durumun yarattığı olumsuzlukların ileride yaşanmaması amacıyla yerel yönetimlerin özerkliğinin sağlanacağı ve mahalli idarelerin mali kaynakların artırılacağı beyan edilmiştir (CHP 1977: 3).

Seçim bildirgesinde CHP'li belediyelerin görev süreleri boyunca yapacakları çalışmaların genel ilgi odakları ucuz konut arzının saptanması, konut kiralarının makul seviyeye indirgenmesi, tüketim modellerinde oluşan enflasyonun ve yüksek maliyetin belediye eliyle giderilmesi, ucuz ekmek tedarikinin sağlanması, toplu ulaşım yatırımları, siyasi gerginlik ve sokak olayların gölgesinde kalan öğrenciler için ucuz, güvenli yurt imkânları ve çevre, hava kirliliğini önleyici şekilde kentsel sanayi kalkınmasının gerçekleşmesi olarak sıralanmıştır (CHP 1977: 9).

1977 seçim bildirgesinde Demokratik Sol belediyecilik olarak tanımlanan yerel yönetim tarzı, Ankara Belediyesi başkanlık uzmanları tarafından hazırlanan yeni belediyecilik hareketinin 5 temel prensibine benzer doğrultuda altı farklı ilke ile tanımlanmıştır. Bu altı ilke; halkçı belediyecilik, üretici belediyecilik, kaynak yaratıcı belediyecilik, sağlıklı kentleşmeye dönük belediyecilik, birlikçi-bütünlükçü belediyecilik ve demokratik belediyeciliktir (CHP 1977: 4-7). Yeni belediyecilik hareketinin 5 temel prensibinden tüketimi düzenleyicilik ilkesi doğrudan tanımlanmasa bile halkçı belediyecilik ilkesi içinde detaylı şekilde kendine yer bulmuştur. Ankara Belediyesi başkanlık uzmanları tarafından hazırlanan raporda ilkesel değerleri barındıran ama doğrudan isimlendirilmeyen halkçı belediyecilik ve sağlıklı kentleşmeye dönük belediyecilik ilkeleri mevcuttur.

1977 yılında CHP genel merkezi tarafından demokratik sol belediyecilik olarak tanımlanan yeni belediyecilik hareketinin seçim bildirgesinde yer alan altı ilke halkçı belediyecilik ilkesinden başlanarak anlatılacaktır. Halkçı belediyecilik ilkesi 1977 Yerel Seçim bildirgesinde yeni belediyecilik ilkesinde tüketimi düzenleyicilik ilkesine paralel bir şekilde ele alınmıştır. Halkçı belediyecilik ilkesi ile yerel yönetimlerin fiyatlandırma kararlarının uygulanması ve denetiminde kentli halkın çıkarlarını gözeterek uygulamalarda bulunacağı belirtilmiştir.

> "Belediyenin fiyatlandırma politikaları, yatırımları, hizmetleri ve bunların denetimi öncelikle geniş halk kitlelerini gözeterek yapılacaktır. Tüketim halk yararına düzenlenip denetlenecektir. Bu amaçla toptancılığın esnaf ve halk kooperatiflerince üstlenilerek tüketim mallarının aracısız biçimde ucuz fiyatlarla esnafa ve tüketiciye ulaşması sağlanacaktır. Ayrıca, halkın da katkısıyla etkin bir fiyat ve nitelik denetimi düzeni kurulacaktır" (CHP 1977: 4-5).

Bununla beraber halkçılık ilkesi ile kent içi ve çevresinde yer alan doğal güzelliklerin belli bir grubun elinde bulunmasının engelleneceği ve bütün kent halkının ortak kullanımına sunulacağı belirtilmiştir. Bu şekilde belli bir sınıfın değil, bütün halkın eşit olarak hizmetlerden yararlanacağı gösterilmeye çalışılmıştır. Ayrıca halkçılık ilkesi 1977 Yerel Seçim bildirgesinin beşinci sayfasında geçen "Bu ilke, öteki beş ilkenin uygulanmasında da temel olacaktır" ifadesiyle diğer ilkelerin temeli oluşturduğu ve bu eksende ilkelerin şekillendiğini göstermektedir (CHP 1977: 4-5). Demokratik Sol belediyeciliğin temel ilkesi olarak halkçı belediyecilik ilkesi kabul edilmiştir.

Yeni belediyecilik hareketinin önemli prensiplerinden olan üreticilik ilkesi ise CHP'nin 1977 Yerel Seçim bildirgesinde kendini büyük bir yer bulmuştur. Üretici belediyecilik düşüncesi genel olarak konutlaşma ve gecekondu sorunu üzerinden şekillendirilmiştir. Yerel yönetimlerin büyük kentlerde mevcut konut sorununu çözmek amacıyla konut üretimine müdahil olacağı, halka ucuz ve sağlıklı toplu konut teminini sağlamaya çalışacağı belirtilmiştir. Belediyelerin ortak iştiraki ve konut kooperatifi yöntemler ile sağlıklı ve depreme dayanıklı konutlaşmanın sağlanacağı bu çalışmalar süresince hiçbir gecekondu sakinin mağdur edilmeyeceği seçim bildirgesi ile garanti altına alınmıştır. Bildiride mevcut gecekonduların yıkımında ziyade imkânlarının iyileştirilmesi ve gerekli iskân çalışmalarının yapılması gerekliliğinden bahsedilmiş, gecekondu yıkmanın kaçınılmaz olduğu durumlarda ise ikamet eden aileye uygun konut sağlanmadan hiçbir gecekondunun yıkılmayacağı taahhüt edilmiştir (CHP 1977: 17-18). Bildiri, konut arzının şartlarında üst gelir seviyesine hitap edecek şekilde ilerlemesi ve alt, orta gelir sınıfının bu imkânlardan yararlanamadığı gerçeğinin altı çizilerek bu eşitsizliğin giderileceğinin vurgulanması sayesinde ise bir önceki ilke olarak ele alınan halkçı belediyecilik ilkesi ile doğrudan bağlantı kurulmuştur. Yeni belediyecilik uygulamalarında önem verilen ekmek ve süt üretimi ile gıda ihtiyacı odaklı üretici belediyecilik düşüncesi 1977 Yerel Seçim bildirgesinde en önem verilen

alanlardan biri olarak dikkat çekmektedir. Üretici belediyecilik ilkesi seçim bildirgesinde şu şekilde ifade edilmektedir:

> "Bu ilke uyarınca belediyelerce gerçekleştirilecek arsa ve konut üretiminden sağlanan gelirlerin spekülasyon konusu olması önlenecektir. Bu gelirlerin belediyeye ve hizmet artışı yoluyla halka yönelmesi sağlanacaktır. Arsa değer artışlarının yerel yönetimler için kaynak yitimine yol açmaması ve kentte sağlıklı bir yerleşme düzeninin sağlanabilmesi için etkin önlemler ve yasal düzenlemeler getirilecektir. Bugünkü düzenin ve iktidarların getirdiği çıkmazda kentte yaşayan yurttaşların büyük çoğunluğuna hiçbir olanak tanımayan ve bir lüks üretim biçimini alan konut üretimine büyük çaplı ve gerçekçi çözümler getirilecektir. Bu amaçla özellikle büyük kentlerde en kısa sürede ucuz ve sağlıklı toplu konut yapımını kolaylaştırıp yaygınlaştırıcı çevre kamulaştırmalarıyla yeni kent alanları oluşturulacak ve konut yapımını hızlandırıp ucuzlaştırıcı yöntemler ve teknolojiler geliştirilecektir. Belediyelerin su, yol, kanalizasyon, elektrik gibi altyapılarla kültür, dinlenme, sağlık ve temizlik hizmetlerini üretebilmeleri için tüm kaynaklar seferber edilecek ve bu kaynaklar verimli biçimde değerlendirilecektir" (CHP 1977: 5-6.).

Demokratik Sol belediyeciliğin bir diğer ilkesi olan kaynak yaratıcı belediyecilikte belediyelerin kamu gelirleri ile yetinmeyeceği ve kendi ekonomik gelir kaynaklarını oluşturarak hem mali özerkliğin ötesinde mali bağımsızlığa ulaşması hem de kendilerine tahsis edilen kamu bütçeleri üzerinde hizmet götürme imkânına sahip olmaları hedeflenmiştir. CHP belediye başkanlarının belediyeleri kendi kaynaklarını yaratan birer kuruluş hâline getireceği ve bu amaç doğrultusunda halkın temel gereksinim maddelerini yeterli ve sürekli biçimde üreten ve mahalli idareler tarafından kullanılan araç gereçlerin üretim sürecine dâhil olarak satın alan pasif rolden üretici, aktif kimliğe bürüneceği belirtilmiştir. 1977 Yerel Seçim bildirisi, daha önce bahsedilen sosyal demokrat belediye başkanları tarafından kuruluşu gerçekleşen ekmek fabrikaları, asfalt fabrikaları ve diğer girişimleri üretici belediyecilikten ziyade kaynak yaratıcı belediyecilik olarak ele almıştır. Belediyelerin dâhil olduğu bu üretim süreçlerinde tekil mahalli idare bütçelerinin yeterli olmadığı durumlarda birlikçi ve bütünlükçü belediyecilik ilkesine gönderme yapılarak CHP belediyeleri arasında iş birliği ve dayanışmanın kurulacağı ifade edilmiştir (CHP 1977: 7).

Yeni belediyecilik hareketinin 5 temel prensibine ek olarak 1977 Seçim bildirgesinde Demokratik Sol belediyeciliğin ilkelerinden biri olarak gösterilen sağlıklı kentleşmeye dönük belediyecilik ilkesi dönemin atmosferi göz önüne alındığında ve bugün küresel seviyede karşılaşılan çevre sorunları düşünüldüğünde çağının ötesinde bir vizyon ile oluşturulmuş ve yeşil siyaset düşüncesinden izler taşıyan bir fikir olarak karşımıza çıkmaktadır. Sağlıklı kentleşmeye dönük belediyecilik ilkesi ile CHP'li belediyelerin hem tarihî kültürel miras özelliği taşıyan mekân ve yerleşkelerin korunacağı bununla beraber doğal güzelliklerin muhafaza edilerek doğa dostu bir kent

oluşumu sağlanacağı belirtilmiştir. Belediyelerin kentli sağlığını da koruyacağı ve bu kapsamda halk sağlığı hizmetlerinin artırılacağı ve kentlinin kültür-sanat ve spor faaliyetlerinde gereksinimlerini karşılamaya yönelik çalışmaların yapılacağı taahhüt edilmiştir (CHP 1977: 6-7). Seçim bildirgesinde çevre sorunlarına ayrı bir başlık daha açılarak yer verilmesi özenle altı çizilmesi gereken konulardandır. CHP'nin çevre sorunlarına verdiği önem ve sunduğu alternatifler, dönemin siyasi-toplumsal atmosferi ve diğer partilerin önerilerine kıyasla çok daha ileri görüşlü bir bakış açısı ile oluşturulmuştur. İlk olarak dünya üzerinde gelişmekte olan devletlerin büyüme hedeflerine ulaşmaya çalışırken çevreyi göz ardı ettiği ve bu durumun geri dönülemez sorunlara neden olduğu belirtilmiştir. Ardından CHP'nin büyümeden ve sınai kalkınmadan taviz vermeyerek aynı zamanda çevreyi koruyup mevcut sorunlara çözüm getirecek bir ekonomik modeli üzerinde hareket edeceği belirtilmiştir. Çevre sorunları ve ekonomik kalkınma arasındaki ikileme CHP'nin ve CHP'li yerel yönetimlerin bakış açısı seçim bildirgesinde şu şekilde ifade edilmiştir:

> "Gelişme sürecinde doğadaki dengenin ve insan sağlığının korunması, doğayla insan ve toplum yaşamının uyumlulaştırılması gerekir. Gelişme hızını kesmeksizin bu gereklerin yerine getirilebilmesi için devlet; yerleşme düzeni ve çevre sorunları konusunda geniş yetkilerle donatılmış olmalıdır. (…) Fakat ülkemizde sınırlı birkaç yöre ve belli büyük kentler dışında bu sorunun çözümü henüz çok güçleşmiş değildir. Planlı ve sağlıklı bir yerleşme ve sanayileşme politikasıyla bu alanda daha ağır sorunlarla karşılaşılması önlenebilir, bir yandan gelişmeyi hızlandırırken bir yandan da doğadaki dengeyi ve insan sağlığını koruma, doğayla insan ve toplum yaşamını uyumlulaştırma yolları bulunabilir. Özellikle ülkemizdeki tarihî ve doğal zenginliklerin turizm açısından sağladığı geniş olanaklar, böyle bir düzenlemeyle ulusal ve dış gelirleri artıracak yönde değerlendirilebilir. Türkiye hızla sanayileşmek ve kentleşmek zorundadır. CHP'nin demokratik devrimci atılımları sanayileşmeyi ve kentleşmeyi bütün yurda yaymakta hızlandıracaktır. Hızlandırırken de Demokratik Sol gelişme uyarınca sanayileşmeyi ve kentleşmeyi insanca hâle getirecektir. Gelişmenin insanca ve hakça olmasını, insan sağlığına, mutluluğuna katkıda bulunmasını, insan yaşamını her yönüyle yüceltip güzelleştirmesini isteyen CHP, insanın doğayı ondan kopmadan ve onu bozmadan değerlendirebilmesini, kendine yabancılaşmadan uygarlık yolunda ilerleyebilmesini sağlamaya çalışacaktır" (CHP 1977: 15).

CHP'nin 1970'li yılların sonunda Türkiye'de henüz kent nüfusunun köy nüfusunu geçmediği, dünyada güçlü bir yeşil politika bilincinin olmadığı bir dönemde hem sınai kalkınmayı sürdürecek hem de doğayı koruyarak çevre dostu kent söylemlerinde bulunması ve bu söylemlerinde doğal güzelliklerin korunmasının Türkiye coğrafyasında ekonomik gelir özelliği taşıdığını ifade etmesi yeni belediyecilik hareketinin/ Demokratik Sol belediyeciliğin çağın ötesinde bir bakış açısı ile oluşturulduğunu ve belediye başkanlarının uzmanlar ile iş birliği içinde teorik zemini kurduğu görülmektedir.

Demokratik Sol belediyeciliğin birlikçi ve bütünlükçü belediyecilik ilkesi; Milliyetçi Cephe hükümetinin yerel yönetimleri işlevsizleştirme çabalarına karşı CHP'li belediyelerin iş birliğine giderek kolektif bir mücadele yöntemini benimsemelerinden ve gerçekleştirilmek istenen projelerin maliyetlerine tekil belediye imkânlarının yetmediği durumda ortaklaşa hareket etme isteğinden doğmuş bir prensiptir. İlke yalnızca büyük kentlerin lehine çalışma amacıyla oluşturulmamıştır. Büyük kentlerin hem kendi aralarında hem de çevrede görece küçük kentlerle iş birliği ile dayanışmaya giderek ortak araç gereç kullanımı, ortak yatırımlar gerçekleştirmesi hedeflenmiştir. Bunun neticesinde bölgesel kalkınmışlık farklarının giderilmesi planlanmıştır. İş birlikçi ve bütünlükçü belediyecilik ilkesi doğrultusunda büyük kentler sahip oldukları iş birliği ve ortak kimlik sayesinde merkezî hükümete karşı özerklik mücadelesi yürütebilecekken ortak yatırımlar yapabilecek duruma gelecektir. Belediyeler, çevre kentlerde büyük kentlerden aldıkları destek ve ortak girişimler ile daha büyük çapta hizmetler sunabilecek ve hızlı kalkınmaya katkıda bulunacaktır.

> "Büyük kent belediyeleriyle çevre belediyeleri ve genel olarak küçük kent belediyeleri arasında sürekli ve yaygın dayanışma ve iş birliği kurulacaktır. Büyük kent belediyeleriyle çevre belediyelerinin ortak gereksinmelerini karşılayıcı hizmetler ve yatırımlar birlikte planlanıp yapılacaktır. Araçlardan ve gereçlerden ortaklaşa yararlanılacaktır" (CHP 1977: 8).

Yukarıda tartışıldığı üzere birlikçi ve bütünlükçü belediyecilik ilkesi kapsamında 1975 yılında Marmara ve Boğazları Belediyeler Birliği ve Devrimci Belediyeler Birliği kurularak CHP'li sosyal demokrat belediye başkanları yönetimindeki belediyelerin iş birliklerinin kurumsal bir çatı altına girmesi sağlanmıştır. Bu kuruluşlara ve kuruluşların artmasına verilen önem CHP'nin 1977 Yerel Seçim bildirgesinde şu şekilde yer almıştır: "Bazı Cumhuriyet Halk Partili belediyelerin başlattığı bölgesel ve ulusal belediyeler birliği girişimleri yaygınlaştırılıp geliştirilecektir" (CHP 1977: 8).

1977 Yerel Seçim bildirgesinde Demokratik Sol belediyeciliği tanımlayan ilkelerden son olarak ele alınacak olan demokratik belediyecilik ilkesi uyarınca CHP yönetimi ilk kez yayımlamış olduğu yerel seçim bildirgesinde kararların geniş halk topluluklarına danışılarak alınması, halkın belediyelerde yönetime ve denetime katılmasını sağlamayı hedeflemektedir. Bu amaçla tüm seçmenlerim katılım gösterebileceği yerel kurulların, mahallelerden başlanarak oluşturulacağı söylenmiştir (CHP 1977: 9-12). Demokratik katılımcı bir yerel yönetim modelinin oluşması için il genel meclislerine ve muhtarlıklara önem verileceği ifade edilmiştir. İl genel meclislerinde yer alan CHP'li üyeler programların oluşmasında, uygulanmasında ve denetiminde halkın etkinliğini artırmak amacıyla her türlü çabayı göstereceği taahhüt edilmiştir. Muhtarlık seçimlerinin önemi de parti programında öngörülen ve yerleşim birimlerinde oturan seçmen tarafından oluşturulup belediyeler ile görüş alışverişinde bulunacak yerel kurullar ve köy genel kurulları vurgulanmıştır (CHP 1977: 10-11). CHP'nin 1977 Yerel Seçim bildirgesinde il genel meclisleri ve muhtarlıklara ayırdığı bölüm demokratik

belediyecilik ilkesi kapsamında değerlendirilebilecek alt başlıklardandır. Demokratik belediyecilik ilkesi ile yerel yönetimlerin halk ile dayanışma ve iş birliği içinde olacağı ve küçük-orta girişimcilerin kurduğu otoriteyle devamı sürdüren rant sisteminin değişeceği şu şekilde ifade edilmiştir: "Belediyelerin değişik halk kuruluşlarıyla da danışma ve dayanışması geliştirilecektir. Böylece dar çıkar çevrelerinin belediyeler üzerindeki geleneksel etkinliği, geniş halk toplulukları yararına dengelenmiş olacaktır" (CHP 1977: 4).

Seçim bildirgesinde bahsedilen ve yukarıda açıklanan ilkelerin çoğu, CHP'li belediyeler tarafından benimsenmiş, uygulanmış ve geçmiş yıllardaki deneyimlerin yol gösterici olacağı belirtilmiştir. Seçim bildirgesinin mevcut CHP'li belediye başkanlarının pratik çalışmalarından yola çıkılarak oluşturulduğu böylece gözler önüne serilmektedir (CHP 1997: 8).

CHP'nin 1977 Yerel Seçim bildirgesinde yaşanan zorluklardan yola çıkılarak mahalli idarelerin mali-idari özerkliğine dair büyük reform önerilerinde bulunulmuştur. Belediyelerin merkezî idarenin gölgesinde ve boyunduruğunda kalmayarak mali özerkliğini sağlama ve idari yetisini artırmak için birçok çalışmanın gerekliliği halka anlatılmaya çalışılmıştır.

Bu kapsamda

> "Belediyelere, gelirlerini adaletli yollardan artırabilmeleri, hizmetlerini gereğince yapabilmeleri ve geliştirebilmeleri için ve sağlıklı ve düzenli kentleşme için gereksindikleri gelir artışını sağlamak üzere, yasalarla geniş ve esnek yetki tanınacaktır. Ayrıca yerel vergiler büyük ölçüde belediyelere bırakılacaktır ve kamu gelirlerinden daha yeterli pay alabilmeleri sağlanacaktır. Paranın değer değişimi karşısında vergileme ceza veya bağışıklık ölçütlerinin gerçekçiliğini yitirmesine ve giderek geçersizleşmesine karşı belediyeler, bu ölçütleri belli kurallara göre yeniden düzenleyebileceklerdir. (…) Doğrudan doğruya belediyelerin işlevleri ve görevleri arasına giren veya girmesi gereken konularda merkezden yönetimin belediyelere karışma olanakları sınırlanacaktır" (CHP 1977: 22).

Böylece belediyelerin yerel vergilerde yetkili otorite olması sağlanmaya çalışılmıştır. Özelliklere belediyelere verilmesi planlanan vergi oranlarında artışı belirleme yetkisi dönemin şartlarının çok ötesinde olmasının yanında bugün bile sağlanmakta zorlanan bir imkândır. CHP'nin 1977 Yerel Seçim bildirgesi ile sunduğu yerel yönetim modeli; idari ve ekonomik açıdan, ademi merkeziyetçilik (*decentralisation*) ve özerklik açısından son derece ileri yerel yönetimleri birer yerel hükümet haline dönüştürme potansiyeli taşıyan özelliğe sahiptir.

Bir diğer tarafta CHP'nin 11 Aralık 1977 Yerel Seçimlerinden önce açıkladığı seçim bildirgesi her ne kadar partinin daha önce sahip olmadığı bir yerel yönetim anlayışının oluşturmada Yeni Belediyecilik Hareketi/Demokratik Sol Belediyecilik adına bir rehber olma niteliği taşısa ve yerel

yönetimlerim idari-mali özerkliğinin sağlanmasında kayda değer birçok reform önermiş olsa da geçmişten kalan yerel yönetim anlayışının belli oranda devam ettiğini ve CHP genel merkezinin kente verdiği önemin hâlâ köyün arkasında kaldığını gösteren izler taşımaktadır. CHP'nin 1977 Yerel Seçim bildirgesi mahalli idareler ve kent politikaları yönünden birçok gelişmeyi içinde barındırmasına rağmen bazı çelişkileri de taşımaktadır. Örneğin, bildirgenin sloganı olan "kalkınan köy, sağlıklı kent, halkçı hükümet, hayırlı devlet" söylemi CHP tarafından köyün kentten önce tutulduğunun bir nişanesi olarak görülebilir. 1973 Ak Günlere seçim bildirgesinde yer alan ve Batı Avrupa sosyal demokrasisi ile bağdaşmayan Köykent Projesi ve kooperatifçiliği merkeze alan ekonomik model 1977 Yerel Seçim bildirgesinde de kendisine yer bulmuş ve bildirgeyi şekillendirici etki yapmıştır (CHP 1977: 24-25).

1977 Yerel Seçim bildirgesinin dönemin siyasi konjonktürünün ve merkezî idare düzeyindeki iktidar savaşının göz önünde bulundurulduğu ve yerel seçimleri merkezî idaredeki koşulları değiştirici parametre olarak gören siyasi kültürün CHP'yi etkilediğini de gözler önüne sermiştir. 11 Aralık 1977 Yerel Seçimleri CHP genel merkezi tarafından 5 Haziran 1977'de yapılan ve neticesinde hiçbir partinin tek başına iktidar olamadığı genel seçim sonuçlarını ve koalisyon görüşmelerini yönlendirici etken olarak görülmüştür. Yerel seçimlerin genel seçimlerden sonra oluşacak ortama etkisi seçmen ile doğrudan paylaşılarak verilecek CHP genel merkezin her bir oya dair bakış açısı merkezî hükümeti de belirlemede etkili olacağı- Milliyetçi Cephe hükümeti devirmede katalizör etkisi yapacağı şeklinde açıkça belirtilmiştir. CHP genel merkezinin yerel seçimlere olan bu pragmatist bakış açısı seçim bildirgesinin 12. sayfasında şu şekilde yer bulmuştur:

> "Türkiye'nin içinde bulunduğu ortamda, 11 Aralık 1977 yerel seçimleri, yerel yönetim çerçevesinin çok ötesinde bir önem kazanmıştır. 5 Haziran 1977 genel seçimleri, ulusumuzun siyasal tercihini belli etmekle birlikte ülke ve toplum yararı açısından geçerli bir hükümet kurulmasına olanak sağlayamamıştır. Bu eksiklik 11 Aralık 1977 yerel seçimlerinde alınacak sonucun sağlayacağı yeni siyasal koşullarla giderilebilir. Yerel seçimlerde belirecek halk tercihi, ülkemizde, Cephe Hükümetleri dönemini yani zulüm ve siyasal cinayetler dönemini, yoksulluk ve ekonomik duraklama dönemini, içte bölünme dışta yalnızlık dönemini sona erdirebilir; ülkeye barış ve huzur getirecek, halkı refah yoluna çıkaracak, gelişmeyi hızlandıracak, Türkiye'nin dünyada yeniden güç ve saygınlık kazanmasını sağlayacak bir hükümet kurulmasını kolaylaştırabilir. Bu inançla biz, yüce Türk Ulusunun, 5 Haziran 1977 genel seçimleriyle belirlenen siyasal tercihini, 11 Aralık 1977 günü daha açık ve kesin biçimde yineleyeceğine ve oylarını CHP'de yoğunlaştırarak ülke sorunlarına sağlıklı çözümler yolunu açacağına güveniyoruz" (CHP 1977: 12).

1977 Yerel Seçim bildirgesi hazırlanırken adayların belirlenmesine yönelik gerçekleşen parti içi ön seçimlerinden çıkan sonuçların halkta yarattığı olumsuz izlenimin CHP genel merkezine kadar

ulaştığı görülmektedir. Daha önce belirtildiği gibi parti delegelerinde ve il-ilçe yönetimlerimde kentsel rantta pay alan küçük-orta ölçekli girişimcilerin güç sahibi olmasının yol açtığı olumsuz tablonun bir daha yaşanmaması üzerine CHP'nin verdiği taahhüt seçim bildirgesinin 8. sayfasında kendisine şu şekilde yer bulmuştur: "Bundan sonra yapılacak yerel seçimlerde Cumhuriyet Halk Partili adayların seçiminde tüm parti üyelerimiz oy kullanacaktır" (CHP 1977: 8). Bu şekilde gelecek seçimlerde parti örgütlerinde yetkin olan küçük-orta burjuvazinin egemenliğin kırılacağı ve geniş halk kitlelerine yönelik siyasalar/projeler üreten belediye başkanlarının mağduriyet yaşamaması için ön seçimlerdeki seçmen kitlesinin genişletilerek halka yayılacağı söylenmiştir. Vedat Dalokay, Ahmet İsvan ve Erol Köse gibi yeni belediyecilik hareketinin simge isimlerinin aday gösterilmemesi seçmen nezdinde olumsuz etki yaratmıştır. Bu durumun birer protestoya veya seçim boykotuna yol açmasını engellemek için seçmenden adaylardan ziyade söylemlere ve parti programlarına oy verilmesi talep edilmiştir. "11 Aralık'ta aday olan kişilerin de ötesinde, seçilecek yol, seçilecek tutum, seçilecek parti önemlidir" (CHP 1977: 12).

3.9. Değerlendirme

Türkiye'de sosyal demokrat belediyecilik anlayışı/yeni belediyecilik hareketi 1973 Yerel Seçimlerinden sonra CHP'nin belirli bir yerel yönetim programı olmaması nedeniyle belediye başkanlarının kişisel çabaları ile filizlenmeye başlamıştır. Sosyal demokrat belediye başkanlarının Milliyetçi Cephe hükümetiyle yaşadıkları mücadele ve merkezî idarenin yerel yönetimleri çözüm üretmeyen bir kurum haline getirme çabası Türkiye'de yerel yönetimlerin mali ve idari özerkliğinin ilk defa gündem olmasına, bu yönde bir talebin doğmasına neden olmuştur. Bu talebin oluşumu belediye başkanlarının Milliyetçi Cephe hükümetine karşı girdikleri mücadeledeki başarılı tavırlarında basını çok verimli bir şekilde kullanmış ve kamuoyu desteği sağlayarak hizmet aksaklıklarında odak noktayı merkezî idareye çevirebilmelerinin payı büyüktür (Batuman 2010). Kent yönetimleri hizmet sağlamak için kısıtlı olan kaynakları verimli kullanmaları gerektiğini görmüştür. Bunun yanı sıra MC hükümetinden kaynaklanan aksaklıklardan sorumlu tutulmamak ve özerklik talebinin gerçekleşmesi için kent halkının desteğinin önemini anlamıştır. Bu desteğin sağlanması için de kent seçmeni ile başarılı bir iletişimin kurulması ve mağduriyet yaşayan kesimle iş birliği sağlanması gerekmekteydi (Göymen 1983: 2843).

Bu kapsamda yeni belediyecilik hareketinin Milliyetçi Cephe hükümeti ile CHP'li belediyeler arasında yaşanan sorunlarının ekseninde doğan anti-hegemonik bir deneyim olduğu söylenebilir. Milliyetçi Cephe hükümetinin vesayet denetim yetkisini kötü yönde kullanması ve mali kaynaklarda kesinti yaratması sosyal demokrat belediyeleri yeni çözüm yollarına yöneltmiştir. Bunun sonucunda demokratik, üretici, tüketimi düzenleyici, kaynak yaratıcı ve iş birlikçi prensipleri temel alan yeni bir

belediyecilik anlayışı doğmuştur (Çetin 2016; Uyar 2004). Üretici belediyecilik anlayışı çerçevesinde belediyeler üretim zincirlerine dâhil olmuş konut, gıda ve inşaat gibi farklı alanlarda aktif ticari kuruluş rolleri üstlenmiştir. Tüketimi düzenleyicilik perspektifinde ise halkın ihtiyaçlarını kaliteli, hızlı ve ucuz bir şekilde temin edebilmeleri için aracılık sağladığı yüksek kâr marjını süspanse ederek Tanzim Satış Mağazaları modelini uygulamıştır.

Kaynak yaratıcı prensibin ana hedefi olan belediyelerin merkezî idareden bağımsız gelir sahibi olması için üretici belediyecilik doğrultusunda inşa edilen fabrikalar ve üretim merkezlerinden çıkan ürünlerin satıcılığı rolünü üstlenmiştir. Bu kapsamda sosyal demokrat belediyeler Halk Ekmek projeleri ile halka ucuza ekmek satarak hem halkın ihtiyacını karşılamış hem de kendisine bir gelir kalemi oluşturmuştur. Belediyelerin iskân çalışmalarından doğan gayrimenkul rantından da yerel yönetimlerin pay alması ve rantın yeniden dağıtımı amacıyla konut kooperatifleri oluşturulmuştur. Belediye başkanları ekmek üretim-dağıtım ve satış zincirleri ile beraber belediyeleri konut üretimi-satımı sektörüne dâhil ederek hem halkın konut sorunu çözmüş hem de belediye tarafından yaratılan ranttan belediyenin pay almasını sağlamıştır. İş birlikçi yaklaşım doğrultusunda İzmit Belediye Başkanı Erol Köse yönetiminde 1975 yılında Marmara ve Boğazları Belediyeler Birliği kurulmuştur (Batuman 2010). Ankara Belediyesi başkanı Vedat Dalokay öncülüğünde Devrimci Belediyeler Derneği yerel yönetimlerin özerkliğini sağlama gayesiyle 1976 yılında kurulmuştur (Dalokay 1977). Bu oluşumlar iş birlikçi belediyecilik prensibini hayata geçirmiş, CHP'nin belediyelerin Milliyetçi Cephe hükümetine karşı güç birliği yapmasını sağlamış ve CHP içinde teorik altyapısı olmayan sosyal belediyecilik hareketinin bir altyapısal zemin kazanmasına katkıda bulunmuştur:

> "Bu kapsamda dönemin belediyecilik anlayışına alternatif bir belediyecilik anlayışı getiren Sosyal Demokrat Belediyecilik akımının kent halkına sağladığı katkıları şu şekilde özetlemek mümkündür; kentlerde planlı gelişme sağlanmıştır, halka yönelik üretim yoluyla üretim disipline edilmiştir, rantlar belediyece halk yararına kullanılmaya başlanmıştır, üretim ve tüketim denetlenerek diğer komşu belediyelerle iş birliği içinde ortaklaşa pazarlama olanakları gerçekleştirilmiştir. Bu sıralanan faydalar aslında Sosyal Demokrat Belediyecilik akımının prensipleri çerçevesinde geliştirilen sosyal girişimlerin sonucunda ortaya çıkmıştır" (Çetin 2016: 428).

> "Toplumcu kentleşme uzmanlarının belediyelerde başkanlık uzmanları olarak görev almaları, siyasal karar süreçlerinde emekçilerin katılımını öngören, kentsel emek gücünün yeniden üretim maliyetini ucuzlatmayı amaçlayan, sol tandanslı bir belediyecilik programının oluşumunun koşullarını sağlamıştır" (Batuman 2010: 237).

1973-77 yılları arası CHP'li belediye başkanları tarafından Türkiye'de yaşanan yerel yönetim deneyimleri ulusal çapta büyük bir siyasi kültür değişimini gerçekleştirme ve yerel yönetimlerin tam özerkliğini sağlama potansiyeline sahip olmasına rağmen parti genel merkezinin ve parti örgütü içindeki küçük-orta ölçekli burjuva sınıfının kişisel çıkarlarından dolayı sekteye uğramıştır. Sosyal demokrat belediye başkanları görev süresi boyunca merkezî hükümet boyunca büyük bir mücadeleye girişmiş ve belli oranda mücadelede başarılı olmuştur. Ancak kendi parti merkezlerinin karşısında başarısız oldukları rahatlıkla söylenebilir. CHP genel merkezi ve parti örgütünün çabaları ile Vedat Dalokay, Ahmet İsvan ve Erol Köse gibi kentsel siyaset alanının genişlemesinde ve yeni belediyecilik hareketinin doğuşunda kilit rol üstlenen isimler 1977 Yerel Seçimlerinde parti içi ön seçimi kaybederek tekrar aday olamamıştır. Ön seçimler, belediye başkanlarının yükselen popülaritesi nedeniyle CHP genel merkezinin başka adayları desteklemesi ile başlayan ve seçimlerde usulsüzlük iddiaları ile sona eren bir süreci kapsamaktadır (Batuman 2010; İsvan 2002).

Sosyal demokrat belediyecilik kültürünü bireysel çabaları ile oluşturan ve CHP'nin bir belediyecilik programına sahip olmasına katkıda bulunan isimleri siyaset sahnesinden çekme-tasfiye etme çabası kısa vadede Ankara ve İstanbul'da oy kaybına, İzmit'te ise belediyenin AP'ye geçmesine yol açmış; uzun vadede ise Türkiye'de yerel siyasetin geleceğine olumsuz etkilerde bulunmuş ve toplumcu belediyecilik odaklı yerel siyasetin geriye gitmesine neden olmuştur (Demirkol 2017: 146).

4. 1973-77 İSTANBUL'DA AHMET İSVAN DÖNEMİ

4.1. Giriş

Çalışmanın bu bölümde daha önce aktarılan Ortanın Solu düşüncesi ve Yeni Belediyecilik Hareketi prensipleri ile İstanbul'da 1973 yılında başlayan Ahmet İsvan döneminin uyumu ve içeriği değerlendirecektir. Ahmet İsvan, 1973 yılında CHP'nin "Düzen Değişikliği" ve "Ak Günlere" söylemleri çerçevesinde "Şeffaf Belediye Yönetimi ve Belediyeye Saygınlığını Geri Kazandırma" iddiasında bulunarak göreve başlamıştır. İsvan döneminin özellikle 31 Mart 1975'te kurulan Milliyetçi Cephe hükümeti ile yaşadığı siyasi çekişme belediyecilik alanında merkezî hükümet tarafından gerek idari gerek ekonomik açıdan birçok engelin çıkarılmasına yol açmıştır. Bu zorluklar içinde yürütülen belediyecilik çalışmaları ve mahalli idarelere yüklenen misyon ve vizyonda yaşanan değişim hem yeni belediyecilik hareketinin pratik alanda doğmasını sağlayarak teorik prensiplerin oluşumuna hem de orta-uzun vadede Türkiye'deki yerel yönetimlerin özerkliğine katkıda bulunmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümü Ahmet İsvan'ın 1973 yılına kadar kısa biyografisi ve 1973 Yerel Seçim sürecinde Ahmet İsvan'ın belediyeciliğinin yorumlanması ile başlayacaktır. Daha sonra İsvan tarafından devralınan İstanbul Belediyesinin merkezî idare ile olan vesayet ilişkisinin idari ve mali etkileri ele alınacak ve dönemin ülkedeki yerel yönetim sisteminin doğal sonucu olan merkeziyetçi yaklaşım açıklanacaktır. Türkiye'de yerel yönetimlerin 1970'lerde hakim olan düzen içinde belirli çıkar grupların etkisi altına girdiği ve yönetimsel usulsüzlüklerin varlığı saptanacaktır. Takip eden alt başlıkta Milliyetçi Cephe hükümetlerinin CHP'li Ahmet İsvan yönetimindeki İstanbul Belediyesini idari ve iktisadi açıdan sürdürülemez kurum hâline getirme çabaları, bu engellemelerin İstanbul halkına yansıması ve Ahmet İsvan'ın merkezî otorite ile girdiği mücadelenin yöntemleri ve sonuçları incelenecektir. Son alt başlıkta değerlendirme başlığı altında Ahmet İsvan döneminde karşılaşılan sorunlar özetlenecek ve bir sonraki bölümde ele alınacak olan Ahmet İsvan dönemi belediyecilik faaliyetlerinin kurumsal saygınlık ve Demokratik Sol belediyecilik ile olan ilişkisinin incelenmesine hazırlık yapılacaktır.

4.2. Ahmet İsvan ve 1973 Yerel Seçimleri

Ahmet İsvan, İstanbul'da doğmuş ve gençliğinin tamamını, hayatının da büyük bir bölümünü İstanbul'da geçirmiştir. Bu nedenle kenti ve kentin sorunlarını yakından tanımıştır. Sümerbank Genel Ticaret bölümünde görevli olan babası ve öğretmen annesinin etkisiyle eğitimine önem verilmiştir.

Ahmet İsvan; eşi Reha İsvan (Doğan) ve sınıf arkadaşı Bülent Ecevit ile tanışacağı Robert Koleji'ndeki eğitiminde biyoloji ve doğa bilimlerine ilgi duymuştur. Robert Kolejindeki eğitimin sonucunda Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Kaliforniya Üniversitesinde ziraat alanında yüksek eğitimini ve meyvecilik alanında yüksek lisansını tamamlamıştır. Türkiye'ye dönüşü ile hayalini kurduğu çiftliği hayata geçirmek için Yalova Taşköprü'ye yerleşen Ahmet-Reha İsvan çifti yaşam tarzları, işlerinde kullandıkları metot ve tarıma getirdikleri bilimsel yaklaşım ile Taşköprü'de bilinen ve hürmet göre kişiler arasına girmişlerdir (Yayıntaş 2021). İsvan, o döneme kadar Taşköprü'de ziraat alanında uygulanmamış modern ilaçlama, soğuk hava deposu, kuluçka makinesi ve damla sulama sistemi birçok yeniliği tarımda uygulayarak hem bölge halkının ziraat alanında bilinçlenmesine hem de bölgenin kalkınmasına katkıda bulunmuştur. Kendisinin ve eşi Reha Hanım'ın Taşköprü halkına verdiği eğitimler sonucunda bölgede kuluçka makinesi ve ilaç pülverizatörü üretimi faaliyetlerine başlanmıştır (İsvan 2002). Ahmet İsvan'ın kendi işi olan ziraatta ve yaşadığı bölge olan Taşköprü'de gerçekleştirdiği bu yenilikçi, üretici ve iş birlikçi bakış açısı siyasete girdiğinde ve 1973 yılında İstanbul Belediye Başkanı olduğunda kendisini göstermeye devam etti. Ahmet İsvan'ın birikimleri ve eğitimi sol kimlik ile örtüşen ve sosyal demokrat değeri benimseyen bir çizgi üzerine inşa edilmiştir.

Ahmet İsvan'ın siyasi hayatı DP'nin CHP'nin mallarına el koymaya çalışmasına ve DP'nin otoriter uygulamalarına tepki göstermesiyle başlamıştır. İsvan, 15 Aralık 1953 tarihinde CHP Yalova İlçe Örgütüne kaydolarak aktif siyasete girmiştir. İlk olarak ilçe örgütünde yöneticilik yapan Ahmet İsvan daha sonraki dönemlerde İstanbul İl Sekreterliği görevinde bulunmuştur. İlk sekreterliği sırasında İsmet İnönü ile çok yakın çalışması büyük bir siyasi tecrübe edinmesini sağlamıştır. Ahmet İsvan, o dönem içinde son derece popüler olan CHP'nin Ortanın Solu ile yaşadığı değişimin temel taşı niteliğindeki sol politikaların önemli destekçileri ve savunucularından biri olmuştur (İsvan 2002). Ahmet İsvan, parti üyeliği ve il yönetimindeki görevi boyunca parti içinde Ortanın Solu ile yaşanan değişimin temsilcilerinden olmuştur. CHP'nin Ortanın Solu ile bir yenilenme ve reform sürecine girmesi gerektiğini düşünen İsvan, "Bu Düzen Değişmeli" söylemini belediye başkanlığı döneminde de sıkça kullanmış ve bu söylemde yerel yönetimlerin bir yönetim tarzı oluşturması gerektiğini iddia etmiştir.

> "Bülent Ecevit'le Robert Kolej'de beş yıl aynı sınıfta okuduk, bir süre aynı yatakhanede bitişik yataklarda yattık, ama bunların ötesinde bu süre zarfında sürekli yakın arkadaş olduk. [...] Aynı partide o tavanda, ben tabanda hizmet veriyorduk. Zaman geçtikçe ben İstanbul il sekreteri oldum. Ortanın Solu ve kendi yetenekleri Ecevit'i o akımın başına getirdi. Ben ortanın solu ile başlayan, sonra da 'Bu düzeni değiştireceğiz' ifadesiyle açıklığa kavuşan sol politikamızın heyecanlı bir savunucusuydum" (İsvan 2011: 21-21).

Ahmet İsvan, Ortanın Solu düşüncesinin uzun vadeli olumlu sonuç getireceğine ve partinin girdiği dönüşüm sürecinin gerekliliğine inanmıştır. Bundan dolayı parti içi muhalefete ve 1972'de Ecevit-İnönü rekabetinde yıllarca yakın çalıştığı İnönü'ye karşı Bülent Ecevit'i desteklemiştir.

> "Ortanın Solunu savunmak çok güç bir görevdi ve bu görevi çok üstün bir yetenekle yerine getiren Bülent Ecevit'ti. Derken 1965 seçimleri yapıldı ve CHP, korkulduğu gibi oy kaybetti. Bizler, oy kaybedeceğimizi kabul etmiş olmamıza rağmen ortanın solunu savunuyor, bu politikanın doğru olduğunu, ilkin oy kaybedeceğimizi, ama sonra kazanacağımızı ifade ediyorduk" (İsvan 2011: 21).

İsvan'ın İstanbul Belediye Başkanlığında ilke olarak edindiği halkçı ve şeffaf belediyecilik yaklaşımı o dönem parti ve ülke içinde büyük bir teveccühe mazhar olan sol söylemlerin ve CHP içindeki Ortanın Solu akımının birer yansıması olarak kabul edilebilir (Yayıntaş 2021). Bu açıdan ele alındığında Ahmet İsvan döneminde İstanbul'da uygulanan belediyecilik anlayışı, Ortanın Solu'nun planlı bir yerel yönetim politikası olmamasına rağmen Ortanın Solu'nun savunucularından birinin yönetiminde ortaya çıkan mahalli idare vizyonu olarak değerlendirilebilir. Ahmet İsvan dönemi İstanbul Belediyesi hem Ortanın Solu akımının teorik düşüncelerin kent üzerinde yansımasını temsil etmekte hem de yeni belediyecilik hareketinin doğuşunu hazırlamaktadır. Ortanın Solu hareketinin 1973 Yerel Seçimleri sonucunda %65 gibi yüksek bir oy oranı ile tarihin en yüksek oyunu alan İstanbul Belediye Başkanı Ahmet İsvan'dır. İsvan'ın ve İstanbul Belediyesinin incelenmesi Ortanın Solu hareketinin yerel yönetimlere yansımasını ve Türkiye'de doğan toplumcu belediyecilik anlayışının ilk örneklerinin değerlendirilmesine katkıda bulunacaktır.

Ahmet İsvan'ın "Bu Düzen Değişmeli" söylemi çerçevesinde başlayan İstanbul Belediye Başkanlığı aslında kendisine Bülent Ecevit'in belediye başkanlığına aday olması için ısrar etmesiyle başlamıştır (İsvan 2011: 24). 1973 Yerel Seçimlerinde daha önce bahsedildiği gibi CHP'nin bir Yerel Seçim bildirgesi hazırlaması söz konusu değildi. CHP, 9 Aralık 1973 Yerel Seçimlerine bir buçuk ay önce yapılan 14 Ekim 1973 Genel Seçimlerinde kullandığı "Ak Günlere" seçim bildirgesi ile girmiştir. CHP'nin yerel seçimlere hazırlıksız oluşu Ahmet İsvan için üzücü bir durumdur. Ahmet İsvan, seçim kampanyası boyunca alanında uzman bir kadro ile gecekondu sorunu başta olmak üzere iskan, su, elektrik sorunlarına, imar planlarına, metro projelerine ve sosyal konulara halkın taleplerini göz önünde tutarak şeffaf bir yöneticilik ilkesi doğrultusunda eğileceğini iddia etmesine rağmen planlı ve proje odaklı bir seçim bildirgesinin varlığından yoksundur (Yayıntaş 2021). Ahmet İsvan, bu durumu İstanbul Belediyesindeki deneyimlerini içeren otobiyografik "Başkent Gölgesinde İstanbul" kitabında şu şekilde kaleme almıştır:

> "Gerçi seçim bildirgemde hiç somut bir vaatte bulunmamış, sadece ihtiyaçları bildiğimi ifade etmiş, ciddi ve sorumlu bir yönetimden başka hiçbir taahhüdün altına girmemiş, onurlu bir belediye başkanlığı yapacağımı söylemiştim" (İsvan 2011: 78).

Bu duruma rağmen "Halkçı Başkan Ahmet İsvan" sloganıyla girilen seçimlerde CHP %63,9'luk oy oranıyla seçim tarihinin görülen en yüksek oyu İstanbul'un yeni belediye başkanı olmuştur (Yayıntaş 2021). Ancak bu seçim başarısını yalnızca Ahmet İsvan'ın propaganda sürecine veya seçim bildirgesine vermek doğru bir yaklaşım olmaz. 1973 yılında Bülent Ecevit yönetiminde CHP'nin Ortanın Solu/Demokratik Sol düşünce sayesinde tabanda oluşturduğu yoğun ilgi ilk olarak genel seçimlerde kendini göstermiştir. Bunun ardından benzer bir sonuç yerel seçimlerde yaşanmıştır. Ahmet İsvan da bu gerçekliğin farkında olarak İstanbul'da seçimi belediye başkanlığına namzet olan kişinin değil, Bülent Ecevit'in popülaritesinin kazandırdığını belirtmiştir (İsvan 2011: 73).

Ahmet İsvan, Ortanın Solu/Demokratik Sol hareketinin destekçisidir, bu anlayışın kilit söylemi olan "Bu Düzen Değişmeli" sloganını vurgulamakta ve bu söyleme paralel olarak siyasalar üretilmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu kapsamda CHP'nin vadettiği düzen değişikliğinin kendini en somut ve başarılı şekilde yerel yönetimler üzerinde göstereceğini iddia etmiştir. Mahalli idarelerin halka doğrudan temas noktasında ayırt edici avantajlarının CHP merkezî yönetimi ve CHP'li belediye başkanları açısından fark edilmesi gerektiğini söylemiştir. İsvan, "Bu Düzen Değişmeli" söyleminin 1973 Yerel Seçimleri sonucunda kazanılan kent yönetimlerinde pratiğe geçirilememesinin hem CHP'ye hem de Ortanın Solu'nun inandırıcılığa gölge düşüreceğini düşünmektedir:

> "Türkiye hızla kentleşiyordu; halk bizi bütün büyük şehirlerde iktidara getirmişti ve belediyelerdeki iktidarımız, ortaksız, koalisyonsuz dört yıl için garantiydi. Bir düzen değişikliği yapacaksak, halkımızın bize sağladığı bu altın değerindeki dört yıl içinde farkımızı ortaya çıkaracak çok şey yapabilir, bozuk düzeni değiştirici kimliğimizi en inandırıcı ve hızlı olarak, büyük belediyelerde ortaya koyabilirdik" (İsvan 2002: 15).

Ahmet İsvan yönetiminde İstanbul Belediyesi tarafından gerçekleştirilen birçok proje ve hizmetin gerek CHP'nin halk nezdindeki konumu açısından gerek Ortanın Solu ile CHP'nin girdiği dönüşümü kanıtlama açısından olumlu etkileri olmuştur. İstanbul özelinde yerel yönetimlerde yapılan uygulamaların ulusal çapta CHP'ye sağladığı katkılar Ahmet İsvan belediye başkanı olur olmaz ortaya koyduğu ilk icraatlar da görülebilir. Ahmet İsvan, belediye başkanı seçildikten sonra gerçekleştirdiği ilk icraatlardan olan Taksim Meydanı'nda yer alan süngü heykelinin kaldırılması CHP'nin Ortanın Solu girdiği değişimde "CHP+Ordu= İktidar" söylemini yıkma çalışmalarına katkıda bulunma isteğinin bir sonucudur. Süngü heykeli 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra Taksim Meydanı'na yerleştirilen, askerî otoriteyi simgeleyen bir yapıdır. CHP'li İstanbul Belediyesinin heykeli kaldırma çabası muhalefet

tarafından CHP ile 27 Mayıs İhtilali arasında ilişikli programlarını boşa çıkarır niteliktedir. Ahmet İsvan bu olayı şu şekilde yorumlamıştır:

> "Taksim Meydanı'ndaki dört metre yüksekliğindeki Süngü heykeli, 27 Mayıs 1960'ta oraya, çok yanlış bir karar sonucunda dikilmiş ve on üç yıldır da oradan kaldırılamamıştı. Sivil yönetime asker müdahalesi, CHP olarak özellikle de ortanın solcuları olan biz yeni CHP'liler için çok duyarlı bir konuydu. Yalnız halk arasında değil, bazı partililerimiz arasında bile, İsmet Paşa'nın çok partili düzene fazla erken geçtiği görüşü yok değildi. Biz, büyük çoğunluğu oluşturan yeni CHP'liler, bu görüşe şiddetle karşı çıkıyor ve Ordu+CHP=İktidar şeklinde ifade edilen bu görüşle, gücümüz ölçüsünde mücadele ediyorduk" (İsvan 2011: 88).

Görev süresinin başında gerçekleştirilen, bir başka heykelin kaldırılması da halk nezdinde CHP'ye ait geçmişten devralınan yanlış algıların yıkılmasına katkı sağlamış, Ortanın Solu'nun halkçı ve halkın değerlerine saygılı yaklaşımını ortaya çıkarmıştır. Karaköy'de yer alan, müstehcen görünümlü bir heykel olan Güzel İstanbul heykeli halkın değer ve inanç sistemi ile zıt düştüğü gerekçesi ile toplumun belirli bir kesimi tarafından eleştiri almıştır. Heykelin Cumhuriyet'in 50. yılı sebebiyle sanatçılardan oluşan bir jüri tarafından seçilmesi de esere gelen muhalif seslere karşı tepkinin oluşmasına yol açmıştır. Kesimlerin iki farklı görüş etrafında ayrıştığı bu ortamda heykelin hem varlığı hem kaldırılması sorunlu bir gündem olmuştur. Bu tartışma ortamında Ahmet İsvan, halkın duyarlılıklarına önem vermek gerektiğini ve halkla inatlaşmanın doğru olmayacağını beyan ederek Güzel İstanbul heykelinin Karaköy'den alınarak Yıldız Parkı'na taşınmasını kararlaştırmıştır (İsvan 2011: 90-91).

> "Eserin şehrin neresinde sergileneceği konusunda son sözü sanatçılar değil, şehrin sorumluluğunu halka karşı taşıyan politikacıların söylemesi gerekirdi. Biz, büyük çoğunlukla, bu konuda halkımızla bir zıtlaşmaya girmeyi yanlış buluyorduk. Halk bu heykele ve özellikle de konulduğu yere büyük tepki gösteriyordu. Orası böyle bir heykel için yanlıştı" (İsvan 2011: 90).

Bu taşıma işlemi hem CHP'nin halk nezdinde geçmişten gelen algısını değiştirmesine katkıda bulunmuş hem de Ortanın Solu hareketinin temsilcilerinin halkın değerlerine ve inançlarına saygılı bir yaklaşım benimsediğini göstererek CHP'nin genel imajına fayda sağlamıştır. O dönem CHP'nin koalisyon kurarak hükümet ortağı olduğu muhafazakâr MSP tarafından destek gören bu çalışmanın koalisyonun birliğine ve devamına katkıda bulunduğu da söylenebilir (İsvan 2011: 90-91).

Ahmet İsvan, Ortanın Solu söylemi ile CHP içinde yükselen sol söylemlerin uygulamalar ile gündelik hayata yansıması ve geçerliliğini korumasının yolları arasında yerel yönetimleri güçlendirme ve başarılı belediyecilik deneyimlerinin olduğunu söylemektedir (İsvan 2011). Bu söylemler

incelendiğinde Ahmet İsvan'ın yerel yönetimlere bakış açısının döneminde hakim olan "Yerel seçimlerde elde edilecek zafer erken genel seçimin habercisi olur, yerel seçim merkezi hükümetin meşruiyetine ve güvenoyu zarar verip iktidarı değiştirme aracıdır" düşüncesinin aksine belediyecilik faaliyetleri ile halka genel seçimlerde vaat edilen "Bu Düzen Değişmeli" söylemini gerekliliği, gerçekliği ve gerçekleşebileceğini göstermenin en etkili yolu olarak ele almıştır. Ahmet İsvan dönemindeki yaygın görüşün aksine mahalli idareleri hizmet verme, çözüm üretme mekanizması olarak görmesi ve merkezî iktidar mücadelesinin bir aracı olarak kabul etmemesi zaman içinde CHP genel merkezi ve CHP İstanbul İl Yönetimi ile yaşayacağı görüş ayrılıklarının temelini oluşturmaktadır.

Ahmet İsvan'ın İstanbul Belediyesinde yaptığı çalışmalar, CHP ve Ortanın Solu kadar Türkiye'deki belediyecilik deneyimi için de önemlidir. İstanbul, dönemin şartlarında Türkiye'nin en büyük şehri olmanın yanı sıra en çok göç alan şehir olarak da dikkat çekmektedir. Yılda ortalama 200.000 kişinin göç ettiği şehir konut; elektrik, su, ulaşım ve beslenme gibi bazı temel hizmetlerin artan nüfusa karşı adil ve başarılı temini konusunda sorun yaşamakla beraber geçmişten gelen tarihî ve kültürel mirasını da korumakta zorlanmaktaydı. İstanbul Belediyesi karşılaştığı sorunlara çözüm üretmede yetersiz kalmanın yanı sıra büyük bir usulsüzlük ve yolsuzluk merkezi olarak idari yozlaşmayı gözler önüne sermekteydi. İstanbul Belediyesine belli bir kesimin rant-çıkar grubu olarak hakim olmaya çalışmasının yanı sıra belediye hizmetlerinde de odak, halkın geniş bir kesimini oluşturan alt-orta sınıfa ait seçmen veya köyden kente göç eden gecekondu sakinleri yerine seçkinler zümresi üzerine inşa edilmiştir (İsvan 2011: 110).

Ahmet İsvan'ın üstlendiği sorumlulukların en önemlilerden biri ülkenin geleceği açısından kilit rol oynayan, bu şehri yaşanan bütün gayrihukuki süreçlerden temizleme zaruriyetidir. Ahmet İsvan, İstanbul'un taşıdığı ehemmiyeti şu şekilde açıklamaktadır:

> "İstanbul Belediyesi çok büyük, karmaşık yapısı olan ve yalnız İstanbulluların değil, başka kentlerde yaşayan milyonlarca yurttaşımızın da yaşantısında belirleyici etkisi olan bir devlet kuruluşuydu. İstanbul şehri, genişleyen ticaret ve sanayi olanaklarıyla, muazzam tüketimi ve büyük rantlar yaratan imar hareketleri ve yeniden iskâna açılan alanlarıyla hem sanayinin hem finans hareketlerinin hem kültürün hem tarihî ve doğal zenginliklerin odağında bulunuyordu. Bu yüzden de İstanbul, bu faaliyetlerin başkenti olduğu gibi, bozuk düzenin de başkentiydi" (İsvan 2011: 67).

Ahmet İsvan, devraldığı İstanbul Belediyesinin bir yandan şeffaflıktan uzak usulsüzlük ile anılan bozuk yapısını değiştirerek saygın bir kamu kurumu inşa etmek için çaba gösterirken bir yandan da Ortanın Solu'nun "Bu Düzen Değişmeli" söylemi çerçevesinde yürürlüğe koymaya çalıştığı projeler

ile yeni belediyecilik hareketinin teorik düzende bir yapı üzerine oturmasına katkıda bulunarak İstanbul'un halkı için kısa-uzun vadede çözümler üretmeye çalışmıştır.

4.3. İstanbul Belediyesi ve Karşılaşılan Sorunlar

4.3.1. İstanbul Belediyesi ve Vesayet

"Halkçı Belediye" sloganı ile 1973 Yerel Seçimlerinde sandıkta İstanbul Belediye Başkanı seçilen Ahmet İsvan, seçimlerden kısa bir süre sonra 23 Aralık 1973 tarihinde Cumhuriyet Gazetesi'nde Şükran Ketenci'ye röportaj vermiştir. Burada halka hesap verilebilir bir anlayışın ve liyakat temelli tavandan tabana kadar şeffaf, dürüst ve saygın bir yönetim sergilemenin yolunun demokrasiden geçeceğini söylemiştir.

> "Eğer demokrasi iyi işlerse, ben halka vereceğim hesaptan korkarım. Halktan korktuğum için de görevimi kusursuz yapmaya çalışırım. Tabi ben dürüst çalıştığım sürece de bana bağlı olanlar dürüst çalışınca, kendilerine bağlı olanları denetleyebilirler. Ve belediyede yukarıdan aşağıya doğru işleyen, erdemli, dürüst, sorumluluk anlayışının yerleştiği bir çalışma düzeni kurulur" (Ketenci 1973: 1).

Ahmet İsvan görev süresince karşılaşacağı en büyük sorun olan demokrasinin işlememesinin yol açacağı sorunlara görevinin henüz ilk günlerinde dikkat çekmiştir. Görev süresi boyunca merkezî hükümetin antidemokratik yaklaşımı ve adil yönetimden uzak tavrı ile sıklıkla mücadele etmek durumunda kalmıştır. İsvan'ın görev süresi boyunca Türkiye'de birçok siyasi-ekonomik sorun yaşanmıştır. Dört yıllık görev süresi boyunca altı farklı merkezî hükümet değişimi yaşanan Türkiye'de kanlı 1 Mayıs 1977 olayları başta olmak üzere siyasi alanda birçok olumsuz durum ve sosyal hayatta toplumsal şiddet olayları vuku bulmuştur (İsvan 2011).

Ahmet İsvan'ın görevi devraldığı dönemde 1950'lerde başlayan ve 1960'larda hızla artan kırdan kente göçün doğal sonucu olarak büyük kentler, özellikle İstanbul birçok kentsel ve altyapısal sorun ile karşılaşmaktaydı. Bu sorunlara karşılık İstanbul Belediyesi gerek mali gerek idari açıdan merkezî idareye bağlı durumda kendi başına karar alma ve hareket etme özgürlüğünden yoksun durumdaydı. 1970'ler Türkiye'sinde yerel yönetimlerin idari ve mali anlamda özerkliği yok denecek seviyedir. Belediye başkanının herhangi bir personel/müdür ataması merkezî idarenin onayına bağlıdır. 31 Mart 1975'te kurulan Milliyetçi Cephe hükümetlerinden ilki ile Türkiye siyaset tarihinde ilk kez merkezî idare ile büyük kentlerin mahalli idaresi farklı partiler tarafından kontrol edilir duruma gelmişti (İsvan 2011).

Yerel yönetimlerin merkezî otoriteye gerek idari gerek mali açıdan bağlı olduğu dönemde Milliyetçi Cephe hükümetlerinin CHP'li belediyelere yönelik olumsuz tutumları kaçınılmaz olmuştur. Bu durumu en iyi özetleyen ve yerel yönetimlerin merkezî idareye ne derece bağlı olduğunu gösteren söz, Ahmet İsvan'ın anılarına göre kendisine dönemin AP Genel Başkanı ve MC hükümeti Başbakanı Süleyman Demirel tarafından söylenen "Sizi öldürmeyiz ama yaşatmayız da" sözüdür (İsvan 2011: 301).

Ahmet İsvan (2011: 122), Türkiye'de yerel yönetimlerin özerkliğinin olmaması nedeniyle belediye başkanının yürütme yetkisi olmadığı kararların merkezî idare onayına tabi olduğunu sıklıkla vurgulamaktadır. Devletin içinde belediyelere ayrılmış olan yetki alanının dar olduğunu ve bu alanı genişletmeden, kenti yönetme yetkisi demokrasi içinde belediyeler eliyle o kentin halkına verilmeden kentlerin sağlıklı bir gelişme sürecine girmesinin olanaksız olduğunu vurgulamaktadır. Bu noktada halka belediye yönetimini sınırlayan yetkisizliklerin anlatılmasının öneminden bahsetmekte ve bu yolla demokratik bir kent yönetiminin elinde olması gereken yetkiler için halkın desteğinin sağlanması gerektiğini ifade etmektedir (Çetin 2016: 426).

Ahmet İsvan, yetkisizliğine ve yaptığı/yapamadığı bütün çalışmalara dair sık sık basın toplantısı yapmayı tercih etmiştir. Bunun bir sonucu olarak Ahmet İsvan, Milliyetçi Cephe hükümetinin müdahalelerinin ve yerel yönetimler üzerindeki merkezî idare vesayetinin her durumda tüm ayrıntısıyla halk ile paylaşılması gerekliliğini, aksi durumda halkın demokrasiye ve yerel yönetimlere olan inancının sarsılacağını şu ifadeler ile belirtmiştir:

> "Bana göre 1973 yılında İstanbul'a belediye başkanı seçilen bir CHP'linin ilk görevi, bozuk düzeni halkın algılamasına engel olan, belediye üstündeki vesayeti açıklayarak, demokrasiyi savunmaktı. Çünkü biz öyle büyük umutlarla ve o kadar büyük bir halk desteği ile göreve getirilmiştik ki, üstümüzdeki vesayetin sınırlayıcılığını iyice anlatamazsak, elde edemediğimiz sonuçların, demokrasinin etkisizliği gibi algılanması tehlikesi büyüktü" (İsvan 2002: 14).

Yerel yönetimler üzerindeki ağır vesayet düzeninden ötürü Ahmet İsvan'ın devraldığı İstanbul Belediyesi dönemin yerel yönetimler yasasının sonucunda merkezî idarenin kentlerdeki kolu rolü ile sınırlandırılmıştır. Bu kısıtlı hareket alanı Ahmet İsvanı'ı başkanlığı boyunca birçok problem ile karşı karşıya bırakacak olsa da İsvan'ın yönetim tarzı kısa sürede gerek belediyede gerek kentli halkta etkisini göstermeye başlayacaktır (Canbulut 2021). Ahmet İsvan, belediye başkanlığı boyunca İstanbul Belediyesinin karşılaştığı vesayet uygulamalarına karşı halkı bilgilendirme ve mücadele yürütme üzerine çalışmalar gerçekleştirmiştir.

4.3.1.1. İdari Vesayet

1970'lerin Türkiye'sinde yerel yönetimlerin ademi merkeziyetçilikten uzak olmasının yarattığı ağır vesayet rejiminin idari anlamda yansımaları incelendiğinde ortaya çıkan tabloda belediye başkanının en temel yetkilerinden bile mahrum olduğu ve merkezî idarenin veya merkezî idare temsilcisi valinin onayına ihtiyaç duyduğu görülür. En başta İstanbul olmak üzere birçok büyük şehir, Anadolu'nun küçük şehirlerden ve kırsal bölgelerden hızlı bir göç alarak hızla büyümektedir. Bu hızlı kentleşmeden dolayı belediyeler başta barınma ve gecekondu sorunu olmak üzere yeni veya artan problemleri çözmesi gereken kurumlar hâline dönüşmüştür. Bu sorunları çözmek için mahalli idarelerin başarılı araştırmacılardan oluşan bir kadro ile dünyanın farklı yerlerindeki kentleşme deneyimlerini yerel kimlik ile harmanlayarak özgün çözümlere ulaşması gereklidir. "Halbuki belediyelerde böyle yetkiler yoktu, böyle görevleri yerine getirecek kadrolar oluşturmaları da engellenmekteydi" (İsvan 2011: 107; Yayıntaş 2021: 170).

Belediye başkanı ve belediye meclisinin en temel kararları bile onaya mecbur bırakılmıştır. Belediyeler merkezî hükümetin mutlak vesayeti altındaydı. Belediyeler tarafından alınmak istenen her karar, atama veya değişiklik bakanlıkların veya valilik makamının müdahalesine ve iznine bağlı durumdaydı (İsvan 2011). Böylece kent yönetimi kent halkının seçtiği mahalli idareden ziyade merkezî hükümetin istekleri doğrultusunda şekillenmiştir.

Aşağıdaki maddeler bu duruma örnek olarak verilmiştir: (İsvan 2011: 118-119)

i. Belediye Meclisinin en kritik ve temel görevi olan kent bütçesi hazırlanması merkezî idare tarafından atanan Vali tarafından onaylanmadıkça geçerli değildir.
ii. Belediye başkanı, görev süresi boyunca çalışmak isteyeceği yardımcılarını, müdürlerini, belediye iştiraki olan İstanbul Sular İdaresi ve İETT genel müdürlerini ve şube müdürlerinin atanmasını, görevlerinin değiştirilmesi talebini veya izin süreçlerini İçişleri Bakanlığına iletmek ve onay almak zorundadır. Aksi durumda kent halkı tarafından kenti yönetmek için seçilen belediye başkanı kendi ekibini oluşturma yetkisinden mahrum kalacaktır.
iii. Üst yönetim kadrosunun belirlenmesindeki bağımlılık alt seviye teknik elemanların belirlenmesinde geçerlidir. Belediye başkanı; planlama, imar, fen işleri ve harita müdürlüklerinde çalışan bütün teknik elemanların atama ve nakilleri için İmar ve İskân Bakanı'nın onayını almak zorundadır.
iv. 1970'lerin Türkiye'sinde belediyeler hastane seviyesinde sağlık hizmeti de vermekteydiler. Ancak mahalli idarelerin finanse ettiği hastane personelini ve maaşını ödedikleri doktorları seçme yetkisi yoktu. Belediyede çalışan ebe, hemşire, sağlık memuru, doktor ve eczacıları atama ve nakil yetkisi Sağlık Bakanlığına aitti.

v. Belediyenin sağladığı hayvancılık, tarım ve hayvan bakım hizmetlerinde çalışan veteriner, hayvan sağlık memurları ve ziraat mühendislerini atama yetkisi Tarım Bakanlığına ait durumdaydı.

vi. Belediye otobüslerinin, su, hava gazı ve elektrik ücret tariflerinin belirlenmesi de Enerji Bakanlığının onayından sonra yürürlüğe girebilmektedir.

vii. Belediyelerin görevlendirme konusunda yetkisizliği kendi personelini denetleme konusunda da devam etmektedir. Belediyelerde teknik personelin, encümen üyelerinin veya belediye başkanının kanuna aykırı bir faaliyette bulunduğundan şüphe edilmesi durumda belediyenin müfettişlerinin denetim yapması mümkün değildir. Zan altında olan kişileri sadece İçişleri Bakanlığı Müfettişleri teftiş edebilmektedir. Belediyeler yönetici kadroyu belirlemede etkisiz olmasının yanı sıra bünyesinde çalışan kamu görevlilerini denetleme yetkisine de sahip değildir.

viii. Belediyeleri işlevsiz hâle getiren kanunların sınırları belirsiz ve açık olanı "gayrisıhhi müessese" tanımı altında belediyelerin ruhsatlandırma yetkilerinin alınmasıdır. Gayrisıhhi müessese kavramı kent içindeki imalathane, tamirhane, atölye gibi halkın sağlığını etkileyecek iş kollarına dair ticari meskenleri tanımlamaktadır. Bu tanımın içinde olan meskenler kesin hatlarıyla belirtilmemiş, iş yerlerine ruhsat verme yetkisi belediye yerine Sağlık Bakanlığına bırakılmıştır. "Yani şehir içinde çalışan marangoz, oto tamirhanesi, sobacı, oto boyacısı, kaportacı, briket imalathanesi, fırın, demirci, hurdacı vb. tüm iş yerleri, nerede çalışacaklarının müsaadesini Sağlık Bakanlığından alırlardı. Bakanlık bu yetkisini valiliklere, valiler de uygulamada kaymakamlıklara devretmişti. Hangi faaliyetin "gayrisıhhi" sayılacağı bir listede belirtilmişti. Bu liste canlıydı. Yani, her zaman değiştirilebilirdi"

Ahmet İsvan, İstanbul Belediyesinin karşı karşıya bırakıldığı bu idari vesayet sorununun çözülebilecek birçok problemi gidermede belediyeyi yetkisiz hâle getirdiğini, kenti ve kentliyi belediye hizmetlerinden mahrum bırakarak olumsuz şartlara mahkum ettiğini iddia etmiştir (İsvan 2011). Dönemin Milliyetçi Cephe hükümeti başbakanı Süleyman Demirel'in İstanbul Belediyesini ve kentin plansız gelişmesini hedef alan eleştirileri üzerine İsvan, 8 Eylül 1976 tarihinde Milliyet Gazetesi'nde bir yazısını yayımlatmış ve belediyenin personel istihdamı ile karar alma süreçlerinde merkezî hükümet tarafından işlevsiz hâle getirilmesinin sonucunu paylaşmıştır.

> "Sayın Başbakan çok haklı olarak kentin plansız geliştiğinden yakınıyor ve şehir planları yapmakta geç kalındığını söylüyor. Katılmamak mümkün değil. Fakat neden geç kalındı? Geç kalındı, çünkü İstanbul halkının temsilcisi olan belediye meclisinin ve belediye başkanının yeterli sayıda şehir plancısı görevlendirme yetkisi yok. Yetki Bakanlığın. Yedi yıldır Belediye Meclisi planlamacı eleman ister, Bakanlıklar vermez. Yani kent kendi kararlarını kendisi alamaz (Yedi yıldır ilk bir bölümü kabul olundu.) …. Anayasa'nın yerel yönetimlere özerklik isteyen,

onlara verdikleri kararları uygulamak için yeterli parasal kaynakların sağlanmasını emreden hükümleri, neden yıllardır yerine getirilmez de İstanbul zabıta almak için şehir plancısı görevlendirmek için, müdürleri atamak ya da nakletmek için ve onların maaşlarını verecek parayı bulmak için Belediye Başkanı her ay Ankara'da bakanlık kapılarında bekler, bekletilir" (İsvan 1976).

1970'lerin Türkiye'sinde mahalli idareleri yönetecek kadroların belirlenmesi, denetimi ve kent içindeki ticari faaliyetlerin ruhsatlandırılması kilometrelerce uzaktan, Ankara'daki bakanlığın hükmüne bırakılmış durumdadır. Bu durumun neticesi olarak 1970'ler Türkiye'sinde belediyeler işlevleri sınırlandırılan hatta işlevsiz bırakılan kamu kuruluşları olmaktan öteye gidememiştir (İsvan 2011).

Ahmet İsvan, Türkiye siyasetinde yerel yönetimler üzerindeki merkezî hükümet vesayetini her zaman mahalli idarelerin en önemli sorunu olarak değerlendirmiştir. Sorunun çözümünün Türkiye'de yerel yönetimlerin başarılı bir hizmet sağlaması ve belediyecilik kültürünün oluşması için temel gereksinim olduğunu belirtmiştir. Ülkemizde halihazırda bir yerel yönetim geleneği olmadığı, bunun ülke siyasetini ve demokratik yapısını olumsuz etkilediğini sıklıkla vurgulamıştır. İstanbul Belediyesi tarafından yayınlan "Belediye İstanbul" adlı derginin 1976 yılının ağustos ayında yayınlanan 147. sayısında Ahmet İsvan, Türkiye'de demokratik düzenin tam olarak sağlanmasının mihenk taşlarından birinin yerel yönetimlerin önemin kavranması olduğunu, belediye kültürünün oluşturulmasının Türkiye'ye ve Türkiye demokrasisine büyük bir katkı yapacağını ifade etmiştir.

"Ülkemizde belediyenin önemi anlaşılmamıştır. Belediyenin en azından demokrasinin bir bölümü olduğunu ortaya koyabilirsek çok şeyler ortaya çıkacaktır. Belediyeye önem vermek, demokrasiye önem vermek demektir" (Yasaların Yetersizliği Belediye Hizmetlerini Önlüyor 1976: 7).

Ahmet İsvan, 8 Eylül 1976'da Milliyet Gazetesi'nde kaleme aldığı

"İstanbul'un en önde gelen sorunu belediye ile ilgili önemli kararları alabilecek bir yapıya kavuşmasıdır (…) Hızla metropolleşen İstanbul'da belediyelerin, görevlerini ilgilendiren alanlarda önemli kararları halkın temsilcileri eliyle kendi başlarına veremeyen kuruluşlar durumunda bırakılmışlardır. İstanbul'un en başta gelen sorunu bence işte budur" (İsvan 1976)

Sözleri ile İstanbul Belediye Başkanlığı süresince karşılaştığı en büyük problemi merkezî hükümetin idari vesayeti ile belediyenin işlevsiz bir kurum hâline getirilmesi olarak gördüğünü paylaşmıştır.

Ahmet İsvan, merkezî hükümetin belediyeler üzerindeki idari vesayetinin had safhada olmasının hatta merkezî hükümetin yerel yönetimi kontrol etmesinin sonuçlarını birçok kez olumsuz

biçimde tecrübe etmiştir. İstediği personel ile çalışamama veya onayı çok geç almanın yanı sıra personellerin görev yerlerinde değişiklik yapamama ve kendisinin bilgisi dışında müdürlerinin görevden alınması gibi sorunların gölgesinde İstanbul Belediyesini yönetmeye ve İstanbulluya hizmet götürmeye çalışmıştır (İsvan 2011: 128).

Ahmet İsvan, kendisini işlevsiz hâle getirmeye çalışan vesayete karşı yürüttüğü çalışmalar ve görevi süresince yerel yönetimleri merkezî idareden bağımsızlaştırma söylemleri ile ademi merkeziyetçiliğin sağlanması gerekliliğinden bahsederek yeni belediyecilik hareketine ve ülkede oluşacak yerel yönetim anlayışına büyük katkı sağlamıştır.

4.3.1.2. İstanbul Belediyesi ve Mali Vesayet

Türkiye'de yerel yönetimleri yasaların idari ve mali açıdan vesayet altında tutması mali sıkıntıları da beraberinde hale getirmiştir (İktidarın Belediyeleri 1976: 7). Özellikle İstanbul gibi yoğun göç alan ve nüfusu artan bir kentin belediyesi geçmiş dönemlere göre daha çok efor sarf etmeye çalışsa da merkezî hükümetin tavrı ve mali bağımlılık, belediyenin sorunları çözmede yetersiz kalmasına yol açmıştır. Merkezî hükümetin siyasi kazanç uğruna personel ve memur maaşlarını yüksek ölçüde artırması herhangi bir yeni personel alımı olmamasına rağmen belediyelerin giderlerini artırmış, gelirlerini ise sabit kalmak bir yana azaltmıştır. Belediyenin merkezî hükümetin uygulamaları sonucunda personel maaşı ödemede yetersiz kaldığı durumlar Ahmet İsvan'ın başkanlık süresi boyunca yerel yönetim ile merkezî hükümet arasında büyük tartışmaların yaşanmasına neden olmuştur. Vesayet uygulamaları, yasaların sonucunda gelir sağlama açısından yetersiz olan belediyeleri, özellikle CHP'li büyükşehir belediyelerini oldukça zor durumlara düşürmüştür.

Türkiye'de yıllardır süregelen bu sorunun çözümünde kalıcı bir sonuca ulaşmak ve yerel yönetimlere yeni bir gelir yasası oluşturmak yerine merkezî idare kendini kurtarıcı gibi göstererek belediyelere borç adı altında mali yardımda bulunmuştur. Süregelen sistemde özellikle büyükşehir belediyeleri ekonomik sorunlar yaşadığı ve hizmet götüremez duruma düştüğü için hükümet, normalde bütçede yer almayan çeşitli başlıklar altında maddi destek sağlamış ve borç vermiştir. Merkezî idare belediyelerin gelir kaleminin sınırlı olduğunu ve artırıma gidilmediğini bildiği için verilen borçları geri alma beklentisinde olmamıştır. Teoride borç olarak görünen bu parasal kaynaklar, pratikte merkezî otoritenin belediyelerin varlığını, kendisine bağlı sürdürmesi sağlamak için yaptığı mali yardımdır (Tekeli 2009). Ahmet İsvan, 1973 yılında göreve başladığında bu yardımlar devam etmiştir ve bu borçlar kapsamında hem belediye özel borçlarını kapatmış hem de gelir ölçüsünde hizmet götürmeye çalışmıştır. Milliyetçi Cephe hükümetinin 1975 yılında kurulması ile CHP'li kent belediyelerine merkezî idare tarafından bir tür ekonomik ambargo uygulanmaya başlanılmıştır (İsvan 1976: 3-5).

4.3.1.3. Mali Vesayete Karşı Yürütülen Çalışmalar

Ahmet İsvan, mali açıdan karşılaşılan olumsuz tabloyu gidermek için yoğun bir çaba göstermesine rağmen üstesinden gelemeyeceği birçok sorunla karşılaşmıştır. İsvan, bu sorunların giderilmesi için usulsüz yöntemler ile veya merkezî hükümet ile iyi ilişkiler kurarak kayırmacı bir yöntem ile destek temin etmeyi istememiştir. İsvan, sistemin ulusal düzeyde değişmesi gerektiğini iddia ederek bir destek oluşturmaya çalışmış ve bu kapsamda basın ve kitle iletişim araçlarını kullanarak halkı bilgilendirmeye çalışmıştır (İsvan 2011).

> "Demokratik düzende devletin bütün içinde haksız bir köşeye sıkıştırılmış belediye, yetersiz bir kuruluş olarak ortaya çıkıyor. Buna bir de parasal yetersizlik eklenince, geçmiş dönemlere kıyasla her alanda fazla hizmet yapmamıza rağmen kent halkının tüm ihtiyaçlarını karşılamak olanağından yoksun bulunuyoruz. Bu çabalarımıza rağmen ihtiyaçları tümü ile gideremiyoruz. Halk, belediyesinin yetkisiz, güçsüz, parasal olanaksızlık içinde bulunduğunu bilmelidir. Halk bilirse belediyelerin güçlü, yeterli ve yetkili kuruluşlar olması sağlanır" (Belediye Başkanı Ahmet İsvan 1976: 3).

Kamuoyu ile iletişim, Ahmet İsvan'ın görev süresince önem verdiği konuların başında gelmektedir. Böylece belediye yönetiminde şeffaflık ve hesap verilebilirliği getirmiş ve halkı kendi oyları ile seçtiği iradenin faaliyetlerinden ve sorunlarından haberdar ederek demokratik süreci seçimlerden ibaret olmaktan çıkarmıştır. Belediyeyi zor duruma sokan her türlü vesayete karşı kamuoyu oluşturma çabasındaki Ahmet İsvan, basın toplantıları yapmak, yazılar yayınlamak, yazılı basını takip etmek ve basının değerlendirmelerine önem vermek suretiyle halkın gücünü yanına almaya çalışmıştır. Hem merkezî idareye hem de kendisine tavır alan birçok büyük gazetenin varlığından haberdar olan İsvan, yazılı basında çıkması muhtemel gerçekten uzak haberlere karşı belediye bünyesindeki basın-yayın bölümüne büyük özen göstermiştir. Halkı Milliyetçi Cephe'nin uygulamaları sonucunda belediyenin düştüğü durumdan haberdar etmek ve kendisini itibarsızlaştırma çabalarına engel olmak için basın-yayın bölümünün başına Doğan Görsev'i getirmiştir. Böylece basın ile ilişkilerde aktif bir döneme girilmiştir. Yazılı basın, önceleri mahalli idarelere ve İstanbul Belediyesine ilgi göstermezken Doğan Görsev'in çabaları ile köşe yazarları ve basın idaresi ile görüşmeler gerçekleştirilmiş, belediyelerin içinde bulunduğu durum basına aktarılmıştır. İstanbul Belediyesine dair doğru, detaylı ve etkili haberlerin halka ulaşması sağlanmıştır. Diğer belediyelerde İstanbul Belediyesine dair doğru haberlerin yapılması, yanlış haberlere tekzip yayınlatılmasının yanı sıra Doğan Görsev'den gazete haberlerine dair bilgilendirmeler de alınmıştır. Basın-Yayın Müdürlüğü, her gazete ve gazetelerin önemli yazarlarıyla ilgili dosyalar oluşturmuş ve yayın organlarının belediyeye tavırlarını baz alarak politikalar üretmiştir. Bu politikaların olumlu sonuçlarının başında İstanbul seçmeninin belediyede neler

olduğuna dair bilgi sahibi olması, belediyenin olumlu veya olumsuz her durumuna dair şeffaf ve hesap verilebilir bir anlayışın yerleşmesi ile vesayet yönetimine karşı halkın desteğinin sağlanması gelmektedir (İsvan 2011: 97-99). Ahmet İsvan, basın yoluyla halka gerçekleri detaylı biçimde aktarmaya çalışması sonucunda Milliyetçi Cephe hükümetinin engelleyici çalışmalarına karşı destek toplamaya çalışmıştır (Yayıntaş 2021: 48).

Ahmet İsvan, kendisinden önceki dönemlerde belediye başkanların belediyeye kaynak yaratmak ve ihalesiz-denetimsiz para harcamayı sağlamak için oluşturduğu dernek temelli yönetim yapısını kaldırmıştır. İsvan döneminde İstanbul Belediyesi yönetiminde dernek, vakıf vb. kurumların aktif rol oynamasına izin verilmemiştir. Belediye kendi başına tek ve güçlü bir kamu kurumu hâline getirilmeye çalışılmış ve her türlü usulsüzlükten ve saygınlığa zarar verecek davranıştan kaçınılmaya çalışılmıştır. Geçmiş dönemlerde İstanbul Belediyesi yönetimleri kurduklarını/kurdurdukları vakıflar veya dernekler aracılığı ile iş insanlarından zoraki bağışlar toplamıştır. Bağış adı altında hukuk dışı toplanan paraların belediye işlerinde harcanması yine vakıflar ve dernekler üzerinden ihalesiz, denetimsiz olarak gerçekleşmiştir. Ahmet İsvan'ın ilkelerine ters düşen, yönetim ve siyaset anlayışı ile bağdaşmayan bu usulsüz yönetim kaldırılarak belediyenin ilk günden itibaren hukuk çerçevesinde hareket eden bir kurum olmasına katkıda bulunulmuştur (İsvan 2011: 87). Ahmet İsvan dernek-bağış-belediye üçgenini ve belediye harcamaların ihalesiz, denetimsiz ve usulsüz olarak gerçekleştirilmesini şöyle yorumlamıştır:

> "Belediye zabıtasının böyle amaç dışı [...] işlerde kullanıldığını, başkana yakın derneklerin ve partilerin biletlerinin esnafa zorla satıldığını, [...] biliyordum. Bir genelge hazırladım ve bütün zabıta birimlerinin duvarlarına astırdım. […] Belediye bir devlet kurumuydu ve devletin harcamaları bağışla değil, vergiyle karşılanırdı" (Yayıntaş 2021: 50).

Ahmet İsvan, seleflerinin uyguladığı, kendisinin uygulaması durumunda kaynak bulmasını ve merkezî idare vesayetinden kısmen kaçınarak hizmet üretmesini sağlayacak dernek-vakıf temelli yönetim yapısını kabul etmemiştir. Bu durum onun yürüttüğü ilkeli siyasetin önemli kanıtlarındandır. Belediye başkanlığını daha özgür yürütmesini eski uygulamaları hukuka bağlılığı, şeffaf yönetim hayali ve usullere riayet ile sınırladığı yöneticiliği nedeniyle gerçekleştirmemiştir. İsvan, belediye başkanlığının ötesinde doğru bir yerel yönetim geleneği oluşturma amacıyla hareket etmiştir.

4.3.2. Milliyetçi Cephe Hükümeti ve Artan Vesayet/İş Göremez Hâle Getirme Çabaları

1975 yılına kadar merkezî hükümet ile yerel idarelerin her zaman aynı partiler tarafından idare edilmiş ve Türkiye'de bir yerel yönetim anlayışı oluşmamıştır. Bu nedenle farklı parti deneyimleri yaşanılana kadar ademi merkeziyetçilikten uzak ve belediyeyi hükümete bağımlı hâle getiren kurallar

tartışılmamış ve değiştirilmemiştir. 1975 yılında Milliyetçi Cephe hükümetinin merkezî idareyi ele almasıyla zaten sınırlı olan belediyelerin yetki alanı daha da daraltılmış ve mahalli idareler işlevsiz hâle getirilerek seçmenin farklı parti tercihi cezalandırılmıştır. Cephe hükümeti, büyük kentlerin belediye başkanları ile girdiği güç mücadelesinin dozajını artırmıştır. İstanbul'da Milliyetçi Cephe yönetimi tarafından İstanbul Belediyesi ile Fırıncılar Birliğini karşı karşıya getirecek ekmek fiyatına belirlemek için komisyon kurulmuştur. Bu durum cephe hükümetlerinin kent yönetiminin kentli halka hizmet götürmesini engelleyici bir rol aldığını, kent belediyeleri yerine fırıncılar birliğine destek verdiğini ve sandıkta kaybedilen büyük kentlerin siyasi oyunlar/değişiklikler ile pratikte idare altına alınmaya çalışıldığını göstermektedir.

31 Mart 1975 tarihinde AP, MSP, MHP ve CHP oluşturduğu Milliyetçi Cephe Hükümetinin ilkinin kurulmasıyla Türkiye siyaset tarihinde ilk kez merkezî hükümet ile büyük kentlerin yerel yönetimi farklı partilerin kontrolünde olmuştur. Milliyetçi Cephe hükümeti, iş birlikçi bir yaklaşımdan ziyade partizan bir tutum sergilemeye ve belediyeleri çözüm üretemeyen/başarısız bir kurum hâline getirmeye yöneltmiştir (Tekeli 2009). Dönemin yasaları, yerel yönetimleri idari ve mali açıdan merkezî otoriteye bağımlı kurumlara hâline getirdiğinden daha sıklıkla bahsedilmişti. Milliyetçi Cephe'nin partizan tutumu yasaların olumsuz biçimde kullanılmasıyla birleşmiştir. Ahmet İsvan belki de İstanbul Belediyesi tarihinin maddi açıdan en çok zorluk yaşanan döneminde belediye başkanlığı görevi yürütmüştür. Bu durum diğer CHP'li kent belediyeleri için de geçerlidir.

Ahmet İsvan'ın göreve başladığı yıl olan 1973 yılının sonunda İstanbul Belediyesinin gelirleri 722 milyon TL tutarındaydı. Belediye bünyesinde istihdam edilen memur ve işçi ücreti giderlerinin toplamı ise 537 milyon TL'ye tekabül etmekteydi. Ancak Milliyetçi Cephe iktidarı Türkiye'nin yaşadığı ekonomik bunalım ve yüksek enflasyon neticesinde maaş katsayılarında bir değişikliğe gitti. Bu değişiklikle memur maaşı katsayıları 8'den 12'ye çıkarılmış, toplu sözleşmelerle işçi ücretleri büyük ölçüde artırılmıştır. Bu durum personel sayısında herhangi bir artış yapılmasa, herhangi bir yeni gider kalemi oluşturulmasa bile yapılan zamlar sonucunda belediye gelirleri merkezî idare tarafından artırılmazsa yerel yönetimler kendi ayakta kalacak ekonomik güçten yoksun olacaktır. Milliyetçi Cephe hükümeti bu gerçeği göz ardı ederek belediyelerin gelirini artırma yolunu tercih etmemiştir. Cephe hükümetin siyasi çıkarları ve engelleyici davranışları yerel yönetimleri ve kentli halkı güç bir durumla karşı karşıya bırakmıştır. Cephe hükümetinin siyasi rant-çıkar planlarından en büyük zararı kentli halk görmüştür. Yeni belediyecilik hareketini yürüten belediye başkanlarının doğru ve etkin şekilde yürüttükleri halkı bilgilendirme ve iletişim çalışmaları ile halkın gördüğü zarar birleşince Milliyetçi Cephe hükümetinin siyasi planları kısa vadede ve 1977 Yerel Seçimlerde başarılı olamamıştır (İsvan 2011)

Milliyetçi Cephe hükümetinin CHP'li belediyeleri karşı iş göremez hâle getirme çabası büyükşehir belediyelerini hizmet üretmek bir yana maaş bile ödeyemez duruma getirmiştir. Ahmet İsvan, Milliyetçi Cephe hükümetinin ekonomik vesayetinin İstanbul Belediyesi, belediye çalışanları ve İstanbul halkı üzerinde yaratacağı olumsuz etkiyi 1975 Ekim dönemi belediye toplantılarında dile getirmiştir. 1975 yılının Kasım ayında yayınlanan 138 sayılı Belediye İstanbul dergisinde Ahmet İsvan şunları dile getirmiştir:

> "Biz göreve başladığımız 1973 yılı sonunda belediyede çalışan işçi ve memur sayısı 17.582 idi. Bugün toplam olarak 17.507 kişidir. Yani bizim dönemimizde belediyeye daha fazla çalışan insan alınmamış, daha fazla ücret ve maaş yükü getirilmemiştir. Göreve başladığımız 1973 Aralık ayında o yılki belediye ücret ve maaşları toplamı 537 milyon lira idi. Geçen iki yıl içinde personel rejimi değişikliği ile sağlanan ödeme artışları ile 537 milyon lira olan bu giderlerimiz 944 milyona yükselmiştir" (İsvan 2011: 207-208).

> "Belediyenin gelirleri bütün meclis üyelerinin bildiği gibi yasalarla saptanmıştır. Göreve başladığımız 1973 yılı sonunda belediyenin gelirleri 722 milyon lira idi. Yani 1973 sonunda belediye gelirleri, ücreti ödedikten başka, başka alanlara para harcamak üzere bir miktar para arttırmaya olanak sağlardı. İki yıl içerisinde biz gelirleri meclisinizin sağladığı olanaklardan da yararlanarak 118 milyon lira artırdık, 840 milyon liraya yükselttik. Buna rağmen ücret ve maaşlardaki artış 944 milyon liraya yükseldiği için gelirimiz yalnız ücret ve maaşları ödemeye yetmez durumdadır. Bunun dışında ücret ve maaş gibi ödeme mecburiyetinde olduğumuz kalemler vardır, transfer harcamaları gibi, 217 milyon lira tutarındadır. Bunların dışında vazgeçemeyeceğimiz giderler vardır, yakıt, kırtasiye, telefon, elektrik gibi. Bunlar da 131 milyon lira tutar. Bu vazgeçilmez giderlerin toplamı ise 1.292.000.000 liradır. Gelirimiz 840 milyon lira (...) Bu durumda hiçbir belediye hizmeti yapmadan kırılan camı dahi yerine takmadan 500 milyon liraya belediyemizin ihtiyacı vardır. Geçmiş dönemlerde ise İstanbul Belediyesinin mali durumu bundan çok daha iyi olmasına rağmen üstelik gelirlerimizle ücretleri ödedikten sonra bir miktar para artarken hükümetler bize yardım yapmakta idiler. Bu yardım kesilmiştir, kesilecek olduğu resmen yazı ile bize Maliye Bakanlığından bildirilmiştir. Bu gerçekleri göz önüne serdikten sonra yüce meclise şunu açıklamak isterim, eğer yardım gelmezse bu ay sonu ücret ve maaş ödeyemeyeceğiz. Bu üzüntülü bilgiyi İstanbul Belediyesinin sahipleri olarak meclis üyesi arkadaşlarıma sunuyorum" (Ergun 1975: 2-3).

1973-1977 yılları arasında belediyenin toplam personel sayısında bir artış olmamasına rağmen maaşların katsayılarında merkezî hükümet tarafından uygulanan artış sonucunda giderlerde büyük bir yükseliş söz konusu olmuştur (İsvan 2011: 208). Belediye gelirlerinin yasalar ile sabit olması ve ekstra gelir kalemlerinin sınırlı olması sonucunda artan giderleri karşılayamayan bir gelir durumu söz konusu

olmuştur. Böyle durumlarda genellikle merkezî hükümet, belediyelere borç adı altında yardımlar yaparak yerel yönetimlerin yoğun bir hizmet vermesini sağlamasa da hayatta kalmasına olanak vermekteydi. Ancak Milliyetçi Cephe hükümetinin CHP'li belediyeleri iş göremez hâle getirme çabası büyükşehir belediyelerini hizmet üretmek bir yana maaş bile ödeyemez duruma düşürmüştür. Bu durum özellikle 1975-1977 yılları arasında CHP'li toplumcu belediyeler ile Milliyetçi Cephe hükümeti arasında büyük tartışmalara yol açar.

Merkezî hükümetin kararları sonucunda personel giderleri vb. giderler yerel yönetimlerde artarken mahalli idarelerin gelirlerine dair bir girişim gerçekleşmemiştir. Belediye dışındaki bütün kamu kuruluşlarında merkezî idarenin maaş artışları, toplu sözleşme vb. çalışmaları sonucunda oluşan ücret farkları devletin hazinesinden karşılanırken yerel yönetimlerin bu giderleri kendi bütçelerinden karşılaması gerekmiştir. Mahalli idarelerin gelirlerinin sabit-belirli olması ve Belediye Gelir Yasası'nda yıllardır herhangi bir değişiklik yapılmaması belediyelerin düzenli giderlerin düzenli gelirlerin üzerine çıkmasına yol açmıştır. Ahmet İsvan yönetimindeki İstanbul Belediyesi daha önce bahsedilen usulsüzlüklerin giderilmesi ve ilerleyen bölümlerde ele alınacak projeler sayesinde yeni kaynaklar yaratarak belediyenin gelirini artırmıştır. Buna rağmen Belediye Gelir Yasası ve diğer tüm gelirlerin toplamı belediyenin temel sorumluluklarını ve personel giderlerini karşılaması mümkün değildi (İsvan 2011: 210). İstanbul Belediyesinin sorumlukları ve hizmet alanlarını göz önüne alındığında belediyenin taşıdığı yüke karşı maddi kaynaklarındaki yetersizliği anlaşılmaktadır. İstanbul Belediyesi, 1970'li yıllarda diğer belediyelerden farklı olarak çok daha büyük bir sorumluluk ve hizmet alanını yönetmekteydi. Bazı sorumluluk alanları günümüz İstanbul Büyükşehir Belediyesinin bile sorumlu olmadığı hizmetleri kapsamaktaydı. Örneğin, İstanbul Belediyesinin yönettiği, personellerinin maaşlarını ödediği ve ekipmanlarını tedarik ettiği hastaneleri vardı. Bu hastanelerin toplam yatak sayısı 2700 idi. 2700 yatak sayısı dönemin Sosyal Sigorta Kurumunun yönettiği hastanelerin yatak sayılarına çok yakındı. Bununla beraber 1970'li yıllarda İstanbul Belediyesinin konservatuar, tiyatro ve köprüler gibi bakımından, yönetiminden ve gerekli ekipmanların tedariğinden sorumlu olduğu çok geniş bir görev alanı vardı (İsvan 1977b: 64). Bu hizmet alanlarının çoğunun gelirlerinden çok giderleri bulunmaktaydı. Bu sorumluluklara personel giderleri eklendiğinde belediyenin Gelir Yasası kapsamında sahip olduğu gelirler ile varlığını idame ettirmesi söz konusu olamazdı. İstanbul Belediyesi, mali sıkıntılar ile boğuştuğu ve kendi kendine yetemediği bir durumun içindeydi (Yayıntaş 2021: 186).

Milliyetçi Cephe hükümetinin bu gerçeği görmezden gelmesi Türkiye siyasetinde ilk kez yerel yönetimler ile merkezî idarenin karşı karşıya gelmesine neden olmuştur. Milliyetçi Cephe hükümeti hem ilk hükümet döneminde hem de II. Milliyetçi Cephe hükümetinde yerel yönetimlerden, kent halkından ve belediye personellerinden gelen tepkilere rağmen benzer engelleyici politikaları sürdürmüş, bu durumu CHP'li toplumcu belediyelere karşı planlı bir politika hâline getirmiştir.

> "Milliyetçi Cephe hükümetinin seçtiği yol belliydi. Belediyemizi hem hizmet yapamayacak hem de çalışanlara haklarını ödeyemeyeceğimiz kadar parasız bırakarak işçileri greve sokacak, İstanbul'u perişan edecek, bizi halkın önünde böylece küçük düşürecek, halk bizi seçmiş olmasından dolayı pişman olacaktı" (İsvan 2011: 307).

Milliyetçi Cephe hükümetinin bu tutumu Ahmet İsvan yönetimindeki İstanbul Belediyesinin mali sıkıntılardan dolayı birçok problemle karşılaşmasına yol açmıştır (İsvan 1977c: Yayıntaş 2021: 181-182).

Ahmet İsvan'a, Milliyetçi Cephe hükümeti kurulana kadar beraber çalıştığı Naim Talu, Bülent Ecevit ve Sadi Irmak hükümetleri tarafından düzenli olarak ödenek tahsilinde bulunulmuş ve bu sayede İstanbul Belediyesi herhangi bir maddi sorun ile karşılaşmamış olmanın yanı sıra birçok projeyi de hayata geçirebilmiştir (İsvan 2011: 148). Ahmet İsvan, belediye başkanlığının ilk 15 ayında merkezî hükümeti yöneten Talu, Ecevit ve Irmak hükümetlerinden toplam 375 milyon lira yardım almış ve İller Bankası aracılığıyla da 241 milyon lira yol-kanal planlaması için alınmasını sağlanmıştı. Bununla beraber dönemin İmar- İskân Bakanlığına içinde alt gelir seviyesine sahip olan gecekondu sakinlerine dönük projelerin yer aldığı birçok dosya gönderilmişti. Onaylanan yol-kanal istekleri dosyası sadece bir başlangıçtı ve diğer dosyalarda da beklenen onayların verilmesiyle İstanbul, o güne kadar görmediği geniş bayındırlık çalışmalarına başlayacaktı (İsvan 2011: 159). Planlanan dosyaların onayı ve projelerin hayata geçmesi Milliyetçi Cephe hükümetinin kurulmasıyla son buldu. 31 Mart 1975 tarihinde Milliyetçi Cephe hükümetinin kurulması ve siyasi intikam duygusu nedeniyle CHP'li belediyelere merkezî hükümet yardımları kesilmiştir. Belediyenin kredi, ödenek ve yeni kadro talepleri de ilgili bakanlıklar tarafından reddedilmiştir. İstanbul Belediyesi geçmiş hükümetlerden 15 ayda 375 milyon lira yardım almışken Milliyetçi Cephe hükümetinden 17 ayda sadece 37 milyon lira yardım tahsil edebilmiştir. Milliyetçi Cephe hükümeti İstanbul Belediyesinin İller Bankası tarafından planlamaya alınan 241 milyon liralık yol-kanal yardımını iptal ettirmiş ve başvurulan diğer dosyaları hiçbir zaman gündemine almamıştır (İsvan 1976; İsvan 2011: 159-160). CHP'li kent yönetimlerine karşı Milliyetçi Cephe'nin tavrı belliydi. Büyük kentlerin halkı CHP'li adayları seçtiği için Milliyetçi Cephe hükümeti tarafından cezalandırılıyordu. Bu durum 28 Ağustos 1975 tarihinde Maliye Bakanlığından İstanbul Belediyesine gelen yazıyla açıkça ortaya çıkmıştır. 28 Ağustos 1975 günlü 4429 sayılı Maliye Bakanlığı yazısında belediyenin harcamalarını sabit gelirleri ekseninde küçültmesi öneriliyordu. Oysa gerek Maliye Bakanlığı gerek merkezî idare tüm Türkiye'de kent belediyelerinin merkezî idarenin yardımları ile ayakta durduğunu bilmekteydi (İsvan 2011: 301).

Milliyetçi Cephe hükümetinin CHP'li belediyelere karşı yürüttüğü iş göremez hâle getirme çabaları sonucunda belediye en temel hizmetleri bile askıya almak veya yavaşlatmak durumunda kalmıştır. Merkezî hükümetin bu engelleyici çalışmasının en acı sonuçlarından biri olarak 1975 yılının

aralık ayında İstanbul Belediyesi personel maaşlarını ödeyemez duruma düşmüştür. Bu durumun uyandırdığı etki işçilerin belediye binasını işgaline kadar uzanan bir süreci başlatmıştır. Ahmet İsvan, bu duruma dair değerlendirmesini Milliyet Gazetesi'nde 8 Eylül 1976 tarihinde yayımlanan yazısında şu şekilde kaleme almıştır:

> "MC hükümeti kurulduktan sonra ilkin bize bütün yardımı kestiler. Maaş ödeyemez duruma düştük. İşçi belediyeyi işgal etti. O gün ancak maaş ödeyecek kadar yardım ettiler. Yatırım ve hizmetleri çok yavaşlatmak zorunda kaldık. Buna rağmen geçen ay yine maaş ödeyemez duruma düştük. Bu kez işgal olmadan sadece maaşların net miktarı kadar yardım yaptılar. Ay içerisinde sağlanan belediye gelirleri ile sigortaları ve vergileri ödüyoruz. Yan ödemelerden dolayı bazı memurlarımıza, birikmiş alacaklardan dolayı da işçilerimize borçluyuz. Nasıl ve ne zaman ödeyeceğimizi bilmiyoruz, çünkü bize yardım yapıp yapmayacakları belli değil" (İsvan 1976).

Ahmet İsvan, bu sorunun çözümü için başbakanla ve hükümet yetkileri ile defalarca iletişime geçmiş, Başbakan Süleyman Demirel'e konunun aciliyetini ve önemini anlatan sayısız mektup-telgraf iletmiş ve başkente giderek bire bir görüşmeler yapmıştır. Ancak bu çabaların hiçbiri gerekli yardımın alınmasını ve personel-işçilerin maaşının ödenmesi konusunda merkezî idarenin tutumunun değişimini sağlamamıştır (İsvan 2011: 301-340). Tüm bu girişimlerin cevapsız-sonuçsuz kalmasıyla halkı ve emekçileri bilgilendirmek için basın toplantısı düzenleyerek sürecin detaylarını bütün şeffaflığı ile paylaşmıştır. Ahmet İsvan'ın şeffaflık ve hesap verilebilirlik ekseninde yaptığı çalışmalar sonuç vermiştir. Merkezî hükümet, İstanbul Belediyesine gerekli yardımı sınırlı olsa da maaşları ödeyecek kadar iletmek zorunda kalmıştır (Yayıntaş 2021: 54).

> "Halktan aldığımız görevi sürdürmek için izleyebileceğimiz bir tek yol vardı: Hükümetle kamuoyu önünde tartışarak, karşılaştığımız haksızlığı halka anlatmak ve (…) kamuoyu baskısıyla hazineden almakta olduğumuz yardımı sürdürmek" (İsvan 2011: 306).

Milliyetçi Cephe hükümetinin ekonomik vesayet çabaları zaman zaman kendini göstermeye ve gerek İstanbul Belediyesi gerek kent halkını mağdur etmeye devam etmiştir. Ahmet İsvan'ın belediye başkanlığı döneminde 1975 yılından itibaren İstanbul Belediyesi, Milliyetçi Cephe hükümeti tarafından parasız bırakıldığı için işçi eylemleri tekrarlanmıştır. Bu eylemlerin en dikkat çekeni ve toplum nezdinde en geniş yankı uyandıranı "Çöp Savaşları" olarak anılan çöp toplama işçilerinin maaşlarını alamaması sonucunda yürüttüğü grevdir. 15 Aralık 1976'da başlayan işçi grevi, günlerce toplanmayan çöp yığınları ile İstanbullu kent sakinlerinin hafızasına kazınmıştır. Ahmet İsvan, böyle bir durumda işçilerin yanında durarak onların grev hakkına saygı duymuş ve onları desteklemiştir. İsvan, Milliyetçi Cephe hükümetinin mali yardım kesintilerini ve belediyenin içinde bulunduğu maddi durumu tüm şeffaflığıyla

personeliyle ve İstanbul halkıyla paylaşmıştır. Ahmet İsvan yönetimindeki İstanbul Belediyesi, tıpkı diğer CHP'li belediyelerde yaşandığı gibi Milliyetçi Cephe hükümetinin yürüttüğü politikaların sonucunda bu mağduriyetin ortaya çıktığını ve maaşların ödenmemesinin asıl sorumlusunun hükümet olduğunu kamuoyu ile paylaşmıştır. İsvan'ın yürüttüğü bu şeffaf yönetim tarzı ve basın üzerinden halkla iletişime geçme çabaları kamuoyu tarafından olumlu bir karşılık bulmuştur. Halkın nezdinde İstanbul Belediyesinin bir sorumluluğunun olmadığı kabul edilmiş ve masumiyetine inanılmıştır. Çöp yığınları şehrin içinde büyüdükçe halk tepki vermeye ve hükümeti eleştirmeye başlamıştır. Halkın tepkisi ile karşılaşan hükümet sonunda belediyeye yardım göndermek zorunda kalmış ve işçiler çalışmaya başlamıştır (Yayıntaş 2021: 56).

Ahmet İsvan'ın yönettiği süreç merkezî idare tarafından büyük tepki çekmiş ve rahatsızlık yaratmıştı. Bu rahatsızlık neticesinde İstanbul Valiliğinin müracaatı ile Ahmet İsvan hakkında halkı isyana teşvikten dayanaksız bir soruşturma başlatılmıştır (İsvan İçin Halkı İsyana Teşvikten Soruşturma Açıldı 1977). Ahmet İsvan'ın ve diğer CHP'li belediye başkanların yürüttüğü çalışmalar ve merkezî hükümete karşı mücadele İstanbullu tarafından destek görmekte ve merkezî hükümeti zor duruma düşürmekteydi. Bu durum belediyelerin merkezî idarenin bir kolu olarak değerlendirildiği temeline dayanan mahalli idare kültürünü değiştirmiş, tabandan gelen bir demokratik değerin oluşmasına büyük bir katkıda bulunmuştur. Bu çabalar sonucunda yeni belediyecilik hareketi doğmuş ve Türkiye toplumcu-sosyal belediyecilik kavramı ile önce pratikte, sonra teoride tanışmıştır.

Ahmet İsvan gerçekleştirdiği çalışmalar sonucunda merkezî idareden İller Bankası üzerinden gerekli yardımı alabilmiş ve personel maaşlarını ödeyebilmiştir. Ahmet İsvan, İller Bankası kanalıyla aldığı yardımı basına açıkladığı yazılı demecinde bu durumu bir kıvanç veya başarı olarak göstermektense yerel yönetimlerin ivedi bir şekilde yeni gelir kaynaklarına sahip olması gerektiğini belirtmiştir. Dönemin şartlarında mevcut gelirlerin dışında sürekli gelirlerin sağlanması gerektiğini, aksi hâlde mahalli idarelerin merkezî otoriteye bağımlı kalarak maaş ödemekten öteye gidemeyen bir kamu kurumuna dönüşeceğinin altını çizmiştir (Belediye Başkanı Ahmet İsvan 1975: 4).

İstanbul Belediyesinin sürekli yeni gelir kaynağı üretmesi konusunda birçok kişi Ahmet İsvan'a belediye deneyimlerinde tercih edilen usulsüz-hukuksuz kaynak yaratma yöntemlerini önermiştir. Ahmet İsvan, İstanbul Belediyesini saygın bir kurum hâline getirme çabasının bir gerekliliği olarak kendi siyasi ilkeleri ile çelişen bu yöntemleri uygulamayı reddetmiştir. Bu yöntemlerin başında Ahmet İsvan'ın belediye başkanlığı görevine başlar başlamaz ortadan kaldırmaya çalıştığı dernek-vakıf kurma vardı. Bu öneriye göre belediyeye hizmet sağlayacak bir vakıf veya dernek kurulacak, bu kurumun topladığı bağışlar ile belediye faaliyetleri yürütülecekti. Ancak bu bağışlar belediyenin sorumluluk ve

yetkilerinin halkın üzerinde olumsuz biçimde kullanılması sonucunda istekle değil, zaruriyetle verilecekti. Tamamen usulsüz bir şekilde belediyenin halktan zorla bağış adı altında para topladığı bu yöntemde normal şartlar altında ücretsiz olan iskân ve inşaat ruhsatı gibi hizmetlerin tahsilinde belediyeye ait vakıflara bağışta bulunulması şartı aranacaktı. Bu yöntem hem belediyeye kaynak bulma fırsatı veriyor hem de vakıf-dernekte toplanan paranın İçişleri Bakanlığı ve Danıştay denetimi olmadan harcanmasına imkân sağlıyordu. Ahmet İsvan siyaset ilkeleri ile örtüşmeyen bu yöntemi hem usulsüz gelir elde etme aracı olmasından hem de denetimden kaçınmayı doğru bulmamasından dolayı ısrarla reddetmiş ve uygulamamıştır (İsvan 2011: 302-303).

> "Bir başkan düşünün: Emrindeki devlet görevlilerine, yasa dışı paralar tahsil ederek, yani haraç alarak, bu paraları bir derneğe yatırmaları emrini verecek! Sonra bu paralar, sözde belediye için harcanacak. O emri veren başkan paraların dürüstlük içinde toplanışını da harcanışını da zaten denetleyemez. Bu paralarla belediye adına maaş ödeyemezsiniz, ihale yapamazsınız. Araç ya da herhangi bir demirbaş satın alırsanız bunları belediye kayıtlarına geçiremezsiniz" (İsvan 2011: 302-303).

Ahmet İsvan'ın vakıf-dernek kurulması ve denetimden kaçınmasına dair kesin tavrı nedeniyle kendisine farklı yöntemler önerilmiştir. Bu yöntemlerden biri söz konusu zoraki bağışların bir vakıf veya dernek üzerinden değil, doğrudan belediyeye teberru edilmesi ve karşılığında bağış makbuz kesilmesiydi. Bu yöntem ile maddi imkânlar belediye kasasında toplanacak ve denetime tabi olacaktı. Ancak paralar hâlâ usulsüz olarak belediyenin kendi gücünü halk üzerinde baskılayıcı biçimde kullanmasıyla elde edilmiş olacaktı. Haklarının bilincinde olan İstanbullular, mahkemelere başvurması durumunda hukuksuz olan bu ödemeleri delillendirir ve İstanbul Belediyesinin yasa dışılık ile beraber anılmasına yol açılırdı. Ahmet İsvan'ın ilkesel olarak kabul edemeyeceği bu yöntem, İstanbul Belediyesinin saygınlığı için uzun süredir sağlanmaya çalışılan bütün çabaları boşa çıkaracak bir yöntemdi.

> "Bütün bu arayışlar belediyelerin parasız bırakılmasının yöneticileri yolsuzluğa nasıl yönlendirdiğini ortaya koyan sakıncalı örneklerdi ve hepsi vatandaşın belediye hizmeti almak için yasal olmayan yollar ile ödemeler yapmaya zorlanması esasına dayanıyordu. Benim açımdan böyle yöntemler, ilkesel olarak zaten kabul edemeyeceğim, 'hukuk devleti' anlayışıyla asla bağdaşmayan yöntemlerdi" (İsvan 2011: 302).

Ahmet İsvan, Milliyetçi Cephe hükümetinin vesayeti ve iş göremez hâle getirme çabalarından kurtulma aracı olarak çevresi tarafından sunulan bütün usulsüz ve yasa dışı yöntemleri reddetmiştir. Ahmet İsvan, merkezî otoritenin kararlarına bırakıldığı durumda belediyenin hizmet üretemez bir hâle geleceğinin ve yeni maddi kaynakların bulunmasının zaruri olduğunun farkındaydı. Ancak Ahmet

İsvan'a göre günü kurtarmak için başvurulan olumsuz yöntemlerin ne İstanbul Belediyesine ne de yerel yönetimlere bir faydası olamazdı. Bu sorunun kalıcı olarak çözülmesi gerekiyordu ve çözüm, ihtiyaçları karşılayan Belediye Gelir Yasası'nın yasalaşmasından geçiyordu (İsvan 2011: 302-303).

Ahmet İsvan ve diğer CHP'li halkçı belediye başkanları yeni bir Belediye Gelir Yasası talebinde bulunarak yerel yönetimlerin özerk kuruluşlar hâline gelmesini isterken merkezî idarede olan Milliyetçi Cephe hükümeti mahalli idareleri daha büyük vesayet altına alarak iyice işlevsiz hâle getirmek için İstanbul Metropolitan Hizmet Yasası adı altında yeni bir yasama çalışmasına girişmişti. 1970'ler Türkiye'sinde yerel yönetimler yetkisizlik ve idari-mali vesayet altında ezilmiş hâlde iken Milliyetçi Cephe hükümetinin 1976 yılında gündeme getirdiği İstanbul Metropolitan Hizmet Birliği önerisi belediyelerin üzerinde olan yetkisizlik ve vesayet şemsiyesini daha da genişletecek şekilde merkezi otoriteyi arttıracak birçok öneriyi içinde barındırıyordu (İstanbul Metropolitan Hizmet Birliği 1976: 3). İstanbul için hazırlanan bu yasa tasarısı her ne kadar yasalaşmamış olsa da Milliyetçi Cephe hükümetinin kent belediyeleri üzerindeki kontrol altına alma hedeflerini ve adem-i merkeziyetçilikten uzak bir yerel yönetim anlayışına sahip olduğunu gün yüzüne çıkarması açısından son derece önemlidir.

Ahmet İsvan, 8 Eylül 1976 tarihinde Milliyet Gazetesi'nde yayımlanan yazısında İstanbul Metropolitan Hizmet Birliği yasa tasarısıyla kentlerin tamamen merkezî idarenin yönetimi altına gireceğini, bunun hem anayasaya aykırı olduğunu hem de yerel yönetimleri işlevsiz hâle getireceğini vurgulamaktadır. İsvan'a göre Milliyetçi Cephe hükümetinin bu yasa tasarısıyla ana gayesi kentlerde yükselen sol yönetim modelini engellemek ve 1973 Seçimlerinde Ortanın Solu'nda yer alan Demokratik Sol CHP'nin kazandığı kent belediyeleri ile oluşturduğu yeni belediyecilik hareketini sona erdirmekti.

> "İstanbul Belediye Meclisi, Metropol Mecliste topu topu 10 üye ile temsil ediliyor (…) Yani (…), asıl Vali ve hükümet yönetiyor. Kısacası kentlerde oluştuğunu gördüğümüz sol politik eğilimler böylece etkisizleştirilmek isteniyor (…) Fakat belediyeyi halk yönetiminin temel kurumlarından biri sayan bizler bu tasarıyı kabul edemeyiz. Bu tasarı yerel yönetimi benimsemiş olan Anayasamıza da aykırıdır, seçilmiş kişileri, atamayla gelenlerin emrine verdiği için demokrasiye de aykırıdır. Tasarı belediyelerin yetkilerini öylesine Valiliğe aktarmaktadır ki belediyeler yok olmakta, belediye seçimleri demokrasi ve yerel yönetim inkâr edilmektedir" (İsvan 1976).

1976 yılında gündeme gelen İstanbul Metropolitan Hizmet Birliği (İMHB) yasa tasarısının bazı önerileri şöyledir: (İstanbul Metropolitan Hizmet Birliği Yasa Tasarısı 1976: 4)

1- İMHB'nin bakanlar kurulunca saptanacak sınırları içindeki bütün belediye, özel idare ve köyler zorunlu olarak İMHB'ye katılacaktır.

2- İstanbul Metropolitan Hizmet Birliğinin 100 kişilik Birlik Meclisi olacak, bütün belediye başkanları bu meclisin doğal üyesi olacak ve 2,5 milyon nüfuslu İstanbul Belediyesi burada yalnız 10 üye ile temsil edilecektir. Diğer belediyelerin üye sayısı nüfuslarına göre daha da az olacaktır. Her köy muhtarı Birlik Meclisinin doğal üyesi olacak, böylece çoğunluk muhtarlarda bulunacak, kentler köylerin yönetimine girecektir.
3- Birlik başkanı, Birlik Meclisi başkanı ve yönetim kurulu başkanı İstanbul Valisidir. Ayrıca Valinin önerisi üzerine İçişleri Bakanlığınca atanan bir genel sekreter birliğin işlerini yürütecektir.
4- Elektrik, hava gazı, toplu satış, Sular İdaresi, kanalizasyon, çöp toplama, çöp imhası, itfaiye, şehir planlaması, gecekondu ıslahı, parklar, mezarlıklar, mezbahalar, yiyecek maddelerinin sağlık kontrolü, çevre kirlenmesi ve sosyal konut yapma hizmetleri ile ilgili görev ve yetkileri belediyeden alınıp İstanbul Metropolitan Hizmet Birliğine devredilmektedir.
5- İstanbul Metropolitan Hizmet Birliğinin 9 kişilik bir yönetim kurulu vardır. Bunun 5'i tayinle gelen memurlardan, dördü meclis tarafından seçilen üyelerden oluşur. Böylece yönetim kurulunda atanmış kimseler çoğunlukta bulunmaktadır.
6- İstanbul Metropolitan Hizmet Birliğinin kararlarına belediyenin itiraz hakkı yoktur.
7- Vergilerden sağlanan belediye paylarının %20'si belediyelerden kesilerek İstanbul Metropolitan Hizmet Birliğine verilir. Ayrıca belediyelerin kendi tahsilat şubeleri tarafından sağlanan gelirlerin bazılarının tümü ve bazılarının %25'i İstanbul Metropolitan Hizmet Birliğine devredilmektedir.
8- Bazı koşullar altında görevi sona eren meclis üyeleri yerine İstanbul Valisi atama suretiyle meclis üyesi getirir (İstanbul Metropolitan Hizmet Birliği Yasa Tasarısı 1976: 4).

Yukarıda yer alan İstanbul Metropolitan Hizmet Birliği Yasası'nın önerileri ışığında 1976 yılında mevcut yasalardan dolayı büyük bir ekonomik-idari vesayet ile ayakta kalmaya çalışan İstanbul Belediyesi, Milliyetçi Cephe'nin yürüttüğü çabaların neticesinde az olan yetkilerinin de elinden alınması ve hükümete doğrudan doğruya bağlı bir kuruluş olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Ahmet İsvan, MC hükümeti tarafından yasalaştırılmaya çalışılan İMHB tasarısına karşı tekrar basın yoluyla bir halkı bilgilendirme yöntemini benimsemiştir. Ahmet İsvan bu konuda şunları söylemiştir:

> "Demokrasiye, Anayasamızdaki çağdaş yerel yönetim anlayışına bağlı herkesin özellikle İstanbul'u seçerek hazırlanmış olan bu tasarıya karşı görüşünü belirtmek görevi olduğunu düşünüyorum" (İstanbul Metropolitan Hizmet Birliği Yasa Tasarısı 1976: 4).

4.3.3. İstanbul Belediyesi Yönetimsel Hatalar ve Çözüm Çalışmaları

İstanbul Belediyesi ve Ahmet İsvan vesayet uygulamalarından dolayı birçok idari-mali sınırlandırma ile karşı karşıya bırakılmış, böylece belediyenin hizmet üretiminin sınırlandırılması ve

işlevsiz bir pozisyona sürüklenmesi hedeflenmiştir. İstanbul Belediyesinde geçmişten miras kalan, yanlış yönetim anlayışından kaynaklanan birçok problem mevcuttur ve bu problemlerin ele alınması gereklidir. İstanbul Belediyesinin geçmiş dönemlerde yanlış yönetim tarzından kalan ve belirli bir zümrenin belediye ve belediye imkânları üzerinde kurduğu vesayet de söz edilmesi gereken konulardandır.

Ahmet İsvan, belediyeyi faizleri işleyen, 740 milyon Türk lirası tutarında borcu olan bir kurum olarak devralmıştır. Belediye, borçlarını zamanında ödeyemeyen, özel sektöre ve kamuya karşı borç yükü altında olan bir idareydi. Belediye, tüzel kişilik olarak ticari güven vermemekte, müteahhitlerine zamanında ödeme yapmamakta ve saygınlığını kaybetmek üzere iken Ahmet İsvan yönetimine girmiştir. Ahmet İsvan'ın sandıktan galibiyetle çıktıktan sonra yaptığı çalışmalardan ilki belediyeyi altında kaldığı ağır borç yükünden kurtarmak, özel sektöre ve müteahhitlere olan borçları belirli bir program dâhilinde ödemek ve belediyeyi ticari güvenilirliğe sahip saygın bir kurum hâline getirmek olmuştur (Canbulut 2021: 67).

Bu kapsamda yapılan işlerden ilki belediyenin borçlu olduğu kişilerin saptanmasıdır. 1975 Milliyetçi Cephe hükümeti kurulana kadar merkezî hükümetten alınan borçlarla belediyenin borçlarının ödenmesi yönünde bir program yapılmıştır. Bu programın yapılmasının nedenlerden biri borçlardan dolayı belediyenin karşılaşması muhtemel risk ve acziyettir. Ahmet İsvan, belediye yönetimindeki ilk zamanlarında bürokratlarından belediye mallarının tespit edilmesini ve kendisine bir dosya hazırlanmasını talep etmiştir. Bürokratlardan aldığı cevaplar üzerine belediyenin taşınmazlarının dosya hâline getirilmesinin riskli olduğunu, belediyenin piyasaya borçlarına karşılık mallarına dair olası bir haciz talebine dair belediyeye ait taşınmazların kamuoyundan ve özellikle alacaklı müteahhitlerden gizlendiğini öğrenmiştir (İsvan. 2011: 101). Ahmet İsvan, bu durumu Mimarlık Dergisi'nin 1977 yılında yayımladığı II. sayısında Halkın Belediyesi Olmak başlığı ile ele aldığı yazısında şu şekilde ele almıştır:

> "Belediyemizin 147 müteahhide borcu vardı. Bunlar belediyenin haczedilecek arsasını ararlar, bulurlar ve haciz getirirlerdi. Onun için belediyenin erdemli memurlarının görevi bu arsaları gizlemekti. Sır gibiydi belediyenin arsaları. Gerekliydi bunun sır olarak kalması" (İsvan 1977b: 64).

Türkiye'nin en büyük şehrinin mahalli idaresinin karşı karşıya kaldığı bu risk Türkiye'de yerel yönetimlerin mali sorunlarını ve kötü yönetimini açıkça ortaya koymaktadır. Bu durum Ahmet İsvan'ın seçim öncesi dönemde İstanbul Belediyesinin saygınlığını geri kazandırma yönünde yaptığı söylemlerin ne kadar isabetli olduğunu göstermektedir. 1970'li yıllarda İstanbul gibi bir kentin belediyesi borçlarından ve ödeme imkânın darlığından dolayı haciz tehlikesi ile karşı karşıya olan ve taşınmazları saklama gereksinimi duyan bir kamu kurumu hâlindedir (İsvan. 2011: 101). Ahmet İsvan, devraldığı

belediyeyi ve yaptığı çalışmalar neticesinde hem özel sektöre olan bütün borçların sıfırlanması hem de belediye taşınmazlarının tespit ve ilanını 1977 yılında yayımlanan Halkın Belediyesi İstanbul kitabında şu şekilde kaleme almıştır:

> "İstanbul Belediyesini piyasada yüzlerce kişiye yüz milyonların üstünde borcu olan bir durumda teslim aldık, geçmişe oranla çok daha fazla hizmet yaptığımız hâlde devletten başka kimseye borcu olmayan bir duruma getirdik. Bu sayede haczedilebilecekleri için gizli tutulan belediye arsalarını gizleme gereği ortadan kalktı ve belediyenin tüm arsalarını halka açıklayan ilk yönetim biz olduk. (…) Göreve başladığımız zaman belediyenin o kadar çok ve o kadar büyük borçları vardı ki alacaklılar bir belediye arsası bulur bulmaz haczettirip satıyorlardı. Belediyemizin yapabildiği, bu arsaları gizlemek ve böylece haczedilmelerini önlemeye çalışmaktı. Biz iki yıl içinde belediyenin bütün borçlarını, bazı eleştirilere rağmen, ödedik. Hem de hangi alacaklımıza, hangi tarihte ne kadar ödeme yapılacağını tüm alacaklılarımıza açıkladığımız bir plan içinde. Bundan sonra arsalarımıza haciz gelme tehlikesi yok oldu" (İsvan 1977: 3- 19).

Belediyenin taşınmazlarını açıklayabilmesi iki yıl süren planlı bir çalışmanın sonunda gerçekleşebilmiştir. Belediyenin çok sayıda müteahhitte tüccara ve kamulaştırma bedelleri nedeniyle vatandaşlara borçlarının tahsil edilememesi nedeniyle belediye mülklerine haciz riski mevcuttu. Bu borçların tahsilinin sağlanması ile belediye mülklerine sahip çıkma, bunları denetlemeye, üstlerindeki işgalleri kaldırmaya ve kamu yararına en uygun bir kullanış planı hazırlamaya belediyenin yetkinliği oluşmuştur (Belediye Malları Artık Sömürülemeyecek 1976: 10-11). Haciz tehlikesinin kalkması ile beraber belediyenin maliki olduğu taşınmazlara dair bir liste oluşturulmuş ve ayrıntılı bir incelemenin ardından geçmiş dönemlerden kalma kötü yönetim miras bıraktığı bir tablo ile karşılaşılmıştır. Belediyenin kimi arsaları ve binaları politik-ekonomik gücü olan etkili kişiler tarafından işgal edilmiştir ve usulsüz-hukuksuz olarak kullanılmaktadır. Belediye bu işgalden herhangi bir kira geliri elde edememekte veya gerçek değerinin çok daha altında tahsil edilebilmektedir. Çıkar grupları tarafından belediyeye ait arsaların fabrika, depo, benzin istasyonu ya da otel olarak kullanılması sonucu belediyeden izinsiz olarak çıkar elde edilmektedir (İsvan 1977: 25). İstanbul Belediyesinin emlakı, güçlü ve çıkarcı bir kesimin eline geçmiştir, belediye yönetimi bu kesimin gücüne güç ve sermayesine sermaye katmasına yardımcı olmuştur. Toplumun yoksulluk ile mücadele ettiği bir dönemde belediye yoksulluk sorununu çözmekten ziyade birçok ünlü fabrikanın gelişmesini ve sermaye birikimini kendi arsalarını tahsis ederek sağlamıştır. Kamu mallarının sömürüsü belediyenin yaşadığı halktan kopuk durumunu da göstermektedir (Belediye Malları Artık Sömürülemeyecek 1976: 10-11).

Bu tabloya karşı Ahmet İsvan yönetimindeki İstanbul Belediyesi hızlı bir şekilde aksiyon almıştır. İlk olarak politik-ekonomik kişilerin eline geçmiş taşınmazlara dair geri alabilme ihtimalleri

olan arsa/gayrimenkullerin yeniden belediye yönetimine dâhil edilmesi sağlanmış, geri alınması muhtemel olmayan taşınmazların kira bedellerinde kayda değer bir artış sağlanmıştır (İsvan 1977: 25). Yapılan çalışmalar dâhilinde yeniden edinimi sağlanamayan taşınmazların kira bedellerinin %300'den daha fazla bir artış ile 7 milyon 500 bin liradan 25 milyon liraya yakın bir tutara çıkarılması gerçekleşmiştir (Belediye Malları Artık Sömürülemeyecek 1976: 10). İstanbul Belediyesinin Ahmet İsvan yönetimi ile kamu mallarına ve imkânlarına dair gerçekleştirdiği başarılı tespit ve takip çalışmaları sonucunda belediyenin gelirlerinde de kayda değer bir artış sağlanmıştır. 4 yıllık görev süresi boyunca yasalarla saptanan belediye gelirlerinde resmî yollar veya yasa değişikliği ile hiçbir artış sağlanmamasına rağmen verimli, doğru çalışma yöntemleri ve büyük ölçüde gelirleri daha iyi takip etmek sonucunda 1973 yılından 1977 yılına kadar 678 milyon TL değerinde bir gelir artışı gerçekleşmiştir (İsvan 1977: 25). Taşınmazların ve gelirlerin daha başarılı takibi yeni belediyecilik hareketinin kaynak yaratıcı yönetim ilkesi ile benzer bir paralele sahiptir ve belediye kaynaklarının halkın lehine kullanılmasına katkı sağlamıştır.

Ahmet İsvan'ın belediye başkanlığı döneminde gerçekleştirilen dikkat çekici düzenleyici çalışmalar, belediye taşınmazlarının tespiti ve kira geliri artırımı ile sınırlı kalmamıştır. Kurulan komisyon sonucu belediye mallarının saptanması ve elde edilen gelirlerin yükseltilmesini takiben böyle bir durumun tekrar yaşanmaması ve kamu mallarını işgal eden kuruluşların beyanı için Saraçhane'deki belediye binasının sergi alanında tüm bu işgalleri belgeleyen fotoğraflardan oluşan "Belediye Mallarına Tecavüz" adlı sergi düzenlenmiştir (İsvan 2011: 238). Bu sergi, cesur bir şekilde sermaye gruplarına karşı bir tavır olma riskini de göğüslemiştir. Birçok önemli sermaye sahibinin ve şirketin kamu malları üzerinden servet edindiğini halka beyan etmiş, kamu mallarına tecavüzü belgelerle ispatlamış ve basında büyük ilgi yaratmıştır. Bu sergi ile ilk kez belediye kendisine ait taşınmazların durumunu şeffaf bir şekilde halk ile paylaşmış ve tüzel kişilik olarak geçmişten yapılan hataların ikrarı gerçekleşmiştir (Yayıntaş 2021: 122). Bu yönleriyle sergi son derece önemli bir yere sahiptir

"Belediye Mallarına Tecavüz" adlı sergi, Türkiye'de yerel yönetimlerin durumunu İstanbul Belediyesi üzerinden gösterir niteliktedir. Türkiye'nin birçok açıdan önemli kenti olan İstanbul'un belediyesi içinde olduğu idari-ekonomik vesayetten dolayı gücünü ve saygınlığını yitirmiş bir kurum hâlindedir. Ahmet İsvan'ın devraldığı İstanbul Belediyesi dönemin şartlarında belirli sermaye gruplarının belediye üzerindeki otoritesini ve çıkar ilişkisini engelleme yetkisine sahip değildir ve kendi taşınmazlarına bile sahip çıkamayacak ve maliki olduğu gayrimenkuller üzerinde hakkını kullanmayacak durumdadır. Sermaye gruplarının kamu kuruluşları üzerindeki hâkimiyetini gün yüzüne çıkaran bu sergi CHP'nin Ortanın Solu ile sıklıkla söylemlerinde yer verdiği ve Ahmet İsvan'ın ısrarla savunuculuğunu yaptığı "Bu Düzen Değişmeli" söyleminin dayandığı üzücü gerçekliği de gözler önüne sermektedir. Ahmet İsvan "Belediye Mallarına Tecavüz" sergisini taşıdığı anlam, Türkiye'ye hakim

olan siyasal sistem ve yerel yönetimlerin mahkum bırakıldığı vesayet açısından şu şekilde yorumlamaktadır:

> "Sergimiz, belediye mallarına tecavüzün sergisiydi ama belediyenin parasız bırakılarak arsalarını gizleme durumunda kalmasının ve hakkını arayamayacak kadar güçsüz ve kimliksiz tutulmasının da sergisiydi aynı zamanda! Bu sergiyle ulusça şikâyetçi olduğumuz ve bizim parti olarak değiştirmeyi vaat ettiğimiz bozuk düzeni, bize tanınan yetkiler içinde işte böyle düzeltebildiğimizi de sergilemiş oluyorduk. Belediye bu derece parasız bırakılmasaydı, piyasaya bu kadar borçlanıp arsalarını gizlemek mecburiyetinde kalmazdı. Geçmişte bu kadar ağır vesayet altında tutulmasa ve gerçek politikanın yolları tıkanıp ona sadece halk dalkavukluğu yapmak, bir iki alt-üst geçit, bir iki gösterişli yol yapmakla sınırlandırılmış olmasaydı, belediyemiz kişiliğini, kimliğini geliştirip, hem halkın mal varlığına sahip çıkacak gücü kendisinde bulabilir, hem de kentleşmenin İstanbul'a getirdiği sorunları çözecek yetkinliğe kavuşabilirdi" (İsvan 2011: 238).

Belediye taşınmazlarının listesinin açıklanması, "Belediye Mallarına Tecavüz" sergisi ve kamu mallarının belirli bir zümre tarafından kullanılmasına son verilmesi Ahmet İsvan döneminde gerçekleşmiştir. Bu durum yeni belediyecilik hareketinin halkçılık, şeffaflık ve hesap verilebilirlik anlayışı taşıdığını gösterir. Kentli seçmeninin tamamına eşit ve nitelikli hizmet götürmekten sorumlu olan İstanbul Belediyesinin başkanı Ahmet İsvan, kendi halkının gecekondularda, iskânsız, su, elektrik ve doğalgaz hizmetlerine erişimin kısıtlı olduğu, ulaşımın zor hatta imkânsız olduğu bölgelerde yaşadığı bir ortamda arsalarının bazı çıkar grupları tarafından gayrihukuki, bila bedel veya cüzi ücretle kullanıldığı gerçeği ile karşılaşmıştır.

> "Belediyenin arsaları konusunda ortaya çıkan gerçek şudur: Gecekondu yapmak için birkaç yüz metre belediye arsası kapatmış olan çaresiz vatandaşın yanı sıra fabrika sahipleri, sermaye ve nüfuz sahipleri, birçok yerde belediye yetkililerinin bilgisi altında yüzlerce ve binlerce metre belediye arsasını ya hiç parasız ya da değerinden çok düşük bedellerle kullanmaktaymışlar. Belediye arsaları, halktan ve halkın temsilcilerinden gizli olarak sermaye ve nüfuz sahipleri tarafından sermayelerini ve nüfuzlarını/artırmak için kullanılmış, belediye mallar listesinin bulunmayışı ve bilinen arsaların gerekli olarak gizli tutulması, belediye iktidarının bunları rahatça sermaye ve güç sahipleri yararına kullanmasına olanak sağlamış. Belediye iktidarı, yıllardan beri varlıklılar ve güçlüler yararına kullanılmış. Bizim görev dönemimizin en şerefli hizmeti, bu durumu tersine çevirerek, bilebildiğimiz her olayda, tercihlerin halk yararına yapılmasını sağlamamız olmuştur" (Belediye Başkanı İsvan 1976: 7).

Bu durum, İstanbul Belediyesinin halkın ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak, belirli rant grupları tarafından sömürülen ve yönetilemeyen bir kurum olarak saygınlığının tehlike altında olduğunu gözler önüne sermektedir. Ahmet İsvan'ın belediye başkanlığı süresince yaptığı çalışmalarda İstanbul Belediyesinin tüzel kişilik olarak hem halkın gözünde hem de ticari alanda kaybettiği saygınlık ve güvenilirliğin geri kazanılması amaçlanmıştır.

4.3.4. Parti İçi Tartışmalar

Ahmet İsvan belediye başkanlığı sırasında hem merkezî idareyle hem de sermaye-güç grupları ile önemli tartışmaların içinde yer almıştır. Gerek İstanbul Belediyesinin saygınlığını korumak gerek kamuoyunu yerel yönetimlerin durumu hakkında bilgilendirmek için güç odakları rekabete girmekten kaçınmamıştır. Ahmet İsvan'ın ve diğer CHP'li halkçı belediye başkanlarının sorun yaşadığı oluşumlar yalnızca Milliyetçi Cephe ve sermaye-güç odakları değildir. Ahmet İsvan, belediye başkanlığı öncesinde görev aldığı CHP İstanbul il yönetimi ile de büyük fikir ayrılıkları yaşamıştır. İl yönetimi tarafından eleştirilerle karşılaşan Ahmet İsvan anılarında hem parti içi tartışmalarda hem de Milliyetçi Cephe hareketine karşı yürüttüğü mücadelede kendisini yalnız bırakan ve yerel yönetimlere gereken önemi vermediğini düşündüğü CHP genel merkezi ile yakın dostu Genel Başkan Bülent Ecevit'ten kırgınlıkla bahsetmektedir (İsvan 2011).

Ahmet İsvan'ın CHP genel merkezi ve Bülent Ecevit'e kırgınlıkları öncelikle ele alınacaktır. Ahmet İsvan, Ortanın Solu ana temeli olan ve CHP'ye 1973 Seçimlerini kazandıran slogan "Bu Düzen Değişmeli" söyleminin gerçek hayata ve halkın hayatına en belirgin yansımasının yerel yönetimler üzerinden gerçekleşeceğine inanmaktaydı. Değerli bir başlangıç noktası olarak gördüğü İstanbul Belediyesinin seçim zaferinde Genel Başkan Bülent Ecevit belediye çalışmalarına gereken önemi vermemiş ve 4 yıllık süre boyunca İstanbul Belediyesine özen göstermeyip belediyeyi çok az ziyaret etmiştir. Bu durum İsvan'ın yaşadığı hayal kırıklığının nedenidir (İsvan 2011: 81). Ahmet İsvan'ı genel merkeze dargınlığını oluşturan bir diğer konu ise Bülent Ecevit'in İstanbul Belediyesinin ve diğer CHP'li belediyelerin Milliyetçi Cephe hükümeti tarafından maruz kaldığı vesayete halka seslenişlerinde ve basın açıklamalarında değinmemesidir. Ahmet İsvan, Milliyetçi Cephe hükümetinin yaptığı iş göremez hâle getirme çabaları konusunda genel merkez tarafından göz ardı edildiğini düşünmektedir. Milliyetçi Cephe'nin tavrı ve İstanbul Belediyesinin maruz kaldığı durum hakkında Genel Merkez ile defalarca iletişime geçmeye çalışan ve raporlar hazırlayan İsvan, parti yönetiminde beklediği tepkiyi alamamasını şu şekilde aktarmaktadır:

> "Genel Merkezimizden, genel başkanımızdan uğradığımız haksızlığı halka anlatmakta yardım bekledim. Çünkü benim sesim yeteri kadar duyulmuyordu. Ecevit'in halkı etkilemekteki

olağanüstü gücünü bu noktada hizmete sokabilseydik, MC bize hiçbir zarar veremezdi. Örneğin, Ecevit son derece başarıyla gerçekleştirdiği İstanbul'daki Taksim toplantısında beş dakika belediyeye yapılan haksızlığı halka anlatsa, halk bizim ne derece haklı olduğumuzu anlar ve MC hükümetini bizimle birlikte suçlardı. Ama Ecevit bunu yapmadı. (…) Biz parti olarak arkamızdaki halk gücünün kıymetini bilip onu zamanında ve yerinde kullanabilseydik vaat ettiğimiz düzen değişikliğini, en azından, İstanbul Belediyesinde başlatabilirdik" (İsvan 2011: 306-307).

Ahmet İsvan'ın CHP il yönetimi ile yaşadığı tartışmalar 1977 Parti İçi Ön Seçimlerinden öncesine dayanmakta ve belediye başkanlığı dönemini kapsayan bir güç paylaşımından kaynaklanmaktadır (İsvan 2011: 391-405). Parti içi rekabeti ve il yönetiminin Ahmet İsvan'a hoşnutsuzluk göstermesini başlatan olaylardan ilki İsvan'ın bilgisi olmadan parti örgütünün belediyeye dair bazı kararları alma yönündeki çabası ve yönetim yetkilerinin ortak kullanılmasına dair olan taleptir. Ahmet İsvan'ın doğru bulmadığı, bozuk sistemin devamı olarak nitelendirip hoşnut olmadığı bazı parti taleplerine kesin bir tavır takınması parti örgütü ile belediye başkanı arasında soğuk rüzgârlar esmesinden olmuştur. İl yönetimi ile il belediye başkanı arasındaki tartışmalar aylık olarak Beşiktaş'ta gerçekleşen örgüt toplantılarında daha da belirginleşmekteydi. Bu durum, bazı çalışmalarda Ahmet İsvan'ın il yönetimi tarafından yalnız bırakılmasına, İsvan'ın eleştirildiği bildirilerin yayımlanmasına ve "Yanlış adamı seçmişiz" söylemiyle bir karşı propaganda oluşturulmasına kadar ulaşmıştır (İsvan 2011: 131-135).

Ahmet İsvan'ın bazı sermaye-güç odakları ile girdiği tartışmalar ve çeşitli konularda basın önünde mücadele yürütmesi İstanbul il yönetiminin tasvip etmediği bir diğer yöntem olmuştur. Ahmet İsvan, il örgütünün yönetim kadrosu tarafından basın önünde yaptığı açıklamalar ve yürüttüğü çalışmalardan dolayı (özellikle kaçak yapılaşmalara karşı yürütülen çalışmalar) "yıkıcı" başkan olarak tabir edilmeye başlanmıştı. İsvan, politikalarından vazgeçmemiş ve İstanbul Belediyesi yönetiminde güç paylaşımına olumlu yaklaşmamıştır. Milliyetçi Cephe hükümetinin İstanbul Belediyesine gereken mali desteği sağlamaması üzerine çöp toplama görevlilerin iş bırakma eylemi yapmasına karşılık İstanbul Gençlik Kollarının Ahmet İsvan'ın bilgisi olmadan bildiri yayımlaması partili belediye başkanı ile parti yönetimi arasında esen soğuk rüzgârları daha da gözler önüne sermiştir (İsvan 2011: 326). Ahmet İsvan'ın izlediği politikalar CHP İstanbul il yönetimi tarafından yanlış olduğu, yıkıcılık ile bağdaştırıldığı, parti örgütünün ihmal edildiği ve aşırı sol ögeler barındırdığı gerekçesiyle eleştirilmekteydi (İsvan 2011: 393). CHP İstanbul İl Belediye Başkanı ile il yönetiminin karşılıklı tutumları parti içinde iki farklı tarafın oluşmasına neden olmuş ve yapılan açıklamalar 1977 Yerel Seçimleri öncesi düzenlenecek olan ön seçimlerin çetin bir parti içi mücadeleyi başlatacağının habercisi

olmuştur. İstanbul üzerindeki parti içi rekabet artık basın tarafından da işlenerek kamuoyuna mal olmuş ve örtbas edilmesi mümkün olmayan bir duruma dönüşmüştü (İsvan 2011: 144-147).

1977 Yerel Seçimlerinden önce İstanbul Belediye Başkanlığı için düzenlenen ön seçimler sadece il yönetimi ile Ahmet İsvan arasında olan rekabeti içermemektedir. CHP genel merkezinin yaşadığı parti içi rekabet İstanbul özelinde sahne alacaktı. Bir belediye başkanlığından çok daha büyük anlam taşıyan parti içi dengeleri şekillendirecek olan önemli bir dönüm noktası özelliği taşımaktaydı. Bu ön seçimler öncesi Ahmet İsvan'ın daha önce de tartışmış olduğu İstanbul İl Gençlik Kolları ve 15 ilçe örgütü belediye başkanın tekrar adaylığını desteklemediğini ilan eden bildiriler yayımlamıştı. Parti içi tartışmaların, güç savaşlarının ve seçim güvenliğe dair birçok eleştirilerin gölgesinde geçen ön seçim sonucunda Ahmet İsvan 1973 yılında göreve başlayan diğer halkçı belediye başkanları Vedat Dalokay ve Erol Köse ile aynı kaderi paylaşarak 1977 Yerel Seçimlerinde aday olarak gösterilmesine yetecek sonucu alamamıştır (Batuman 2010: 237; İsvan 2011: 398). Ön seçim sonuçları neticesinde Ahmet İsvan'ın Ortanın Solu düşüncesi ekseninde İstanbul'da gösterdiği belediyecilik faaliyetleri ve demokratik sol belediyeciliği/yeni belediyecilik hareketini şekillendiren faaliyetleri 1973-1977 yılları ile sınırlı kalmıştır.

4.4. Değerlendirme

1970'li yıllarda Türkiye'de yerel yönetimler idari ve mali açıdan merkezî otoriteye son derece bağlı ve güçlü bir vesayet altında özerklikten, hareket alanından yoksun kurumlardı. Belediyeler geçmişten kalan yönetimsel hatalar ve yozlaşmış düzen içinde belirli çıkar gruplarının etkisi altına girmişti. Bu olumsuz koşulların doğal sonucu olarak Ahmet İsvan görev süresi boyunca birçok zorlukla karşılaşmasına rağmen hayata geçirdiği belediyecilik faaliyetleri ile toplumcu belediyecilik anlayışına büyük katkı sağlamıştır. Ahmet İsvan 'in devraldığı İstanbul Belediyesi; saygınlığını ve güvenilirliğini yitiren, kendi taşınmazlarının durumlarından bihaber olan ve belli sermaye-güç grupların rant alanı hâline gelerek otoritesini kaybeden bir kurumdu. İstanbul Belediyesinin halihazırdaki yasalardan kaynaklanan idari ve mali vesayet etkisinde olmasına bir de Milliyetçi Cephe hükümetinin CHP'li belediyeleri karşı iş göremez hâle getirme çabası eklenince İstanbul Belediyesi tarihinin en çetrefilli dönemini geçirmiştir. Bu engellemeler öyle boyutlara ulaşmıştır ki Milliyetçi Cephe hükümeti mevcut kısıtlayıcı yasaları ve vesayet imkânını istismar ederek kent belediyelerini parasız bırakıp iş göremez hâle getirmekle kalmamış, İstanbul Metropolitan Hizmet Birliği yasa tasarısı gibi önerilerle mahalli idarelerin az sayıdaki yetkisini de ellerinden alarak belediyeleri merkezî idarenin bir uzantısı hâline getirmeye çalışmıştır.

Ahmet İsvan yönetimindeki İstanbul Belediyesi bütün parasızlıklara ve MC hükümetinin partizan tutumlarına rağmen kendisinden önceki dönemde yapılan hizmetlerden fazlasını hayata geçirebilmiştir. İsvan öncesi dönemin son üç yılında İstanbul Belediyesi 826.000 m² yol yapılabilmişken 1974-1977 yılları arasında CHP yönetiminde 1.335.00 m² yol yapılmıştır. Ahmet İsvan'dan önceki dönemde 74.000 metre kanal yapılmışken bu sayı 177.000 metreye çıkmıştır. İstanbul Belediyesi tarafından daha önce gerçekleştirilen 164.000 ton asfalt dökümü yeni dönemde 275.00 tona ulaşmıştır (İsvan 1977b: 64). Ahmet İsvan döneminde bütün engelleyici çalışmalara ve sıkıntılara rağmen su şebekelerinin erişim ağının artmasından imar-iskân çalışmalarına, köprü ve meydanların yenilenmesinden otopark ve sosyal konut inşaatlarına, denetim faaliyetlerin artmasından kültür-sanat çalışmalarına, belediye imkânlarının/araçlarının sayısının artmasından gecekondu bölgelerine kadar ulaşan kanalizasyon çalışmalarına ve tanzim satışlardan Halk Ekmek, Hamidiye Su ve beton-asfalt gibi fabrikalardan üretime geçmesine kadar çok geniş bir yelpazede farklı hizmetler hayata geçirilmiştir (Yayıntaş 2021).

Çalışmamızın takip eden bölümü, Ahmet İsvan'ın gerçekleştirdiği hizmetlerin belediyenin kurumsal saygınlığını tekrar kazanmadaki etkilerini ve CHP 1977 Yerel Seçim bildirgesinin Demokratik Sol Belediyeciliği/Yeni Belediyecilik Hareketini tanımladığı 6 ilke olan "halkçı belediyecilik, üretici belediyecilik, kaynak yaratıcı belediyecilik, sağlıklı kentleşmeye dönük belediyecilik, birlikçi-bütünlükçü belediyecilik ve demokratik belediyecilik" ilkelerini ele alacaktır.

5. AHMET İSVAN DÖNEMİ KURUMSAL SAYGINLIK VE DEMOKRATİK SOL BELEDİYECİLİĞE KATKI

5.1. Giriş

Çalışmanın bu bölümünde Ahmet İsvan döneminde İstanbul Belediyesi tarafından hayata geçirilen faaliyetler; kurumsal itibara etkisi ve CHP'nin 1977 Yerel Seçimlerinden önce yayımladığı bildirgenin Demokratik Sol Belediyeciliğin oluşumuna katkısı açısından değerlendirilecektir. Karşılaşılan farklı türlerde sorunlara, idari-mali vesayet gerçekliklerine, Milliyetçi Cephe hükümetinin belediyeyi iş göremez hâle getirme çabalarına ve İstanbul Belediyesinin kurumsal olarak saygı görülmeyen bir kurum olmasına rağmen çok çeşitli belediye faaliyetleri başarıyla yürütülmüştür. Bu belediyecilik çalışmaları İstanbul halkına daha iyi ve mutlu bir kent hayatı sağlamakla kalmamış, ülkede yerel yönetimlere dair hakim bakış açısının değişmesine ve belediyelerin daha aktif bir konuma sahip olmasını da beraberinde getirmiştir. Ahmet İsvan döneminde hayata geçirilen belediye çalışmalarının teorik düzlemi ve uygulamaları açısından incelenmesi Türkiye'de toplumcu belediyecilik anlayışının yorumlanması, CHP'nin halkçı belediye başkanlarının bireysel çabaları ile oluşturduğu belediyecilik anlayışının değerlendirilmesi son derece önemlidir.

Bu kapsamda ilk olarak Ahmet İsvan'ın İstanbul Belediyesinin geçmişteki yanlışlıklar ve usulsüzlüklerden dolayı yaşadığı itibar sorununu çözmek için yaptığı uygulamalar ele alınacaktır. Belediyenin halk nezdindeki güvenirliliğine ve kurumsal itibarına verilen önem gözler önüne serilecektir. Kurumsal itibarı sağlama yolunda hayata geçirilmeye çalışılan uygulamaların merkezî idare, sermaye grupları ve seçkinler sınıfı ile İstanbul Belediyesini karşı karşıya getirmesi ve bu durum karşısında İstanbul Belediyesinin tavrı anlatılacaktır. Bunun ardından Ahmet İsvan döneminde hayata geçirilen belediyecilik çalışmalarının yeni belediyecilik hareketinin sonucunda oluşan 1977 Yerel Seçim bildirgesinde yeni belediyecilik hareketini/demokratik sol belediyeciliği tanımlayan 6 prensip ele alınacaktır. Bu prensipler aşağıda verilmiştir:

1. Halkçı Belediyecilik
2. Üretici Belediyecilik
3. Kaynak Yaratıcı Belediyecilik
4. Sağlıklı Kentleşmeye Dönük Belediyecilik
5. Birlikçi-Bütünlükçü Belediyecilik
6. Demokratik Belediyecilik

Bu prensiplerin eşleştirilmesi, sınıflandırılması ve detaylandırılması üzerine bölümün devamı hazırlanmıştır. Ahmet İsvan dönemi faaliyetleri ile demokratik sol belediyecilik arasındaki ilişki açıklanmaya çalışılacak ve Ahmet İsvan'ın CHP'nin belediyecilik anlayışının şekillenmesine dair üstlendiği rol aktarılacaktır. Ardından CHP'nin halkçı belediye başkanlarının ortaya koyduğu belediyecilik anlayışının parti içinde yarattığı tartışmalar Ahmet İsvan üzerinden ele alınacaktır. 1977 Yerel Seçimlerinden önce CHP belediye başkan adayının belirlenmesi için parti içi ön seçimin gerçekleştirildiği atmosfer ve ön seçim sonuçlarının İstanbul'da ve Türkiye'de toplumcu belediyecilik anlayışına etkileri yorumlanacaktır. Değerlendirme alt başlığında ise Ahmet İsvan dönemi faaliyetleri genel hatları ile yorumlanacak ve Türkiye'nin toplumcu belediyecilik anlayışı ile tanışma süreci İstanbul deneyimi üzerinden kısa-uzun vadeli etki ve sonuçlarıyla değerlendirilecektir.

5.2. Ahmet İsvan ve İstanbul Belediyesinin Kurumsal Saygınlığı

Ahmet İsvan'ın bilinen modern belediyecilik hizmetlerinden önce İstanbul Belediyesinin ehil ve yetkin bir kurum olduğu kanıtlamak ve halkın nezdindeki değerini artırmak sorumluluğu vardı. Ahmet İsvan, 1973 Yerel Seçimleri süresinde sıklıkla belediyenin kaybolan itibarının yeniden kazanılması, halk ve ticari kuruluşlar üzerinde güvenilirliği sağlaması gerektiğini vurgulamıştır:

> "Belediyenin saygınlığı üstüne düşürülmüş olan gölgeyi kaldırmamız gerekiyordu. Aldığı malın parasını yıllarca ödemeyen, ödediği zaman da onu değerinin kat kat fazlasıyla ödeyen, iş yaptığı her müteahhitle anlaşmazlığa düşen bir belediye, elbette saygın olamazdı. Bütün borçlarımızı ödeyerek o konuda saygınlığımızı kazanmıştık ama saygınlığımızı tam kazanmamız için yapmamız gereken daha çok iş vardı. Saygınlık, bir tek eylemle sağlanmaz, gelenek haline gelirse vardır" (İsvan 2011: 239).

Önceki bölümde ele alınan belediye taşınmazlarının tespiti ve "Belediye Mallarına Tecavüz" sergisi, belediyenin hem kaybolan otoritesini hem de kurumsal saygınlığını geri kazanma çabasının bir ürünü olarak değerlendirilebilir. Ancak bu çalışmalar uzun süredir belirli bir kesimle çıkar ilişkilerinin yaşandığı ve idari-iktisadi gücünü kaybetmekte olan bir kurumun kaybolan itibarını kazandırmak için tek başına yeterli değildir. Bu gerçekten yola çıkarak Ahmet İsvan, belediyenin halk nezdindeki saygınlığını ve kurumsal itibarını tahsis etmek amacıyla geçmiş dönemdeki usulsüzlük ile kararlı bir mücadele yürütmüştür. Bununla beraber kendi döneminde usulsüz uygulamaları engellemek, Bakanlık veya benzeri merkezî idari kurumlar aracılığı ile sağlanmaya çalışan ayrıcalık veya rantlarla mücadele etmekten vazgeçmemiş, kimi zaman merkezî otoriteyle tartışmalar yapmıştır. Kurumsal itibarı sağlamak için merkezî idarenin yanı sıra bazı sermaye grupları ve seçkinler sınıfıyla da karşı karşıya gelinen olaylar yaşanmıştır.

5.2.1. İmar-İskân Usulsüzlüklerine Karşı Faaliyetler

İstanbul Belediyesi, Ahmet İsvan'ın görev süresi boyunca kaçak yapılaşmalar ve imara aykırı yerleşimlere karşı mücadele yürütmüştür. Belediye tarafından oluşturulan ekiplerin kentin farklı noktalarında yaptığı çalışmalarla saptanan kaçak veya imara aykırı yapılaşmaların yıkım süreci belediye tarafından özenle takip edilmiş ve ivedilikle gerçekleştirilmiştir. Ahmet İsvan, kaçak yapılaşmayla mücadele kapsamında tamamen yasalara bağlı kaldığını ve yasaları geçerli kılarak İstanbul Belediyesinin yetkilerini kullanmaktan geri durmayacağını sıklıkla tekrarlamıştır (Belediyenin Kaçak İnşaatlara Açtığı Savaş Devam Ediyor 1976: 20).

Ahmet İsvan, kaçak yapılaşmaya karşı mücadelenin kendisi için önemi 1973 Yerel Seçimlerinden önce propaganda döneminde sıkça vurgulamıştır. Bu durumu belirgin biçimde gösteren olaylardan biri Eftalapulos adlı binanın yıkım sürecidir. Taksim Meydanı'nda Zafer Anıtı'nın yanında yer alan Eftalapulos adlı gazino Ahmet İsvan'ın görev süresinden önce de büyük bir tartışma konusu olan bir meskendi. Resmî planlarda yeşil alan olarak görünen ve bundan dolayı herhangi bir inşaatın yapılmasının yasak olduğu bir alanda inşa edilen ticarethane, belediye ile çıkar grupları arasındaki ilişkiyi gösteren en açık delillerdendi (İsvan 2011: 242-248). Eftalapulos'un sahibi, geçmiş yönetimler zamanında başvurduğu usulsüz yöntemlerle binasını korumayı başarmış, hatta yenileyerek daha da genişletmiştir. Ahmet İsvan, seçim öncesinde Eftalapulos'a değinmiş ve seçim kampanyası boyunca bahsettiği "haysiyetli belediye" kavramının pratiğe yansımasını "Haysiyetli belediye Eftalapulos'u yıkabilen belediyedir" sözüyle açıklamıştır. Ahmet İsvan, İstanbul Belediye Başkanı olduktan sonra Eftalapulos'u yakından takip etmiştir. Eftalapulos'u İstanbul Belediyesinin güçsüz durumunu simgeleyen bir bina olarak değerlendiren Ahmet İsvan, kaçak yapının yıkımı için mahkeme ve Danıştay kararı beklemek zorunda kalmıştır. İstanbul Belediyesinin iki yıl boyunca verdiği hukuki mücadele sonucunda Eftalapulos'un yıkımı için gerekli izinler alınmıştır. Ahmet İsvan "belediyenin haysiyetine yapılmış tecavüz" olarak nitelendirdiği Eftalapulos'un yıkımında bizzat bulunmuş, diğer kaçak yapıların yıkım sürecinin aksine imara aykırı yapılaşmaya karşı yürütülen mücadeleye verdiği önemi ve bu durumun bizzat takipçisi olduğunu kanıtlamıştır (İsvan 1977: 14).

Ahmet İsvan'ın Eftalapulos'un yıkımından önce yaptığı konuşma, imara aykırı yapılaşmalara karşı belediyenin itibarının korunduğu ve İstanbul Belediyesinin Türkiye siyasetine hakim olan yozlaşmış sisteme karşı bir tavır alma misyonu üstlendiği üzerine şekillenmiştir.

> "Bugün burada yıkacağımız, sadece bir kaçak binadan ibaret değildir. Bu binayla birlikte para bağışlayarak belediye yasaları karşısında dokunulmazlık kazanılabileceği inancını yıkıyoruz. Bu binayla birlikte, paranın belediyemizde her kapıyı açabileceği görüşünü yıkıyoruz. Bu binayla birlikte, belirli kimselerin belediye karşısında yasadan daha güçlü olabileceği

düşüncesini yıkıyoruz. Bu binayı yıkmakla halka gösteriyoruz ki, belediyede halktan yana ciddi ve dürüst bir yönetim ve Ankara'da yargıçlar var" (İsvan 2011: 247).

Eftalapulos'un yıkımında Ahmet İsvan'ın konuşması mevcut düzende ilişkilerin ve maddi gücün yasalardan daha güçlü olduğu ve iltimasa yol açacağına dair yaygın inanca tepkisi ve Ortanın Solu'nun "Bu Düzen Değişmeli" söylemini hayata geçirdiği şeklinde yorumlanabilir.

5.2.2. Merkez İdareye Karşı Kurumsal İtibar Mücadelesi

Ahmet İsvan, belediyenin itibarını korumak amacıyla imar-iskân faaliyetlerinin yönetmelikler doğrultusunda gerçekleşmesini sağlamıştır. 1973-1977 yılları arasında İstanbul Belediyesinin kent dokusunu korumayı kendine şiar edinmiş, imar planlarına aykırı hiçbir projeye müsaade etmemiştir. Bu durum belediye ile İmar İskân Bakanlığının, merkezî otoritenin, belirli sermaye grupları ve seçkinler zümresinin karşı karşıya gelmesine yol açmıştır (Yayıntaş 2021: 133-139). Ahmet İsvan, belediyenin kent imar planlarını uygulamasında belediye denetiminden geçerek uygun koşulları sağlamayan hiçbir yapıya iskân ruhsatı verilmeyeceğini, hangi zümreye ait olursa olsun kimseye ayrıcalığın söz konusu olmayacağını ve merkezî otoritenin İstanbul kent planlarına müdahil olmasına izin verilmeyeceğini belirtmiştir (Yayıntaş 2021: 136). Ahmet İsvan, merkezî otoritenin olası müdahalecine karşı İmar İskân Bakanlığını İstanbul imar planına riayet etmemekle ve bozmaya çalışmakla itham etmekten geri durmamıştır (İstanbul'un İmar Planını İmar Bakanlığı Bozuyor 1975).

Kent planlamasında ve kentte gerçekleşen yapılaşmaların belirlenmesi ve denetimde tek ve mutlak yetkili İstanbul Belediyesi değildir. İstanbul Belediyesi üzerindeki idari vesayetin bir örneği, imar-iskân yönetmeliklerinin, denetimlerin ve kararların İmar İskân Bakanlığı tarafından onayı alınmadan yürürlüğe girmemesidir. Bakanlıkta çalışan, İstanbul'u bilmeyen, seçilme yoluyla halka karşı sorumluluğu olmayan bir memur İstanbul'un imar-iskân yönetmeliğe dair yorum yapabilme, değerlendirme ve veto/onay verme yetkilerine sahipti. İstanbul halkının kendi oylarıyla kenti yönetmesi için seçtiği belediye başkanı merkezî idarenin onayı olmaksızın kenti imar planlarına yürürlüğe koyamıyordu. Bu gerçeklik merkezî idarenin çıkar ve sermaye grupları ile girdiği ilişki ile bütünleşince Ahmet İsvan'ın imar-iskân usulsüzlüklerine karşı yürüttüğü tavizsiz politika ile zıtlaşmaması söz konusu olamazdı. Bu olası yönetim mücadelesinin en belirgin karşıtlığı Kadıköy Moda Burnu'nda yapılacak inşaata dair belediyenin ve bakanlığın iki farklı karar almasında gün yüzüne çıkmıştır.

1976 yılında Moda Vapur İskelesi ile plaj arasında inşası planlanan turistik tesis İstanbul Belediyesi ile İmar İskân Bakanlığını karşı karşıya getirmiştir. İstanbul Belediyesi geçmişte parsel bazlı yapılan bir değişiklik sayesinde çevresindeki arsalardan daha büyük bir inşaat iznine ve bina yüksekliğine sahip olan yapının imar planını haksız imtiyaz ve çevredeki sakinlerin haklarının ihlali

olarak değerlendirmiş, planı emsal yapılara benzer sınırlara çekmiştir. İmar İskân Bakanlığı, İstanbul Belediyesinin bu haklı gerekçeye dayanan kararını tanımayarak şehir imar planında Bakanlık kararlarının belediye kararlarına oranla daha geçerli olduğu gerekçesiyle değişikliği onaylamamıştır. Belediyenin talebinin iki katından daha fazla inşaat alanına ve bina yüksekliğine ruhsat vermiştir (Belediye Olmaz Dedi Bakanlık İzin Verdi 1976: 10). Ahmet İsvan, bu kararı 1976 yılında bahse konu alan parselin önünde Moda sakinleri ile beraber protesto ederek hem belediye üzerindeki idari vesayetten söz etmiş hem de merkezî idarenin içinde bulunduğu sistemin İstanbul kentine verdiği zararı geçmişe dayanan örneklerle açıklamıştır (İsvan 1977: 16-17).

İmar-iskân yönetmeliklerine aykırı yapılara karşı yürütülen çalışmaların merkezî idare ile ilişkilerde yarattığı soruna verilebilecek belirgin örneklerden bir diğeri ise Sheraton Hotel binasına dair yaşanan süreçtir. Sheraton Hotel'in iskân ruhsatı alınmadan açılması teşebbüsü Belediye Başkanı Ahmet İsvan tarafından engellenmiştir. Taksim'de yer alan Sheraton Hotel, yüz milyonlarca liralık bir yatırım olarak İstanbul turizminde inşası dikkat çeken yapılar arasındaydı. Milliyetçi Cephe hükümeti başbakanı Süleyman Demirel'in açılışına bizzat katılacağı beyan edilen yapının iskân ruhsatı alınmadan belediyeden geçici iskân ile elektrik bağlanması ve otelin hizmete girmesi talep edilmiştir. Yönetmelikte "geçici iskân" şeklinde bir tabirin bulunmaması ve bu talebin yasalarla çelişmesi nedeniyle -başbakan açılışa davetli olmasına rağmen- binaya elektrik bağlanmasına belediye izin vermemiştir. O güne kadar süren yaklaşımlar, belediyenin böylesine bir girişimde bulunamayacağını ve şirketin karşısında yer alamayacağını, iskân ruhsatını beklemeksizin gereken ayrıcalığın/usulsüzlüğün sağlanacağını düşündürmüştü. Belediye gibi güçsüz ve itibarını kaybetmiş bir kurumun merkezî idarenin en önemli temsilcisi olan başbakanın hazır bulunacağı bir ortamda yasalara ve yönetmeliklere değer vereceği -her ne kadar doğru olsa da- tahmin edilebilir bir tutum değildi (İsvan 2011: 253-265).

Ahmet İsvan, herhangi bir kuruma sahip olduğu güçten, yatırımlarından veya ilişkilerinden dolayı yasalar önünde ayrıcalığın söz konusu olmadığını beyan ederek iskân ruhsatı olmadan elektriğin bağlanmayacağını belirtmiştir. Bu durum açılışa katılmayı planlayan Milliyetçi Cephe hükümeti Başbakanı Süleyman Demirel ile İstanbul Belediye Başkanı İsvan'ı karşı karşıya getirmiştir. Ahmet İsvan, imar-iskân faaliyetlerini yönetmeliğe uygun olarak gerçekleştirmiş, belediyenin kaybolan itibarını ve otoritesini geri kazanma yolunda gösterdiği çabayla merkezî idare ile karşı karşıya gelmiştir. İktidarda olan AP'nin ve Başbakan Süleyman Demirel'in dâhil olduğu süreçte Ahmet İsvan yönetimindeki İstanbul Belediyesi, yönetmelikler ve usuller doğrultusunda hareket etmekten vazgeçmeyerek imar-iskân faaliyetlerinin meşruiyetine verdiği önemi gözler önüne sermiştir: "Ben, halkın gücünü temsil eden belediyenin sadece küçüklere değil, en büyüklere de söz geçirmesini sağladım. Sheraton'a ayrıcalık tanımadım, iskân iznini alana kadar elektriğini kestirdim" (İsvan 1977: 9).

5.2.3. Sermaye Gruplarına Karşı Kurumsal İtibar Mücadelesi

Ahmet İsvan'ın imar-iskân faaliyetleri yönetmelik doğrultusunda uygulanmasına dair taviz ermediği hakim sınıf yalnızca merkezî idareden oluşmamaktadır. Ahmet İsvan, sermaye sahiplerine karşı belediyenin kamu kurumu olarak otoritesini ve saygınlığını korumaya devam etmiştir. Ülkenin önemli sermaye sahibi şirketlerinden birinin Taksim Elmadağ'da yer alan otelin hemen yan parselindeki yeşil alan/park statüsünde halka açık araziyi demir parmaklılar ile örerek ticari kuruluşuna dâhil etmesiyle ile İstanbul Belediyesi hızlıca harekete geçmiştir. Apartmanlaşan/betonlaşan İstanbul'da insanlara böylece nefes alma alanları oluşturulmuştur (Yayıntaş 2021: 169). İstanbul Belediyesinin önceki dönemlerde bilinen ancak gereken yaptırımların uygulanmasından kaçındığı bir konuda Ahmet İsvan, yasalar/yönetmelikler doğrultusunda hareket etmiştir. Bu konudaki titizliği belediyenin belirli sermaye ve çıkar gruplarının gücü altında olan bir kurum imajından sıyrılarak gücünü halktan alan ve saygınlık-otorite sahibi bir kamu kuruluşuna evirilmesine katkıda bulunmuştur. Ahmet İsvan, demir parmaklıkların kaldırılıp parkın halka açılacağı gün Taksim Elmadağ'daki otelin önünde basın toplantısı düzenlemiştir. Buradaki konuşmasında yapılan çalışmayı Ortanın Solu'nun "Bu Düzen Değişmeli" söylemi ile bağdaştırmış, bu düşüncenin hayata yansıdığını ortaya koymuştur. Bu örnek, Ahmet İsvan belediyeciliğinde CHP'yi değiştiren/dönüştüren Ortanın Solu söylemin etkisini göstermektedir:

> "Şimdi farkımızı ortaya çıkartacak, 'Bu Düzeni Değiştireceğiz' dememizin ne anlama geldiğini somutlaştıracak bir eylem yapacağız ve on beş yıldır burada duran parmaklıkları sizlerin tanıklığınız önünde sökeceğiz; halkın parkını halka açacağız" (İsvan 2011: 250).

Sermaye gruplarına karşı taviz verilmeyen imar-iskân faaliyetlerinden biri de ülkenin o dönemde önemli traktör üreticilerinden birinin yeşil alanları içine alarak fabrikasını büyütme çabasına karşı belediyenin aldığı engelleyici tutumdur. Geçmiş dönemlerde gösterilen tavizlerin aksine İstanbul Belediyesi fabrika inşaatını mühürleyerek inşaatın durdurulmasını sağlamaya çalışmıştır. Ancak fabrika sahibi kuruluşun mühürlenmesine aldırış etmeden inşaata devam etmiştir. Ahmet İsvan yönetimindeki İstanbul Belediyesi sermaye grubunun bu tavrına taviz vermemiş, inşaatın yıkımının yanı sıra yıkım masraflarını da fabrika sahibinden tahsil etmiştir. Belediyenin büyük sermaye grubuna karşı yürüttüğü bu çalışma o güne kadar alışılmamış ve görülmemiş bir tavırdı (İsvan 1977: 19). Yasaların ve yönetmeliklerin yalnızca alt gelir sınıfına uygulanmasından uzaklaşılıp herkese adil biçimde uygulanması geçmiş dönemlerde yapılan yanlışlık ve usulsüzlerle İstanbul Belediyesinin kaybettiği itibarın Ahmet İsvan döneminde geri kazanılmasına büyük katkı sağlamıştır.

> "Bu alışılmamış bir olaydı. Belediye gecekondu yıkardı, yarım katını tam kat haline getiren güçsüz vatandaşın katını yıkardı ama büyük fabrikaların kaçaklarına el sürmezdi. Yani yasal yetkisini büyüklere karşı kullanmazdı" (İsvan 1977: 19).

5.2.4. Seçkinler Sınıfına Karşı Kurumsal İtibar Mücadelesi

Ahmet İsvan imar-iskân faaliyetlerindeki usulsüzlükleri önleme ve giderme çabalarında merkezî otorite ve sermaye sınıfına ek olarak belli seçkin kesime ile de karşı karşıya gelinmiştir. 1970'lerde İstanbul'da kent halkının denize girebileceği uygun alanlar oldukça azdır. Marmara Denizi'ni ve Karadeniz'i Boğaz ile birleştiren şehirde halkın ulaşabileceği ücretsiz plaj sayısı sınırlıydı. İstanbul Belediyesinin belirli bir zümrenin egemenliğinde olmasından dolayı sahiller de belirli bir sosyal sınıfa hizmet verir hâle gelmişti. Örneğin, resmiyette İstanbul Belediyesinin maliki olduğu Kadıköy Fenerbahçe Yarımadası'ndaki sahil, bazı spor kulüplerinin yönetiminde yalnızca üyelere belirli bir giriş ücreti karşılığında hizmet veren plajlar durumuna getirilmişti. Belediyeye yani İstanbulluya ait olan plajlar seçkinlerin etkisi altındaki İstanbul Belediyesi tarafından belirli bir zümreye tahsis edilmiş alanlar olmuştur. Gecekondu mahallelerinde alt gelir sınıfına ait ailelerin çocuklarının bir sahil kenti olan İstanbul'da halkın ücretsiz bir şekilde denize girebilmesi Ahmet İsvan'ın hayata geçirmeye çalıştığı çalışmalar arasında yer almıştır. İstanbul'un güçlü-nüfuz sahibi kişi veya kurumlarca özel kullanıma alınan sahillerinin halka açılması için "Bu Düzen Değişmeli" söylemi ve toplumcu belediyecilik anlayışı ile paralel bir şekilde çalışmalar yürütülmüştür (Yayıntaş 2021: 129). Ahmet İsvan, bu duruma tavır alarak Fenerbahçe plajında birçok alanı ücretsiz plaj, park ve çocuk bahçesi hâline getirmiş, kentli halkın ücretsiz bir şekilde denize girebilmesini ve İstanbul Belediyesinin mallarından bütün kent halkının yararlanmasını sağlamıştır.

> "Ben, bu ayrıcalıklı seçkinler kulüplerinin burada olmaması gerektiğini, o sahillerin halka açılması gerektiğini hatta 'beyaz donluların' bir gün buradan denize gireceğini savundum. Bu yerin mülkiyeti İstanbul halkı adına İstanbul Belediyesinindir. Ama geçmiş belediye yönetimleri halkın değil, seçkinlerin etkisinde olduğu için bu inci gibi sahiller halkla birlikte denize girmekten rahatsız olan seçkinlere peşkeş çekilmişti" (İsvan 1977: 11).

Ahmet İsvan'ın belediye başkanlığı süresince en önem verdiği konu usulsüz-hukuksuz-kayırmacı yöntemlerin sonucunda belediyenin kaybolan saygınlığını ve güvenilirliğini geri kazanmaktı. İsvan'ın görev süresince tavizsiz yürüttüğü çalışmalar, şeffaf, dürüst ve halkın çıkarlarını gözeten belediyecilik açısından 1973 Yerel Seçimlerinden önceki döneme dayanmaktaydı. İsvan, üzerinde sıklıkla durduğu ve gerçekleştirdiği bu vaadinin önemini defalarca vurgulamıştır:

> "Ben her şeyden önce dürüstlükle kendisini saydıran belediye ve halkın çıkarlarını savunan bir yönetim vadettim. Bu alanda önemli başarılar sağladığımıza da inanıyorum. Artık belediye, elindeki yetkileri kullanırken güçlülerin, varlıklıların karşısında eğilmiyor. Gecekondular yıkılırken güçlülerin kaçak otellerine izin verilmiyor. Belediye yüz binler bağışlayanlara Zafer Anıtı'nın karşısında kaçak gazinolar yaptırmıyor (…) Biliyorum, mükemmel olmaktan henüz

epeyce uzağız ama ciddi yönetimi sağlama yolunda çok mesafe kazandık. Benim vaatlerim bunlardı" (İsvan 1976).

5.3. Ahmet İsvan Dönemi Faaliyetleri ve 6 İlke

Türkiye'de toplumcu belediyecilik düşüncesinin teorik bir zeminde büyüyüp gelişmesinden ziyade öncelikle yeni belediyecilik hareketi olarak tanımlanan CHP'li Ankara, İstanbul ve İzmit başta olmak üzere büyük kentlerin halkçı belediye başkanlarının faaliyetleri sonucunda oluşan pratikten teoriye dönüşmüş bir anlayış olduğundan daha önce bahsedilmişti. CHP'nin 1977 Yerel Seçim bildirgesinde belediyecilik düşüncelerini tanımladığı altı ilke olarak tanımlanan "halkçı belediyecilik, üretici belediyecilik, kaynak yaratıcı belediyecilik, sağlıklı kentleşmeye dönük belediyecilik, birlikçi-bütünlükçü belediyecilik ve demokratik belediyecilik" ilkeleri partinin merkez siyasetten benimsediği Atatürk İlkeleri olan Altı Ok'a benzer olarak mahalli idarelerde kabul edilen altı maddeli yönetim anlayışıdır. Bu altı madde teorik bir zeminde oluşmaktan ziyade 1973'te seçilen kent belediye başkanlarının çalışmaları sonucunda edinilen tecrübelerle yazılı hâle gelmiştir. Bu altı ilkeye en büyük katkıyı yapan belediyelerden biri Ahmet İsvan yönetimindeki İstanbul Belediyesidir. Ahmet İsvan'ın faaliyetleri, CHP 1977 Yerel Seçim bildirgesine katkısı ve bunların 6 ilke ile eşleştirilmesi aşağıda ele alınmıştır.

5.3.1. Halkçı Belediyecilik

CHP'nin 1977 Yerel Seçim bildirgesinde yer verdiği halkçı belediyecilik ilkesi belediye imkânlarının bütün kent halkının adil erişimine ve kullanımına sunulmasını taahhüt eden ilke olarak öne çıkmaktadır. Halkçılık ilkesi, diğer ilkelerin de temelini oluşturan ve demokratik sol/yeni belediyecilik hareketi düşüncesinin temel değeri olarak kabul edilen özelliğe sahiptir (CHP 1977: 4-5). Ahmet İsvan'ın 1973-1977 yıllarındaki görevi boyunca İstanbul'da hayata geçirdiği birçok uygulama halkçı belediyecilik ilkesi ile doğrudan ilişkili olup bu ilkenin pratik tecrübeler neticesinde teorik düzeyde yerleşmesine katkı sağlamıştır. İstanbul Belediyesinin halkçı belediyecilik anlayışıyla yaptığı çalışmaların başında daha önce bahsedilen belediye taşınmazlarının, imkânlarının ve sahillerinin belirli çıkar gruplarından alınarak bütün halkın hizmetine sunulmasıdır. Bu doğrultuda İstanbul Belediyesi artık yalnızca belirli güç-sermaye sahiplerine yönelik hizmet yürütmekten bütün İstanbul halkını kapsayan bir anlayışa geçmiştir. "Bizim dönemimizin en şerefli hizmeti, bilebildiğimiz her olayda, tercihlerin halk yararına yapılmasını sağlamamız olmuştur" (Belediye Başkanı İsvan 1976: 7).

Halkçı belediyecilik ilkesinin İstanbul Belediyesine en büyük yansıması Ahmet İsvan'ın seleflerinin aksine gecekondu sorunlarına büyük bir önem vermesi ile tezahür etmiştir. CHP'nin 1973

Yerel Seçimlerinde elde ettiği başarıda alt ve orta gelir sınıfına ait ve kırsaldan kente göç eden gecekondu seçmeninin payı vardır. Ahmet İsvan görevi boyunca seçmen tabanını oluşturan gecekondu mahallerine hizmet erişimini ve sorunların çözümünü ön planda tutmuştur. Ahmet İsvan yönetimindeki İstanbul Belediyesi hizmet anlayışında ötekileştirmeden uzak bir tavır benimsemiş ve gecekondu bölgelerine hizmet eriştirmeye çaba göstermiştir. Halkçı belediyecilik anlayışının pratik hayata önemli yansımalarından olan gecekondu bölgelerine ulaşan belediye çalışmaları incelendiğinde çeşitli projeler görülmektedir. Bunları anlatmadan önce İstanbul'daki gecekondu sorununa dair bazı noktaların altını çizmek gerekmektedir.

1970'li yıllar İstanbul'un Anadolu'dan aldığı yoğun göç sonucunda hızla büyüdüğü bir dönemdir. Bu hızlı göçle İstanbul'a yılda ortalama 200.000 yeni nüfus yükü gelmektedir. İstanbul'a göç eden insanlara göçün doğal sonucu olarak konut ve iş imkânlarının sağlanması gerekiyordu. Konutlaşmanın sağlanması için ivedilikle bölge-şehir planlamaları, yeni alanların imara açılması ve elektrik, su ve kanalizasyon gibi iskân faaliyetleri gerçekleştirilmeliydi. Bunların yerine getirilmemesi göç edenleri büyük bir zorluğun içine soktuğu gibi kentin de tarihî, doğal ve turistik değerini azaltarak kenti yaşanabilir bir şehir olmaktan uzaklaştırma riskini barındırmaktaydı (İsvan 1977d: 2). İstanbul Belediyesi idari ve mali açıdan kısıtlı imkânlara sahip olduğundan yoğun göçle gelen nüfusun ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanıyordu. Merkezi hükümetin kırsaldan kente göç eden nüfusa yönelik doğrudan bir çalışması olmadığı gibi kentlerde de gecekondu sorununa dair çözüm üretmekten ziyade yasak getiren bir siyasa izlemiştir (Yayıntaş 2021: 100). Bu imkânsızlık ve ihmalkârlığın sonucunda kente göç edenler çaresizlikten kentin ücra köşelerine giderek elektrik, yol, su erişiminin olmadığı bölgelerde yasa dışı konutlar inşa ediyordu. Belediyeler, genellikle bu inşaatları engellemeye yönelik çalışmalar yapıyordu. Konut yapmak yasaktı ancak vatandaşların başını sokacakları bir konutları olmadan nasıl yaşayacakları sorusuna cevap verilmiyordu. Dönemin yönetimin anlayışında neyin yapılamayacağı neyin yapılacağından daha önde yer alan bir konuydu (İsvan 1977d: 2).

İstanbul gibi birçok kent gecekondular ile çevrelenmiş ve gecekondularda ikamet eden büyük bir kitle oluşmuştu. Merkezî idare ise kalıcı bir şekilde sorunu giderici siyasalar üretmekten uzak bir tutum izlemiştir. Gecekondulara dair o döneme kadar yapılan çalışmalar belirli dönemlerde çıkan af yasalarından öteye geçmeyen ve günlük yaşama ve sıkıntılara çözüm getiremeyen seçim öncesi popülist yöntemlerdi. 1966 yılında 775 sayılı ilk Gecekondu Af Yasası çıkartılmıştı. Bu yasayı 1976 tarihli 1990 numaralı yasa izlemişti. İki yasanın da getirdiği tek şey o tarihlere kadar yapılan gecekonduların affedilmesi ve iskân faaliyetlerine erişebilmesini içeriyordu (İsvan 2011: 111-113). Bunlar daha sonra yapılacak gecekondulara dair veya iskân faaliyetlerinin nasıl götürüleceğine dair hiçbir içeriği olmayan yüzeysel yasalardı. Devlet birçok sosyoekonomik nedeni ve sonucu olan bu önemli probleme dair herhangi bir çözüm sunmamakla beraber çıkardığı siyasi pragmatizm içeren seçim öncesi popülist

gecekondu affı yasalarıyla problemi ve çözüm konusundaki başarısız iradeyi mahalli idarelerin üzerine bırakmaktaydı (İsvan 2011: 26). Ahmet İsvan yönetimindeki İstanbul Belediyesi ise daha önceki örneklerin aksine belediye hizmetlerine odaklanarak gecekondu bölgelerine iskân ve fen işleri çalışmaları gerçekleştirdi. Bununla beraber 775 ve 1990 sayılı yasaların çıkmasından önce tespit edilen veya bu yasalardan sonra inşa edilen gecekonduların yıkılması ve iskân faaliyetlerin uygulanmaması emrediliyordu. Ancak Ahmet İsvan, 1973 seçimlerinde CHP'ye en büyük desteği veren gecekondu seçmeninin de belediye hizmetlerine erişimi hakkının olduğunu savunarak gecekondu mahallerine dair yıkıcı ve ikincil sınıf hizmet alanı algısını değiştirirmiş ve halkçı belediyecilik doğrultusunda bir yaklaşım benimsemiştir (İsvan 2011: 160-170).

1973-1977 yılları arasında gecekondu bölgelerine ve İstanbul'un diğer alt gelir sınıfının ikamet ettiği mahallelere yasalara aykırı olmasına rağmen su, elektrik, ve kanalizasyon gibi hizmetler götürülmeye çalışılmıştır (Yayıntaş 2021: 100). İstanbul Belediye Meclisinin 28 Ekim 1975 tarihli toplantısında oy çokluğuyla alınan karar neticesinde gecekondu mahallerine su, elektrik ve işletme ruhsatı verilmesinde iskân şartı aranmasından vazgeçilmiştir (Gecekondu Bölgelerinde 1975: 25). Merkezî idarenin yasaları gecekondu bölgelerine belediye faaliyetlerinin ulaşmasını engellemesine rağmen İstanbul Belediye Meclisinin aldığı kararla eşit ve adil hizmete erişim eğiliminin sonucunda geri kalmış bu bölgelere su, elektrik vb. hizmetler götürülmüştür (İsvan 1977: 30). Bu kararla merkezî idarenin yasalar ile hizmeti sınırlandırarak ikinci sınıf vatandaş muamelesi yaptığı gecekondu sakinleri halkçı belediyecilik ilkesi doğrultusunda Ahmet İsvan yönetimindeki İstanbul Belediyesi tarafından belediye hizmetleri ve iskân faaliyetleri ile buluşturulmuştur. "Biz gecekonduda oturan vatandaşı yalnız mahalle çeşmesine mahkûm edilecek ikinci sınıf vatandaş olarak görmüyoruz" (İsvan 1977: 31).

Bu hizmetlerin temelini gecekondu bölgelerini suyla buluşturmak oluşturmuştur. Ahmet İsvan'dan önce gecekondu bölgelerine (iskan ruhsatı olmayan hanelere) yasaların yasaklamasından dolayı su şebekesi çekilmemekteydi. Bölge sakinlerinin su temin edebilmek için mahalle çeşmelerinden veya sakalardan su alarak bidonlarla taşıması gerekiyordu. İstanbul gibi bir metropolde böyle bir durumun yaşaması hem merkezî hem yerel yönetim açısından büyük bir utanç olmanın yanı sıra büyük bir adaletsizliği de göstermektedir. İskân faaliyetlerine ve su erişimine sahip olan yerlerde Sular İdaresi aboneleri bir teneke su için 3,5 kuruş ödeme yaparken gecekondu bölgeleri sakinleri sakalara teneke başına 100-125 kuruşa varan ücretler ödemekteydi (İsvan 1977d: 2). Siyaset mekanizmasının ihmalkârlığı ve göz ardı etmesinden dolayı zor durumda kalan gecekondu sakinlerinin yaşadığı bu imkânsızlık belirli çevreler tarafından istismar edilerek gelir kapısı yapılmıştı. Gecekondu bölgelerine su şebekesinin inşası ve orada yaşayan kentlilerin de diğer İstanbullular gibi ucuza su temin edebilmesi halkçı belediyecilik ilkesinin temel koşullarından biri olarak değerlendirilmiş ve bu kapsamda çalışmalar yürütülmüştür. Belediyenin mali sıkıntıları engel olarak Ahmet İsvan'ın karşısına çıkmıştır.

Bu sorunu aşmak için Belediye Meclisinde alınan kararla teneke başına 3,5 lira olan Sular İdaresi tarifesi 5,5 liraya çıkarılmıştır. Bu tarife artışıyla 78 milyon liralık kaynak oluşturulmuştur. Elde edilen gelirle büyük bir su şebekesi inşasına başlanmış ve gecekondu bölgelerine sadece bir yılda 86 kilometre su şebekesi döşenmiştir. Bu 86 kilometrelik su şebekesi hattı ile Kadıköy-Fikirtepe, Sarıyer-Doğanevler ve Maden, Beşiktaş-Hisarüstü ve Zeytinburnu gibi dönemin birçok gecekondu bölgesi su şebekesine kavuşmuştur (İsvan 2011: 140-144). Her ne kadar yasalar gecekondu bölgelerine su, elektrik ve yol gibi iskân faaliyetlerinin gitmesini engellese de Ahmet İsvan, İstanbul Belediye Meclisinin de onayı ve desteğiyle gecekondu bölgelerine su şebekesi döşeyerek bölge sakinlerinin suya erişimini sağlamış ve onları sakalara ödenen fahiş ücretlerden kurtarmıştır.

Gecekondu mahallelerinde faaliyete geçen 86 kilometrelik su şebekelerinin artırılması için 1976 yılında Sular İdaresinin teneke başına tahsil ettiği ücretin tekrar artırılması gündeme gelmiştir. Elde edilecek gelirle su erişimi sağlanamayan gecekondu mahallerine yönelik bir çalışma hedeflenmiştir. Bu çaba idari vesayet ve Milliyetçi Cephe hükümeti engeli ile karşılaşmıştır. Sular İdaresi tarifesinin artmasına yönelik Belediye Meclisinin aldığı karar Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafınca onaylanmayınca 1976 yılında geçmiş iki yılda gecekondu bölgelerine yapıldığı kadar su şebekesi sağlanamamıştır (İsvan 1977d: 2).

Ahmet İsvan'ın gecekondu mahallerine yönelik çalışmaları iskân faaliyetleri ve su tedariki ile sınırlı kalmamıştır. İstanbul Belediyesi 1973-1977 yılları arasında göçle ortaya çıkan konut arzındaki sorunları çözmek amacıyla sosyal konut projelerini hayata geçirmiştir. Her yıl hızla yoğunlaşan İstanbul nüfusunun konut ihtiyacını karşılamak amacıyla yürütülen sosyal konut projelerinden biri Bakırköy Osmaniye'de 800 dairelik bir sosyal konut projesidir. Bu proje o dönemin şartlarında Türkiye'de bir belediye tarafından gerçekleştirilen en geniş kapsamlı konut projesiydi. Bu sosyal konut projesiyle hem gecekondu bölgelerinde kötü koşullarda yaşayan kent halkının daha yaraşır bir meskende yaşamalarını sağlanacak hem de fahiş düzeydeki kira fiyatlarına karşı halk korunacaktır (Bakırköy Osmaniye Semtinde 1976: 4-5). Ahmet İsvan'ın Florya Sosyal Konut Projesi'nin temel atma töreninde yaptığı açıklama bu çalışmalarda önceliğin gecekondu sorununa çözüm getirme ve gecekonduda yaşayan kentli halka daha iyi imkânlar sunma olduğunu gözler önüne sermiştir. "Bu koşullar altında biz gecekondu yıkan bir belediye olmak istemiyoruz. Gecekonduyu önlemek için birçok sosyal konutlar yapan bir belediye olmak istiyoruz" (Bakırköy Osmaniye Semtinde 1976: 4-5).

Ahmet İsvan döneminde gerçekleştirilen halkçı belediyecilik ilkesiyle dar gelirli kent halkının ucuz ve sağlıklı beslenme imkânlarına kavuşturulması da amaçlanmıştır. İsvan dönemine kadar belediyenin hayat pahalılığı ile mücadelesi sadece fahiş fiyatla ürün satan esnafa ceza kesmekti. İsvan yönetiminde ise ceza keserek hayat pahalılığını önlemenin yanı sıra dar gelirli halk, temiz ve ucuz gıda ile buluşturulmuştur. Bunun için özenli bir planlama ile Tanzim Satış Mağazaları hayata geçirilmiştir

(Ketenci 1973: 1). İstanbulluların artan gıda fiyatlarına rağmen sağlıklı beslenmesi için İstanbul Belediyesi tarafından oluşturulan Tanzim Satış Mağazaları, ürünü doğrudan üreticiden alıp aracıları ortadan kaldırmış, düşük gider ve az kâr marjı ile çalışarak halkı ucuz ve sağlıklı gıda ürünleri ile buluşturmuştur (Belediye İstanbullulara Patatesi Ucuz Fiyatla Yedirecek 1976: 9-10).

Hayat pahalılığı ile mücadele Tanzim Satış Mağazaları ile sınırlı kalmamıştır. Yeni belediyecilik hareketinin tüketimi düzenleyici belediyecilik prensibini de içeren halkçı belediyecilik ilkesi geçmişten gelen esnaf denetimlerine de önem vermiştir. Bu kapsamda kabul olunan fiyatlardan daha yükseğe iş yapan esnaflar, fırınlar ve toplu ulaşım ağları belediye ekiplerince denetleniyordu. İstanbul halkı hayat pahalılığına karşı belediye tarafından korunmaktaydı (Minibüsler Üzerinde Belediye Denetimi Artırıldı 1976: 21).

Ahmet İsvan yönetimindeki İstanbul Belediyesi, yeni belediyecilik hareketi/demokratik sol belediyecilik gereği olan ve CHP 1977 Yerel Seçim bildirgesinde temel ilke olarak kabul edilen halkçı belediyecilik ilkesine son derece önem vermiş ve bu ilkenin oluşmasına yaptığı çalışmalar ile katkı sağlamıştır. Halkçı belediyecilik ilkesi doğrultusunda herkesin belediye imkânlarına erişebilmesi için gecekondu bölgelerinde iskân faaliyetleri gerçekleşmiş, sosyal konut projeleri hayata geçirilmiş, hayat pahalılığına karşı tüketimi düzenleyici bir tavırla Tanzim Satış Mağazaları ve denetimler ile İstanbullu seçmen belediye tarafından korunmuştur.

5.3.2. Üretici Belediyecilik

Bu bölümde Ahmet İsvan yönetimindeki İstanbul Belediyesi tarafından üretici belediyecilik ilkesi ekseninde yapılan çalışmalar ele alınacaktır. Bu ilke, bir önceki bölümdeki halkçı belediyecilik ve bir sonraki bölümdeki kaynak yaratıcı belediyecilik ilkelerinden bağımsız değerlendirilemez. 1973-1977 yılları arasındaki CHP'li başkanların temel ilkesi olan halkçı belediyecilik ilkesinin doğal bir sonucu olarak yerel yönetimler kendi ihtiyaçlarını kendileri gideren ve üretim sistemine dâhil olarak ekonomik pazardaki kimliğini denetleyici rolün ötesine taşıyan kurumlar hâline gelmiştir. Üretici belediyecilik doğrultusunda inşa edilen fabrikalar ve istihsaller kent halkının daha makul fiyatlar ile ürüne ulaşmasını sağladığı gibi üretilen ürünlerin ticari zincire dâhil edilmesiyle belediyeler de ekonomik hayatta etkin bir kurum hâline getirilerek maddi gelir elde etmiştir. Bu durum üretici belediyecilik ilkesinin halkçı belediyecilik ilkesinden doğan ve kaynak yaratıcı belediyecilik ilkesine katkı sağlayan bir prensip olmasını beraberinde getirmiştir. Üretici belediyecilik ilkesi doğrultusunda inşa edilen asfalt ve beton fabrikaları ile satın alınan araç gereçler bu bölümde ele alınacaktır. İstanbul Belediyesi, acil eylem gerektiren iskân-ıslah çalışmalarında ihale sürecini beklemeden veya yüklenici firmanın hizmet kalitesine güvenmek zorunda kalmadan tamamen belediyenin maliki olduğu iş

makineleri ve belediye personeliyle sorunları daha hızlı ve başarılı bir şekilde çözmüştür. Bu ilke, 1977 CHP Yerel Seçim bildirgesinde yer alan sağlıklı kentleşmeye dönük belediyecilik ilkesine de katkı sağlamıştır.

Üretici belediyecilik, CHP'li belediyelerin önem verdiği çalışma prensiplerinden olup yeni belediyecilik hareketinin vizyonunu oluşturan bir değerdir. Üretici belediyecilik; halkçı belediyecilik, kaynak yaratıcı belediyecilik ve sağlıklı kentleşmeye dönük belediyecilik gibi farklı prensipler ile ilişkilidir. Ahmet İsvan yönetimindeki İstanbul Belediyesinde üretici belediyeciliğin birçok yansıması vardır.

Ahmet İsvan'ın 1973-1977 yılları arasında hayata geçirdiği çalışmaların üretici belediyecilik ile olan ilişkisini açıklamaya 1975 yılında Nişantaşı Vali Konağı Caddesi'nde belediyenin karşılaştığı zorlukla başlanacaktır. 1975 yılında Nişantaşı Vali Konağı Caddesi'nden geçen bir kanalizasyon tonozun patlamasıyla yaşananlar İstanbul Belediyesinin belediyecilik faaliyetlerini sürdürebilmesi için gereken araç gereç ve ekipmanlar hususunda son derece kısıtlı imkânlara sahip olduğunu gözler önüne sermiştir. Bu gerçekliğin İstanbul Belediyesinin temel belediye hizmetleri için gerekli olan ekipmanları üretebilecek bir kurum haline gelmesi konusunda Ahmet İsvan'ın etkilediği söylenebilir (İsvan 2011)

İstanbul gibi büyük bir kentin yönetim merkezi olan İstanbul Belediyesinin araç filosunda o denli derin bir yerde çalışacak bir iş makinesinin olmamasından dolayı yaşanan olumsuzluklar üretici belediyecilik ilkesinin hayata geçirilmesinin önemini göstermiştir. Tonozun patladığı alandaki sorunun insan gücü ile çözüme kavuşturulması da çok uzun bir zaman dilimini kapsayacaktı (Yayıntaş 2021: 105). Belediyenin elinde gerekli iş makinesi olmadığı için uygulanacak bir diğer yöntem hızlıca bir bakım-onarım ihalesi açılmasıydı. Ancak bu yöntem de ihale dosyasının hazırlanması, ihalenin gerçekleşmesi ve sözleşme süresi göz önüne alındığında uzun bir zamanı kapsamaktaydı. Bu iki yöntemin de uygulanması, İstanbul halkını uzun bir süre kötü koku ve zor koşullar altında yaşamak zorunda bırakacaktı. Bu durum ise belediyenin tesis etmeye çalıştığı saygınlık ve güvenilirliğe ciddi zarar verecekti. İsvan; bu olumsuz koşullar ve belediyenin öz varlıklarında gerekli ekipmanların olmaması nedeniyle belediyecilik anlayışı ile çelişen bir çözüm yolu uygulamak zorunda kalmıştır (İsvan 2011: 192-193). Vali Konağı Caddesi'ndeki sorunun ivedilikle giderilmesi, bölge sakinlerini rahata kavuşturmak ve belediyenin itibarını korumak amacıyla daha önce Gaziosmanpaşa için açılan ihaleyi kazanan müteahhittin ihale kapsamı dışında araçlarını çalıştırması istenmiştir. Müteahhittin araçlarıyla Vali Konağı'ndaki sorunun giderilmesinin ardından işin bedeli Gaziosmanpaşa'daki bakım-onarım işinde gösterilmiş ve ödeme bu şekilde gerçekleştirilmiştir. Olumsuz koşulların zorlaması ile gerçekleşen bu usulsüzlüğe dair Belediye Meclisinde muhalefeti oluşturan AP'nin yetkilileri de bilgilendirilmiş ve ilerleyen süreçte Ahmet İsvan kendisine yönelecek haksız ithamlara karşı yine şeffaflık ilkesiyle savunma yapmıştır (İsvan 2011: 194-195). İstanbul Belediyesinin Nişantaşı Vali

Konağı Caddesi'nde tonoz patlamasının çözümünde yaşadığı acziyet belediyenin yeterli kapasitede hizmet araç ve ekipmanlarının olmasının önemini ortaya koymuştur. Ahmet İsvan, bu olaydan edindiği deneyimle araç alım ihalesi gerçekleştirmiş ve belediye faaliyetleri için gerekli malzemelerin üretimi için fabrikaların inşasına hız vermiştir. Böylece CHP'nin 1977 Yerel Seçim bildirgesinde yer alan üretici belediyecilik ilkesinin oluşumuna katkıda bulunacak çalışmalar yürütmüştür (İsvan 2011: 195). Ahmet İsvan, Nişantaşı Vali Konağı'nda yaşananları ve bu durumun üretici belediyecilik olan ilişkisini şu şekilde aktarmaktadır:

> "Belediyenin araç gereç bakımından kendi acil işlerini bile yapamaz durumda oluşunun ne anlamsız ve ne büyük zorluklara yol açtığını, araç yokluğunun kamu yönetimini ne aciz duruma düşürdüğünü, bu olay ortaya koyuyor" (İsvan 2011: 195).

Ahmet İsvan yönetimindeki İstanbul Belediyesi kendi kendine yeten ve üreten bir belediye olmak için birçok tesis kurmuş ve araç almıştır. Belediyenin faaliyetlerini, bakım-onarım işlerini ve diğer ihtiyaçlarını kendi araçları ve kendi atölyeleriyle çağın teknolojisine uygun biçimde karşılayabilen bir kurum olma misyonu üretici belediyecilik ilkesini oluşturmuştur. 1973-1977 yılları arasında İstanbul Belediyesinin belediye hizmetlerini kendi imkânları ile gerçekleştirebilecek bir araç gereç donanımına kavuşması önemli hedefler arasında yer almıştır (Yayıntaş 2021: 106). Belediye hizmetlerinin eksiksiz olarak giderilmesi ve müteahhit eline mahkum bir şekilde iş yapma mecburiyetinden kurtarılması için geçmiş dönemlere kıyasla çok daha büyük yatırımlar yapılmış ve hizmet üretiminde kendi kendine yeten bir belediye yapısı oluşturulmaya çalışılmıştır. İsvan döneminden önceki dört yılda İstanbul Belediyesi araç gereç alımına ve tesis inşasına 25 milyon lira harcamıştır. 1973-1977 yılları arasında bu miktar 493 milyon liraya çıkarılarak belediyenin hizmet üretimi konusunda geniş bir hareket alanına sahip olması sağlanmıştır (İsvan 1977: 60). Bu yatırımlar İsvan sonrası dönemde de İstanbul Belediyesinin imkânlarının genişlemesine, daha hızlı ve verimli hizmet üretmesine katkı sağlamıştır. İstanbul Belediyesi içinde bulunduğu mali sorunlar ve bağımlılığa rağmen özellikle yurt dışından sağlanan fonlar ve kredilerle belediye tarihinin o güne kadarki en büyük satın alma ihalesini gerçekleştirmiştir (İsvan 2011: 195-203). Bu satın alma ihalesiyle İstanbul Belediyesi geçmişte olmadığı kadar çok ve çeşitli fonksiyonlara sahip araca sahip olarak ihale sürecini beklemeden veya müteahhittin iş takibine ve ahlakına güvenmek zorunda kalmadan hızlı çözümler üretebilmiştir. 1973-1977 yıllarını kapsayan dört yılda 132 damperli kamyon, 27 şasi, 94 çöp kamyonu, otuzar tonluk 10 adet çöp treyleri, 38 pikap araç, 5 kamyon katarı, yirmişer tonluk 30 adet damperli kamyon, 5 asfalt finisheri, 5 asfalt distribütörü, 4 greyder, 20 silindir, 20 adet 10 tonluk transmixer, 20 adet vinçli kamyon ve 11 lastikli tekerlekli loder alınmıştır (İsvan 1977b: 65). Ahmet İsvan'ın 1973 yılında devraldığı İstanbul Belediyesi basit bir tonoz patlaması sorununu bile çözemezken 1977 yılında devrettiği İstanbul Belediyesi birçok farklı sorunu ihale süreci beklemeksizin ivedilikle çözebilecek ekipman filosuna sahipti.

İstanbul Belediyesinin kendi kendine yetebilen ve hızlı hizmet üretebilen bir kurum olma yolundaki çabası araç alımları ile sınırlı kalmamıştır. İstanbul Belediyesi birçok fabrika-atölye inşası gerçekleştirerek özellikle beton ve asfalt gibi temel belediye hizmetlerinin vazgeçilemez unsurlarını kendi üretebilecek ve kullanabilecek duruma gelmiştir. Özellikle yurt dışından sağlanan uzun vadeli ve düşük faizli krediler ile modern teknolojiye sahip 3 adet asfalt şantiyesi kurulmuş ve asfalt çalışmalarına hız kazandırılmıştır (Yayıntaş 2021: 106). Ahmet İsvan'dan önce İstanbul Belediyesi atölyeleri saatte sadece 50 ton asfalt üretebilecek kapasitede iken bu üretim gücü saatte 317 tona çıkarılmış, eskisinin altı katı kadar büyük bir üretim kapasitesine sahip olunmuştur (İsvan 1977: 61). Asfalt üretimi daha önce elektrik kesintilerinden etkilenen ve depolama tesislerine sahip olmayan atölyelerde gerçekleştirilirken İsvan döneminde teknolojik altyapısı dönemin şartlarına göre oldukça yeterli 2500 ton bitüm depolama kapasitesine sahip ve elektrik kesintilerinden etkilenmeyen şantiyeler oluşturulmuş ve sürekli üretimin yolu açılmıştır (İsvan 1977b: 3). Belediyeye ait teknik donanımı yüksek şantiyelerin faaliyete geçmesi ile asfalt çalışmalarına ağırlık verilmiş ve asfaltın bulunmadığı birçok bölgeye atölyelerin sağladığı üretim gücüne güvenerek asfalt dökülmüştür.

Asfalt üretiminin yanı sıra belediye faaliyetlerinde bir diğer önemli bileşen olan beton üretim tesisleri de İstanbul Belediyesinin ağırlık verdiği konular arasında yer almıştır (Belediye Yeni ve Modern İş Makineleri 1976: 10). İsvan döneminde İstanbul Belediyesinin saatte 10 metreküp olan beton döküm kapasitesi Bayrampaşa ve Çamlıca tesislerinin faaliyete geçmesiyle 120 metreküpe çıkarılmıştır. Tahsis edilen birçok araç ve ekipman ile betonun üretimi ve kullanımında belediye kendi kendine yetebilen bir kurum olmuştur. Kullanımda gerekli ekipmanlardan bazıları için Küçükköy'de beton elemanları fabrikası projesine başlanmıştır. Böylece üretici belediyecilik misyonu sadece hammadde üretimi ile sınırlı kalmamış, maddenin işlenmesini ve kullanılmasını da içermiştir (İsvan 1977: 62).

> "Küçükköy ve Çamlıca Beton Şantiyelerinde kullanılmak üzere her biri saatte 160 ton taşı mıcır haline getirecek olan iki konkasör gelmiş, temelleri hazırlanmış ve montajına başlanmıştır. Böylelikle belediyemiz asfalt ve beton yapımında kritik bir malzeme olan mıcırı kendi üretecek, künkünü kendi yapacak, kanalı kendi açacak, kendi döşeyecek ve işi kendi gücüyle bitirecektir" (İsvan 1977: 62).

Araç üretimi konusunda yapılan yatırımlar beton ve asfalt ile sınırlı kalmamıştır. Edirnekapı'da faaliyete geçen atölyelerde belediye hizmetlerinde kullanılmak üzere kaynak makineleri vidanjörler, oto çekiciler üretilmiş ve İstanbul halkının hizmetine sunulmuştur. Belediye İstanbul dergisinin Haziran 1976 tarihli 145. sayısında yer alan bilgilere göre dönemin şartlarında değeri 600 bin lira olan vidanjörlerin 310 bin liraya, piyasa değeri 110 bin lira olan kaynak makinelerinin 22 bin liraya mal edilmesi göz önüne alındığında İstanbul Belediyesinin üstlendiği üretici belediyecilik rolü kendini

göstermektedir. Belediye böylece satın almada ödeyeceği yüklü külfetten çok daha makul fiyatlara üretim gerçekleştirerek ticari kazanç sağlamıştır (Edirnekapı Atölyelerinde Yapılan 1976: 24).

Geçmişte ihale ile gerçekleştirilen elektrik tesisatları, bordür üretimi, tabut yapımı, duba üretimi gibi faaliyetler belediye atölyelerinde gerçekleştirilmiş hem hizmet kalitesi artırılmış hem de belediyenin gider kalemlerinin düşürülmesi sağlanmıştır. Park ve Bahçeler Müdürlüğü için kurulan atölye ile parkların onarımı için gereken malzemeler, banklar, çocuk parkı oyuncakları, saksılar, masalar, peyzaj düzenleme gereçleri ve fidanlıklar belediyenin atölyelerinde üretilmeye başlanmıştır (Yayıntaş 2021: 106). İstanbul Belediyesi Ahmet İsvan yönetiminde birçok farklı alanda kendi kendine yeten ve büyük bir üretim halkası oluşturan bir kurum hâline gelmiş, üretici belediyecilik ilkesinin temelini oluşturan ve bunun en büyük temsilcilerinden olan bir mahalli idareye dönüşmüştür.

5.3.3. Kaynak Yaratıcı Belediyecilik

CHP'li belediye başkanlarının uygulamalarından elde edilen tecrübe ile 1977 Yerel Seçim bildirgesinin demokratik sol belediyeciliği tanımlamak için kullandığı ilkelerden üçüncüsü kaynak yaratıcı belediyeciliktir. Yerel yönetimleri dönemin şartlarından, içinde bulunduğu mali vesayetten ve ekonomik darboğazdan kurtarmak için hayata geçirilen faaliyetler sonucunda bu ilkenin oluştuğu söylenebilir. Yerel yönetimlere gelir sağlayan ve merkezî idareye bağlı kalmaksızın hizmet üretebilmek için kaynak oluşmasına katkıda bulunan bu ilkeyi halkçı belediyecilik ve üretici belediyecilik ilkesinden bağımsız değerlendirmek mümkün değildir. Halkçı belediyecilik ilkesi doğrultusunda kent halkının tamamına hizmet eriştirebilme çabasının bir ürünü olarak doğan üretici belediyecilik ilkesi sonucunda ortaya konulan birçok ürünün ticari faaliyete dâhil olmasıyla kaynak yaratıcı belediyecilik ilkesi de oluşturulmuştur. Ahmet İsvan döneminde yürürlüğe konulan fabrika ve atölyelerde üretilen ürünler İstanbul Belediyesi tarafından ticari hayata entegre edilmiş ve gelir elde edilmiştir. Daha önce ele alınan belediye taşınmazların tespiti ve kira ücretlerinde gerçek değerlerine yakınlaştırma çabaları da belediyenin gelirlerinin artmasına ve sürekli kaynak ile nakit akışı sağlanmasına katkıda bulunmuştur. Ahmet İsvan yönetimindeki İstanbul Belediyesinde dört yıllık sürede yaklaşık 678 milyon liralık gelir artışı sağlanmıştır (İsvan 1977: 25). Bu gelir artışında üretici belediyecilik ve kira artışlarının yanı sıra farklı çalışmaların da katkısı olmuştur.

Örneğin, İstanbul Belediyesi yaptığı sosyal konut projeleri gibi İstanbul'un farklı yerlerinde konut/devre mülk projeleri gerçekleştirerek gecekondu sakinlerinin buralara geçmesini sağlamış, İstanbulluyu artan kiralara karşı korumuş ve satış ve kiralama işlemlerinden kendisine maddi kaynak oluşturmuştur. 1976 yılında dönemin İstanbul'unun yaz turizminde kullandığı turistik bölgelerinden Florya'da inşasına başlanılan, 200 konutu içeren projenin kiralanması ve satışından gelir elde edilmiş

ve gelirin belediyenin hizmetlerinde kullanılması sağlanmıştır. Projede yer alan boş alanların değerlendirilmesi ile yeni gelir kapıları oluşturulmuştur (Belediye Florya'da 1976: 19). Katlı otopark yapımı gibi birçok farklı projenin ve işletmenin belediye eliyle hayata geçirilmesi veya yönetilmesi de gelir kaynaklarını artıran çalışmalar arasında yer almıştır (İsvan 1977: 55).

Ahmet İsvan döneminde hem halka hizmet götürme özelliği taşıyan hem de belediyeye maddi kaynak oluşturan çalışmalardan en önemli ikisi Hamidiye Su tesislerinin modern hâle gelmesiyle üretim çeşitliliğin artması ve HALK EKMEK fabrikasının oluşturulmasıdır. 1972 yılında Kemerburgaz'da temeli atılan ve 1975 yılında tamamlanan Hamidiye Su İşletmesinin çağın ihtiyaçlarını karşılayan bir üretim merkezi ve şişeleme tesisi hâline gelmesi büyük bir yatırımın sonucunda gerçekleştirilmiştir (15 Milyona Malolan Hamidiye Suyu 1975: 4). Bu yatırımla Hamidiye Su, küçük ve büyük şişelerde satışa çıkarılarak hem kent halkına ivedilikle ulaşmış hem de İstanbul Belediyesinin bütçesine yeni bir gelir kaynağı olmuştur. Takip eden alt başlıkta ise kaynak yaratıcı belediyecilik ilkesine örnek olarak HALK EKMEK projesi incelenecektir.

5.3.3.1. Halk Ekmek

Halk Ekmek projesi sadece kaynak yaratıcı belediyecilik ilkesi altında değerlendirilen bir proje olarak ele alınamaz. Halk Ekmek projesi İstanbul halkının siyasi lobi imkanlarına ve güce sahip olan fırıncılar derneğine karşı belediye tarafından korunduğunu gösterir. Halk Ekmek projesi, belediyenin İstanbulluyu korumak amacıyla fabrika kurarak sağlıklı ve ucuz ekmek üretimine başlaması ile üretici belediyecilik örneği olarak ele alınabilir. Bununla beraber, üretilen ekmeklerin ekonomiye dâhil edilmesi ve satışın gerçekleşmesi ile kaynak yaratıcı belediyecilik ilkesi ile de uyumlu bir projedir. Tüm bu nedenler göz önünde bulundurulduğunda, Halk Ekmek projesi Ahmet İsvan döneminin en önemli projelerinin başında gelmektedir. Yerel yönetimlerdeki rant zincirinin ve yozlaşmış düzenin temsilcisi olan ticari çıkar gruplarına karşı mücadeleyi simgeleyen ve belediyenin alt ve orta gelirlinin çıkarlarını savunabilecek güçte olduğunu göstermesi açısından İstanbul Belediyesine itibar ve güvenilirlik sağlayan Halk Ekmek, günümüzde de İstanbul Büyükşehir Belediyesinin en önemli ve en çok takdir edilen oluşumudur. İstanbul'da yürürlüğe giren bu proje daha sonra birçok büyük kente örnek olmuş ve yerel yönetimler, halkın temel besin kaynağı olan ekmek üretiminde ve temininde aktif rol oynayarak halkı ucuz ve sağlıklı beslenme imkânıyla buluşturmuştur. Halk Ekmek gibi son derece önem verilmesi gereken bir projeyi incelemeye kuruluş nedenleri ele alınarak başlanacaktır.

Halk Ekmek, Ahmet İsvan İstanbul Belediyesi yönetimini devralmadan önce 1971 yılında CHP'li üyelerin çoğunlukta olduğu İstanbul Belediye Meclisinin aldığı kararla hayata geçirilmesi planlanan bir projedir. Bu projenin hayata geçirilmesi ile İstanbul Belediyesi maliki olduğu fabrikada

ekmek üretecek ve aracıların ticari süreçten çıkarılması ile İstanbulluya ucuz ve sağlıklı ekmek sunarak temel besin kaynağı sağlamayı planlamaktaydı. Bu kapsamda Edirnekapı'da Türkiye'nin en büyük ekmek fabrikasının inşa edilmesine karar verilmiş ve milyonlarca lira harcanarak yurt dışından ekmek üretimi için makineler satın alınmıştır. Ancak Ahmet İsvan'dan önceki yönetimin projeye gereken önemi vermemesi ve müteahhit ile belediye arasında ödeme konusunda anlaşmazlıkların ortaya çıkması nedeniyle inşaat durmuş ve sipariş edilen makineler gümrükte tutularak atıl durumda bırakılmıştır. Bu ihmalkârlık İstanbul halkını ekmek gibi temel besin kaynağını makul fiyata temin edebilme imkânından alıkoyuyor ve günde 2700 lira ödenen gümrük deposunda tutulan milyonlarca lira değerindeki makinelerin iş göremez hâle gelmesine yol açıyordu. Ahmet İsvan'ın görev süresince İstanbul Belediyesinin oldukça önem verdiği ve ödemeleri aksatmamada titiz davrandığı çalışma Halk Ekmek projesi olmuştur. İlk olarak gümrükte kira ödenen ve depoda tutulan makineler Zeytinburnu'nda İstanbul Belediyesinin sahibi olduğu depoya taşınmıştır. Böylece belediye kira yükünden kurtulmuş, ölüme terk edilen makinelerin uygun şartlarda korunması ve bakımlarının yapılması sağlanmıştır. Daha sonra yeni ihaleler ilan edilmiş ve Halk Ekmek fabrikasının teknik-teknolojik altyapısı geliştirilmiş, eksik ekipmanlar temin edilmiş ve fabrika inşaatına devam edilmiştir. İstanbul Belediyesinin mali vesayet ve yoksunluk içinde büyük bir çabayla yaptığı yatırım sonucunda İstanbullular Türkiye'nin en büyük ekmek fabrikası olan ve günde 450.000 ekmek üretecek kapasitede hayata geçirilen Halk Ekmek fabrikasından ucuz ve sağlıklı ekmek temin edebilmiştir (İsvan 1977: 57-59).

Halk Ekmek projesinin hayata geçirilmesinin arkasında yatan nedenler incelendiğinde ülke siyasetindeki çıkar ilişkileri ve merkezî idarenin CHP'li belediyeler üzerindeki vesayet/iş göremez hâle getirme çabaları görülmektedir. Bu tablonun arka planında Ahmet İsvan'ın İstanbulluyu ucuz ve kaliteli ekmek ile buluşturmak için İstanbul'daki fırıncılar tekeli ile ve merkezî idareyle girdiği mücadele vardır. Ahmet İsvan, kent halkının kaliteli hizmete ve ucuz temel gıdaya erişebilmesi için büyük çaba sarf etmiştir. Merkezî idare ile mücadelesi çıkarılan bir kararname ile Fırıncılar Birliğinin de içinde yer aldığı bir komisyonun kurulması ve 1930 tarihli Belediye Yasası'na göre ekmeğin üretilmesinden satılmasına kadar her evrenin denetimden sorumlu olan belediyelerin yetkilerinin kısıtlanarak bu komisyona devredilmesi sonucu başlamıştır. Kararname ile kurulan komisyon, yasaları ihlal etmesinin yan sıra çift başlı bir yönetim mekanizması oluşturmuştu (İsvan 2011: 211-212).

Yerel-Merkez hükümetlerin rekabetinin sonucu olarak çıkar grupları fırıncılar komisyondaki gücünü kullanıp ekmek maliyetlerini yüksek göstererek ekmek fiyatlarına zam yapma niyetindeydiler (Yayıntaş 2021: 70). Ahmet İsvan yönetimindeki İstanbul Belediyesi ise komisyon kararlarını ve ekmek fiyatlarına istenen yüzde 34'lük zammı asla kabul etmeyeceğini belirterek kent halkının ucuz ekmek ile buluşması için sıkı denetimler ve gerçekçi hesaplamalar yapmaktaydı (İsvan Fırınları Denetledi 1977:

7; İsvan: Ekmeğe yüzde 34 zammı kabul etmiyoruz 1977: 7). Ahmet İsvan fırıncılar tekelini ve komisyonun varlığını şöyle eleştirmiştir:

> "Belediye sınırları içinde sayıları dört yüzden çok olan fırın, aralarında anlaşarak şehrin mahallerini parsellemiş, böylece piyasa ekonomisinin temeli olan rekabeti yok etmişlerdi. (…) Buğdayı devlet ucuza veriyor, yasaya göre sorumlu olan belediye bu ucuzluğun halka intikali için çalışıyor. (…) Komisyon yetki karışıklığına sebep olduğu için ekmek etkili biçimde denetlenemiyordu" (İsvan 2011: 212-213).

Fırıncılar Birliği istediği zam oranını merkezî idare tarafından ilan edilen kararname ile oluşan il komisyonundan geçirerek ekmeğin fiyatını 400 kuruş olarak ilan etti. İstanbul Belediyesi bu kararı kabul etmediğini ve tanımadığını ilan ederek ve zamlı ekmek fiyatı ile satış yapan fırıncılara karşı sıkı bir denetim ve yaptırım yürürlüğe koydu. İstanbul'da ekmek fiyatlarına dair iki farklı otorite, iki farklı karar mevcuttu (İsvan 2011: 218-219). İstanbul Belediyesi sıkı denetimler ile fırınların halka ucuza ekmek satmasını sağlamaya çalışıyordu. Bu denetimlerin sonucunda zamlı ekmek satışı yaptığı tespit edilen 112 fırın belediye ekipleri tarafından mühürlenerek halkın ucuz ekmek tedarik etmesi konusunda taviz verilmeyeceği gösterildi (4 liradan Ekmek Satan 112 Fırın Kapatıldı 1977). Ahmet İsvan'ın fırıncılar tekeline karşı yürüttüğü mücadeleden geri adım atmaması üzerine fırıncılar, işçilerin dinlenme hakkı gerekçesini öne sürerek pazar günleri fırınlarda ekmek çıkartılmayacağını ilan etti. Böylece sahte bir ekmek kıtlığı ve korku yaratarak İstanbul Belediyesini zor duruma sokmaya ve halkın gözünde otoritesini sarsmaya çalıştı. Bu durum, Fırıncılar Birliği ile belediye arasında büyük bir rekabetin ve mücadelenin başladığını göstermekteydi. Ahmet İsvan daha önceki durumlarda yaptığı gibi halkı şeffaf bir şekilde bilgilendirme politikası ile asıl planlananın ekmek zammına karşı belediyeyi etkisiz hâle getirme çabası olduğunu başarılı bir şekilde kamuoyuna aktardı (Yayıntaş 2021:72; İsvan 2011: 215-216). Ahmet İsvan, fırıncılar üzerinde denetimleri sıklaştırsa da gerek belediyelerin yetkilerindeki sınırlılık gerek denetim yoluyla istenilen sonuçlara ulaşmaktaki zorluk Halk Ekmek projesine ağırlık verilmesini sağladı. Ahmet İsvan İstanbul Belediyesinin denetim ve cezai yaptırım konusunda sahip olduğu kısıtlı yetkiyi şu şekilde aktarmaktadır:

> "(…) Yıllardan beri süregelen bu durum karşısında belediye, elindeki etkisiz ceza verme yöntemiyle yararlı olmaya çalışmış fakat istenen sonucu hiçbir zaman alamamıştı. (…) Burada bir kez daha vurgulamak gerekir ki Türkiye'de belediyelerin kendilerine verilmiş olan görevleri yerine getirmek için yararlanabileceği yetkiler son derece sınırlıydı ve bu sınırları genişletme yetkileri hiç yoktu. Kırk yıl evvel saptanmış yetkiler ve yöntemler küçük büyük demeden bütün belediyeler için bütün ülkede aynen uygulanmaktaydı. Dört milyon nüfuslu İstanbul Belediyesi de iki bin nüfuslu herhangi bir belediye de tıpatıp aynı yetkilere sahipti ve hiçbir belediye bu yetki sınırlarını genişletemezdi. Ayrıca düzen, zaman içinde belediyenin etkili bir denetim

yapmasını güçleştiren birçok sınırlayıcı koşul getirmişti. Örneğin, para cezaları yıllar için enflasyon sonucu erimiş, alay konusu olan çok küçük değerlere inmiş, tamamen etkisiz kalmıştı" (İsvan 2011: 223).

Ahmet İsvan, fırıncılar tekeli ile yürüttüğü mücadeleyi denetim-ceza yöntemlerinden ziyade daha etkili bir yol olarak gördüğü ticari rekabete katılarak yürütmeye karar verdi. Bu kararın neticesinde 1971 yılında başlanan ama yarıda bırakılan Halk Ekmek projesi için büyük bir seferberlik başlatıldı. Ahmet İsvan, için Halk Ekmek projesi artık ulaşılması gereken öncelikli ve en önemli çalışmaların başında yer alıyordu. Hem maddi sıkıntılar hem de fırıncılar tekelinin birçok engelleme çabasına rağmen gereken finansmanlar zor koşullarda da olsa bulunarak Halk Ekmek fabrikasının inşasına başlanıldı (Yayıntaş 2021: 76-77). Halk Ekmek fabrikasının karşılaştığı olumsuzluklardan biri de Milliyetçi Cephe'nin İstanbul Belediyesini maaş ödeyemez duruma sokma çabaları karşısında işçilerin iş bırakma eylemlerine gitmesiydi. Ahmet İsvan, her türlü grev süresince işçilerin haklı eylemlerin yanında yer alıp destek vermiştir. Sadece Halk Ekmek konusunda işçilerden anlayışlı davranmasını ve İstanbul halkının ucuz ve kaliteli ekmeğe kavuşması konusunda onların da destekte bulunmasını istemiştir. Ahmet İsvan'ın her durumda işçi eylemlerini destekleyen tavrına karşılık sadece Halk Ekmek fabrikası inşasında tolerans talebi, kendisinin ve İstanbul Belediyesinin bu proje verdiği önemi gözler önüne sermektedir (Yayıntaş 2021: 78-79).

"Size alacaklarınızı sık sık geciktiren işvereniniz, hem de yaşadığınız kentin belediye başkanı olarak bir çağrı yapmak durumundayım. Ekmeğin geniş halk kesimlerinin beslenmesindeki önemini biliyorsunuz. Belediyemiz yıllardır halka sağlıklı ve ucuz ekmek yedirmek için denetimlerle fazlasıyla yapmaya çalıştığı halde yeteri kadar başarılı olamıyor. Bu nedenle büyük bir ekmek fabrikası yapıp fiyat ve kaliteyi rekabet yoluyla kontrol etmeyi ilke olarak benimsedik. Bu fabrikanın yapımı çeşitli nedenlerle durmuştu. Şimdi bütün pürüzleri ortadan kaldırdık, işleri yoluna koydurduk. (…) Sizi bu fabrikanın yapımında katkıda bulunmaya davet ediyorum. Bildiniz gibi hak direnişi yapmanıza karşı olamam. Elbette emeğinizin karşılığını alacaksınız. Bu hakkınızı geciktirmekle kabahatli olan biziz. Ama belediyemizin bu gecikmeleri hangi koşullar altında yapmak durumuna sokulduğunu biliyorsunuz. Gecikmelerden dolayı şahsen beni suçlamadığınız için, gösterdiğiniz anlayıştan dolayı size minnettarım. Şimdi size bir çağrı yapıyorum: Yapacağınız hak direnişinde sadece ekmek fabrikası ile ilgili ödemeler için bir ayrıcalık tanıyın, bize müsaade edin, gerektiğinde bu ödemeleri sizin maaşlarınızı önce yapabilelim. Ekmek fabrikasının yapımı aksamasın. Size söz veriyorum, istediğim bu yetkiyi kötüye kullanmayacağız; size borcumuzu ödemeden, ekmek fabrikası dışında hiçbir iş için ödeme yapmayacağız" (İsvan 2011: 226-227).

Nihayetinde büyük imkânsızlar ve parasızlıklara rağmen yürütülen planlı ve başarılı çalışma ve işçi sınıfının gösterdiği fedakârlığın ürünü olarak 27 Ekim 1977 tarihinde Halk ekmek fabrikaları deneme üretimini başlayarak kamuoyuna tanıtıldı (Yayıntaş 2021: 79). İstanbul Belediyesi artık ucuz ve sağlıklı ekmek teminin sadece ceza ve denetim ile sağlamayacak, ekonomik pazar içinde bir aktör hâline gelecekti. Halk Ekmek fabrikaları çağına uygun bir teknoloji ile donatılmış, kısa sürede birçok ekmek üretebilen bir tesis olduğu için pazardaki diğer aktörlerden daha avantajlı bir konumdaydı. Bununla beraber aracılardan temizlenmiş bir tedarik zinciri ve fırın kiralanması yerine büfelerden yapılan satışlar ile giderler düşürülmüştür. Halk Ekmek fabrikasından çıkan ekmekler, diğer ürünlere göre hem daha ucuza satılmakta hem de kârlılığını korumaktaydı. Böylece Halk Ekmek fabrikası halkçı ve üretici belediyecilik kapsamında her kesime ucuz ekmek sağlayan bir üretim merkezi ve elde ettiği kâr oranı ile kaynak yaratıcı belediyecilik ilkesinin de en önemli çalışması olmuştur.

> "Bu fabrika ile halka gramajı tamam ve pişkin ekmek sunmayı amaçlıyoruz. Bu fabrikanın kullandığı teknoloji, günümüzün en ileri teknolojisidir. Bu fabrika sayesinde mevcut ekmek fabrikalarından daha ucuz imalat yapacağız. (…) Rekabeti, halkımızın temel besin kaynağı olan ekmeğin gramajından, pişkinliğinden ve unun kalitesinden taviz veren, sayılarının az olmasını dilediğimiz fırınlarla yapacağız. Bugün için ülkemizde ilk olan bu en yeni teknolojinin İstanbul'da ve yurdumuzda yaygınlaşmasını diliyoruz. Bu nedenle bütün maliyet unsurlarımız ve hesaplarımız, onları incelemek isteyen herkese açık olacaktır. (…) Bu fabrikayla birlikte üzerine vinç monte edilmiş kamyonlar aldık ve kamyonla taşınabilecek ekmek satış büfeleri planladık. Büfeler, vinçli kamyonlarımız tarafından kaldırılıp rekabet yapmamızın gerektiği yerlerde kaldırımların üzerine geçici olarak konulup, orada satış yapacaklar" (İsvan 2011: 230-231).

5.3.4. Sağlıklı Kentleşmeye Dönük Belediyecilik

CHP'nin 1977 Yerel Seçim bildirgesinde yer verdiği ilkelerden olan sağlıklı kentleşmeye dönük belediyecilik düşüncesinin ekonomik kalkınmayı çevreci değer ve endişeleri gözeterek gerçekleştirmeyi planlayan dönemin ötesinde bir perspektife sahip olduğu daha önce belirtilmişti. Günümüzden bakıldığında 1970'li yıllarda bu düzeyde bir bilinçle hareket etmek takdire şayan ve incelenmeye değer bir konudur. Ahmet İsvan yönetimindeki İstanbul Belediyesinde ise sağlıklı kentleşmeye dönük belediyeciliği, teslim alınan olumsuz tablodan dolayı geleceği şekillendirici politikalardan ziyade geçmişten kalma sorunların çözümü üzerine şekillenmiştir. İstanbul'un maruz kaldığı yoğun göç ve beraberinde gelen çevre ve kentsel faaliyetlerde yaşanan sorunların çözümü sağlıklı kentleşmeye dönük belediyecilik anlayışı doğrultusunda ortaya konan çalışmaların ana hedefi olmuştur. Geçmiş belediye yönetimlerinin göz ardı ettiği veya gerekli çalışmaları yürütemediği kanalizasyon, trafik, çöp toplama,

peyzaj ve bakım-onarım gibi birçok kentsel problem Ahmet İsvan döneminde çözüme kavuşturulmuş veya kavuşturulması yolunda çalışmalar yürütülmüştür.

1973-1977 yılları arasında İstanbul Belediyesinin karşılaştığı en büyük kentsel sorunların başında kanalizasyon problemi gelmekteydi. Aldığı yoğun göçler ile ikamet eden kişi sayısı 5 milyona yaklaşan İstanbul'da kanalizasyon imkânlarının yetersizliği artık göz ardı edilemez boyutlardaydı. Denize akan birçok kanalizasyon nedeniyle şehri kötü kokular sarmış ve sağlığı tehdit eden bir ortam oluşmuştu (Yayıntaş 2021: 102). İstanbul gibi büyük bir kentin kanalizasyon sistemi hem sağlıklı şehir planlamasının sağlanamaması hem de gerekli yatırımların gerçekleşmemesinden dolayı sağlık ve kentsel gelişim açısından büyük bir sorundu. Sorunun çözümü milyarlarca liralık bir yatırım gerektirmekteydi. Ahmet İsvan, 8 Eylül 1976 tarihli Milliyet Gazetesi'nde yayımladığı yazısında sorunun çözümü için o tarihe kadar Türkiye'de hiç kullanılmamış bir teknolojinin gerekliliğini ve bu teknoloji ile denizden 300-500 metre uzağa basan deşarj istasyonlarının inşasının gerekliliğinden bahsetmiştir. Böyle büyük bir proje ve proje maliyeti ihtiyacı bulunurken geçmiş dönem belediye başkanları için kanalizasyon vb. altyapı projeleri, halkın gözünde popülerliğe sebep olması ve "eser" olarak algılanmaması sebebiyle her zaman göz ardı edilen çalışmalardan olmuştur (İsvan 1976). Kanalizasyon sorunun büyüklüğü, gerçeği ve göze görünmeyen, eser olarak nitelendirilemeyen hizmetlerden olması birleşince geçmiş dönem belediye başkanları ve yöneticileri kanalizasyon projelerini hayata geçirmekten kaçınmıştır ve bu problem gün geçtikçe daha da büyümüştür (İsvan 1977: 35).

Kanalizasyon sorunu kent halkının sağlığını ve günlük yaşam kalitesini tehdit etmekteydi. Bu sorun kent kalkınması için büyük bir engel durumuna gelmişti ve ivedilikle çözülmesi gerekiyordu. İstanbul Belediyesi, Ahmet İsvan döneminde geçmiş yönetimlerin aksine bu soruna gerekli önem ve özeni gösterdi. İstanbul Belediyesinin sahip olduğu ekipmanların teknik açıdan yetersiz olması sebebiyle kanalizasyon çalışmalarının gerçekleşmesi uzun zaman alıyordu. Yeni ekipman alımları ile gerekli bakım onarım çalışmaları sağlanmaya çalışılsa da daha geniş kapsamlı çalışmalar için kayda değer bir finansmana ihtiyaç duyulmuştu. Mali kaynağın sağlanması için İller Bankasına 1974 yılında başvuruda bulunulmuş ve yol-kanalizasyon işlerine dair 234 milyon liralık bir projenin programa alınması sağlanmıştı. Milliyetçi Cephe hükümeti, iktidara geldikten sonra CHP'li belediyeleri işlevsiz hâle getirerek halkın gözünde kötü duruma düşürme politikasının bir ürünü olarak bu projeyi İller Bankası programından çıkarmıştı (İsvan 2011: 160-165).

Kanalizasyon sorununa dair alternatif çözüm yollarından biri Dünya Bankasından sağlanan kredidir. Dünya Bankası normal şartlarda kentlerin gelişme sorunuyla ilgilenmezken İstanbul'un özel durumu neticesinde Dünya Bankası tarafından İstanbul'a gerekli olan kanalizasyon şebekelerinin sağlanması ve Haliç'in temizlenmesini kapsayan bir proje neticesinde 500 bin Amerikan doları

değerinde bir kredi sağlanmıştır (İsvan 2011: 160-161). Bu kredinin tahsil edilip kullanılmasında karşılaşılan sorun yine Milliyetçi Cephe hükümetinin engellemeleri olmuştur. Dönemin Belediye Yasası gereği alınan kredinin Maliye Bakanlığının onayını alması gerekmektedir. İstanbul Belediyesinin Dünya Bankasından sağlanan ve kanalizasyon projesinde kullanılacak olan kredinin onay alması için yaptığı başvuru Maliye Bakanlığı tarafından onaylanmamıştır. Bakanlık onayı sağlanamayınca 500 bin Amerikan doları değerindeki kredi kullanılamamış ve İstanbul halkı ve belediyesi kanalizasyon sorununa karşı tekrar çözümsüz bırakılmıştır.

Ahmet İsvan, sorunun çözümüne alternatif yollar aramaktan vazgeçmemiştir. Karşılaşılan engellemelere rağmen kamu kuruluşlarından sağlanan borçlanmalar ile 177,4 km kanalizasyon hattı yapılmıştır (Yayıntaş 2021: 102). Geçmiş dönemde yapılan kanalizasyon hattı uzunluğu 74 km'de kalmıştı (İsvan 1976). Ahmet İsvan döneminde yapılan 177,4 km'lik kanalizasyon ağının yaklaşık 100 km'lik bölümü gecekondu bölgelerinden geçmiştir (İsvan 1977: 34). Bu durum, İsvan döneminde sağlıklı kentleşme konusunda alınan kararlı tavrı göstermekle kalmayıp halkçı belediyecilik anlayışı kapsamında alt ve orta gelir sınıfına hizmet götürülmesine verilen önemi gözler önüne sermektedir.

Kanalizasyon çalışmalarına ek olarak Ahmet İsvan döneminde İstanbul Belediyesi göze görünmeyen ve eser olarak nitelendirilmediği için siyasi pragmatizmden uzak/siyasi oy kazancına dönüşemeyen ama sağlıklı kentleşme için son derece önemli olan birçok projeye imza atmıştır. Köprü ayaklarının bakımı-onarımı, duba yapımı-onarımı, trafik sorunun çözümü ve çöp toplama süreçlerinin iyileştirilmesi gibi kentleşme konusunda önem teşkil eden ve kent halkının sağlığını ve yaşam kalitesini doğrudan etkileyen birçok hizmet yürürlüğe geçirilmiştir (İsvan 1977: 4).

İstanbul Belediyesi dönemin koşullarında ülkedeki diğer belediyeleri aksine Galata ve Atatürk Köprüleri gibi köprülerin bakım-onarım işlemlerinden sorumluydu. Bu köprülerin bakımı da halkın gözünde oy değeri ve siyasi değeri taşımadığı için geçmiş yönetimler tarafından ihmal edilen ve İstanbul için risk oluşturmaya başlayan konular arasına girmişti. Ahmet İsvan görevi devralmadan önce köprü dubaları 67 yıllık periyotta sadece 3 kez değiştirilmişti. Bu ihmalkârlığın sonucu olarak köprülerin yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya gelmesi söz konusuydu. İstanbul Belediyesi bu konuda hızla harekete geçmiş ve 1973-1977 yılları arasında 11 duba değiştirmiştir. Ahmet İsvan değiştirilen bu dubaların bedellerinin kendi döneminde faaliyete giren ve halktan büyük teveccüh alan Aksaray Geçit D Köprüsü sistemine yapılan harcamanın iki katına denk geldiğini belirtmiştir (İsvan 1977: 44-45). Bu durum, İsvan döneminde üst geçit gibi gözle görülebilen ve hızla siyasi faydaya dönüşebilen çalışmalar yerine aynı maliyette olmasına rağmen siyasi oy değeri olmayan ama şehrin gelişmesi ve sağlıklı kentleşme için zaruri projelere gereken önemin verildiğine dair bir delil olarak kabul edilebilir.

"Biz gözle görülmediği için çarpıcı yanı olmayan hizmet türlerinden kaçınan yöneticiler gibi davranmadık: Gerekli olan fakat kendini sürekli hatırlatma özelliği olmayan işleri yapmaktan geri kalmadık. Çünkü hizmetin gereği, devraldığımız belediyenin borçlarını ödemekti, hiçbir zaman göze görünmeyecek olan pis su kanalları yapmaktı, halkımızın anlayışına, basınımızın sorumluluk duygusuna güvenerek, öncelik sırasına göre işler yaptık. Ödediğimiz borç 36 D köprüsü eder. Yaptığımız kanallar ayrıca 10 D köprüsü eder. (…) Satın aldığımız makine ve araçlar ayrıca 12 D köprüsü eder. Demek ki bu üst geçit köprüsünün ardında belediyemizin gözle görünmeyen 80'den fazla köprü tutarı kadar yatırımı vardır" (Aksaray Geçidi D Köprüsü Hizmete Açıldı 1975: 8).

İstanbul'un sağlıklı ve başarılı bir şekilde kentleşmesi için önem verilmesi gereken konuların başında trafik sorunu gelmektedir. Aldığı yoğun göçlerle nüfusu hızla artan İstanbul'un ulaşım sorunu ve trafik problemi baş edilemez noktalara gelmekteydi. Ahmet İsvan, 10 Ağustos 1976 tarihli Milliyet Gazetesi'nde yayımladığı "İstanbul'da Ulaşım" başlıklı yazısında şehir içi ulaşımı İstanbul'un karşılaştığı en önemli sorunlardan biri olarak değerlendirmiş ve sorunun çözülememesinin sadece İstanbul'u değil, bütün ülke ekonomisini etkileyeceğinin altını çizmiştir (İsvan 1976c). Trafik sorunun doğurduğu olumsuz etkilerden biri olarak şehir merkezinde günün belirli dilimlerinde araç ulaşımı gerçekleştirmek imkânsız olmaktaydı (Yayıntaş 2021: 112). Bu durumun doğal sonucu olarak kent halkı da hareket edebilme ve bölgeler arası ulaşımda kısıtlı imkâna sahipti (Yayıntaş 2021: 119). Ahmet İsvan'ın görevi devraldığı 1973 yılında İstanbul'da oldukça büyük bir trafik sorunu varken İstanbul Belediyesinin bünyesinde hizmet gösteren herhangi bir ulaşım birimi söz konusu değildi. Ahmet İsvan döneminde trafik konusunda yapılan ilk çalışmalardan biri ivedilikle ulaşım biriminin kurulması oldu. Trafiği rahatlatmak ve toplu taşımanın yaygınlaşması-tercih edilmesi için otobüsler için Levent-Taksim arasında ilk kez tercihli yol sistemine geçildi. İsvan döneminde hayata geçirilen tercihli yol sistemi sonrasında 22 yıl boyunca kullanıldı. Gecekondu bölgelerinde oturan halk ulaşım konusunda da unutulmamış ve şehrin geri kalmış bölgelerine belediye otobüsü seferleri başlatılarak gecekondu sakinlerinin şehir ile entegrasyonu sağlanmıştır (Yayıntaş 2021: 112). Trafik konusunda hayata geçirilen projeler ulaşım biriminin kurulması, otobüs seferlerinin artırılması ve tercihli yol ile sınırlı kalmamıştır. İstanbul'un trafik sorununu büyük oranda rahatlatacak 80 kilometrelik bir metro projesi de hazırlanmış ve kamuoyu ile paylaşılmıştır (İsvan 2011).

Ahmet İsvan döneminde sağlıklı kentleşmenin sağlanması için hayata geçirilen bir diğer çalışma çöp toplamadır. Yoğun göç hareketlerinin etkilediği bir durum olan çöp sorunun çözümü için çöp toplama araçları yenilendi, sayıları artırıldı ve halk çöp atma konusunda bilinçlendirildi (İsvan 2011: 62; Kentimizde Geniş Bir Çöp Toplama Çalışması Yapıldı 1976: 6). Belediye tarafından çöp torbaları dağıtıldı, halk çöp atma alışkanları konusunda doğru ve yanlışın ne olduğu konusunda bilgilendirildi ve

birçok sempozyum düzenlendi. Kentin kirlenmesine neden olan çöp atma davranışlarına dair cezai yaptırımlar uygulandı (Belediyenin Temizlik Kampanyası Devam Ediyor 1977; "Çöp Sorunu" konulu sempozyum yapıldı 1977: 7). Ahmet İsvan dönemini kapsayan 1973-1977 yılları arasında sağlıklı kentleşme hedefiyle İstanbul'un yeşil alan ve peyzaj çalışmalarında gözle görülür gelişmeler yaşandı (Yeşil Alanların Korunması İçin Tedbir Alınıyor 1976: 13). İsvan öncesi dönemde belediye yönetimi 63.800 metrekarelik bir alanı kapsayan 32 çocuk bahçesi ve park yapmışken Ahmet İsvan'ın görev süresinde 276.645 metrekare genişliğinde 78 alana yayılan çocuk bahçesi ve park kamuoyunun hizmetine açıldı (İsvan 1977: 46).

İstanbul uzun yıllar boyuncu bazı temel çalışmalardan mahrum bırakılmış ve plansız kentleşme neticesinde yaşanması zor, sağlıksız bir şehir hâlini almıştı. Ahmet İsvan'ın 1973 yılının sonunda görevi devralmasıyla siyasi pragmatizmden uzak bir hizmet anlayışı gözetilerek görünmeyen çalışmalar olarak nitelendirilen ama sağlıklı bir kentleşme için temel gereksinim olan kanalizasyon, bakım-onarım, çöp toplama ve yeşil alan gibi birçok farklı alanda kıyas kabul edemeyecek başarılı belediye faaliyetleri yürütülmüştür. CHP'nin 1977 Yerel Seçim bildirgesinde demokratik sol belediyeciliği tanımlayan ilkelerinden sağlıklı kentleşmeye dönük belediyecilik çevreci kalkınma ağırlıklı bir alanı kapsamasına rağmen Ahmet İsvan döneminde geçmişten teslim alınan sağlıksız mirasın temizlenmesi İstanbul'un geleceğine dair kurtarıcı bir müdahaledir.

5.3.5. Birlikçi-Bütünlükçü Belediyecilik

1977 Yerel Seçim bildirgesinde CHP belediyeciliğini tanımlayan bir diğer ilke birlikçi-bütünlükçü belediyecilik ilkesidir. Bu ilke de kaynak yaratıcı belediyecilik gibi Milliyetçi Cephe hükümetinin iş göremez hâle getirme çabalarına karşı alınan bir tavır neticesinde gelişmiştir. CHP'li kent belediyelerinin merkezî idareyle olan tartışma-mücadelelerine karşı ortak tavır benimsemeleri ve iş birliği içinde hareket etme deneyimleri birlikçi-bütünlükçü belediyecilik ilkesini oluşturmuştur.

Merkezî hükümete karşı yerel yönetimlerin sesini yükseltmek ve hizmetleri artırmak için yapılan çalışmaların başında 1975 yılında Marmara ve Boğazları Belediyeler Birliğinin kurulması gelmektedir. Marmara ve Boğazlar Belediyeler Birliği yürüttüğü çalışmalar ile üyesi olan 45 belediyenin uygulanan vesayet politikalarına karşı tek ses hâline gelerek bütünlükçü bir duruş gösterilmesine katkı sağlamıştır. Marmara ve Boğazlar Birliği döneminde Milliyetçi Cephe hükümetine karşı en yüksek sesi çıkan kurum olarak hem dikkat çekmiş hem de ülkede yerel yönetimlere dair Ankara'da ve kamuoyunda bir farkındalık oluşmasını sağlamıştır. İzmit Belediye Başkanı Erol Köse'nin katkıları ile kurulan Marmara ve Boğazlar Belediyeler Birliğinin başkanlığını 1977 yılında İstanbul Belediye Başkanı Ahmet İsvan üstlenmiştir. İsvan'ın belediyelerin ortak ses çıkardığı bir kurumun başkanlığını üstlenmesi

birlikçi-bütünlükçü belediyecilik ilkesine gösterdiği önemi gözler önüne sermektedir. İsvan'ın birlik başkanlığı döneminde oy birliğiyle kabul edilen program yeni belediyecilik hareketinin temel değerlerini oluşturmuş ve CHP 1977 Yerel Seçim bildirgesi ile paralellik taşımıştır (Batuman 2010). İsvan döneminde oy birliği ile kabul edilen bu bildirge, Ahmet İsvan'ın ve diğer belediye başkanlarının yeni belediyecilik hareketinin teorik düzeye oturmasına ehemmiyet gösterdiğini ve çalışmaları ile düşüncelerinin bu teorik altyapının temel taşlarının başında geldiğini delillendirmektedir.

İstanbul Belediyesinin birlikçi-bütünlükçü belediyecilik ilkesiyle beraber anılabilecek çalışmaları Marmara ve Boğazlar Belediyeler Birliği ile sınırlı kalmamıştır. İş birliği yapılan kurumlar Dünya Bankasından Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü *(OECD)* 'ye, Uluslararası Para Fonu *(IMF)*'den Avrupa Konseyine kadar geniş ve uluslararası alana yayılmış ve yapılan engellemeler aşılmaya çalışılmıştır (İsvan 1977: 70-74). Dünya Bankası ile kanalizasyon konusunda yürütülmeye çalışılan ancak Milliyetçi Cephe hükümetinin tavrı nedeniyle hayata geçirilemeyen projeden daha önce bahsedilmişti. İstanbul Belediyesinin hayata geçirmeye çalıştığı birçok büyük projede tarihî-kültürel mirasların korunmasında ve yönetim modelinde öngörülen değişikliklere dair Dünya Bankası ile sınırlı kalmamak üzere OECD, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü *(UNESCO)* ve Avrupa Konseyi ile ortak çalışmalar yürütülmüştür. Bu iş birlikleri arasında sorunların çözülmesine dair büyük finansman desteği içeren girişimler de söz konusudur. İstanbul gibi büyük bir kentin uluslararası ticaret sahnesinde daha ilgi çekici boyuta gelmesi ve ticaret alanlarının geliştirilmesi konusunda OECD ile iş birliğine gidilmiştir. Bu iş birliği neticesinde ticari faaliyetlerin kent merkezinden çevreye nakledilmesinde izlenecek yol haritası üzerinde çalışmalar yürütülmüştür (İsvan 1977: 72-73).

İsvan döneminde uluslararası kuruluşlar ile girilen iş birliklerinin en önemlilerinden biri İstanbul tarihî ve kültürel mirasının korunması için Avrupa Konseyi ile yürütülen iş birliğidir. İstanbul Belediyesinin çabaları neticesinde 1976 yılının Eylül ayında Avrupa Konseyi 636-1976 sayılı kararında İstanbul'u tarihî-mimari değerleri korunacak kent olarak ilan etmiş ve bu konuda destek çağrısında bulunmuştur (İsvan 2011: 297-298). Alınan kararda İstanbul'un tarihî öneminden ve mimari açıdan korunmasının zaruriyetinden bahsedilmiştir. İstanbul'u korumanın sadece kent yönetiminin sorumluluğunda değil, tüm insanlığın üzerine düşen bir vazife olduğu hatırlatılarak gereken çalışmaların iş birliği içinde yapılmasından söz edilmiştir (Avrupa Konseyi İstanbul'u 1976: 12). Ahmet İsvan yönetimindeki İstanbul Belediyesi karşılaştığı maddi zorluklar ve engelleyici tavırlar neticesinde temel belediyecilik faaliyetlerini bile hayata geçirmekte zorlanırken şehrin tarihî ve miras niteliği taşıyan yapıların korunmasında gösterilen özveri ve kendi ulusal kurumlarından sağlanmayan desteğin uluslararası kurumlardan sağlanması yönünde gösterilen çaba siyasi pragmatizmden uzak kapsamlı belediyecilik çalışmalarının yürütüldüğünü göstermektedir. Ahmet İsvan döneminde İstanbul Belediyesi işbirlikçi-bütünlükçü belediyecilik ilkesinin sonucu olarak tarihinde ilk kez kentsel

sorunların giderilmesine ve kalkınmanın sağlanmasına dair uluslararası iş birliğine konu olan projelerin üretildiği ve araştırıldığı bir kurum niteliğine kavuşmuştur (İsvan 1977: 70-71).

İstanbul Belediyesinin 1973-1977 yılları arasında yürüttüğü işbirlikçi-bütünlükçü çalışmalar; belediyeler arası çalışmalar ve uluslararası kuruluşlar ile ortak projeler, akademik hayat, bilim insanları ve nitelikli bürokratlar ile yapılan istişareler ile daha da genişlemiştir. Ahmet İsvan yönetimindeki İstanbul Belediyesi gerek belediye faaliyetlerinin daha verimli hâle gelmesi gerek yönetim modelinin modernleşmesi konusunda aydınlardan, akademisyenlerden ve bürokratlardan destek almıştır. Belediye yönetiminde kısa vadeli görüş ve yaklaşımlardan kaçınılarak siyasi çıkarlardan uzak bilimsel veriler-değerler ışığında uzun vadeli çalışmalar hedeflenmiştir. Bu hedeflerin gerçekleşmesi için eyleme dönük plan ve projelerin hazırlanmasında uzmanlar kadrolardan destek alınmıştır. Yerel yönetimler ve belediye faaliyetlerinde uzman danışmanlar ve akademisyenler ile iş birliği içinde çalışmalar yürütülmüştür. Üniversitelerin akademik kadrolarından belediye yönetimine destek alınmış ve ortak siyasalar oluşturulmuştur (İsvan 1977: 70-71). Uzman kadrolar İstanbul Belediyesinin yönetim sisteminin ve faaliyetlerinin çağdaş düzeye ulaşması ve verimli hâle getirilmesi için belediye yönetimi ile ortak çalışmalar yapmıştır. Ahmet İsvan'ın uzmanlar ile çalışmaları İstanbul Belediyesiyle sınırlı kalmamış ve ülke genelinde yerel yönetimlerin karşılaştığı sorunların çözümlerine dair öneriler yapılmıştır. Bu kapsamda İstanbul Belediyesi, işbirlikçi-bütünlükçü belediyecilik anlayışının iki ürünü olan Marmara ve Boğazlar Belediyeler Birliği ve akademisyenler ile iş birliği yaparak mahalli idarelerin maruz kaldığı idari ve mali vesayetin ve sorunların çözümüne dair yasa önerileri hazırlayarak kalıcı çözümler getirmeye çalışmıştır (İsvan 1977: 74).

Ahmet İsvan İstanbul Belediyesine dair anılarını ve siyasi hayatını kaleme aldığı Başkent Gölgesinde İstanbul adlı kitabında birçok kez çalıştığı bürokratların ve teknokratların/akademisyenlerin isimlerini anarak onlardan aldığı desteğin önemini vurgulamıştır. Hayata geçirdiği birçok projede ve aldığı birçok kararda bürokratların ve danıştığı bilim insanların kendisine sağladığı faydanın altını çizmiştir. Bu durum, Ahmet İsvan hem işbirlikçi-bütünlükçü belediyecilik ilkesine verdiği önemi hem de bu ilkeden büyük fayda edindiğini göstermektedir (İsvan 2011). Bundan dolayı CHP 1977 Yerel Seçim bildirgesinde bahsedilen birlikçi-bütünlükçü belediyecilik ilkesinin oluşumunda Ahmet İsvan yönetimindeki İstanbul Belediyesinin uygulamalarının kayda değer bir katkısının olduğu söylenebilir.

> "Belediye başkanlığı deneyimini geçirdikten sonra ise halk desteği yanında, kendisini halkın çıkarı için, dürüstlük için, belediyenin saygınlığı için çalışmaya adamış, bilinçli, bilgili, dürüst, özverili bir bürokrat ve teknokrat kadronun değerli gayretlerinin ne derece vazgeçilmez olduğunu yaşayarak öğrendim" (İsvan 2011: 103).

5.3.6. Demokratik Belediyecilik

Ahmet İsvan döneminde İstanbul Belediyesinde çok sesli ve demokratik bir yöneticilik anlayışı söz konusu olmuştur. Başkanlık makamı tek otorite olarak kullanılmamış ve belediye yönetimi içinde başta bürokratlar ve belediye meclis üyeleri olmak üzere gelen görüşlere açık bir tavır benimsenmiş, uygulanacak siyasalar/faaliyetler bu öneriler etrafında şekillenmiştir (İsvan 2011: 100-103). Daha önce bahsedildiği gibi basın-yayın ve trafik başta olmak üzere farklı birimler ve komisyonlar kurularak karar alma yetkisi sadece belediye başkanıyla sınırlandırılmamış, uzmanlık alanlarına göre farklı insanlarla da görüşülerek doğru bir yöntem izlenmiştir (İsvan 2011: 95-99). Halk Ekmek, Hamidiye Su ve üretim fabrikaları gibi dikkat çekici projelerin hayata geçirilmesi için farklı birimlerin oluşturulması ve bu birimlerin başında işinin uzmanı kişilerden oluşan yönetim kurullarıyla karar alınması İstanbul Belediyesindeki demokratik yönetimin seçim sandığı ile sona ermediğini, seçim sonrası dönemde yönetim kültürüne de yansıdığını göstermektedir (İsvan 2011).

1973-1977 yılları arasında İstanbul'da uygulanan belediyecilik faaliyetleri incelendiğinde halkın taleplerinin göz önünde tutulduğu, alınacak kararlar ve uygulanacak projelerde demokratik katılımın önemsendiği, istekler doğrultusunda çalışmaların yürütüldüğü söylenebilir. İsvan'ın gecekondu bölgelerine sık sık düzenlediği ziyaretler, gecekondu sakinleri ile gerçekleştirdiği görüşmeler neticesinde tespit edilen sorunların çözüme dair yürütülen belediyecilik faaliyetleri demokratik katılımın sadece belirli bir zümreyle sınırlı kalmadığını göstermektedir. Her türlü sosyal sınıfa ait seçmenin seçim sonrası da eşit ve adil bir şekilde belediye yönetiminde söz sahibi olması önemsenmiştir. İsvan döneminde özellikle gecekondu bölgelerinde hayata geçirilen birçok çalışma bölge sakinlerin talepleri doğrultusunda şekillenmiştir (İsvan 2011: 136).

Demokratik katılım sadece belediye faaliyetlerinin hayata geçirilmesi konusuyla sınırlandırılmamıştır. Ahmet İsvan belediye personelinin ve işçilerin demokratik hakkı olan grev/iş bırakma imkânlarını kullanmalarına o güne kadar alışık olmadık bir şekilde belediye başkanı olarak destek vermesi demokratik bir belediyecilik anlayışını benimsediğini göstermektedir (Yayıntaş 2021: 54-57). Ahmet İsvan belediye başkanlığı süresince gerek çalışma koşulların iyileştirilmesi gerek maaş/ücret tarifelerinin belirlenmesi konusunda tek taraflı belediye anlayışını izlememiş veya yüzeysel müzakere süreçlerinde bulunmamış, sendikalar ile samimi görüşmeler gerçekleştirmiş, alınan kararlarda işçi sınıfın temsilcilerinin görüşlerine de büyük önem vermiştir (Belediye 11.500 İşçiyi Kapsayan Toplu İş Sözleşmesini 14 Dakikada Sonuçlandırdı 1976: 22).

1973-1977 yılları arasında İstanbul Belediyesinde tek elden bir yönetimden ve çok sesliliğe kapalı bir yönetimden söz edilemez. Ahmet İsvan toplumun her kesiminden vatandaşın, temsilcinin, bürokratın ve belediye meclisinin talep ve önerilerine kulak vererek çalışmalarını şekillendirmiştir.

Demokratik-katılımcı bir yönetim anlayışı Ortanın Solu söylemleri ile paralel biçimde o güne kadar alışılmamış bir düzen kurulmaya çalışılmış ve demokrasi anlayışı sandık ile sınırlı tutulmayarak daha geniş bir alan taşınmaya çalışılmıştır.

5.4. Değerlendirme

Ahmet İsvan dört yıllık İstanbul Belediye Başkanlığı görevine Ortanın Solu ile CHP'nin girdiği değişim ve Genel Başkan Bülent Ecevit'in halk nezdinde uyandırdığı etkinin sonucu olarak 1973 Yerel Seçimleri neticesinde başlamıştır. Ahmet İsvan, Ortanın Solu ile değişen CHP'nin yerel yönetimlere yansıması doğrultusunda çalışmalar yürüttüğünü söylemiştir. "(…) Görevin yerine getirilmesi için uygulanabilecek sosyal demokrat (yani ortanın solunda) çözümler ürettim" (İsvan 2011: 390).

Bu açıdan Ahmet İsvan dönemi belediyecilik faaliyetleri hem Ortanın Solu düşüncesinin pratik hayata yansımasını gösteren hem de Ortanın Solu tarafından ihmal edilen yerel yönetimlerin dayanağını oluşturan bir süreçtir. Örneğin, 1973 Yerel Seçimlerinde hem CHP'nin hem Ahmet İsvan'ın belirli bir programı yoktu. Ülke siyasetinde gelenekselleşmiş düşünce seti yerel yönetimleri göz ardı eden ve hizmet etme kanalı olarak değerlendirmek yerine merkezî otoritenin değişmesine neden olacak bir araç olarak görme eğilimindeydi. Bu düşünce, Ahmet İsvan'ın da içinde bulunduğu CHP'li halkçı belediye başkanlarının uygulamaları ve bu uygulamalardan edinilen tecrübenin etkisiyle büyük bir değişime uğradı ve yeni belediyecilik hareketi olarak tanımlanan düşünce Türkiye'de toplumcu belediyeciliğin yeşermesini sağladı. CHP'nin 1973'te kazandığı büyük kentlerin belediye başkanları yaptıkları uygulamalar ile yerel seçimlere gereken önemin verilmesini sağlamış ve edinilen deneyim 1977 CHP Yerel Seçim bildirgesinde demokratik sol belediyeciliğin işlenmesi ile teorik zemine oturmuştur.

Ahmet İsvan'ın teslim aldığı İstanbul Belediyesi belirli grupların hâkimiyeti altına girmiş, merkezî idare ile bazı sermaye ve seçkinler grupları nezdinde saygınlığını yitirmiş bir kurumdu. Ahmet İsvan için belediyenin saygınlığı konusu 1973 Yerel Seçimleri sürecinin başından beri son derece önemli bir konuydu. Bu kapsamda Ahmet İsvan'ın görev süresi boyunca belediyenin itibarını ve halk nezdindeki değerini geri kazanmak için geçmişte yaşanan usulsüzlük ve kayırmacılıklara karşı büyük bir mücadele yürütülmüş ve yasalara/ yönetmeliklere aykırı her türlü faaliyete karşı tavır alınmıştır.

İstanbul Belediyesinin 1973-1977 yılları arasında yaşadığı deneyim belediyecilik faaliyetleri açısından incelendiğinde Ahmet İsvan'ın toplumcu belediyecilikte oldukça başarılı çalışmalar yaptığı görülür. İsvan, görev süresince İstanbul'da süregelmiş sorunlar bütünüyle mücadele etmekten kaçınmamış, devralınan problemlere rağmen başarılı bir belediyecilik sergilenmiştir. Karşılaşılan birçok farklı soruna rağmen İstanbul Belediyesi 1973-1977 yılları arasında çok geniş bir alanda belediyecilik hizmetleri üretmiştir. Bu hizmetlerin başında gelen Halk Ekmek, Hamidiye Su, gecekondu

sorunlarının çözümü, kanalizasyon projeleri ve fabrika/atölye kurulumu hem İstanbul Belediyesinin geleceğine olumlu katkıda bulunmuş hem de kent halkının sınıf farkı gözetilmeksizin eşit ve kaliteli hizmet ile buluşmasını sağlamıştır. Belediyeye itibar ve güvenilirlik kazandırma, Milliyetçi Cephe baskılarına karşı direnip belediyecilik kültürü oluşturmaya çalışma, kamu mallarına sahip çıkma ve kamu yararına hizmete açma, yolsuzluklara karşı mücadele etme, diğer belediyeler ile iş birliğine giderek dayanışma kültürünü oluşturma ve İstanbul Belediyesini uluslararası kurumlar ile irtibatlandırma ise yönetim alanında yapılan büyük değişimler arasındadır (Canbulut 2021: 63). Tüm bu nedenlerden dolayı Ahmet İsvan'ın yaptığı belediyecilik çalışmaları yeni belediyecilik hareketin/ demokratik sol belediyeciliğin pratikte beslendiği uygulamalar arasında yer alarak 1973-1977 yılları arasındaki belediyeciliğin temelini oluşturan yapı taşları arasındadır.

Ahmet İsvan, Türkiye demokrasisi için yerel yönetimlerin gücünü ve özerkliğini son derece önemli bir parametre olarak değerlendirmiştir. Güçlü yerel yönetim yapısının hem CHP'nin Ortanın Solu ile vadettiği "Bu Düzen Değişmeli" söylemine hem de Türkiye'de tam olarak yerleşmeyen demokrasi kültürünün yerleşmesine katalizör etkisi yapacağı yönünde bir inanca sahipti. Ahmet İsvan, yerel yönetimlerin halkın sorunlarına en hızlı ve doğru çözümü getirecek kurum olmasıyla beraber halkın doğrudan temas kurmada en rahat olduğu idari mekanizma olmasından dolayı toplumun belediyelerden gelecek hizmetler sonucunda demokrasiye olan inancının daha da artacağını inanıyordu. Ahmet İsvan, Türkiye'de yerel yönetimlere gereken önemin verilmemesi ve yeni belediyecilik hareketini oluşturan kilit isimlerin 1977 Yerel Seçimlerinde aday gösterilmemesinin Türkiye'de demokratikleşme ve yerel yönetim anlayışını olumsuz etki yaptığını şu sözlerle açıklamaktadır: "Halbuki vatandaş, en yakınındaki ve günlük yaşantısını doğrudan etkileyen, verdiği oyların sonuçlarını hemen görebileceği, örgütlenip demokratik yöntemlerle siyasi bir eylem yapınca sonuç alacağı bir belediye kurumuna kavuşabilseydi, ülkemizde demokrasi kültürü çok daha erken ve sağlam gelişir, krizlerden çıkmak için askerî rejimlere ya da kurtarıcı 'babalara' böyle muhtaç olmazdık" (İsvan 2002: 90).

6. SONUÇ

6.1. Genel Değerlendirme

CHP 1950'li yıllarda başlayan ve 1970'te zirveye ulaşan değişim süreciyle beraber sistemin koruyucu partisi rolünden sıyrılarak düzen değişikliğini talep eden reformist bir parti kimliğine bürünmüştür. Bu değişim sürecinde CHP sol siyasi söylemler ile entegre olma sürecine girmiş ve sosyal adalet, gelir eşitsizliği gibi politik söylemler sıklıkla vurgulamaya başlamıştır. Partinin yaşadığı bu değişim, siyasi yelpazede Ortanın Solu'nda yer alındığının Genel Başkan İsmet İnönü tarafından ifade edilmesiyle Ortanın Solu olarak adlandırılmaya başlanılmıştır.

Ortanın Solu hareketinin doğuşunda birçok içsel ve dışsal faktör etkili olmuştur CHP'nin çok partili sisteme geçişten itibaren seçimlerde istenilen başarıyı elde edememesin parti içinde bir değişim talebini doğurmuştur. 1958 yılında Hürriyet Partisi ile CHP'nin birleşmesi sonucunda parti içinde değişim talebi uygulamaya geçecek zemini bulmuştur. Birleşmesini takiben toplanan 12 Ocak 1959 tarihli 14. Kurultay'da ilan edilen İlk Hedefler Beyannamesi hem Hürriyet Partisi'nin CHP üzerindeki etkisini hem de CHP'nin yaşadığı değişim sürecini gözler önüne sermiştir. İlk Hedefler Beyannamesini takiben süreç içinde ilan edilen Temel Hedefler Beyannamesi ve İleri Türkiye Ülküsü CHP'nin yaşadığı söylem ve siyasa değişimi belgelemektedir. Bu beyannameler Ortanın Solu düşüncesinin teorik temelinin oluşumunu sağlayan başat faktörlerdir. CHP içinde akademik kadroların ve entelektüel düşünürlerin artan rolü Ortanın Solu hareketinin parti içinde benimsenmesini kolaylaştırmıştır. Yüksek Danışma Kurulu olarak tanımlanan ve Ankara Üniversitesi Mülkiye Fakültesi akademisyenlerinin çoğunlukta olduğu oluşum, partinin Batı Avrupa sosyal demokrasisi düşüncesi ile tanışmasında ve bütünleşmesinde etkili olmuştur. Mülkiyeli akademisyenler, parti içinde etkin oldukları dönemde partinin birçok siyasasını ve söylemini şekillendirmiş ve CHP'nin koruyucu parti rolünden reformist kimliğe bürünmesini olumlu yönde etkileyerek Ortanın Solu hareketinin doğuşunu ve yükselişini etkilemiştir.

Ulusal ve uluslararası siyaset atmosferinde etkisini göstermeye başlayan sol siyasi hareketin yükselen popülaritesi CHP'yi bu sol rüzgâra karşı bir pozisyon almaya yöneltmiştir. Türkiye'de sol siyasi söylem 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra hakim olan özgürlükçü ortam ile önce entelektüel açıdan sonra siyasi açıdan gittikçe yaygınlaşmıştır. Özellikle 1961 yılında Türkiye İşçi Partisi'nin kurulması CHP'nin seçmen tabanı açısından yeni bir alternatifin ortaya çıkmasına neden olmuştur. TİP gerek o güne kadar benzerine rastlanılmamış siyasi söylemi gerek entelektüel açıdan güçlü kadrosu ile kısa sürede büyük dikkat uyandırmıştır. CHP hem seçmen kaybı kaygısı ve yeni siyasi söyleme ayak

uydurma düşüncesiyle hem de geçmişten kalan koruyucu rolünün bir yansıması olarak ülkeyi aşırı sol akımlara karşı muhafaza etme güdüsüyle Ortanın Solu söylemini daha sıkı biçimde sahiplenmiştir. Türkiye İşçi Partisi ve yükselen sol rüzgâr ülke siyasetinde uyandırdığı etki ve CHP'yi siyasi spektrumda yeni bir pozisyon almaya yöneltmesi nedeniyle Ortanın Solu'nun doğuşunu etkileyen dışsal faktörlerin başındadır.

1950'li ve 1960'lı yıllarda etkin olan Forum ve Yön dergilerinin Türkiye siyasetinde ve Ortanın Solu üzerindeki rolü yadsınamaz bir gerçekliktir. CHP içinde Ortanın Solu hareketinin temsilcisi olan isimlerin büyük bir çoğunluğu Forum veya Yön dergisi çatısı altında yazılar kaleme alan ve bu yayınların düşünsel setini benimseyen isimlerdir. Bu nedenle dışsal bir faktör olan Forum ve Yön 'ün Ortanın Solu ve CHP'nin düşünsel değişimi üzerindeki etkisi ve özgürlük, sosyal adalet ve düzen değişikliği söylemlerinin oluşumuna katkısı bu reformistleşme sürecinin önemli etkenleri arasındadır. Forum ve Yön dergileri Ortanın Solu hareketinin teorik altyapısının oluşmasında kilit rol üstlenmiştir.

CHP'nin Ortanın Solu'nda yer aldığı İsmet İnönü tarafından beyan edildiğinde düşünce henüz teorik altyapısını tamamlamamış ve olgunlaşmamış fikirler setinden ibaret bir hâldeydi. İsmet İnönü'nün erken beyanı Ortanın Solu'nun tam olarak kamuoyuna aktarılamayacağı endişesiyle bazı kesimler tarafından tepki görmüştür. Fikrî altyapının henüz tam oluşmaması CHP'yi özellikle 1965 ve 1969 seçimlerinde zor durumda bırakmıştır. Ortanın Solu herkes tarafından farklı yorumlanan ve farklı aktarılan bir düşünce olarak tutarlılıktan uzak bir çizgi sürdürmüştür. Bu tutarsızlık neticesinde seçimlerde istenilen başarıdan uzak kalma bir yana beklenmedik olumsuz sonuçlar ile karşılaşılmıştır. Bunun ardından parti içinde ve dışında eleştiriler alınmıştır. Parti dışından gelen eleştirilerin başında özellikle AP, "Ortanın Solu Moskova Yolu" sloganıyla CHP'nin komünizmi savunduğu ve ülkeyi inançsızlığa götüreceği yönünde kara propaganda oluşturmuştur. Parti içinden gelen eleştiriler de belli oranda benzer bir şekilde CHP'nin kurucu değerlerden uzaklaşarak aşırı sola kaydığı şeklindedir. Ortanın Solu kurucu parti CHP'nin oluşturduğu düzeni değiştirme vaadiyle tarihi eleştirel bir şekilde ele almaktaydı. Bu eleştirel bakış Atatürk devrimlerinin yetersizliğinden bahsetmeye kadar varmıştı. Parti içinde o güne kadar tabu olan konulara değinilmesi büyük bir parti içi muhalefetin oluşmasına neden oldu. Parti içinden gelen muhalefete karşı ortaya çıkan parti içi güç savaşlarından Ortanın Solu uzun ve yorucu bir süreç neticesinde galip çıkmıştır. Ortanın Solu'nun parti içi mücadeleden zaferle ayrılmasında en önemli neden Genel Başkan/Millî Şef İsmet İnönü'nün Ortanın Solu'na verdiği koşulsuz destektir. İsmet İnönü, kendi kurduğu sistemin değişim zamanının geldiğini ve CHP'nin yeni bir kimliğe bürünmesi gerektiğini en önde savunan ve bu amaca karşı gelen eleştirilere karşı kalkan görevi gören kişi olmuştur.

Ortanın Solu her ne kadar 1960 darbesinden sonra CHP'nin içinde yer aldığı üç koalisyon denemesiyle sekteye uğramış olsa da süreç içinde güçlenerek partinin hakim ideolojisi olmuştur. Bu

koalisyon denemelerinin neticesinde 1965 ve 1969 seçimlerindeki başarısızlık, tepkileri artırsa da İsmet İnönü'nün Ortanın Solu'nun koruyucu olması parti içindeki değişim sürecinin başarıyla devamını sağlamıştır. Belki de bu değişimin son halkası, Ortanın Solu'nun en büyük savunucusu İsmet İnönü'nün 12 Mart 1971 müdahalesini takiben genel başkanlık koltuğundan devirmesi ve düşüncenin kilit isimlerinden olan Bülent Ecevit'in partinin yeni genel başkanı olmasıdır. Bülent Ecevit'in genel başkanlığı ile girilen 1973 seçimleri CHP için uzun süredir beklenen seçim sonucunun müjdecisi olmuş ve parti uzun bir aradan sonra sandıktan zaferle ayrılmıştır. CHP ve Türkiye için büyük bir fırsat olarak değerlendirilebilecek ve ülkenin sosyal demokrat değerlerle bütünleşmesi için bulunmaz bir nimet olan 1973 sonrası dönemde Genel Başkan Bülent Ecevit'in Ortanın Solu düşüncelerinden uzaklaşması Ortanın Solu'nun kurumsallaşmasını engellemiştir. Bülent Ecevit; Mülkiyeli akademisyenler kadrosunu ve Ortanın Solu'nun önemli savunucularını parti yönetiminden tasfiye etmiş, daha otoriter ve nepotist bir yönetim benimsemiştir. Bununla beraber Batı Avrupa sosyal demokrasi ve Ortanın Solu ile çelişen siyasi söylemler ve siyasalar ülkenin sosyal demokratikleşmesi için çok ideal bir fırsatın kaçırılmasına neden olmuştur. Ortanın Solu en büyük savunucusunu mağlup edip genel başkan olan en büyük temsilcinin benimsenen düşüncelerden adım adım uzaklaşması ile tam olarak kurumsallaşamamıştır.

Ortanın Solu'nun kurumsallaşmamasının sebepleri birçok akademik yayında ele alınmıştır. Bizim çalışmamızın akademik literatüre en büyük katkısı bugüne kadar ele alınmayan Ortanın Solu ve yerel yönetimler arasındaki ilişkiyi eleştirel bir şekilde ele almasıdır. Ortanın Solu tam olarak kurumsallaşamamış yapısının en açık biçimde yerel yönetimler üzerinde göstermiştir. Yıllar süren teorik altyapının oluşmasında yerel yönetimler Ortanın Solu tarafından her zaman göz ardı edilen ve gerekli ehemmiyetin verilmediği bir alan olmuştur. Bu durumda şüphesiz ülke siyaset kültüründe yerel yönetimlerin gerekli öneme ve özerkliğe sahip olmaması etkilidir. Batı Avrupa sosyal demokrasisi merkezli ortaya çıkan ve yerel özellikler ile bütünleştirilen Ortanın Solu'nun her konuda reformist ve düzen değişikliği yanlısı bir söylem benimserken yerel yönetimlere dair kayda değer bir önerisinin olmaması eleştirel bir şekilde alınması gereken konular arasındadır. Bu çalışmada Ortanın Solu'nun yerel yönetimlere dair siyasa setinin teorik zeminden pratiğe yansımaktan ziyade 1973-1977 yılları arasında görev alan CHP'li kent belediye başkanlarının tecrübeleri ışığında pratikten teoriğe oturan bir düzlemde oluştuğu ve bu gerçekliğin yerel yönetimler açısından neden olduğu olumsuz koşulların etkileri açıklanarak literatüre katkıda bulunmaya çalışılmıştır.

Ortanın Solu'nun yerel yönetimlere dair ihmalkârlığı en belirgin şekilde 1973 Yerel Seçimleri için yeni bir seçim bildirgesi hazırlamaktansa 1973 Genel Seçimlerindeki Ak Günlere seçim beyannamesinin kullanılmasıyla görülmüştür. Ak Günlere seçim bildirgesi yerel yönetimler açısından son derece sınırlı bir içeriğe sahiptir. Yerel yönetimlere dair sunulan projelerde de içerik detaylandırılmamış ve açıklanmamıştır. Yerel yönetimler CHP için ikinci planda tutulmuş ve seçim

vaatleri arasında kayda değer bir yere sahip olmamıştır. Bunun sonucunda CHP 1973 Yerel seçimlerinden galibiyetle ayrılmasına rağmen göreve başlayan belediye başkanlarının hazırlanmış bir iş programından veya vaatlerinden söz edilmesi son derece güçtür. CHP'li kent belediye başkanları; başta İstanbul'da Ahmet İsvan, Ankara'da Vedat Dalokay, İzmir'de İhsan Alyanak ve İzmit'te Erol Köse bireysel çabaları ile bir belediyecilik modeli oluşturmuş ve pratik deneyim ile edinilen bu belediyecilik modeli daha sonra "Yeni Belediyecilik Hareketi" veya 1977 CHP Yerel Seçim bildirgesinde geçtiği üzere "Demokratik Sol Belediyecilik" olarak anılmıştır. Yeni belediyecilik anlayışı demokratik belediyecilik, üretici belediyecilik, tüketimi düzenleyici belediyecilik, kaynak yaratıcı belediyecilik ve iş birliği ve dayanışma sağlayıcı belediyecilik olmak üzere 5 ilke üzerinden oluşturulmuştur. Demokratik Sol belediyecilik ise benzer içeriklere sahip olan 6 ilke üzerinden halkçı belediyecilik, üretici belediyecilik, kaynak yaratıcı belediyecilik sağlıklı kentleşmeye dönük belediyecilik, birlikçi-bütünlükçü belediyecilik ve demokratik belediyecilik şeklinde temellendirilerek CHP'nin 1977 Yerel Seçimlerine özel olarak hazırladığı seçim beyannamesine kendine yer bulmuştur

Bu belediyecilik deneyiminin ortaya çıkışında köyden kente göçün sonucunda büyük kentlerdeki gecekondu sakinleri, oluşan gelir eşitsizliği ve sosyal adaletsizlik büyük rol oynamıştır. Kentlerde artık merkezî ve mahalli idare tarafından ihtiyaçları giderilmek bir yana tamamen yok sayılan ve ikinci sınıf vatandaş durumuna düşen bir kitle oluşmuştur. CHP'li kent belediye başkanları bu ötekileştirilmiş seçmen kitlesinin desteğiyle göreve başlamış ve kendilerine verilen desteği karşılıksız bırakmamıştır. Yasal engellemelere rağmen gecekondu bölgelerine iskân hizmetleri götürülmüş ve bölge sakinlerinin belediye hizmetlerine eşit ve adil bir şekilde erişimi sağlanmaya çalışılmıştır. Belediye hizmetleri tüm kent sakinlerine eriştirilmeye çalışılmış ve belirli bir zümreye hitap eden belediyecilik anlayışı sona erdirilmiştir. Bu yeni düzen geçmişten kalma yerel yönetim deneyimi ile taban tabana zıt olduğu için mahalli idarelerden rant elde eden bazı zümreler ile belediye başkanları arasında tartışmalar yaşanmıştır.

Bu tartışmalar belediye başkanlarının -özellikle 1977 Yerel Seçimlerine gidilirken- tepki almaları ile devam etmiştir. Belediye başkanları bozuk düzeni değiştirmeye çalıştığı için yoğun eleştiri ile karşılaşmıştır. Bu eleştiriler hem yerel yönetimlerde ayrıcalık sahibi olan sermaye ve seçkinler zümresinden hem de parti yönetimlerinde hakim olan orta sınıf esnaflardan gelmekteydi. Belediyenin bazı kesimler için rant ve çıkar elde etme kurumu olmaktan çıkması ve imtiyazlı bir grupların ortadan kaldırılması belediye başkanlarının yaptıkları gayretli belediyecilik çalışmalarına rağmen 1977 Yerel Seçimlerinde aday gösterilmemesine neden olmuştur. Bozuk düzeni halkın tüm bileşenleri lehine değiştirme çabasında olan belediye başkanları imtiyazlı kesimlere mücadeleyi kaybetmese de galip de gelememiştir. Kent belediye başkanları Türkiye siyaset tarihinde iz bırakan bir belediyecilik deneyimi yaşatmıştır. Bu belediyecilik deneyimi hem CHP'nin Ortanın Solu ile bir yerel yönetimler siyasasına

ulaşmasını sağlamış hem de ülkede toplumcu belediyecilik anlayışının oluşmasına katkıda bulunmuştur. 1973 sonrası dönemin getirdikleri ile belediyeler artık merkezî idarenin bir kolu olarak görünmekten çıkmış, halk nezdinde sorunlara doğrudan çözüm bulan ve hizmet beklenen saygın bir kurum hâline gelmiştir. Yerel yönetimlere dair halk nezdinde oluşan bakış açısı değişimi Milliyetçi Cephe hükümetinin CHP'li belediyelere yönelik tutumuna karşı yürütülen mücadele ile birleşince yerel yönetimlerin özerkliği konusunda bilincin oluşması sağlanmıştır. 1973-1977 yılları arasında belediyeler arasında Marmara ve Boğazları Belediyeler Birliğinin kurulması gibi iş birlikleri belediyenin merkezî idareye karşı yetkilerini savunmasına ve 1984 Yerel Yönetim Yasası'nın oluşmasına katkıda bulunmuştur. Yeni belediyecilik hareketi ile kısa vadede CHP'nin yerel yönetimler siyaseti oluşturulmuş, orta vadede belediyelerin idari-mali özerkliğine olumlu etki sağlanmış ve uzun vadede toplumcu belediyecilik anlayışının oluşumuna katkıda bulunulmuştur.

Türkiye'nin hem nüfus hem ticaret hacmi açısından en büyük kenti olan İstanbul'a 1973 Yerel Seçimi sonuçlarıyla 4 yıl boyunca belediye başkanı olarak hizmet etme şansı bulan CHP'li Ahmet İsvan, yeni belediyecilik hareketi/demokratik sol belediyeciliğinin oluşmasına katkıda bulunan önemli faaliyetlere imza atmıştır.

Ahmet İsvan, CHP'nin Ortanın Solu ve Bülent Ecevit rüzgârıyla kazandığı 1973 Genel Seçimlerinin ardından kısa sürede gerçekleşen 1973 Yerel Seçimlerinde belediye başkanı olmuştur. Otobiyografik eseri (2002) Başkent Gölgesinde İstanbul adlı kitabında belirttiği üzere belirli bir hizmet programı veya vaadi olmadan hazırlıksız bir şekilde belediye başkanlığına başlamıştır. Bu durum, konuyu Ahmet İsvan'ın ihmal etmesinden ziyade dönemin siyasi atmosferinde belediyeciliğe önem verilmemesinin sonucudur. 1970'li yıllarda belediyecilik, merkezî idareye bağlı bir idari mekanizma olarak görülmekteydi ve saygınlığı yoktu. 1975 yılında Türkiye siyaset tarihinde ilk kez merkezî idare ile yerel yönetimlerin farklı partilerden olmasıyla kalıplaşmış yerel yönetim geleneği Ahmet İsvan'ın en çok mücadele ettiği konuların başında gelmiştir.

İstanbul Belediyesinin içinde bulunduğu idari ve mali vesayet görev süresince hem sorun teşkil eden hem de mücadele edilen ana gündem olmuştur. İstanbul Belediye Başkanı bir yetkilendirme yaparak bütçe onaylatırken veya belediyecilik faaliyetlerini yürütürken merkezî idarenin onayına tabi bir şekilde ilerlemek zorundaydı. Merkezî idare temsilcisi olan bakanlıkların veya valiliğin onayı olmaksızın belediye başkanın hareket alanı son derece sınırlıydı. İdare vesayetin yanı sıra İstanbul Belediyesi mali özerklikten de yoksundu ve merkezî idarenin bağış/yardım veya hibeleri ile ayakta kalan bir kamu kurumuydu. Türkiye'de belediye gelirleri yıllar öncesinde yapılan bir yasa ile belirlenmiş ve geçen süre içinde gelirler arttırılmadığı gibi bazı gelir kalemleri kaldırılmıştır. Bu nedenle mali bağımsızlığı olmayan belediyeler hem temel giderleri karşılamada hem de hizmet üretmede merkezî idareye bağlı bir varlık sürdürmekteydi. Özellikle 1975 yılında Milliyetçi Cephe hükümetlerinden

ilkinin kurulmasıyla idari ve mali vesayet İstanbul Belediyesi üzerinde etkisini açıkça göstermeye başlamıştır. Bu durum, İstanbul Metropolitan Hizmetler Birliği Yasası ile belediyelerin yetkilerini daha da pasifize etme hedefine kadar gitmiştir. Milliyetçi Cephe hükümetinin CHP'li belediyelere karşı siyasi öç duygusuyla yürüttüğü iş göremez hâle getirme çabaları belediyecilik üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır. Milliyetçi Cephe müdahalelerinden dolayı Ahmet İsvan istediği yönetim anlayışını getirmede engeller ile karşılaşmıştır. İş göremez hâle getirme çabaları nedeniyle bazı durumlarda İstanbul Belediyesi personel/işçi maaşı bile ödeyemez duruma düşürülmüştür.

Ahmet İsvan yönetimindeki İstanbul Belediyesi bütün engellemelere rağmen belediyecilik faaliyetlerini yeni bir belediyecilik anlayışı doğrultusunda gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bu çabalar belirli oranda sonuç vermiş ve yeni belediyecilik hareketi/demokratik sol belediyeciliğin temelini oluşturmuştur. Ahmet İsvan'ın idari-mali vesayete karşı yürüttüğü mücadelenin temel taşı kamuoyu desteği oluşturmaktır. Şeffaf ve hesap verilebilir belediyecilik anlayışı kapsamında İstanbul Belediyesinin hizmetlerinde karşılaştığı engeller halk ile doğrudan paylaşılmış ve kamuoyu desteği sağlanmaya çalışılmıştır. Basın üzerinden kent halkı kent belediyesinin karşılaştığı zorluklardan haberdar edilmiştir. Bilgilendirme metodu özellikle "çöp savaşları" olarak anılan süreçte ve personellerin iş bırakma eylemleri sırasında olumlu neticeler sağlamış ve kamuoyunun İstanbul Belediyesinden ziyade gerçek suçlunun Milliyetçi Cephe hükümeti olduğunu görmesini sağlamıştır. Ahmet İsvan'ın şeffaf belediyeciliği, grev haklarına karşı saygın tutumu ve kamuoyunu bilgilendirme çabaları halk nezdinde olumlu bir etki yaratmış ve belediyecilik kültürünün oluşmasına katkı sağlamıştır. İstanbul halkı belediyesini daha çok benimsemeye, belediye siyaseti ile daha alakadar olmaya ve kendi seçtiği belediye yönetimini atanan bürokratlara veya merkezî idarenin vesayetine karşı savunmaya başlamıştır.

Ahmet İsvan'ın mücadele ettiği ve değiştirmeye çalıştığı tek konu idari-mali vesayet olmamıştır. İsvan döneminde belediyeciliğin yozlaşmış yapısıyla da yüzleşmiştir. 1973 öncesi dönemde İstanbul Belediyesi belirli sermaye-çıkar grupların etkisi altında kalmış ve bu grupların çıkarları doğrultusunda çalışma yapmaya zorlanmış bir kurumdu. İstanbul Belediyesinin geçmiş dönemlerdeki yönetimsel başarısızlıkları neticesinde kentte birçok iskânsız/imarsız kaçak yapılaşma başlamıştır. Yönetimdeki hataların etkisi bununla kalmamış, İstanbul Belediyesi büyük bir borç yükü altında olan, kendi taşınmazların varlığından ve son durumundan bihaber olan ve halk nezdinde saygınlığını yitirmiş bir kurum hâlini almıştı.

İstanbul Belediyesinin kurumsal saygınlığını geri kazanması Ahmet İsvan'ın seçim öncesinde sıklıkla bahsettiği, görev süresince tavizsiz bir şekilde büyük önem verdiği ve gerçekleştirmeye çalıştığı bir hedeftir. Bu doğrultuda İstanbul Belediyesinin altında kaldığı borç yükünden kurtulması ilk adım olarak belirlenmiştir. 1975 Milliyetçi Cephe hükümeti öncesi kurulan Naim Talu, Bülent Ecevit ve Sadi

Irmak hükümetleri ile yapılan anlaşmalar neticesinde belediye borçları belirli bir plan çerçevesinde ödeme takvimine alınmış ve borçlar temizlenmiştir. Bu çalışma iş dünyasında belediye bir saygınlık kazandırmakla kalmamış belediyenin hareket alanı kazanması sağlanmış ve halk nezdinde saygınlık kazanması için gereken çalışmaların yürütülmesi kolaylaşmıştır.

Ardından gelen süreçte borçlardan dolayı icra korkusuyla incelenemeyen ve kullanılamayan belediye taşınmazları ivedilikle belirlenmiştir. Yapılan çalışma neticesinde karşılaşılan tabloda birçok belediye taşınmazının belirli sermaye grupları tarafından izinsiz olarak işgal edildiği veya değerinin çok altına kiralandığı saptanmıştır. İsvan yönetimde belediye taşınmazlardan işgal edilen grupların tahliyesi sağlanmıştır. Tahliye edilemeyen taşınmazlar için kira artışlarına gidilerek gelir elde edilmiştir. Bu gelir, İstanbul Belediyesinin mali vesayete karşı kendi bütçesini oluşturmasına katkıda bulunmuştur. Belediye taşınmazlarının işgaline dair görseller İstanbul Belediyesinde "Belediye Mallarına Tecavüz" adı altında sergilenmiş ve böyle bir durumun gelecekte yaşanması engellenmeye çalışılarak İstanbul Belediyesinin çıkar gruplarına karşı bir güç olması hedeflenmiştir.

İstanbul'da imar-iskân uygulamalarında yapılan usulsüzlüklere karşı çalışmalar yürütülmüştür. Seçim öncesi dönemde Ahmet İsvan'ın bahsettiği ve yönetmeliklerle ihtilaflı olan yapılaşmalara karşı mücadelenin simgesi olan "Eftalapulos "un yıkımı belediyenin saygınlık kazanma çabasının önemli bir göstergesi olmuştur. Belediye itibarına zarar veren ve halk nezdinde saygınlığı zedeleyen her türlü uygulamaya karşı benzer çalışmalar yürütülmüştür. Bu kapsamda belediye üzerinde yönetimsel etkisi olan hiçbir güç oluşumu ile karşı karşıya gelmekten kaçınılmamıştır. Sheraton Hotel ve Moda Burnu gibi yapılaşmalarda merkezî idareye karşı, Elmadağ'daki oteller ve kaçak fabrikaların mühürlenmesinde sermaye gruplarına karşı ve Fenerbahçe Plajı'nın halka açılmasında seçkinler sınıfına karşı belediyenin gücü ve saygınlığı muhafaza edilmiştir. Belediye üzerinde etkin olan küçük ve orta ölçekli esnaf ve fırıncılar derneğinin merkezî idarenin de etkisiyle ekmek fiyatlarında yapmak istediği zam oranları belediye ile karşı karşıya gelmesine neden olmuştur. Ahmet İsvan yönetimindeki İstanbul Belediyesinin fırıncılar derneğine karşı halkın ekmek gibi temel bir ihtiyacı ucuz ve kaliteli tüketme hakkını savunması ilk başta büyük bir kargaşaya ve sorunlar silsilesine neden olmuştur. Devamında gelişen süreçte Halk Ekmek gibi önemli bir proje hayata geçirilmiştir. İstanbul Belediyesi ekmek fabrikası kurarak üretim sürecine dâhil olmuş ve kent halkını ucuz ve kaliteli ekmek ile buluşturarak her durumda kent halkının çıkarına bir siyasa yürüteceğini göstermiş ve halkçı belediyecilik anlayışını sergilemiştir.

Ahmet İsvan, İstanbul Belediyesini belirli bir zümreye çalışan bir kurum olmaktan çıkartarak bütün İstanbul halkına hizmet götüren bir kurum hâline getirmeyi hedeflemiştir. Bu kapsamda gecekondu bölgeleri ana çalışma alanlarından olmuştur. 1973 yılında "Bu Düzen Değişmeli" söylemiyle özellikle İstanbul'da alt gelir sınıfı-gecekondu seçmenin desteğini kazanan CHP'de Belediye Başkanı Ahmet İsvan asıl çalışma alanı olarak gecekonduları hedeflemiştir. Yasaların engelleyici rolüne rağmen

gecekondu bölgesi sakinleri temel belediyecilik ve iskân çalışması olan su, yol ve elektrik hizmetlerine kavuşturulmaya çalışılmıştır. Ahmet İsvan'ın İstanbul Belediyesinde hayata geçirdiği belediyecilik çalışmaları incelendiğinde 1977 Yerel Seçimleri için CHP tarafından hazırlanan seçim beyannamesinde tanımlanan demokratik sol belediyeciliğinin büyük ölçüde 1973-1977 İstanbul deneyiminde şekillendiği söylenebilir. CHP'nin 1977 Yerel Seçim bildirgesinde belediyecilik düşüncelerini tanımladığı altı ilke olan halkçı belediyecilik, üretici belediyecilik, kaynak yaratıcı belediyecilik, sağlıklı kentleşmeye dönük belediyecilik, birlikçi-bütünlükçü belediyecilik ve demokratik belediyecilik ilkelerinin her biri Ahmet İsvan'ın hayata geçirdiği çalışmalar ile doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle CHP'nin teorik düzlemde sahip olduğu belediyecilik anlayışının pratik alanda elde edilen deneyimlerden oluştuğu ve bu deneyimlerde Ahmet İsvan'ın oynadığı etkin rol tekrar gün yüzüne çıkmaktadır. Ahmet İsvan'ın halkın çıkarlarını gözeterek kararlarını alması, gecekondu bölgelerine hizmet ulaştırması, halkın Tanzim Satış Mağazalarından ucuz ve kaliteli ürüne ulaşması ve sosyal konut projeleri kentli seçmen tarafından büyük bir teveccühe mazhar olmuştur. Bunun neticesinde teorik düzlem bu uygulamalardan etkilenmiş ve halkçı belediyecilik anlayışı bu doğrultuda oluşturulmuştur. Ahmet İsvan döneminde İstanbul Belediyesi büyük bir üretici rol üstlenmiştir. Kurulan fabrikalar ile belediye hizmetlerinde gerekli olan temel ham maddeler veya araç gereçler belediye tarafından üretilerek dışa bağımlılık azaltılmış, hızlı hizmet sağlanmış ve belediye ekonomisine katkıda bulunulmuştur. Üretici belediyecilik ilkesinin önemli örneklerinden olan fabrika inşaatları Ahmet İsvan döneminde İstanbul Belediyesinin önemli yatırım alanlarından birini oluşturmuştur.

Ahmet İsvan, belediyenin iskân faaliyeti götürdüğü yerlerde oluşan ranttan İstanbul Belediyesinin kurumsal olarak faydalanması ve gelir elde etmesi gerektiğine inanmaktaydı. Bu nedenle İstanbul Belediyesi bazı konut inşa çalışmalarına dâhil olarak gelir elde etmeyi hedefledi. Hamidiye Su ve Halk Ekmek projeleri hem belediyeye ekonomik kaynak sağlamış hem de halkçı ve üretici belediyecilik çalışmalarına örnek olmuştur. Özellikle Halk Ekmek projesi Türkiye'de sosyal belediyecilik düşüncesinin simgesi olmuş ve zamanla birçok farklı kentte denenmiş ve uygulanmıştır. Çalışmalar ele alındığında 1973-77 yılları arasında İstanbul'da hayata geçirilen çalışmaların 1977 Yerel Seçim bildirgesinde CHP'nin "kaynak yaratıcı belediyecilik" ilkesi ile doğrudan ilişkili olduğu görülür. Bu ilkenin oluşumunda Milliyetçi Cephe'nin CHP'li belediyeleri parasız bırakarak iş göremez hâle getirme çabalarına karşı mali özerkliğinin sağlanması hedefi etkili olmuştur.

Ahmet İsvan yönetiminde çevreye duyarlı sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda bir belediyecilik anlayışı inşa edilmeye çalışılmıştır. 1970'li yıllarda İstanbul'un hızlı nüfus artışı neticesinde en önemli sorunları arasında kanalizasyon altyapısının yetersizliği gelmekteydi. İsvan, bu sorunu sıklıkla vurgulamış, ulusal ve uluslararası kurumlar ile irtibata geçerek İstanbul'un kanalizasyon sorununu kalıcı bir şekilde çözmeyi hedeflemiştir. Dünya Bankası ile irtibata geçilerek İstanbul

Belediyesinin kanalizasyon sorunun çözümü için finansman sağlanmıştır ancak MC hükümeti bürokratik sürecin tamamlanmasına engel olmuş ve bu finansman kullanılamamıştır. Bu engele rağmen kanalizasyon çalışmaları başta olmak üzere peyzaj, trafik, çöp toplama ve bakım-onarım çalışmaları İstanbul Belediyesi tarafından özenle gerçekleştirilmiş ve İstanbul'un daha yaşanılabilir bir şehir hâline gelmesi için büyük emek verilmiştir. Bu emekler, diğer CHP'li kent belediyelerinin de çalışmalarıyla beraber demokratik sol belediyeciliğin sağlıklı kentleşmeye dönük belediyecilik ilkesinin teorik zeminini oluşturan pratik faaliyetler arasındadır.

Uluslararası kurumlar ile iletişim kanalizasyon sorunu ile sınırlı kalmamıştır. İsvan yönetimindeki İstanbul Belediyesi; Dünya Bankası, OECD gibi birçok uluslararası kurumla iş birliği için çaba göstermiş ve bu şekilde sorunu çözmeye çalışmıştır. Özellikle Milliyetçi Cephe döneminde yerel yönetimlerin merkezî idareye karşı bir güç olarak ortak ses çıkarması amacıyla belediyeler arası iş birliği ve dayanışmaya son derece önem verilmiştir. Bu iş birliği Marmara ve Boğazlar Belediyeler Birliğinde kendini en belirgin şekilde göstermiştir. İsvan, Marmara Belediyeler Birliğinin ikinci döneminde başkanlık görevini üstlenerek belediyeler arası dayanışmanın kendisi için ne kadar önemli olduğunu göstermiştir. Üniversiteler ve alanında uzman akademisyenlerin belediye yönetiminde ve idari pozisyonlarda etkin hâle gelmesi Ortanın Solu anlayışının inşasında etkin olan Mülkiyeli akademisyenleri hatırlatmakta ve iş birlikçi belediyecilik anlayışının kapsadığı geniş çalışma sahasını işaret etmektedir. Bu doğrultuda İsvan dönemi faaliyetlerinin birlikçi-bütünlükçü belediyecilik ilkesi ile uyumu değerlendirilebilir.

Ahmet İsvan, demokratik belediyecilik ilkesinin oluşumuna önemli katkılarda bulunmuştur. İsvan'ın görev süresince çok sesli ve katılımcı bir belediyecilik anlayışı gösterilmiştir. Gecekondu bölgelerinde oluşturulan halk meclisleri ile o güne kadar ikinci sınıf vatandaş muamelesi gören bölge sakinlerinin yönetim ile görüşlerini ve taleplerini paylaşmasının önü açılmıştır. İşçi sorunları, grevler ve maaş artışları gibi konularda sendikalar ile görüşülmüş ve halkın sesine yönetimde kulak verilmiştir.

Ahmet İsvan, Ortanın Solu'nun teorik ilkeleri doğrultusunda bir belediyecilik örneği sergileyerek CHP'nin 1977 Yerel Seçim bildirgesinin ve demokratik sol belediyecilik anlayışının oluşumuna katkıda bulunmasına rağmen İsvan'ın verimli bir süreç yönetimi ve belediyecilik uygulamaları gerçekleştiremediği farklı alanlar da mevcuttur. Gecekondu bölgelerine iskân çalışmaları götürmede başarılı bir performans ortaya konulmaya çalışıldığı hâlde çarpık kentleşme sorununa kalıcı veya büyük ölçekli bir çözüm bulunamamıştır. Bununla beraber 4 yıllık süre boyunca trafik sorununa kalıcı çözüm doğrultusunda tanıtılan metro projeleri birkaç gazete haberinin ötesine geçememiştir. İsvan'ın sosyal belediyeciliğin ana dinamiklerinden olan eğitim-sağlık alanında yaptığı belediyecilik çalışmaları sınırlı kalmıştır. Ahmet İsvan'ın Ortanın Solu belediyecilik anlayışına ve Türkiye'de toplumcu belediyecilik anlayışının olgunlaşmasına yaptığı katkı inkâr edilemez bir gerçektir.

Çalışmaların sosyal belediyecilik ve sosyal demokrat belediyecilik anlayışı ile ne ölçüde uyumlu olduğu ve Batılı örnekleri ile mukayeseli çalışması sonucunda görülecek olası eksikler ele alınması gereken alt başlıklar arasındadır.

Ahmet İsvan yazılı-görsel basını kullanarak gerek Milliyetçi Cephe engellemeleri gerek idari-mali vesayet konusunda halkı bilgilendirerek bir kamuoyu oluşturmuştur ancak kendisine yönelik olumsuz imajı tamamen ortadan kaldıramamıştır. Ahmet İsvan, sermaye ve güç sınıflarına karşı yürüttüğü mücadeleden ve kurallara aşırı bağlılığı neticesinde merkezî hükümetin kimi projeleri engellemesinden dolayı bazı kesimler tarafından "yıkıcı başkan" olarak tanımlanmıştır. İsvan üzerinde oluşan bu algı zaman içinde seçmen tabanında olmasa bile belirli seçkinler zümresinde olumsuz bir etiketlenmeye yol açmıştır. Bu olumsuz etiketlenme CHP parti örgütünde de tezahür etmiştir. İsvan, kendi parti örgütü tarafından uzlaşmaya kapalı katı prensipli tavrı nedeniyle yapıcılıktan uzak olarak nitelendirilmiştir. İsvan'ın üzerine yapışan "yıkıcı başkan" yakıştırması CHP içinde de gün yüzüne çıkmıştır (İsvan 2011). İsvan belirli gruplarla girdiği mücadele; katı prensipli uzlaşmaz biri olarak tanıtılmasının olası olumsuz etkilerini durduramamış ve kendini bu tanımlamadan soyutlayamamıştır. Bu konuya dair verimliliği kısıtlı bir halka ilişkiler, basınla iletişim çalışması yürütüldüğü söylenebilir.

Ahmet İsvan'a yönelik parti içinde de etkisini gösteren "yıkıcı başkan" imajı CHP il yönetimi içinde muhalefetle karşılaşmasına yol açmıştır. İstanbul Belediyesine hakim olan çıkar ve rant gruplarının benzeri CHP il yönetiminde de varlık bulmuştu. Bu gruplar İsvan'ın parti yönetimine herhangi bir imtiyaz tanımadan yürüttüğü belediyecilik işleyişinden rahatsızdı. İsvan ve çalışmaları zamanla İstanbul il yönetiminin tepkisini çekmeye başlamış ve CHP'li İstanbul Belediyesi ile CHP İstanbul il yönetimi iki zıt kutup hâline gelmiştir. Bu duruma parti içi güç mücadeleler de eklenince İsvan'ın 1977 Yerel Seçimleri için girdiği ön seçimden mağlubiyetle çıkmasının zemini hazırlanmıştır. İsvan'ın tekrar aday gösterilmeme sürecinin bir benzerini diğer halkçı belediye başkanları tarafından da tecrübe edilmiştir bu durum yeni belediyecilik hareketinin parti içi güç savaşlarında belirli bir odak hâline geldiğini göstermektedir. Parti içindeki bu hedef hâline getirme, ülkede sosyal belediyecilik anlayışının ve sosyal demokratik değerlerin kurumsallaşmasını engellemiştir. Ortanın Solu ile sosyal demokrat değerleri benimseyen CHP kendi içinde yaşanan tartışmalar neticesinde ülkede sosyal demokrasinin kurumsallaşmasının ve benimsenmesinin önünde frenleyici duruma gelmiştir.

Ahmet İsvan yerel yönetim anlayışından İstanbul Belediyesinin yozlaşmış idari yapısına, Milliyetçi Cephe hükümeti engellemelerinden parti içi tartışmalara, idari-mali vesayetten belediye üzerindeki ranta kadar geniş yelpazede karşılaştığı birçok soruna rağmen başarılı bir belediyecilik deneyimi ortaya koyabilmiştir. Ortanın Solu ile CHP'nin temel doktrini hâline gelen "Bu Düzen Değişmeli" söylemi paralelinde ülkede yerel yönetimlerin bulunduğu düzlemi değiştirmek için çaba göstermiştir. Her türlü sorunla mücadele ederek saygın bir İstanbul Belediyesi için emek vermiş ve

ülkede sosyal belediyecilik anlayışının oluşumuna katkı sağlamıştır. 1973-1977 yıllarında İstanbul'daki Ahmet İsvan dönemi belediyecilik deneyimi, dönemin bazı diğer CHP'li kent belediyeleri ile beraber, hem Ortanın Solu'nda yer alan CHP'nin belediyecilik anlayışının teorik düzleme oturmasını hem de ülkede yerel yönetimlerin özerkliğine ve yetkilerine dair bir kültürün oluşmasını sağlamıştır. Bu dönemde edinilen tecrübeler ve karşılaşılan sorunlar 1984 yılında ilan edilen 3030 Büyükşehir Yasası başta olmak üzere birçok konuda belediyelerin özerkliğine fayda sağlamıştır. Toplumcu belediyecilik anlayışının filizlendiği 1973-1977 yılları arasındaki belediyelerin doğrudan halkın her kesimine yönelik hizmetler sağlamasının önünü açarak Türkiye Siyaset tarihinin dönüm noktalarından biri olmuştur.

KAYNAKLAR

"Çöp Sorunu" Konulu Sempozyum Yapıldı (1977, 19 Mayıs), *Politika Gazetesi*: 7.

"İnönü Kim'e Anlatıyor" (1965, 12 Ağustos), *Kim*: 4-6.

15 Milyona Malolan Hamidiye Suyu Tesisleri Hizmete Açıldı (1975), *Belediye İstanbul Dergisi*, 138: 4.

1957 C.H.P. Seçim Beyannamesi (1957, 12 Ekim), *Milliyet*.

4 Liradan Ekmek Satan 112 Fırın Kapatıldı. (1977, 31 Ekim). *Dünya Gazetesi.*

Abadan, N. (1966), *Anayasa Hukuku ve Siyasi Bilimler Açısından 1965 Seçimlerinin Tahlili*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Abadan, N. (1966b), "1966 Kısmi Senato Seçimlerinin Tahlili", *Forum*, 294.

Ağtaş, Ö. (2007), "Ortanın Solu: İsmet İnönü'den Bülent Ecevit'e", Akad Gültekingil, M., (Haz.), *Sol Düşünce*, İstanbul: İletişim Yayınları: 194-221.

Ahmad, F. (1996), *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945–1980)*, (Çev. A. Fethi), İstanbul: Hil Yayınları.

Ahmad, F. (2009), *Modern Türkiye'nin Oluşsumu*, (Çev. Y. Alogan), 8. bs., İstanbul: Kaynak Yayınları.

Ahmad, F. (2014), *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Ahmad, F., Turgay Ahmad, B. (1976), *Türkiye'de Çok Partili Politika'nın Açıklamamalı Kronolojisi (1945–1971),* Ankara: Bilgi Yayınları.

Ahmet İsvan Dönemi İstanbul Büyükşehir Belediyesi Örneği (2016), *3rd International Congress on Social Sciences*, China to Ardiatic, 27-30 Ekim, 2016 Antalya, 421-430.

Akar, R., Dündar, C. (2006), *Karaoğlan*, Ankara: İmge Kitabevi.

Akar, R., Dündar, C. (2008), *Ecevit ve Gizli Arşivi*, İmge Kitabevi.

Akat, A. S. (2004), *Sosyal Demokrasi Gündemi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Akbulut, Ö. (2006), *Seçim Sonuçlarının Değerlendirmesi 1968 Yılı Raporu*, TODAİE.

Aksaray Geçidi D Köprüsü Hizmete Açıldı (1975), *Belediye İstanbul Dergisi*, 138: 48.

Aksoy, M. (1966), "Demokrasi'nin Akıbeti-CHP ve Ortanın Solu", *Forum*, 30.

Akşin, S. (2007), *Kısa Türkiye Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Albayrak, M. (2008), "Hürriyet Partisi'nin Türk Siyasi Tarihindeki Yeri ve Önemi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 24/71: 341-380

Alim+Politikacı= Program (1960), *Akis Dergisi*, 18/315: 25-27.

Alkan, M. (2004), "Ortanın Solu-Bir Plak: Ak Günlere-İlk Tartışma-Turan Güneş'ten Hiciv/Eski Seçimlerden Seçmeler", *Radikal Dergisi*, 11.

Ankara Belediyesi (1976), *Çalışma Raporları*, Ankara: Ankara Belediyesi.

Ankara Belediyesi Başkanlık Uzmanları (1977), *Toplumcu Belediye*, Ankara: Ankara Belediyesi.

Arcayürek, C. (1992), *Demirel Dönemi 12 Mart Darbesi 1965–1971*, Ankara: Bilgi Yayınları.

Arslan, A., Baştürk, S., Arslan, G. "Yerel Seçim Sonuçları Temelinde Dünden Bugüne Kocaeli".

Aslan, İ. (1965), "Seçimler Arifesinde Siyasi Partilerin İdeolojik Görüntüleri", *Yön*, 115: 7.

Avcıoğlu, D. (1966), "Bir Sosyalist Stratejinin Esasları", *Yön*, 185: 9.

Avcıoğlu, D. (1996). *Türkiye'nin Düzeni: Dün, Bugün, Yarın,* 2. Cilt. İstanbul: Tekin.

Avrupa Konseyi İstanbul'u "Tarihi Değerleri Bakımından Korunması Gerekli Şehir" Olarak Kabul Etti. (1976), *Belediye İstanbul Dergisi*, 148: 12.

Ayata, A. G. (1992), *CHP (Örgüt ve İdeoloji),* (Çev. B. Tarhan, N. Tarhan), Ankara: Gündoğan Yayınları.

Ayata, A. G. (1995), "Türkiye'nin Demokratiklesme Sürecinde Ortanın Solu Hareketi", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 50/3-4: 79-88.

Aydemir, Ş S. (1999), *İkinci Adam*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Aydın, S., Taşkın, Y. (2016), *1960' tan Günümüze Türkiye Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Aydınoğlu, E. (1992). *Türk Solu (1960 – 1971),* İstanbul: Belge Yayınları.

Aydınoğlu, E. (2008), *Türkiye Solu (1960 – 1980)* (2. Baskı), İstanbul: Versus Kitap.

Bakırköy Osmaniye Semtinde 800 dairelik Sosyal Konutun Temeli Atıldı (1976), *Belediye İstanbul Dergisi*, 144: 4-5.

Batuman, B. (2004), "Türkiye'de Kentsel Politikanın Ortaya Çıkışı ve Bir Toplumsal Aktör Olarak Kentleşme Uzmanları (1965–1977)", *Praksis*, 12: 163–191.

Batuman, B. (2005), "Giriş", Batuman, B. (Der.), *Sekreter Üyeler Gözüyle Mimarlar Odası Ankara Şubesi'nin 50 Yılı*, Ankara: Mimarlar Odası Ankara Şubesi: 5-9.

Batuman, B. (2006), "Turkish Urban Professionals and the Politics of Housing, 1960 1980", *METU Journal of the Faculty of Architecture*, 23/1: 59–81.

Batuman, B. (2010), "Toplumcu Bir Belediyecilik Modeli: "Yeni Belediyecilik Hareketi" 1973-1977", *Mülkiye Dergisi*, 226: 223-241.

Bayraktar, S. U. (2007), "Turkish Municipalities: Reconsidering Local Democracy Beyond Administrative Autonomy", *European Journal of Turkish*.

Bayraktar, U., Penpecioğlu, E. (2013), "Yerel Yönetimlerde Sosyal Demokrasi Toplumcu Belediyecilik Teorik Yaklaşımlar, Türkiye Uygulamaları", Kamalak, İ., Gül, H. (Ed.), *Yerel Liderlik, Toplumcu Belediyecilik ve Ali Dinçer: 1977-1980 Dönemi Ankara Belediyesi*, İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Bayramoğlu, S. (2015), *Toplumcu Belediye*, Ankara: Nota Bene Yayınevi.

Belediye 11.500 İşçiyi Kapsayan Toplu İş Sözleşmesini 14 Dakikada Sonuçlandırdı (1976, Haziran). *Belediye İstanbul Dergisi,* 145: 22.

Belediye Başkanı Ahmet İsvan Basınla Sohbet Toplantıları Düzenledi (1975). *Belediye İstanbul Dergisi,* 138: 4.

Belediye Başkanı Ahmet İsvan Yöneticilerinden Mevcut Yekileri Halk Lehine Kullanmalarını İstedi (1976), *Belediye İstanbul Dergisi*, 147: 3.

Belediye Başkanı İsvan Bir Yıllık Faaliyet Raporunu Meclisin Onayına Sundu (1976), *Belediye İstanbul Dergisi*, 145: 7.

Belediye Florya'da 200 Küçük Ev Daha Yapıyor (1976), *Belediye İstanbul Dergisi*, 143: 19.

Belediye İstanbul (1975), *Basını Yayın ve Turizm Müdürlüğü,* 138.

Belediye İstanbul (1976), *Basını Yayın ve Turizm Müdürlüğü*, (143, 145, 146, 147, 148).

Belediye İstanbullulara Patatesi Ucuz Fiyatla Yedirecek (1976), *Belediye İstanbul Dergisi*, 144: 9-10.

Belediye Malları Artık Sömürülemeyecek (1976), *Belediye İstanbul Dergisi,* 145: 10-15.

Belediye Olmaz Dedi Bakanlık izin Verdi (1976, 12 Haziran), *Milliyet Gazetesi*: 10.

Belediye Yeni ve Modern İş Makineleri satın alacak Sabit Asfalt ve beton Şantiyeleri Tesis Edilecek (1976), *Belediye İstanbul Dergisi*, 143: 10.

Belediyenin Kaçak İnşaatlara Açtığı Savaş Devam Ediyor, (1976) *Belediye İstanbul Dergisi*, 147: 20.

Belediyenin Temizlik Kampanyası Devam Ediyor 1977; "Çöp Sorunu" konulu sempozyum yapıldıBelediye'nin Temizlik Kampanyası Devam Ediyor. (1976, 4 Kasım). *Dünya Gazetesi*.

Bila, H. (1987), *Sosyal Demokrat Süreç İçinde CHP ve Sonrası*, İstanbul: Milliyet Yayınları.

Bila, H. (1999), *Chp 1919 -1999*, İstanbul: Doğan Kitap.

Bila, H. (2008), *CHP 1919-2009* (4. Baskı), İstanbul: Doğan Kitap.

Bildiri (1961, 27 Aralık). *Yön*, 2: 8.

Birand, M. A., Dündar, C., Çaplı, B. (2000), *12 Mart İhtilalin Pençesinde Demokrasi*, İmge Yayınevi.

Boratav, K. (2004), *Türkiye İktisat Tarihi (1908–2002)*, Ankara: İmge Kitabevi.

Boratav, K. (2010), *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2007* (14. Baskı), Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Canbulut, T. (2021), 'Ahmet İsvan Dönemi ve İstanbul'un Toplumcu Belediyecilik Deneyimi: Demokrasi İçin Kurtarıcı "Baba"lara İhtiyaç Var mı? Yok!' Sezgin, T., Canbulut, S. (Ed.), *Toplumcu Belediyecilik 1970'lerden Günümüze Bir Yerel Yönetim Deneyimi*, İstanbul: İletişim Yayınları: 51-72.

Cem, İ. (1984), *Sosyal Demokrasi Nedir, Ne Değildir*?, İstanbul: Cem Yayınevi.

CHP Kabineye Bakan Veriyor (1971, Mart 22), *Milliyet Gazetesi*: 1.

CHP ve Ortanın Solu (1965, 26 Ocak), *Milliyet*: 1.

CHP. (1959), *14. Kurultayı İlk Hedefler Beyannamesi*. Ankara: Ulusal Basımevi.

CHP. (1960), *CHP XIV. Kurultayı İlk Hedefler Beyannamesi*. Kurtulmuş Matbaası.

CHP. (1961), *1961 CHP Seçim Beyannamesi*. Ankara: Rüzgarlı Marbaa.

CHP. (1965), *CHP Söz Veriyor - CHP nin 1965 Genel Seçimleri Seçim Bildirgesi Özeti*. Ankara: Güzel Sanatlar Matbaası.

CHP. (1966), *CHP 18. Kurultay Bildirisi*. Ankara: Ulusal Basımevi.

CHP. (1968), *Bu Düzen Değişmelidir*, Ankara: CHP.

CHP. (1969), *İnsanca Bir Düzen Kurmak İçin Halktan Yetki İstiyoruz. CHP'nin Düzen Değişikliği Programı*. Ankara: Ulusal Basımevi.

CHP. (1970), *CHP XX. Kurultayı: Parti Meclisi Raporu*. Ankara: Ulusal Basımevi.

CHP. (1972), *1972 CHP İstanbul İl Kongresi (10–11 Haziran 1972)*. İstanbul: Çelikcilt Matbaası.

CHP. (1973), *Ak Günlere Cumhuriyet Halk Partisi 1973 Seçim Bildirgesi*. Ankara. Ankara: Ajans- Türk Matbaacılık

CHP. (1974), *Tüzük* , Ankara: Şevket Ünal Matbaası.

CHP. (1976), *Cumhuriyet Halk Partisi Programı 1976*. Ankara.

CHP. (1977), *11 Aralık 1977 Yerel Seçimleri İçin CHP Yerel Seçim Bildirgesi* Ankara: Ajans- Türk Matbaacılık

CHP'nin Fikir ve Davaları Milletimizce Benimsenecektir (1965, 30 Kasım), *Milliyet Gazetesi:* 1.

CHP'nin Propaganda ve Teşkilat Kitabı (1963), İstanbul: Alaaddin Kıral Matbaası.

Coşkun, A. (1978), *Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokratik Sol*, İstanbul: Tekin Yayınevi.

Çakmak, D. (2008). Türk Siyasal Yaşamında Bir Muhalefet Partisi Örneği: Hürriyet Partisi (1955-1958). *Gazi Akademik Bakış,* 2/3: 153-186.

Çelebi, H. İ. (2010). CHP'de Yeni Bir Meşruiyet Arayışı Olarak Ortanın Solu Söylemi. (Yüksek Lisans tezi). Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çetin Önez, Z. (2016), 'Sosyal Demokrat Belediyecilik Akımı: 1973-1977 Ahmet İsvan Dönemi İstanbul Büyükşehir Belediyesi Örneği'. Fettahlioğlu, Ö. O., Birin, C. (Ed.), *3rd International Congress on Social Sciences, China to Ardiatic*, Antalya: IKSAD: 418–30.

Çolak, M. (2017), *Bülent Ecevit: Karaoğlan*, İletişim Yayınları.

Dalokay, V. (1977), "Devrimci Belediyeler Birliği'ni Niçin Kurduk?", *Devrimci Belediyeler Dergisi,* 77/1: 2-4.

Demirkol, M. (2017), "Türkiye'de Adem-i Merkeziyetçilik Açısından 1973 Seçimleri Öncesi ve Sonrası Kentsel Siyasetin Önemi", *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 6/12.

Demokratik Sol Düşünce Forumu (1974), Ankara: Kalite Matbaası.

Devrimci Belediyeler Derneği (1976), *Devrimci Belediyeler Derneği Tüzüğü*, Ankara.

Dursun, D. (2005), *12 Eylül Darbesi*, İstanbul: Şehir Yayınları.

Ecevit İstifa Etti (1971, 22 Mart), *Cumhuriyet*: 7.

Ecevit Siyasi Hayatını Anlatıyor. (1975, 22 Ekim), *Ulus Gazetesi*: 7.

Ecevit, B. (1963), "Sosyal Adaletle Hızlı Kalkınma Arasındaki Bağlantı", *Kemalizm,* 12: 9-23.

Ecevit, B. (1966), *Ortanın Solu*, Tekin Yayınevi.

Ecevit, B. (1970), *Atatürk ve Devrimcilik*, İstanbul: Tekin Yayınevi.

Ecevit, B. (1972), *Kurultaylar ve Sonrası*, Ankara: Şark Matbaası.

Ecevit, B. (1973), *Bu Düzen Değişmelidir*, İstanbul: Tekin Yayınevi.

Ecevit, B. (1976), *Demokratik Sol*, Ankara: CHP Yayınları.

Ecevit, B. (1976b), *Türkiye 1965–1975*, Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık.

Ecevit, B. (2009), "Bu Düzen Değismelidir", Cinemre, L. (Ed.), *Mithat Pasa ve Türk Ekonomisinin Tarihsel Süreci*, İstanbul: Türkiye İs Bankası Kültür Yayınları.

Ecevit, B. (2017). Atatürk ve Devrimcilik. Ankara: Rahşan Ecevit-Bülent Ecevit Bilim Kültür ve Sanat Vakfı Yayınları.

Ecevit, B., Aral, F. (1995), "Sol'a Yönelisin Öncülüğünü CHP'nin Üstlenmesini IÐstiyordum", *Tarih ve Toplum, İletisim Yayınları*, 24/141: 61-64.

Ecevit, B., Öymen, A. (1975, 22 Ocak), "Ecevit Siyasi Hayatını Anlatıyor", *Cumhuriyet*: 4.

Edirnekapı Atölyelerinde Yapılan Beş Vidanjöt İki Elektrik Kaynak Makinesi ve Bir Oto Çekici Hizmete Girdi (1976) *Belediye İstanbul Dergisi*, 145: 24.

Emre, Y. (2014). The role of academics in Turkey's politics: the Mülkiye Junta and the transformation of the Republican People's Party, Southeast European and Black Sea Studies, 14:1, 109-128, DOI: 10.1080/14683857.2014.882079

Emre, Y. (2015). *CHP, Sosyal Demokrasi ve Sol Türkiyede Sosyal Demokrasinin Kuruluş Yılları (1960-1966).* İstanbul: İletişim Yayınları.

Erdoğan, M. (2003), *Türkiye'de Anayasalar ve Siyaset* (4. Baskı), İstanbul: Liberte Yayınları,

Erdoğan, N. (1998). Demokratik Soldan Devrimci Yol'a : 1970'lerde Sol Popülizm Üzerine Notlar. *Toplum Ve Bilim*, 22–37. https://hdl.handle.net/11511/75884

Ergun, C., Gül, H. (2009), "Toplumcu Belediyecilik ve Kent Kapılarını Sermayeye Açan Anahtar Olarak Kentsel Dönüşüm", Kamalak, İ., Gül, H. (Der.), *Yerel Yönetimlerde Toplumcu Belediyecilik: Teorik Yaklaşımlar, Türkiye Uygulamaları*, İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.

Ergun, Z. (1975), "Belediye Meclisi Çalışmaları". *Belediye İstanbul Dergisi*, 138: 2-3.

Esmer Tütüncü, G. (2006), *Türk Siyasal Yaşamında Ortanın Solu Politikası*, Yeniden Ana. ve Rum. Yayınları.

Fedayi, C. (2006), "Ortanın Solu Akımı", *Liberal Düşünce Dergisi*, 33: 163-183 .

Feyizoğlu, T. (1957), *Demokrasi ve Diktatörlüğe Dair*, İstanbul: İstanbul Matbaacılık.

Feyizoğlu, T. (1986), *Atatürk ve Milliyetçilik*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Feyizoğlu, T. (2004), *Fırtınalı Yılların Gençlik Liderleri Konuşuyor*, İstanbul: Ozan Yayıncılık.

Fincancı, Y. (1993), *Günümüzde Sosyal Demokrasi*, İstanbul: TÜSES Yayınları.

Gaytancıoğlu, K. (2013), "Türk Siyasal Yaşamında 4. Koalisyon Hükümeti (20 Şubat 1965-20 Kasım 1965)", *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*.

Gecekondu Bölgelerinde Esnafa İskan Aramadan Su ve Elektrik Verilecek. (1975) *Belediye İstanbul Dergisi*, 138: 25.

Giddens, A. (2000), *Üçüncü Yol: Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi* (Çev. M. Özbay), İstanbul: Birey Yayıncılık.

Giddens, A. (2002), *Sağ ve Solun Ötesinde: Radikal Politikaların Geleceği* (Çev. M. Sözen, S. Yücesoy), İstanbul: Metis Yayınları.

Göymen, K. (1983), "Türkiye'de Yerel Yönetim", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, 1-10: 2838-2844.

Grupta CHP'nin Sola Kaydığı İleri Sürüldü (1695, 14 Mayıs), *Cumhuriyet*: 1.

Güler, C. (1993), Hürriyet Partisi (1955–1958), Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Güler, M. (2009), *Yerel Yönetimlerde Sosyal Demokrasi: Toplumcu Belediyecilik Teorik Yaklaşımlar, Türkiye Uygulamaları*, SODEV: Sosyal Demokrasi Vakfı Yayınları.

Günes, T. (1983), *Araba Devrilmeden Önce*, İstanbul: Kaynak Yayınları.

Günes, T. (2009), *Türk Demokrasisinin Analizi*, (Haz. H. Güneş), İstanbul: Agora Kitaplığı.

Halk Partisindeki Kavganın İç Yüzü (1969, 9 Aralık), *Devrim Gazetesi*: 1.

Hür. P. Seçim Beyannamesi (1957, 20 Ekim), *Milliyet*.

Hürriyet Partisi Secim Beyannamesi (1957, 20 Ekim), *Milliyet Gazetesi*: 3.

Işık, O., Pınarcıoğlu, M. (1999), "Sultanbeyli Notları", *Birikim*, 123: 47- 52.

İktidarın Belediyeleri Halkın Gözünde İş Göremez Kuruluşlar Olarak Göstermeye Çalıştığı Belirtildi (1976), *Belediye İstanbul Dergisi*, 144: 7.

İleri, H. (1998), *Türkiye'de Sosyal Demokrasi (1908–1998)*, Ankara: Yorum Basın&Yayın.

İnönü "Memleketi Boşlukta Bırakmağa Niyetimiz Yok". (1971, 19 Mart), *Miliyet Gazetesi*: 1.

İnönü Dün de Ortanın Solu Tezini Savundu (1965, 27 Kasım), *Milliyet Gazetesi*: 1.

İnönü Ortanın Solunu Anlatıyor CHP Nedir, Ne Değildir? (1967), Ankara: Ulusal Basımevi.

İnönü, İ. (1958, 27 Ekim), "İnönü'nün Kongreye Mesajı", *Cumhuriyet Gazetesi*: 1.

İnönü, İ. (1967), *İnönü Ortanın Solu'nu Anlatıyor CHP. Nedir, Ne Değildir?,* Ankara: C.H.P. Genel Sekreterliği Basın ve Propaganda Bürosu Yayınları, Ulusal Basımevi, 1967.

İnönü: Ecevit Mübalağa (1971, 22 Mart), *Milliyet Gazetesi*: 1.

İnönü'den Açıklama (1965, 25 Aralık), *Ulus Gazetesi*: 1.

İnsanca Bir Düzen Kurmak İçin Halktan Yetki İstiyoruz CHP'nin Düzen Değişikliği Programı (1969), Ankara: Ulusal Basımevi.

İpekçi, A. (1965a, 27 Temmuz), "CHP ve Ortanın Solu", *Milliyet*: 1.

İpekçi, A. (1965b, 29 Temmuz). "Kalkınma Muhafazakâr Tedbirle Gerçeklesmez", *Milliyet*: 1-3.

İpekçi, A. (1965c, 13 Ekim). "Ortanın Solu ve CHP'nin Yenilgisi", *Milliyet*: 1.

İpekçi, A. (1965d, 14 Ekim) "İsalar ve Musalar", *Milliyet*: 1.

İpekçi, A. (1973), 'CHP İsvan İmar Planları Açık Olacak', *Milliyet Gazetesi*: 7.

İpekçi, A. (1973e 21 Kasım), 'CHP İsvan İmar Planları Açık Olacak', *Milliyet Gazetesi*: 7.

İstanbul Metropolitan Hizmet Birliği Yasa Tasarısı Kent Yönetimi Üzerindeki Vesayet ve Yetkisizlik Şemsiyesini Büyütecek (1976), *Belediye İstanbul Dergisi*, 148: 3-5.

İstanbul'un İmar Planını İmar Bakanlığı Bozuyor (1975, 22 Haziran). *Günaydın Gazetesi*

İsvan Fırınları Denetledi (1977, 9 Temmuz). *Dünya Gazetesi*. 7.

İsvan İçin Halkı İsyana Teşvkten Soruşturma Açıldı (1977, 1 Şubat), *Dünya Gazetesi*

İsvan, A. (1976, 8 Eylül), "Belediye Başkanı Ahmet İsvan'ın Görüşleri", *Milliyet Gazetesi*.

İsvan, A. (1976b), "İstanbul Belediyesinin Günümüzde ki Genel Sorunları", *Belediye İstanbul Dergisi*, 143: 3-5.

İsvan, A. (1976c, 10 Ağustos), "İstanbul'da Ulaşım", *Milliyet Gazetesi.*

İsvan, A. (1977), *Halkın Belediyesi İstanbul*. İstanbul: Aral Ofset.

İsvan, A. (1977b), "Halkın Belediyesi Olmak", *Mimarlık Dergisi,* 2: 63-66.

İsvan, A. (1977c, 9 Ağustos), "İkinci MC ve Belediyelerimiz", *Cumhuriyet Gazetesi*: 2.

İsvan, A. (1977d, 31 Mart), "Düzen ve Halkın Belediyeleri", *Cumhuriyet Gazetesi*: 2.

İsvan, A. (2002), *Başkent Gölgesinde İstanbul*, İstanbul: İletişim.

İsvan, A. (2011), *Başkent Gölgesinde İstanbul*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

İsvan: Ekmeğe Yüzde 34 Zammı Kabul Etmiyoruz (1977, 2 Temmuz), *Ayrıntılı Haber Gazetesi*: 7.

Kara, M. A. (2007), *Türk Siyasal Yaşamı'nda Koalisyon, Cumhuriyet Kitapları*, İstanbul.

Karpat, K. H. (1966), "The Turkish Left", *Journal of Contemporary History,* 1/2.

Karpat, K. H. (1996), *Türk Demokrasi Tarihi,* İstanbul: Afa Yayıncılık.

Karpat, K. H. (2003), Türkiye'de Toplumsal Dönüsüm: Kırsal Göç, Gecekondu ve Kentleşme, (Çev. A. Sönmez), Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Karpat, K. H. (2007), Türkiye'de Siyasal Sistemin Evrimi 1876-1980, (Çev. E. Soğancılar), Emiroğlu, K. (Ed), Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Karpat, K. H. (2010), Türk Demokrasi Tarihi, Akbıyık, N. (Ed.), İstanbul: Timas Yayınları.

Kazancı, M. (1977), "Belediyelerin Denetim İşlevi ve Yapısal Sorunları", *Yerel Yönetim ve Güç Yapısı Seminerleri*, Ankara: Mimarlar Odası Yayını.

Kazancı, M. (1983), Yerel Yönetimler Üzerine Birkaç Not.

Kentimizde Geniş Bir Çöp Toplama Çalışması Yapıldı (1976) *Belediye İstanbul Dergisi,* 144: 6.

Ketenci, Ş. (1973, 23 Aralık), "Vatandaş İsvan, Başkan İsvandan Hesap Soruyor", *Cumhuriyet*: 1.

Kıbrıs'ta Darbe Oldu Makariosun Akibeti Meçhul (1974, 16Temmuz), *Milliyet Gazetesi*: 1.

Kırca, C. (1967), *CHP Sosyalist Bir Partimidir*?, Ankara: Balkanoğlu Matbaacılık.

Kili, S. (1976), *1960–1975 Döneminde Cumhuriyet Halk Partisinde Gelişmeler*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Kili, S. (t.y.), *27 Mayıs Devrimi Kurucu Meclis ve 1961 Anayasası*, Boyut Kitapları.

Koç, A. (2014), *CHP' de "Ortanın Solu" Söylemi ve 1965 Seçimleri*, İstanbul: Dezanj Yayınları.

Koç, A. (2017), "1965 Genel Seçimleri Öncesinde "Ortanın Solu" Söyleminin Ortaya Çıkışı" *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 36-50 .

Koloğlu, O. (2000), *Ecevit ve CHP Bir Aşk ve Nefret Öyküsü*, İstanbul: Büke Yayıncılık.

Korkut, O. (2018), "Left-of-Centre", Turkey: A Crıtıcal Approach to the Impasses of Socıal Democracy. Üniversitesi, A., Tarihi, G.

Kömürcü, D. (2009), "Türkiye'de Merkez Sol Siyasetin Tarihsel Kaynakları ve 'Ortanın Solu', *İktisat Dergisi*, 502: 42-52.

Kumaş, R. (1999), *CHP'nin Soyağacı*, İstanbul: Çağdaş Yay.

Landau, J. M. (1979), *Türkiye'de Sağ ve Sol Akımlar*, Ankara: Turhan Kitapevi.

Lewis, B. (2009), *Modern Türkiye'nin Doğusu*, (Çev. B. B. Turna), Pekdemir, M. (Ed.), Ankara: Arkadas Yayınevi.

Millet Hizmetinde 40 Yıl C.H.P. (1963), Ankara: Ankara Basım ve Ciltevi.

Minübüsler Üzerinde Belediye Denetimi Arttırıldı (1976) *Belediye İstanbul Dergisi,* 144: 21.

Nemci, E. (1998), "Demokratik Soldan Devrimci Yol'a: 1970'lerde Sol Popülizm Üzerine Notlar*", Toplum ve Bilim*, 78.

Neziroglu, İ., Yılmaz, T. (2013), *Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüsmeleri* (3. Cilt 3), TBMM Basımevi.

Nihat Erim ile Bir Konuşma (1962, 18 Nisan), *Yön*.

Örs, F., Örs, M. Ş. (2008), *Yerelde Toplumsal Belediyecilik*, İzmir: Etki Matbaacılık.

Özbudun, E. (1975), *Türkiye'de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma*. Ankara: Ankara Üniversiıesi Hukuk Fakültesi Yayını.

Özçetin, B. (2004), Democracy and Opposıtıon in Turkey: Locating the Freedom Arty, Doktora Tezi, Ankara, ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öztürk, H., Gül, H. (2012), "Sosyal Belediyecilik Sosyal Devlete ve Sosyal Haklara Bir Alternatif mi?" *IV. Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu*, 6: 12.

Palancı, C. (2020)" "Bir Başarı Hikâyesi Olarak 1970'ler CHP Belediyeciliğinin Anlamı Üzerine", *Turkish Studies-Economy*, 15/1: 481-490. doi: 10.29228/TurkishStudies.41633

Resmi Gazete (1953, 16Aralık), https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/8584.pdf

Resmi Gazete (1960, 19 Nisan), T.B.M.M. Kararı, https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10484.pdf

Resmi Gazete (1961).

Resmi Gazete (1961, 16 Eylül). Yüksek Adalet Dİvanınca verilen Ölüm Cezaları Hakkında Milli Birlik Komitesi Kararı.

Resmi Gazete (1961, Kasım 17), Yüksek Seçim Kurulu Kararı.

Sadun, A. (1993), *Tip Olayı (1961-1971)* (1. Baskı), İstanbul: Cem Yayınevi.

Sağlamer, K. (1974), *Ecevit Olayı: Bir Başbakanın Doğuşu* (2. Cilt), İstanbul: Belge Yayınları.

Satır, K. (1972), *C.H.P.'de Bunalım*, Ankara: Nüve Matbaası.

Savaş, A. (2000), *Türkiye'de Ortanın Solu Hareketi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Ü.

Sayılgan, A. (2009), *Türkiye'de Sol Hareketler*, (Haz. E. Cihangir, 5. Baskı), İstanbul: Doğu Kütüphanesi.

Seçimler ve Yön (1965), *Yön*, 128: 4.

Sencer, M. (1971), *Türkiye'de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri*, İstanbul: Geçis Yayınları.

Simav, A. (2009). *Turan Güneş'in Siyasal Kavgaları*, İstanbul: Agora Kitaplığı.

Soysal, M. (1962), "Bu Rejim Nasıl Yaşar", *Yön*, 12: 12.

Söğüt, T. (t.y.). Sosyal Demokrasi Çizgisinde 1945-1977 Arası CHP Dönüşümü ve Ortanın Solu, Yüksek Lisans Tezi, Altınbaş Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Steinbach, U. (1999), "II. Dünya Savaşından Sonra Türkiye'nin Siyasal Kültürü Üzerinde Atatürk'ün Etkisi", (Haz. J. M. Landau), *Atatürk ve Türkiye'nin Modernleşmesi*.

Şengül, H. T. (2001), Kentsel Çelişki ve Siyaset, WALD Demokrasi Kitaplığı, İstanbul

Şengül, T. (2009), *Kentsel Çelişki ve Siyaset*, Ankara: İmge Yayınevi.

Şimşek, D. (2007), Türk Siyasal Yaşamında İlk Koalisyon Hükûmeti: CHP-AP Koalisyonu (1961-1962)", *ICANAS Uluslararası Konferansı,* 2951-2969.

Sener, M. (2010), *Türkiye Solunda Üç Tarz-ı Siyaset Yön, MDD ve TİP*, İstanbul: Yordam Kitap.

Sengün Kılıç H., Ergüz, E. (2010), *İsmail Hakkı Birler'in Anılarında CHP'li Yıllar (1946- 1992),* Yalçın, E. (Ed.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Tarkan, T. (2007), *Deniz Gezmiş Fırtınalı Yıllar* (1. Baskı), İstanbul: Nokta Kitap.

Tekeli, İ. (1976), "Belediye Sorunları", *Amme İdaresi Dergisi,* 9/2: 3-25.

Tekeli, İ. (1977), "Belediyeler ve Kent Yönetiminin Sınıfsal Yapısı", *Mimarlık,* 77/1: 32-34.

Tekeli, İ. (1982), "Municipalities in Turkey be Considered as Institutions of Civil Society with a Broad Social Base?", *Local Administration,* 103-104: 69-82.

Tekeli, İ. (1990), "Cumhuriyetin Altmış Yıllık Belediyecilik Deneyimin Değerlendirilmesi Üzerine", *Türk Belediyeciliğinde 60. Yıl Sempozyumu*, Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayını: 44-56.

Tekeli, İ. (1991), "Vedat Dalokay'ın Belediyecilik Deneyi Üzerine," *Mülkiye,* 131.

Tekeli, İ. (1992), *Belediyecilik Yazıları,* İstanbul: IULA-EMME.

Tekeli, İ. (2009), *Cumhuriyetin Belediyecilik Öyküsü (1923-1990)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tekeli, İ. (2013), *Yerel Yönetimler ve Demokrasi*, İstanbul: Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları.

Tekeli, İ. (2014), *Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tekeli, İ., Gökçeli, R. (1976), *1973-75 Seçimlerinde Kentleşmenin Etkisi*, Ankara: Türk Parlamentoculuğunun 100 Yılı, Siyasi İlimler Türk Derneği.

Tekeli, İ., Gökçeli, S. (1977), *1973 ve 1975 Seçimleri Seçim Coğrafyası Üzerine Bir Deneme,* İstanbul: Milliyet Yayınları.

Tekeli, İ., Gülöksüz, Y. (1990), "1973–1980 dönemi ve 1980 sonrası dönem belediyeciliği", Ankara Belediyesi (Der.), *Türk Belediyeciliğinde 60 Yıl*, Ankara: Metropol İmar A. Ş.

Tekeli, İ., Ortaylı, İ. (1978), *Türkiye'de Belediyeciliğin Evrimi*, Ankara: Ayyıldız Matbaası.

Tezel, Y. S. (1979), "Demokrasi ve Belediyeler", *Toplumcu Düşün*, 8: 185–198.

Toker, M. (1990), *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973: Tek Partiden Çok Partiye 1944 1950* (47. Cilt, 3. Baskı), Ankara: Bilgi Yayınevi.

Toker, M. (1991), *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973: Yarı Silahlı Yarı Külahlı Bir Ara Rejim* (5. Cilt, 2. Baskı), Ankara: Bilgi Yayınevi.

Toker, M. (1992), *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973: İnönü'nün Son Basbakanlığı 1961-1965*, (67 Cilt., 2. Baskı), Ankara: Bilgi Yayınevi.

Toker, M. (1993), *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973: İsmet Paşa'nın Son Yılları* (7 Cilt., 1. Baskı), Ankara: Bilgi Yayınevi.

Toksöz, F. (2008), *İyi Yönetişim El Kitabı*, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) Yayınları.

Toprak, Ç. (2009), 1965-1973 Yıllarında Cumhuriyet Halk Partisinde İdeolojik Dönüşüm Süreci, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Türkiye İşçi Partisi (1968), *Doğru Bilelim Doğru Konuşalım*, İstanbul: Başaran Matbaası.

Uyar, H. (1999), "CHP'nin 18 Nisan Seçim Yenilgisinin Nedenleri Üzerine", CHP Açısından 18 Nisan 1999 Dâhil Son Dönemde Yapılan Seçimlerin Değerlendirilmesi, (Haz. H. Özdalga, M. Yula), Ankara: CHP Genel Merkezi.

Uyar, H. (1999b), *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi* (2. Baskı), Boyut Kitapları.

Uyar, H. (2000), "Türkiye'de Modernleşme Sürecinde CHP'nin Rolü", *Sosyal Demokrat Değişim*, 15.

Uyar, H. (2000b), *1923'ten Günümüze CHP Tüzükleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme*, İstanbul: TÜSES Yayınları.

Uyar, H. (2001), İstanbul'un "Tom Alaka"sı ya da Karadenizli Bir Politikacı: Aytekin Kotil (1934–1992), İzmir.

Uyar, H. (2004), "Türkiye'de ve Dünya'da Yerel Yönetimler: Kısa Bir Tarihçe", *Aydınlanma 1923 Bağımsız Kemalist Düşün*, 8/51.

Uyar, H. (2011), "CHP'nin Avrupa'nın Radikal ve Demokrat Partileri ile İliskileri (1926-1935)", http://kisi.deu.edu.tr/hakki.uyar adresinden alındı.

Uyar, H. (2017), İki Darbe Arasında CHP 1960-1971 *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi* (12. Baskı), Boyut Doğan Kitapları.

Van Kersbergen, K. (2003), "The Politics and Political Economy of Social Democracy", *Acta Polit,* 38: 255–273. doi: 10.1057/palgrave.ap.5500032

Yalman, G. L., Bedirhanoğlu, P. (2010), "State, Class and the Discourse: Reflections on the Neoliberal Transformation in Turkey", Saad-Filho, A., Yalman, G. L. (Ed.), *Economic Transitions to Neoliberalism in Middle-income Countries* Oxon: Routledge: 107-127.

Yasaların Yetersizliği Belediye Hizmetlerini Önlüyor (1976), *Belediye İstanbul Dergisi*, 147: 7.

Yayıntaş, A. (Ed.) (2021), *Ahmet İsvan İstanbul'un Halkçı Belediye Başkanı 1973- 1977.* İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

Yeni Devletçilik (1961), *Yön*, 1: 1.

Yeşil Alanların Korunması İçin Tedbir Alınıyor (1976), *Belediye İstanbul Dergisi*, 145: 22.

Yetiş, M, (1989), Cumhuriyet Halk Partisi'nde Ortanın Solu Hareketi'nin Doğuşu ve Gelişimi (1965–1971), Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yıldırım, S. (1977), "Marmara ve Boğazları Belediyeleri Birliğinin Kuruluşu", *Mimarlık*, 77/2: 53–54.

Yıldırım, S. (1990), "Yerel Yönetim ve Demokrasi", *Türk Belediyeciliğinde 60. Yıl Sempozyumu*, Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayını.

Zurcher, E. J. (2003), *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.İletişim Yayınları. "Çöp Sorunu" Konulu Sempozyum Yapıldı (1977, 19 Mayıs), *Politika Gazetesi*: 7.